

SADRŽAJ

Znanstveni radovi

SANJA VULIĆ

izvorni znanstveni članak

Hrvatske narodne pjesme i građa iz Oštarija s jezikoslovnog aspekta 5
Croatian Folk Chants and the Material From Oštarije From a Linguistic Aspect 25
Canti popolari croati e il corpus di Oštarije da un punto di vista linguistico 26

FILIP GALOVIĆ

izvorni znanstveni članak

Slastice u ložiškome govoru – prinos poznavanju romanizama..... 29
Traditional Pastry in the Local Dialect of Ložišće – a Contribution to the Knowledge of Neo-latinisms... 46
I dolci nella parlata di Ložišća – un contributo alla conoscenza dei neolatinismi..... 46

IVANA NEŽIĆ

izvorni znanstveni članak

Iz antroponimije Svetoga Lovreća Labinskoga.... 47
On the Anthroponymy of Sveti Lovreč Labinski 78
Dall'antroponimia di San Lorenzo d'Albona 79

IVANA ETEROVIĆ

izvorni znanstveni članak

Nesklonjivi particip *buduć(i)* u nebiblijskim izdanjima hrvatskih protestanata..... 81
Indeclinabile participle buduć(i) in non-biblical editions by Croatian Protestants 94
Participio indeclinabile buduć(i) nelle pubblicazioni non bibliche dei protestanti croati 95

SANJA VULIĆ

pregledni članak

O izabranim jezičnim zanimljivostima u djelima Splitsanina Ivana Mosettiga 97
On the Chosen Curisities in the Works of Split's Own Ivan Mosettig 103
In merito alle curiosità linguistiche nei lavori dello spatino Ivan Mosettig 104

IVANA ANDRIJAŠEVIĆ	Anemonimija u govoru općine Gradac 105
<i>pregledni članak</i>	<i>Anonymy in the Speech of the Municipality of Gradac</i> 125
	<i>Anemonimia nella lingua parlata del comune di Gradac (Grado)</i> 126

Književni prilozi

ANTE SMOLJAN	Iščunske izreke i kratke humoreske 129
SINIŠA VUKOVIĆ	Sèdan sàlām ol pokòre (Sedam pokorničkih pjesama)..... 165
MAGDA MARINKOVIĆ	Tekstovi na govoru Milne na otoku Braču 193

Osvrti i prikazi:

IVANA ETEROVIĆ	Novi prilog boljemu poznavanju senjske jezične povijesti (<i>Korizmenjak</i> , Senj, 1508., Latinična transkripcija glagoljskoga teksta, s uvodom i rječnikom, prir. Anica Nazor, NSK Zagreb i Grad Senj, 2019.) 201
JOŠKO BOŽANIĆ	Čakavski pištular Siniše Vukovića ((Siniša Vuković: <i>Čakavski pištular</i> I. (Split, 2018.); <i>Čakavski pištular</i> II. (Split-Selca, 2018.); <i>Čakavski pištular</i> III. (Split-Selca-Bol, 2018.); <i>Čakavski pištular</i> IV. (Split-Solin, 2019.); <i>Čakavski pištular</i> V. (Selca, 2019.))..... 205
JOŠKO BOŽANIĆ	Dijalektološka monografija govora otoka Šolte Filipa Galovića (Filip Galović, <i>Govori otoka Šolte</i> , Hrvatsko katoličko sveučilište u Zagrebu i Općina Šolta, 2019.) 209

Upute autorima priloga za Čakavsku rič.....	215
---	-----

ZNANSTVENI RADOVI

Sanja Vulić
Zagreb

HRVATSKE NARODNE PJESME I GRAĐA IZ OŠTARIJA
S JEZIKOSLOVNOGA ASPEKTA

UDK: 821.163.42.09:398(497.529Oštarije)
811.163.42'282

Rukopis primljen za tisak 14. 10. 2019.

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

U radu se analizira jezik zbirke *Hrvatske narodne pjesme i građa iz Oštarija*, koju je od 1899. do 1901. sastavljao rođeni Oštarac Mijat Pribanić. Zbirka se sastoji od tri dijela. Prvu skupinu sačinjavaju tekstovi koje je Pribanić osobno sastavio. U drugoj su skupini zapisi kratkih pučkih proza koji su također većim dijelom temeljeni na čakavštini oštarskoga kraja. Treću skupinu sačinjavaju zapisi različitih narodnih pjesama, zatim čestitke, napitnice i sl., kojih je veći dio temeljen na štokavskom narječju s bitno različitim jezičnim realizacijama od onih koje nalazimo u oštarskom čakavskom idiomu, a dio je pjesama mješavina različitih narječja. Zbog toga je tomu dijelu zbirke posvećena najmanja pozornost, a rad se ponajprije temelji na dijalektološkoj analizi Pribanićeve prve skupine, i to na svim jezičnim razinama. Pokazuje se koje su se čakavske značajke u međuvremenu izgubile ili se gube, a koje se još dobro čuvaju. Kratke pučke proze iz druge skupine također su analizi-

rane na različitim jezičnim razinama, a posebna je pozornost posvećena dijalektnim čakavskim značajkama koje nisu navedene pri analizi prve skupine. Jezična analiza tih dvaju skupina jasno pokazuje koliko je oštarska čakavština te općenito čakavština toga dijela Hrvatske u Pribanićevu vrijeme bila bolje očuvana nego što je danas.

Ključne riječi: *Mijat Pribanić; Oštarije; pjesme; jezik*

UVODNA NAPOMENA

Zbirku naslovljenu *Hrvatske narodne pjesme i građa iz Oštarija* sastavljao je od 1899. do 1901. učitelj Mijat Pribanić, koji je bio rodom iz istoga mjesta. Svoju je zbirku sastavio prema uputama dr. Antuna Radića, naslovljenim *Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*. Ipak, njegovi kazivači nisu bili isključivo autohtoni Oštarc, čakavci, nego stanovnici onodobnih Oštarija različita podrijetla. Zbog toga je tu zbirku, koja je ostala u rukopisu sve do 2017., pri dijalektološkoj jezikoslovnoj analizi potrebno podijeliti u tri zasebne skupine.

Prvu skupinu sačinjavaju tekstovi koje je Pribanić osobno sastavio, a nastali su prema spomenutim uputama. Pribanić je kao rođeni Oštarac (rođ 1882.) svoje osobne priloge sastavio na oštarskom govoru, a uz riječi i izraze za koje je pretpostavljao da će ih čitatelji njegova teksta, koji nisu rodom iz toga kraja, možda pogrešno protumačiti, stavljao je u zagrade ekvivalent na normiranom književnom jeziku. Budući da je Pribanić u to doba bio vrlo mlad (riječ je o dobi između 17 i 19 godina), taj je dio rukopisa dobar pokazatelj kako je mladi naraštaj Oštara u to doba poznao svoj mjesni govor. Zato je prvi dio rukopisa s dijalektološkoga aspekta najrelevantniji. Važno je međutim naglasiti da je naslove i podnaslove u tom dijelu rukopisa bilježio na normiranom književnom jeziku.

Drugu skupinu sačinjavaju zapisi kratkih pučkih proza koji su također većim dijelom temeljeni na čakavštini oštarskoga kraja.

Treću, opsegom najveću skupinu, koja je s dijalektološkoga aspekta teško raščlanjiva, sačinjavaju zapisi različitih narodnih pjesama, zatim čestitke, napitnice i sl. Na žalost, veći je dio tih pjesama temeljen na štokavskom

narječju s bitno različitim jezičnim realizacijama od onih koje nalazimo u oštarskom čakavskom idiomu, a dio je pjesama mješavina različitih narječja. Budući da je taj dio Pribanićeva rukopisa u kontekstu analize oštarske čakavštine na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće irelevantan, ovom će prigodom biti navedeno tek nekoliko primjera koji to potkrjepljuju.

1. DIJALEKTOLOŠKA ANALIZA TEKSTOVA KOJE JE MIJAT PRIBANIĆ OSOBNO SASTAVIO

Analizom je obuhvaćeno poglavlje u rukopisu koje je naslovljeno »Priroda (narav) oko čovjeka«, koje je podijeljeno u nekoliko skupina različite dužine, naslovljenih »Kraj i mjesta«, »Gore i vode«, »Zemlje«, »Zrak i vrijeme«, »Tlo«, »Bilje (drač, trave)«, »Životinje«, te poglavlje naslovljeno »Jezik«. Pritom je važno upozoriti da je metajezik poglavlja »Jezik« djelomice normirani književni jezik, koji nije predmetom ove analize. Međutim, većinu poglavlja sačinjava upravo dijalektološka građa, različiti primjeri iz oštarskoga govora koji se u čitavom rukopisu mogu smatrati dijalektološki najrelevantnijima. Zbog u današnje vrijeme modernoga izmišljanja tzv. čakavskoga jezika, od iznimne je važnosti Pribanićev navod na početku poglavlja »Jezik«: »U selu Oštarija' govori se čakavskim narječjem. Sam narod zove jezik hrvatskim. Susedi, bliži i dalji, zovu govor hrvatskim, nu katkada se znadu pošpotat, pa velidu: 'Divani po oštarski'«. To vrlo jasno pokazuje da su Oštarc i te kako bili svjesni da njihov mjesni govor pripada hrvatskomu jeziku, ali da to nije normirani književni jezik. Nekomu se prigovaralo (*pošpotalo* ga se) da *divani po oštarski* vjerojatno u nekim službenim situacijama u kojima bi bilo prikladnije govoriti normiranim jezikom, pa u tim situacijama izražavanje mjesnim idiomom pokazuje stupanj neobrazovanosti. Takav odnos stanovništva prema imenu svoga jezika posve je logičan ima li se na umu da se riječi *čakavac*, *čakavski*, *čakavština* pojavljuju tek oko 1880. kao novotvorenice, a učestalije počinju rabiti od početka 20. stoljeća. Sve do tada nije se jezik ili govor nazivao po upitno-odnosnoj zamjenici.

Premda pravopisna rješenja nisu predmetom razmatranja u ovoj analizi, ipak je važno napomenuti da Pribanić redovito bilježi zarez ispred veznika *da* i *ki* 'koji', npr. *veli se, da je povodnja; potok, ki teče*. Sukladna pravo-

pisna praksa bilježenja zarezima ispred *da* i *koji* dosljedno se u normiranom hrvatskom književnom jeziku primjenjivala sve do 1960., kada je pravopis poznat pod nazivom novosadski ukinuo tu hrvatsku pravopisnu tradiciju. Zadržala se samo u polutisućljetnoj hrvatskoj dijaspori u gradišćansko-hrvatskom književnom jeziku.

1.1. IZABRANE FONOLOŠKE ZNAČAJKE TEKSTOVA KOJE JE SASTAVIO PRIBANIĆ

U svom poglavlju o jeziku Pribanić je upozorio na dvoglasie *ie* i *uo* u oštarskom govoru. Navodi nekoliko primjera među kojima su *mieso*, *muost*, *kuost* i dr. kao rezultat zatvaranja dugoga samoglasnika *e* ili *o* u zatvorenom pravcu. Osim u osnovi riječi, dvoglas *ie* uobičajen je i u nastavcima, tj. ako je gramatički morfem dugo *-ē*, npr. u G jd. imenica ženskoga roda, npr. u Pribanića *od burie*; *štrekie*; *piet rali zemlje*, ili npr. u prezentskim nastavcima tipa *prućem se pletie pluot*; *trava rastie*; *kâ se vućie*; *zovie se*. Tako je i danas u oštarskom govoru. Dvoglas pak *uo* također je uobičajen i u gramatičkim morfemima, npr. u Pribanića u I i L jd. ženskoga roda tipa *pod goruom*; *goruom*. Navedeni tipovi dvoglasi i danas su karakteristični za oštarski govor.

Premda oštarski govor nedvojbeno pripada čakavskomu ikavsko-ekavskomu dijalektu, njegova je specifičnost veći broj ikavizama nego što je to inače uobičajeno u govorima toga dijalekta. Tako je bilo u Pribanićevo doba, a tako je i danas. U Pribanićevu su rukopisu, u skladu s fonološkim zakonitostima čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta, ikavizmi kao npr. *brig*; *čovik*; *lik* 'lijek'; *Mrižnica*; *snig*; G jd. *prolića*; *kadi* 'gdje'; te ekavizmi kao npr. A mn. *gusenke* 'gusjenice', G mn. *gusenak* 'gusjenicā', N jd. *leto* 'lje-to' i dr. Međutim, od te zakonitosti odstupaju primjeri *misto*, G jd. *iz mista*; *pisak*; *želizo*, G jd. *želiza* i dr. Takav tip ikavizama susreće se i u današnjem oštarskom govoru. U Pribanića nalazimo i hiperikavizam *pićurka* 'pećurka' u kojem nije riječ o ikavskom odrazu jata nego o promjeni iskonskoga *e > i* u primjeru *od gliv samo pićurka agaricus campestris*.

U oštarskom su govoru i danas uobičajene riječi *kadi* 'gdje' i *maša* 'misa' sa samoglasnikom *a* kao odrazom nekadašnjega poluglasa u tzv. slabom

položaju.¹ Iste je primjere zabilježio i Pribanić: *mista, kadi* (gdje) *trava raste; kadi je pisak, kadi se strmo spušća u vodu i kadi se zaimlje; kadikadi* (gdjegdje), *maša* i dr.

U čakavskim govorima u dijelu središnje Hrvatske u kojem se nalaze Oštarije, kao odraz praslavenske skupine *v* + poluglas rabi se prijedlog *u*. Tako je i u današnjem oštarskom govoru, a tako je zabilježio i Pribanić, npr. *u crikvi; u selu; u zimi*.

Riječ *crikva* u značenju 'crkva' uobičajena je u čakavskom ikavsko-ekavskom dijalektu, pa ju je sukladno tomu u Oštarijama zabilježio Pribanić, a tako je i danas.

Izostanak vokalizacije dočetnoga *l* u glagolskim pridjevima muškoga roda također je još uvijek uobičajen u oštarskom govoru. Sukladne primjere zabilježio je i Pribanić, npr. *udril je* 'udario je', također u imenicama tipa *kábal* 'kabao'; *vuzal* 'uzao' te u količinskom prilogu *pol*, npr. *na pol*.

U današnjem oštarskom govoru susreću se pojedini kajkavizmi s protetskim *v-*, a među njima je i primjer *vuš* 'uš', dok je *vuzal* 'uzao' križanac između kajkavskoga *vuzel* i čakavskoga *uzal*. Navedene primjere nalazimo i u Pribanića. Tu su i pojedini primjeri s protetskim *j-* karakteristični za čakavštinu, npr. u Pribanića *dici za jigranje* 'djeci za igranje'; *jivanjice* 'ivanjske krijesnice'; *Jivanjska ruožica* 'ivančica', također u oblicima osobne zamjenice *oni*, npr. *Nigda ji je bilo puno* 'nekoć ih je bilo puno' (s razvojem *ih > jih > ji*).

Realizacija *japno* 'vapno' također je svojstvena čakavštini. Bilježi je Pribanić, a još je uvijek očuvana u oštarskom govoru.

Izostanak premetanja i jotiranja, tj. čuvanje slijeda *jd* u prezentskim oblicima tipa *najdem*, nalazimo i u Pribanića, npr. *kad izajdu iz zemlje* 'kad izađu iz zemlje'; *vode izajdu* 'ovdje izađu'; *najde* 'nađe'. Tako je i danas u oštarskom govoru.

U skupini čakavskih kontinentalnih govora kojima pripada govor Oštarija uobičajeno je umetanje međusamoglasničkoga *v*, među inim i u topnimu, preciznije ojkonimu *Tovunj* 'Tounj'. Tako piše i Pribanić, npr. *do Tovunja*.

Premda čakavske govore u pravilu karakterizira dosljedna uporaba glasa *h*, u oštarskom se govoru taj glas gotovo u potpunosti izgubio, što je rezultat

¹ U slabom su položaju bili poluglasovi iza kojih je slijedio slog sa samoglasnikom.

štokavskoga utjecaja. Tako je bilo i u Pribanićevo doba, npr. na početku riječi *jako ladno* ‘jako hladno’; *ladno je* ‘hladno je’; *za ranu služidu ovie biline* ‘za hranu služe ove biljke’, *ržulja* (< hržulja) ‘raž’. Isto se može reći za riječ *ruška* koja je nastala od *hruška* jer je u sjeverozapadnoj čakavštini česta promjena *kruška* > *hruška*. U čakavskim govorima pod štokavskim utjecajem razvoj je *kruška* > *hruška* > *ruška*, npr. u Pribanića *divlje ruške*. Pribanić bilježi realizacije s izostankom dočetnoga fonema *h* u gramatičkom morfemu, npr. u oblicima G mn. *dobri lapat* ‘dobrih njiva’; *malo divlji životinj* ‘malo divljih životinja’; *najviše jivanjski ruožic* ‘najviše ivančica’; *otrovni zmij* ‘otrovnih zmija’; *od ovi tic* ‘od ovih ptica’. Dočetno *v* u obliku G mn. *buv* ‘buhā’² (s nultim gramatičkim morfemom) rezultat je analogije prema drugim oblicima. Izostanak *h* u sredini riječi nalazimo npr. u glagolu *prerani* ‘prehrani’ na granici prefiksa i tvorbene osnove, npr. *da se prerani muž i žena*. Isto je u imenici *prielada* ‘prehlada’. Međutim, u tim je primjerima fonem *h* izostavljen već prije prefiksacije, tj. na početku glagola *ranit* ‘hraniti’, odnosno *ladit* ‘hladiti’. Inače Pribanić bilježi *h* u sredini riječi, npr. G mn. *buhačov*; *žuoharov*. Vjerojatno je to u Pribanića rezultat utjecaja normiranoga jezika, jer je već 1910. jezikoslovac Rudolf Strohal u svojoj raspravi *Današnje oštarijsko narječje* zabilježio izostanak artikulacije *h* u oštarskom govoru, a tako je i danas.

Promjenu *svr* > *sr*, koja je uobičajena u dijelu govora sjeverozapadne čakavštine, nalazimo u Pribanića u riječi *sraka* ‘svraka’, npr. G. mn. *srāk* ‘svrakā’.

U čakavštini česta delateralizacija *lj* > *j* u oštarskom se govoru ne provodi. Pribanić također bilježi *lj* u primjerima iz oštarskoga idioma, npr. *divlje race* ‘divlje patke’; *ima piljušarov* ‘ima jastrebova’.

Stari inicijalni skup *čr-* bilježi samo u riječi *črv* ‘crv’, npr. G mn. *črvov* A mn. *črve*, dok je npr. u pridjevu *crn* pod utjecajem štokavštine provedena promjena *čr* > *cr*, npr. u speleonimu *Crna jama*.

Kao genetski čakavski, oštarski je govor bio i ostao šćakavski, pa zato i Pribanić bilježi šćakavizme tipa *gušcer* ‘gušter’, npr. *ima i gušcerov*.

² Pribanić je u svom rukopisu nastavak G mn. u normiranom književnom jeziku označavao s *ā* (npr. *njivā*).

Stari glasovni skup *dj* nije se u oštarskom govoru razvio u *đ* kako se to dogodilo u štokavaca nego se umjesto *đ* izgovara *j*, kako je uobičajeno u čakavaca. Zato i Pribanić npr. piše *ova grâja* ‘ova građa’.

Analogni rotacizam Pribanić je zabilježio u prilogu *morda* ‘možda’. Riječ je o analogiji prema rotacizmu u prezentskim oblicima glagola *moć*, tj. prema promjeni *že > re* (*morem, moreš* itd.). Zanimljivo je da je Strohal u značenju ‘možda’ zabilježio inačicu *morebit*, koja se još uvijek čuva u brojnim čakavskim govorima, posebice na čakavskom sjeverozapadu.

Promjena inicijalnoga *pt > t*, tj. izostavljanje inicijalnoga *p* iz početnoga suglasničkoga skupa, karakteristika je brojnih hrvatskih govora svih triju narječja. U skladu s tim je i oštarska realizacija *tica* ‘ptica’, pa Pribanić npr. bilježi G mn. *od ovi tic* ‘od ovih ptica’, A mn. *sve tice*.

1.2. IZABRANE MORFOLOŠKE ZNAČAJKE TEKSTOVA KOJE JE SASTAVIO PRIBANIĆ

Pribanić u N jd. bilježi oblik *postelj* u značenju ‘postelja’. Danas se u oštarskom govoru usporedno rabe stariji oblik *postelj* i noviji *postelja*. Zanimljivo je da je oblik *postelj* također imenica ženskoga roda e-sklonidbenoga tipa s genitivom *postelje*. Upravo takvu sklonidbu nalazimo još ponegdje u čakavskom ilavsko-ekavskom dijalektu, npr. u govorima Grobnika kraj Rijeke, gdje se govori *postej*, G jd. *posteje*. U tom je kontekstu dobro pripomenuti da se u mnogim kajkavskim govorima čuva stari oblik *postelj* koji pripada i-sklonidbi ženskoga roda,

Jednosložne imenice muškoga roda uglavnom u oštarskom govoru imaju kratku množinu. Takve oblike bilježi i Pribanić, npr. *kuosi* ‘kosevi’; *krti* ‘krtice’ (prema N jd. muškoga roda *krt*), *miši* ‘miševi’ (*u polju krti i miši*); *vuci* ‘vukovi’ (*Zbog škodie ubijadu se: vuci* ‘zbog štete ubijaju se vukovi’), *zieci* ‘zečevi’ (*Za ranu se ubijadu zieci* ‘za hranu ubijaju se zečevi’).

U G mn. imenica muškoga roda Pribanić rabi stari hrvatski nastavak *-ov*, koji je i danas uobičajen u oštarskom govoru. Pribanić npr. bilježi *dilov* ‘dijelova’; *ima i gušćerov* ‘ima i gušterā’; *klopov* ‘krapeljā’ (prema N jd. *klop*); *kukcov* ‘kukaca’; *kuosov* ‘koseva’; *zidanje mostov* ‘zidanje mostova’; *ima piljušarov* ‘ima jastrebova’, *Puhov ima malo* ‘puhova ima malo’; *žuoharov* ‘žoharā’. Rjeđe bilježi dvoglas *uo* unutar toga genitivnoga nastavka, npr.

mravuncuov (prema N jd. *mravunac*), za pokrivanje stanuv 'za pokrivanje stanova'. Rijedak je u Pribanića u G mn. nastavak *-i* u muškom rodu, obično uz brojeve, npr. *piet rali zemlje*. Također je rijedak nulti nastavak u G mn. muškoga roda, npr. *samo se kadikadi (gdjegdje) najde dobri lapat* ' (njivâ) 'samo se gdjegdje nađe dobrih lapata (tj. dobrih njiva)'.

U G mn. imenica ženskoga i srednjega roda bilježi stari hrvatski nulti nastavak, koji je također uobičajen u današnjem oštarskom govoru. Pribanić bilježi *od gliv* 'od gljiva'; *kukavic (kukavicā)*; *najviše jivanjski ruožic* 'najviše ivančica'; *od ovi tic* 'od ovih ptica'; *otrovni zmij* 'otrovnih zmija'; *žab* 'žabā'; *liet* 'ljetā', uključujući i primjere s umetnutim blagoglasnim *a* između dva završna konsonanta osnove, npr. *beloušak* 'bjeloušaka'. Budući da je *i* u ženskom rodu e-sklonidbe te u srednjem rodu u normiranom književnom jeziku genitivni množinski nastavak *-a*, Pribanić je pod tim utjecajem često u oštarskim oblicima nepotrebno bilježio izostavnik, npr. *ima bilin* 'ima biljaka'; *lastavic* 'lastavicā'; *iz mista Oštarij* 'iz mjesta Oštarijā'; *od rib* 'od ribā'; *sinic*, *šiev*, *zieb*, *suov*, *prepelic*, *grlic* 'sjenicā, ševā, zebā, sovā, prepelicā; grlicā'; *srâk* 'svrakā'; *Tic ima* 'pticā ima'; *malo divlji životinj* 'malo divljih životinja'; *Takovi životinj ni* 'takovih životinja nema'. Taj je nastavak i danas uobičajen u oštarskom govoru.

Stare hrvatske nastavke bilježi i u ostalim množinskim oblicima padeža, npr. D mn. muškoga roda *ljudem* 'ljudima' s nastavkom *-em (Ljudem za ranu služidu* 'ljudima za hranu služe'), ili npr. I mn. ženskoga roda s nastavkom *-ami (s ruožicama* 's ružicama, tj. s cvijećem'). I ti se nastavci susreću u današnjem govoru.

Upitno-odnosna zamjenica *ča* i danas se rabi, a bilježi je i Pribanić, npr. *Kvar, ča učini zvirad*. Isto se može reći za genitivni oblik *česa* zamjenica *ča*, npr. *ili česa drugega*.

Nastavci *-ega*, *-emu*, *-em* u zamjeničko-pridjevskoj sklonidbi muškoga i srednjega roda karakteristični su za govore autohtonoga stanovništva na ogulinsko-modruškom području, pa tako i u govoru Oštarača. Tako piše i Pribanić, pa npr. ima G jd. *blizu tega* 'blizu toga'; *cilega prolića* 'cijeloga proljeća', L jd. *u oštarskem kraju* 'u oštarskom kraju'; *U ovim kraju* 'u ovom kraju'.

Neodređena pridjevna zamjenica *ki*, *ka*, *ko* 'koji, koja, koje' uobičajena u čakavštini toga kraja, pa ju susrećemo i u Pribanića, npr. *potok, kî tečie*

‘potok koji teče’; *kâ se vućie* ‘koja se vuće’; *kie deladu veliku škodu* ‘koji čine (rade) veliku štetu’.

U neodređenom obliku rabi pridjev *mal* u značenju ‘malen’, npr. *Potok (posve mâl)* ‘potok (posve malen)’.

Niječni svršeni prezent glagola *bit* u obliku za 3. os. jd. glasi *nî*, npr. *Kvar; ča učini zvirad, nî velik*. Taj se oblik rabi se i u značenju ‘nema’, npr. *nî ni divana* ‘nema ni govora’; *Otrovni zmij ni puno* ‘otrovnih zmija nema puno’; *Takovi životinj’ nî* ‘takovih životinja nema’. Međutim, već tada se usporedno počinje postupno pojavljivati prezentski oblik *nima*, npr. *Otrovni kukcov nima* ‘otrovnih kukaca nema’. Taj se oblik u današnjem oštarskom govoru također rabi.

Glagol 7. razreda I. vrste *žgat* ima prezent *žgem, žgeš, žge ...*, npr. *ja-pno se žge* ‘vapno se pali’. Glagoli u obliku 3. os. mn. u Pribanića načelno završavaju na *-du*, npr. glagoli IV. vrste imaju u tom obliku nastavak *-idu*: *za lik rabidu* ‘za lijek rabe’; *iz kraja se selidu* ‘iz kraja se sele’; *za jigranje služidu* ‘za igranje služe’; *za ranu služidu* ‘za hranu služe’; *u vodi žividu* ‘u vodi žive’. Glagoli 3. razreda V. vrste imaju nastavak *-adu* u tom obliku, npr. *čupadu* ‘čupaju’; *deladu* ‘rade’; *ne dodijavadu* ‘ne dosađuju’; *ubijadu se* ‘ubijaju se’; *zatvaradu selo* ‘zatvaraju (odnosno okružuju) selo’. Susreće se nastavak *-u* u glagola 1. razreda V. vrste: *po zraku pršu kiebri* ‘po zraku lepršaju hruštevi’.

1.3. IZBOR IZ RJEČOTVORJA I SINTAKSE

U hrvatskoj se jezičnoj tradiciji uvriježilo izvođenje imenica koje označuju mušku osobu intelektualnoga zanimanja sufiksom *-telj*. Jedna od najčešćih i najstarijih je *učitelj* koja je sastavnim dijelom gotovo svih hrvatskih govora (u različitim fonološkim inačicama), također i normiranoga književnoga jezika. Pribanić također bilježi tu riječ.

Poznato je da je sufiks *-ica* u hrvatskom jeziku vrlo plodan pri tvorbi imenica ženskoga roda. Ovom prigodom izdvajam samo naziv *jivanjica* u leksičkom značenju ‘krijesnica’, s tvorbenom preoblikom ‘ona, ka svitli o Jivanji’. Prema tomu, riječ je o izvedenici ženskoga roda s osnovom *jivanj-* blagdanskoga imena ženskoga roda *Jivanja*, s kojom se veže sufiks *-ica*.

S tvorbenoga i leksičkoga aspekta zanimljiv je naziv *solika* s leksičkim značenjem ‘slána (vrsta oborine)’ i tvorbenom preoblikom ‘ono, ča pada, a kai sol je’. Ukratko, ta izvedenica ženskoga roda tvori se od osnove imenice ženskoga roda *sol* i sufiksa *-ika*.

Prefiksarno-sufiksalsnom tvorbom od osnove *vod-* imenice *voda*, nastala je imenica *povodnja* s prefiksom *po-* i sufiksom *-nja*. Rabi se u značenju ‘poplava’, npr. u Pribanića: *Kad dugo godina (kiša) pada, a vode izajdu, veli se, da je povodnja*.

Zanimljiva je Pribanićeva složeno-sufiksalsna tvorenica *mišalovka* u kojoj dvije osnove nisu povezane spojnikom *-o-*.

Dva su štokavska sufiksa tijekom višestoljetnoga štokavskoga utjecaja prihvaćena u oštarskom čakavskom govoru. Jedan od njih je sufiks *-ad* za tvorbu zbirnih imenica koje su gramatički ženskoga roda jednine i-sklonidbe. U Pribanićevu su tekstu takove zbirne imenice *živad* i *zvirad* ‘zvjerad’: *Kvar; ča učini zvirad*³. Rezultat štokavskoga utjecaja su i izvedenice sa sufiksom *-če* koje su gramatički srednjega roda, a označuju biće oba spola, obično mlado. U oštarskom se govoru riječ *blago* rabi u značenju stoka, pa odatle u Pribanića izvedenica *blašče* u značenju živinče: *morda jednoga čovika ili blašče* ‘možda jednoga čovjeka ili živinče’.

Čakavske govore ikavsko-ekavskoga dijalekta u polutisućljetnoj dijaspori, koji su podrijetlom iz središnje Hrvatske, karakterizira uporaba nenačlane povratne zamjenice *se* ispred glagola. Tako bilježi i Pribanić u svom oštarskom tekstu, npr. *Za ranu se ubijadu zיעi* ‘za hranu ubijaju se zečevi’.

Utjecaj romanske sintakse u Pribanića nalazimo u uporabi svezā prijedloga *od* s genitivom umjesto sveze prijedloga *o* i lokativa uz glagole koji se odnose na misaone radnje, npr. *Od zlata i srebra, železa ili česa drugega ni ni divana* ‘o zlatu i srebru, željezu ili čemu drugom nema ni govora’.

Vremenske priložne oznake koje su načinjene od prijedloga *po* s lokativom uobičajene su u oštarskom govoru, pa tako i u Pribanića nalazimo potvrdu *po Vazmu valje* u značenju ‘odmah poslije Uskrsa’. Također su zanimljive stare vremenske priložne oznake načinjene od prijedloga *o* sa starim lokativnim oblikom, npr. u Pribanića *O Tri kralji je ladno* ‘hladno je oko blagdana Triju kraljeva’.

³ Inače je u sjeverozapadnoj čakavštini u tom zbirnom značenju česta izvedenica srednjega roda *zvirje* sa sufiksom *-je*.

1.4. O LEKSIKU TEKSTOVA KOJE JE SASTAVIO PRIBANIĆ

Oštarski leksik, koji je u svom rukopisu rabio Pribanić nalazimo u poglavlju »Priroda (narav) oko čovjeka«, ali također u poglavlju naslovljenom »Jezik« u kojem je abecednim redoslijedom naveo više od 150 tipično oštarskih riječi. Zato se izabrani leksik iz tih dvaju poglavlja u ovom radu zajedno razmatra, i to ponajprije na temelju abecednoga popisa.

U čakavskim i genetski čakavskim govorima južno od Kupe i danas se može susresti riječ *godina* u značenju 'kiša'. Hrvati čakavci u polutisućljetnoj dijaspori isključivo rabe takovu realizaciju. Nalazimo je i u Pribanića: *godina* (kiša) *pada*. Međutim na drugom mjestu rabi novi leksem *kiša*, koji se počeo preuzimati iz normiranoga književnoga jezika, npr. *iza kiše*. U čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja još se uvijek rabi riječ *godina* u značenju 'kiša', ali dio govornika već rabi novu istoznačnicu *kiša*.

Također ćemo ponovo izdvojiti riječ *blago* u značenju 'stoka, domaće životinje', kako je uobičajeno u hrvatskoj jezičnoj tradiciji, jer u poljoprivrednim domaćinstvima (a većina Hrvata su to bili), stoka jest predstavljala blago. Pribanić npr. piše: *za ranu blagu* 'za hranu stoci, domaćim životinjama'.

Pojedinim čitateljima koji ne poznaju dobro govore autohtonoga stanovništva ogulinsko-modruškoga kraja možda će neobičan biti Pribanićev naziv *božji pás* u značenju 'duga'. U ovim pak krajevima poznati su nazivi toga tipa, pa npr. pjesnik Josip Šibarić (rodom iz Tounja) u svom pjesništvu rabi naziv *majke božje pas* u značenju 'duga' (u pjesničkoj zbirci *U meni junak. Pisme tovunjske*). U čakavštini su i inače nazivi toga tipa nerijetki, pa se npr. na otoku Susku duga naziva *božji lúk*, dok u čakavskim govorima na zadarskom području te oko Šibenika, ali i ponegdje u središnjoj Istri duga je *babin pas*.

U čakavštini i kajkavštini uobičajena je riječ *murva* u značenju 'dud'. Bilježi je i Pribanić. Stari hrvatski pridjev *droban* 'sitan, malen' i danas je uobičajen u oštarskom govoru. Pribanić bilježi i prilog *drobno* s komparativom *drobnije*. Izdvojiti ćemo i stari hrvatski prilog *komaj* u značenju 'jedva', koji je također u različitim fonološkim inačicama još uvijek zastupljen u sjeverozapadnoj čakavštini, a bilježi ga i Pribanić.

Riječ *piljušar*, koju rabi Pribanić, a koja se susreće i u drugim govorima autohtonoga stanovništva ogulinsko-modruškoga kraja, može se usporediti

s riječju *pijuk* u istom značenju u pojedinim čakavskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori. Budući da riječ *pijuk* inače znači 'kljuka', po principu sličnosti dogodio se semantički pomak prema značenju 'zavinuti kljun', a zatim drugi semantički pomak po principu sinegdohe, jer je upravo jastreb u tim krajevima najčešća razmjerno veća ptica s takovim kljunom.

U hrvatskom se jeziku tradicionalno rabila riječ *bilina* u značenju 'biljka'. Bilježi ju i Pribanić, npr. *Ljudem za ranu služidu ovie biline* 'ljudima za hranu služe ove biljke'.

Riječ *pop* u značenju 'svećenik (pa tako i katolički svećenik)' uobičajena je u današnjem oštarskom govoru, a bilježi ju i Pribanić. Česta je u tom značenju u mnogim čakavskim govorima, u kojima je, kao i u oštarskom, stilski neobilježena.

Pribanić je u oštarskom govoru zabilježio veliki broj riječi koje se, sudeći po pisanim djelima, u hrvatskom jeziku rabe više od pola tisućljeća. Navodimo dio (izbor) onih koje se u istom značenju još uvijek rabe u polutisućljetnoj hrvatskoj dijaspori, npr. u austrijskom Gradišću. Među njima je, sukladno očekivanjima, najviše starih hrvatskih riječi praslavenskoga podrijetla, npr. *cipanjka* 'cjepanica'; *čun* 'malo plovilo'; *godina* u značenju 'kiša'; *jajce* 'jaje'; *kiebar* 'hrušt'; *klop* 'krpelj'; *krt* 'krtica'; *lapat* 'njiva'; *mesopust* 'poklade'; *mravunac* 'mrav'; *muzol* 'čir'; *rubac*.

Uporaba riječi *bura* u značenju 'sjever' te *sunce* (ili *sunac*) u značenju 'istok' također pripada višestoljetnoj hrvatskoj pisanoj jezičnoj tradiciji te također pojedinim sadašnjim hrvatskim mjesnim govorima, posebice čakavskim. One su i dijelom govora starijega autohtonoga stanovništva ogulinsko-modruškoga kraja, bilo u aktivnoj uporabi bilo u sjećanjima iz djetinjstva.⁴ Zato nije začudno što i Pribanić piše *od burie* (sjevera); *od sunca* (istoka).

Prilozi kao vrsta riječi u pojedinim govorima često čuvaju jezičnu starinu. Takav je u Pribanića prilog *valje* u značenju 'odmah' (koji je već spomenut u sklopu vremenske priložne oznake *po Vazmu valje*). Nalazimo ga i u drugim potvrdama, npr. *valje iza sela* 'odmah iza sela'. Prilog *valje* u tom se značenju susreće i u drugim govorima čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta, npr. na Kvarneru i u polutisućljetnoj dijaspori u austrijskom Gradišću.

⁴ Prema kazivanju gosp. Zvonka Trdića.

Tu je i vremenski prilog, odnosno prijedlog *prvo* u značenju ‘prije’. Njegova uporaba s genitivom uobičajena je u hrvatskoj jezičnoj tradiciji. Pribanić piše: *Prvo trinaest-četnaest liet* ‘prije trinaest-četnaest godina’. Ovdje je vrlo važno upozoriti da je potonja rečenica zapravo mješavina oštarskoga govora i normiranoga književnoga jezika jer u oštarskom govoru, kao i u svim čakavskim govorima toga dijela Hrvatske, brojevi druge dekade imaju isključivo sufiks *-najst*, pa bismo očekivali *trinajst-četnajst* kako je Strohal zabilježio svega nekoliko godina poslije, a tako se i danas govori. U tom je kontekstu važno pripomenuti da je realizaciju *prvo* zabilježio i Strohal.

Mjesni prilog *tote* u značenju ‘tu’ i danas je uobičajen u oštarskom govoru, kao i u mnogim čakavskim idiomima, a bilježi ga i Pribanić.

Pribanić rabi količinski prilog *puno* za oznaku velikoga broja nečega, npr. *Nigda ji je bilo puno* ‘nekoć ih je bilo puno’; *Otrovni zmij ni puno* ‘nema puno otrovnih zmija’.

Među najstarijim hungarizmima u hrvatskom jeziku nedvojbeno je riječ *beteg* u značenju ‘bolest, bol’, koja se od doba hrvatsko-ugarskoga kraljevstva rabi u svim trima hrvatskim narječjima. Hungarizam *beteg* bilježi i Pribanić. Preko mađarskoga *vánkos* posuđena je i riječ germanskoga podrijetla *vanjkuš* ‘jastuk’.

Među germanizmima izdvajam imenice *kiklja* (njem. Kittel) ‘suknja’; *lojtre* (njem. Leiter); *štige* (njem. Stiege) ‘stube’; *štreka* (njem. Strecke) ‘željeznička pruga’ (Pribanić donosi značenje: željeznički put, a to je zapravo isto). Među vrlo starim riječima germanskoga podrijetla u Pribanića nalazimo riječ *škoda* (njem. Schade) ‘šteta’, od koje je izveden hibridni pridjev *škodan* s hrvatskim sufiksom *-(a)n*, npr. u Pribanića *škodni su*. Njemačku osnovu i hrvatski sufiks ima i glagolska imenica *copranje* ‘čaranje, vračanje’ (prema njem. *Zauberei*).

Od romanizama koje je zabilježio Pribanić izdvajam riječ *kapula* (tal. *cipolla*) ‘luk’, koja se i danas rabi u oštarskom govoru.

Zabilježio je i pojedine turcizme, kao npr. *divan* ‘govor, razgovor’; *komšija* ‘susjed’, koji su, kako je poznato, u kontinentalnim čakavskim govorima znatno više zastupljeni nego u ostalim čakavskim idiomima.

Među blagdanskim imenima izdvajam samo tri. Uobičajena su u čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja, također u polutisućljetnoj dijaspori, ali i različitim drugim govorima čakavskoga ikavsko-ekavskoga

dijalekta. Prvo od njih je ime *Vazam*, G jd. *Vazma* za blagdan Uskrsnuća Kristova, npr. *po Vazmu valje* 'odmah poslije Uskrsa'. Drugo i treće su antonimska imena *Velika i Mala Maša* za blagdane Velike i Male Gospe, npr. u Pribanića *do Velike Maše; oko Male Maše*. Ta su imena redovita u govorima autohtonoga stanovništva ogulinsko-modruškoga kraja, također u čakavskim govorima u polutisučljjetnoj hrvatskoj dijaspori.

Pojedine naoko ne osobito zanimljive rečenice skrivaju dragocjene jezične podatke. Takova je npr. Pribanićeva rečenica *Potok, ki teče kroz selo, zovie se Mrižnica*. Znana je činjenica da je Mrežnici 50-ih godina prošloga stoljeća promijenjen smjer i da ona više ne teče kroz Oštarije kao u doba nastanka Pribanićeva rukopisa, ali ovdje je zanimljivo da Pribanić ne rabi za Mrežnicu riječ *rika* 'rijeka' nego *potok*. Odgovor nalazimo u govorima Hrvata u polutisučljjetnoj dijaspori koji su podrijetlom iz središnje Hrvatske s područja južno od Karlovca prema Velebitu. Ni u jednom od tih čakavskih govora u dijaspori uopće ne postoji riječ *rika* (*reka, rieka*) nego samo *potok*. Velike rijeke s kojima su se njihovi predci susreli nakon iseljavanja iz stare domovine, a kakovih nije bilo u njihovu starom kraju počeli su nazivati njihovim zemljopisnim imenima, pa je tako Dunav isključivo *Dunaj*, bez popratne opće imenice. Naravno, ne zovu ga *potok* jer to zaista nije, ali ni *rika* jer tu riječ nemaju. Ukratko, u prošlosti su se u čakavštini središnje Hrvatske za tekućice koje su bile u tom dijelu rabile riječi *potok* i *curak*. Ostatke te jezične činjenice nalazimo i u Pribanićevu nazivu *potok* za rijeku Mrežnicu. Tu je *potok* opća imenica, apelativ. Taj je apelativ u oštarskom govoru i onimiziran pa se zemljopisno ime *Potok* rabi za jedan konkretan mali potok u tom kraju. Pribanić piše: *pod goruom Veljunom izvire Potok (posve mál)*.

Još jedan zanimljiv zemljopisni naziv nalazimo u Pribanićevu zapisu, a to je opća imenica *brig*. Pribanić piše: *kadi je pisak, kadi se strmo spušća u vodu i kadi se zajimlje, zovie se »brig«*. Tu je zapravo riječ o obali, tj. rubu kopna uz vodu, koji je uz Mrežnicu u Oštarijama bio pjeskovit. I danas stariji Oštarcu rabe riječ *brig* i u značenju 'obala'. To značenje potječe još iz praslavenskoga doba, jer je već tada ta stara posuđenica iz germanskoga **berg*, u slavenskim idiomima imala dva značenja: 'brijeg' i 'obala'. Zato je npr. i danas jedna od riječi u značenju 'obala' u poljskom *brzeg*, u češkom *břeh*, u slovačkom *breh*, u ukrajinskom i ruskom *bereg*, u bjeloruskom *berag*, u bugarskom *brega*, u makedonskom *breg* i *bregot*.

U hrvatskoj jezičnoj tradiciji, što potvrđuju brojni pisani spomenici, prvotno značenje riječi *luka* jest 'livada uz vodu'. S tim je u skladu i ova Pribanićeva rečenica koja se odnosi na oštarski govor: *Mista se uz potoke zovu »luka«, i to samo ona mista, kadi (gdje) trava rastie.*

2. DIJALEKTOLOŠKI POGLED NA KRATKE PUČKE PROZE KOJE JE ZAPISAO MIJAT PRIBANIĆ

Budući da su dijalekatne značajke pučkih proza koje je zapisao Pribanić uglavnom istovjetne onima iz dijelova teksta koji je taj autor osobno sastavio, ovdje ih donosim tek u kratkom pregledu. Riječ je o prozama naslovljenim »Sv. Petar i Paval«, »Blago u Modrušgradu«, »Siromak i vila«, »Svieti Petar i njegova mat'«, »Lisica i garvan«, »Siromak i vrag« te »Bog i sv. Petar«.

Za razliku od razvoja koji je rezultirao prijedlogom *u*, razvoj od praslavenskoga prefiksa *v* + poluglas rezultirao je najprije gubljenjem poluglasa, a zatim ispadanjem *v*- pred suglasnikom, što je obilježje sjeverozapadne čakavštine. Navodimo glagol *zet*, pz. *zemem* 'uzeti, pz. *uzmem*', npr. *neka zeme onu kudilju* (proza »Svieti Petar i njegova mat'«).⁵ Prezent *zemem*, *zemeš*, *zeme* ... od glagola *zeti* koji susrećemo u ovim prozama, a isto tako u čakavskim i temeljno čakavskim govorima ogulinskoga kraja, najvjerojatnije je rezultat kajkavskoga utjecaja na te idiome jer je u sjeverozapadnoj čakavštini uobičajeno *zamem*, *zameš* ...

Dvoglase *ie* i *uo*, koji su karakteristični za oštarski govor, susrećemo i u prozama, npr. *Buog* (proza »Siromak i vila«); G mn. *vuolov* 'volova'; *uon* 'on' (proza »Blago u Modrušgradu«), pz. *duojdeš* (proza »Siromak i vrag«), također u gramatičkim morfemima, npr. *upadie* (proza »Blago u Modrušgradu«).

U sjeverozapadnoj čakavštini, pa tako i u govorima autohtona stanovništva ogulinsko-modruškoga kraja, uobičajeni su prilozi *kuliko* i *tuliko* 'koliko' i 'toliko', s promjenom *o* > *u* ispred sonanta *l*. Tako je i u razmatranim

⁵ Valja pripomenuti da se u oštarskom govoru u infinitivu rabi glasovna inačica s dvoglasom, tj. *ziet*.

prozama, npr. *poišće lovac garvana, ki ga je tuliko dražil* (proza »Lisica i garvan«).

Čuvanje dočelnoga *-l* nalazimo u singularnim oblicima muškoga roda glagolskoga pridjeva radnoga, npr. *garvan je doletil veselo* (proza »Lisica i garvan«), *kopal je* (proza »Blago u Modrušgradu«), *Kad je sikal drva; pa joj je rekal; kad ju je opazil, kanil je pobignut* (proza »Siromak i vila«), u imenici *pakal* 'pakao' (proza »Svieti Petar i njegova mat'«), u muškom imenu *Paval* (proza »Sv. Petar i Paval«).

Izostanak premetanja i jotiranja, tj. čuvanje slijeda *jd* u prezentskim oblicima tipa *duojdem*, nalazimo i u prozama, npr. *vila duojde; Jednega dana pruojde taj čovik u grm po drva* (proza »Siromak i vila«), *kad je nî mogal najt u rajju, pruojde u pakal; mogla bi po njoj njegova mat' sajt u raj; one duojdu* (proza »Svieti Petar i njegova mat'«).

Premetanje pak susjednih sonanata *v* i *r* u riječi *garvan* (< gavran) karakteristično je za govore autohtonoga stanovništva ogulinsko-modruškoga kraja. Zato nije začudno što se jedna Pribanićeva pučka proza naziva »Lisica i garvan«.

Rotacizam *že > re* (tipa *morem, moreš, more ...*) kao čakavska karakteristika sastavnim je dijelom ovih proza, npr. *more ubit lisicu* (proza »Lisica i garvan«).

Prilog *kudaj* 'kuda' s naveskom *-j* i danas se rabi u oštarskom govoru. To je ujedno i prvi dio Pribanićeve priložne sraslice *kudajgod* 'kudagod' (proza »Sv. Petar i Paval«).

Uпитno-odnosna zamjenica *ča* također je imanentna ovim prozama, npr. *ča bi iskal* (proza »Siromak i vila«).

U čakavskim i temeljno čakavskim govorima ogulinsko-modruškoga kraja pod štokavskim se utjecajem rabi neodređena imenička zamjenica *ništo* u značenju 'nešto'. Riječ je o štokavskom razvoju u kojem *č* + poluglas dobiva deiktičko *to* (iz koje se sveze u štokavštini razvila zamjenica *što*), pa sukladno tomu *ništo* (*ni* + *što*) jest štokavizam, npr. u razmatranim prozama, npr. *Svakemu smo kraju ništo dali* 'svakomu smo kraju nešto dali' (proza »Sv. Petar i Paval«), *al mu ništo iz nutar vikne* 'al mu nešto iznutra vikne' (proza »Blago u Modrušgradu«).

Nastavke *-ega, -emu, -em* u zamjeničko-pridjevskoj sklonidbi muškoga i srednjega roda također nalazimo u ovim prozama, npr. G jd. *Jednega dana*

(proza »Siromak i vila«), D jd. *Svakemu smo kraju ništo dali* (proza »Sv. Petar i Paval«).

Susreće se stari hrvatski nastavak *-ov* u G mn. muškoga roda, ali i nastavak *-i* ako je taj oblik vezan uz brojeve, npr. *osamnajst pari vuolov* (proza »Blago u Modrušgradu«). Navedeni primjer ujedno pokazuje da brojevi druge dekade imaju sufiks *-najst*.

Završetak *-du* kao dio gramatičkoga morfema *-idu* u oblicima za 3. os. množine prezenta glagola IV. vrste nalazimo npr. u obliku *otvoridu*, npr. *vrata, da mu se otvoridu* (proza »Blago u Modrušgradu«).

Budući da je u oštarskom govoru uobičajen romanizam *škuro* u značenju 'mračno', logična je i uporaba hibridne tvorenice *škurina* s domaćim sufiksom *-ina*, u značenju 'mrak, tama', npr. *u škurini* (proza »Blago u Modrušgradu«).

Svršeni glagol *proljati* u značenju 'proliti', vrlo je čest u govorima čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta u polutisućljetnoj dijaspori, a susrećemo ga i u ovim prozama, npr. *Kad je birtaš donesal vino, ziel ga je Buog i proljal ga* 'kad je krčmar donio vino, Bog ga je uzeo i prolio' (proza »Siromak i vila«).

Uporaba glagola *upast* u značenju 'pasti' kao prefigiranoga glagola s prefiksom *u-* karakteristična je za današnji oštarski govor, a nalazimo je i u pučkim prozama, npr. *pušti palicu, da upadie* 'pusti štap da padne' (proza »Blago u Modrušgradu«). Taj je glagol uobičajen i u hrvatskim govorima u polutisućljetnoj dijaspori.

Prilog *kašnje* 'kasnije' je adverbizirani nekadašnji pridjevski komparativni oblik srednjega roda (koji je od osnove *kasn-* izveden sufiksom *-je* s jotiranjem i jednačenjem po mjestu tvorbe na granici tvorbene osnove i sufiksa). Stoljećima je obilato zastupljen u hrvatskim pisanim tekstovima svih žanrova, također u brojnim govorima čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta, uključujući i one u polutisućljetnoj dijaspori, naravno i govore ogulinsko-modruškoga kraja. Susrećemo ga i u razmatranim prozama, npr. *neka ga kašnje pita* (proza »Siromak i vila«).

Imenica *mat* u značenju 'mati' vrlo je česta u čakavskim govorima. Rabi se i u govoru Oštarija, a nalazimo je i u ovim prozama, npr. *mogla bi po njoj njegova mat' sajt u raj* (proza »Svieti Petar i njegova mat'«). Budući da se u normiranom književnom jeziku rabi inačica *mati*, Pribanić je pod tim utjecajem bilježio *mat'* s izostavnikom.

Drugi dio sraslice *Modrušgrad* ukazuje na temeljno, prvotno značenje riječi *grad* u hrvatskom jeziku, a to je značenje ‘utvrda, građevina opasana zidinama’ (proza »Blago u Modrušgradu«).⁶

I u ovim prozama susrećemo pridjev *droban* ‘sitan, malen’, npr. *jednu malu, poderanu kućicu, a u njoj puno drobne dičice* (proza »Siromak i vila«).

Glagol *pruojt*, pz. *pruojdem* u značenju ‘otići’ karakterističan je za brojne govore čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta, uključujući i polutisućljetnu dijasporu. I danas se rabi u oštarskom govoru, a nalazimo ga i u razmatranim prozama, npr. *Jednega dana pruoja taj čovik u grm po drva* (proza »Siromak i vila«), *kad je ni mogal najt u rajju, pruoja u pakal* (proza »Svieti Petar i njegova mat’«).

U današnjim se govorima ogulinsko-modruškoga kraja rjeđe rabi polazni glagol *peljat* u značenju ‘voditi’, ali je zato česta tvorenica prefiksom *do-* za tvorbu svršenoga glagola. Tako je i u ovim prozama, npr. *da dopelja lovca* ‘da dovede lovca’ (proza »Lisica i garvan«).

Provedena jezična analiza pučkih proza nedvojbeno pokazuje da su kazivači bili čakavci iz ogulinsko-modruškoga kraja, a sasvim je moguće da su bili upravo Oštari.

3. DIJALEKTOLOŠKI POGLED NA PUČKE STIHOVE KOJE JE ZAPISAO MIJAT PRIBANIĆ

Za razliku od zapisanih pučkih proza koje su s dijalektnoga aspekta kompaktne, zapisane narodne pjesme karakterizira velika raznolikost. Brojna jezična rješenja u tim pjesmama odudaraju od govornih značajki autohtonoga stanovništva toga područja, pa sukladno tomu i Oštarija. Tu npr. možemo navesti novoštokavsko sažimanje *ao > o* u singularnom obliku muškoga roda glagolskoga pridjeva radnoga u stihovima *A ja joj kamen izmako, / Desnu joj ruku podmako* (pjesma »Pjevaj mi, sokole!«), izostanak čakavskoga rotacizma u stihu *Ne možem vam svima ljuba biti* (pjesma »Piju vino...«), zamjenicu *što* u stihu *Što j’ vidila zmaja širinskoga* (pjesma »San«), leksička rješenja koja se obično ne rabe zajedno u jednom mjesnom govoru kao npr.

⁶ Riječ *grad* je današnje suvremeno značenje u hrvatskom jeziku dobila znatno kasnije.

stari hrvatski pridjev *drag* u značenju ‘skup’, koji je karakterističan za arhaične hrvatske idiome, i turcizam *rakija* u stihovima *Pivo je drago, / Vino je još draže, / Za rakiju mnogo traže* (pjesma »Nesretnik«).

Nerijetko u istom stihu nalazimo značajke različitih dijalekata, npr. ijekavizam i nastavak *-em* u L jd. muškoga roda u zamjeničko-pridjevskoj sklonidbi u stihu *Po lijepem vrtu Ivanovem* (pjesma »Romonila...«), ikavizam i ijekavizam u stihu *U srid Senja, grada bijeloga* (pjesma »Piju vino...«), jekavizam i čakavski prijedlog *va* u stihu *Ne ćeš htjeti ni gledati va me* (pjesma »Sova orlu«), protetsko *j-* i (i)jekavizme u stihu *Toči jim ga lijepa djevojka* (pjesma »Piju vino...«) itd.

Pribanić uz zapisane stihove nije u zagradama donosio značenja na normiranom jeziku, nego je, kada je smatrao da bi pojedina riječ mogla biti pogriješno protumačena, uz pjesmu dopisao svoj jezični komentar. U pjesmi »Dodi moje...« nalazi se stih *mirisale tebi, kod i meni!* u značenju ‘mirisale tebi kao i meni’. Stari hrvatski prilog *kot* u značenju ‘kao’ te njegova glasovna inačica *kod* česti su u sjeverozapadnoj čakavštini. Iz komentara se može zaključiti da Pribaniću to nije bilo poznato nego je mislio da se u pojedinim govorima taj prilog slučajno povezao s prijedlogom *kod*. Zato u svom komentaru uz navedenu pjesmu piše: »Nije to onaj prijedlog ‘kod’ sa genitivom, već se tu (uzima) smatra kao ‘kao’, jer tako narod griješkom upotrebljava i u običnom govoru.«

ZAKLJUČAK

Na temelju provedene dijalektološke analize može se zaključiti da se prvi dio rukopisa (s Pribanićevim osobnim tekstom), a uglavnom i zapisane pučke proze temelje na čakavskom idiomu Oštarija, te da su uglavnom i sukladni tomu idiomu.

Zapisane pak pjesme, koje zapremaju najveći dio rukopisa predstavljaju raznoliku narječnu i dijalekatnu mješavinu. Mnoga su dijalekatna rješenja u potpunosti različita od onih u oštarskom govoru.

Razlozi tomu mogu biti različiti. Za razliku od pučkih proza koje je svaki pripovjedač uglavnom kazivao na svom mjesnom govoru, pa tako i Oštari na oštarskom, stihovi su se većinom pamtili onako kako su se čuli i naučili napamet, a dolazili su iz različitih krajeva. Usto, Pribanić nije osta-

vio podatke o zapisivačima. S velikom je vjerojatnošću moguće pretpostaviti da je riječ o osobama koje je od 1899. do 1901. susreo i intervjuirao u Oštarijama. Međutim, prije toga razdoblja u Oštarije su (kao prijašnje središte Ogulinske graničarske pukovnije) doseljavali pripadnici različitih vjera i materinskih jezika, a samim tim i govornici različitih dijalekata, pa je Pribanić osim autohtonih govornika čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta (kojemu pripada govor Oštarija), susretao i novoštokavce, a dijalektna rješenja u zapisanim pjesmama nerijetko su čakavsko-novoštokavske mješavine ili pak novoštokavski ijekavski stihovi, pomiješani s ikavizmima.

Zato ta objavljena građa može poslužiti za neka druga istraživanja, dok se prvi dio Pribanićeva rukopisa može smatrati važnim prilogom uspostavljanju potpunije slike o oštarskom govoru s kraja 19. i početka 20. stoljeća, te praćenju kasnijih promjena u tom govoru.

LITERATURA I VRELA

Pribanić, Mijat (2017): *Hrvatske narodne pjesme i građa iz Oštarija*, Katedra Čakavskog sabora Modruše, Modruš

Strohal, Rudolf (1910): »Današnje oštarijsko narječje«, *Rad JAZU*, knj. 180., Zagreb, str. 1.-57.

Vranić, Silvana; Vulić, Sanja (2008): »Grobnički govori u svjetlu novijih istraživanja«, *Čakavska rič*, god. XXXVI, br. 1.-2., Split, str. 145.-157.

Vulić, Sanja (2009): »Oštarski govor u Strohalovo doba i danas«, u: *Rudolf Strohal i njegovo djelo. Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa povodom 150. obljetnice rođenja Rudolfa Strohala, Karlovac 20. listopada 2006*, ur. Alojz Jembrih, Zagreb, 2009., str. 189.-201.

Vulić, Sanja (2014): »Današnji modruški govor«, *Čakavska rič*, god. XLII., br. 1.-2., Split, str. 9.-41.

CROATIAN FOLK CHANTS AND THE MATERIAL FROM OŠTARIJE FROM A LINGUISTIC ASPECT

Summary

The paper analyses the language of the collection *Hrvatske narodne pjesme i građa iz Oštarije*, created between 1899 and 1901 by the Oštarije born Mijat Pribanić. The collection consists of three parts. The first one contains texts created by Pribanić, personally. The second group holds his writings of short folk proses, also mostly written in the Chakavian dialect of Oštarije. The third group is made of writings of different folk chants, congratulation songs, dinking songs etc., most of which written in the Shtokavian dialect with conspicuously different linguistic expressions than the ones found in the Chakavian idiom of Oštarije, while one part of the chants is a mixture of different dialects. This is the reason why this part has been given least attention, while the first one has served as a base for the dialectological analysis, at all linguistic levels. The text portrays the lost Chakavian features or those on the verge of becoming forgotten, still well preserved, nevertheless. Short folk stories of the second group have been analysed, too, and a particular interest has been given to the Chakavian dialectal characteristics that had not been indicated in the analysis of the first group. The linguistic analysis of these two groups has clearly demonstrated the extent to which the Chakavian dialect of Oštarije, as well as the mentioned dialect of that part of Croatia in general, had been better preserved in Pribanić's time.

Key words: *Mijat Pribanić; Oštarije; chants; language*

CANTI POPOLARI CROATI E IL CORPUS DI OŠTARIJE DA UN PUNTO DI VISTA LINGUISTICO

Sommario

Il lavoro presenta la lingua della raccolta *Hrvatske narodne pjesme i građa iz Oštarija* (Canti popolari croati e il corpus di Oštarije), composta dal nativo di Oštarije Mijat Pribanić dal 1899 al 1901. La raccolta consta di tre parti. La prima contiene i testi personalmente composti da Pribanić. Nella seconda parte si trovano le scritture delle brevi poesie popolari altrettanto fondate sull'idioma ciakavo dell'area di Oštarije. Le riproduzioni di varie canzoni, auguri e brani conviviali popolari, la maggioranza dei quali è scritta in idioma stocavo con espressioni linguistiche considerevolmente diverse da quelle abitualmente trovate nell'idioma ciakavo di Oštarije, hanno trovato posto nella terza parte della raccolta. Alcune canzoni sono scritte in una sorta di combinazione tra idiomi diversi ed è questo il motivo per cui questa parte è stata elaborata in maniera meno approfondita rispetto alle prime due. Il lavoro si basa sull'analisi dialettologica della prima parte della raccolta di Pribanić, prendendo in esame tutti i livelli linguistici. Sono state evidenziate le caratteristiche ciakave perse o in procinto di scomparire, ma tuttavia ancora ben preservate. Anche le brevi prose popolari della seconda parte sono state analizzate considerando diversi livelli linguistici con particolare rilievo sulle caratteristiche ciakave non indicate nell'analisi del primo gruppo. L'analisi linguistica di questi due gruppi dimostra chiaramente come l'idioma ciakavo di Oštarije e l'idioma ciakavo in generale siano stati meglio preservati all'epoca di Pribanić di quanto non lo siano oggi.

Parole chiave: Mijat Pribanić; Oštarije; canzoni; lingua

Podaci o autorici:

Dr. sc. Sanja Vulić profesorica je na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Predaje predmete sa sadržajima iz hrvatskoga standardnoga jezika, povijesti hrvatskoga jezika i dijalektologije te hrvatske dijaspore. Na Hrvatskim je studijima voditeljica projekta *Suradnja s hrvatskim autohtonim zajednicama u dijaspori* i voditeljica Ljetne škole za nastavnike hrvatskoga jezika iz dijaspore, koja se održava na otoku Krku. Držala je gostujuća predavanja na sveučilištima u Sofiji u Bugarskoj (2006.), u Gdanjsku u Poljskoj (2010., 2013. i 2014.), u Bukureštu u Rumunjskoj (2011. i 2016.), u Kopru u Sloveniji (2011.), u Heidelbergu u Njemačkoj (2012., 2017.), u Pečuhu u Mađarskoj (2013.), u Torontu u Kanadi (2015.), u Tokiju u Japanu (2016.), u Sapporu u Japanu (2016.), u Lavovu u Ukrajini (2018.), u Segedinu u Mađarskoj (2018.), te na visokim školama u Željeznu u Austriji (2001., 2007. i 2018.) i u Baji u Mađarskoj (2007.), također u Hrvatskom prevoditeljskom odjelu Europske komisije u Luxembourg (2016).

Filip Galović
Zagreb

SLASTICE U LOŽIŠKOME GOVORU – PRINOS POZNAVANJU ROMANIZAMA

UDK: 811.163.42'282.2(497.583Ložišća)

Rukopis primljen za tisak 25. 9. 2019.

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

U čakavskim su govorima otoka Brača mnogi leksemi romanskoga postanja i danas živi, osobito među starijim svijetom. U članku se podastiru i obrađuju romanski nazivi za slastice u mjesnome govoru Ložišća na otoku Braču, prikupljeni za terenskih istraživanja autora ovoga rada.

Ključne riječi: romanizmi; slastice; govor Ložišća; otok Brač; dijalektologija

1. UVOD

Termin se 'romanizam' odnosi na svaki jezični element koji je ušao u proučavani jezik (dijalekt) iz nekoga romanskoga dijalekta ili jezika (usp. Gačić 1979: 4), odnosno romanizam je »element latinskog (novolatinskog) ili kojeg drugog romanskog jezika u nekom neromanskom jeziku« (Klaić 1985: 1174). Riječi romanskoga podrijetla mogu pripadati starijemu sloju

(dalmatoromanski leksički ostatci) ili novijemu sloju (mletački, dalmatinski mletački, tršćanski, standardni talijanski jezik) (usp. Spicijarić 2009: 21).

Čakavski govori na otoku Braču i danas obiluju romanizmima. Mnogi su leksemi romanskoga postanja živi i u frekventnoj upotrebi, osobito među starijim ljudima. Romanizmi su ovjereni u brojnim semantičkim poljima, u pojedinima više, u pojedinima manje, a osobito je zanimljiva kuhinjska i kulinarska terminologija. Ovdje se mogu izdvojiti nazivi za slastice kojih nije velik broj jer su se slastice nekoć rijetko pripravljele s obzirom na to da je vladala neimaština. U novije doba, s jedne strane, starije žene veoma često pripravljuju pojedine tradicionalne slastice, čime se čuvaju i njihovi nazivi, dok je s druge strane određeni broj slastica bio specifičan za nekadanje vrijeme i danas se više ne pripravlja, stoga i njihovi nazivi polagano blijede. Današnje je vrijeme na bračke trpeze donijelo mnoge nove vrste – savijače, pite, torte i brojne druge – pa tako i pojedino novo nazivlje.

Na temelju terenskih istraživanja autora ovoga rada ciljem je studije izdvojiti i analizirati nazive za slastice romanskoga podrijetla u čakavskome govoru Ložišća na otoku Braču.

2. MJESNI GOVOR LOŽIŠĆA NA OTOKU BRAČU

Ložišće je naselje na zapadnome dijelu otoka Brača u unutrašnjosti otoka. Danas ondje živi oko 150 stanovnika koji su uglavnom okrenuti zemljoradnji, poljoprivredi i uzgoju stoke. Riječ je većinom o starijem stanovništvu. Naselje polagano izumire, a time i sve ono što je sastavnim dijelom života ovih stanovnika. Pa i unatoč toj činjenici žive su i dalje neke pučke pobožnosti, staro liturgijsko pjevanje, pokladni običaji te pojedine druge tradicijske vrijednosti.

O ložiškome se govoru saznaje iz vrijednoga opisa M. Hraste *Čakavski dijalekat ostrva Brača* iz 40-ih godina te iz sintetskih opisa *Čakavština srednjodalmatinskih otoka* i *Ogled jezičnih osobina bračke čakavštine* P. Šimunovića iz 70-ih godina. Inače je govor mjesta Ložišća istražen u drugoj polovici XX. stoljeća kao punkt za Hrvatski jezični atlas, no rezultati tih istraživanja nisu još objavljeni. Govor je 80-ih godina obuhvaćen u članku *Sličnosti i razlike u govorima otoka Brača kao odraz migracijskih kretanja*

A. Sujoldžić, B. Finke, P. Šimunovića i P. Rudana. Važnije je fonološke, morfološke i sintaktičke osobine govora Ložišća na temelju novih istraživanja objavio F. Galović u članku *Jezične osobitosti mjesnoga govora Ložišća na otoku Braču* iz 2013. Godinu je kasnije isti objavio članak *Nazivi za zanimanja, zvanja i počasne službe romanskoga podrijetla u govoru Ložišća na otoku Braču*, a 2016. u koautorstvu s K. Papić članak *Imenice romanskoga podrijetla u semantičkoj sferi odjevnih predmeta, obuće te modnih i drugih dodataka u ložiškome govoru*.

Riječ je o ikavskome govoru (*tílo, kosīr*) s nekoliko stalnih ekavizama (*zěnica*). Poluglasovi su dali *a*, odnosno *o* (*maglā, dōn*), a dolaze i izolirani primjeri tipa *vazēst*. Stari su fonemi **l* i **ɸ* dali u (*tūst, žejūd*), **ɛ* je u poznatim pozicijama dao *a*, odnosno *o* (*jāčmik, ujō(t)*). Govori se samoglasno *r* (*pr̄st, grmīt*), a u određenim se slučajevima razvija i sekundarno samoglasno *r* (*grhotā, prkūho(t)*). Uobičajeni su likovi *rēbāc, rēst* i *krēst*, odnosno *grēb*. U govoru je stari dugi *a* prešao u *o* (*glōvā, grōd*), a *o* dolazi u kasnije pokraćenim dugim slogovima (*pīton* 1. jd. prez., *smōkov* G mn.). Vokal je *a* pod kratkim akcentom u nefinalnome ili jedinome slogu produljen u *ā* (*dlāka, namāzo(t)*). Konsonantski sustav ne poznaje fonem *ž* (*žēp*), fonemi su *h* (*hīb, polpāzuh*) i *f* (*favūr, šufit*) stabilni. Često je *j* (*mejōš, mlāji, prporōjen*), rjeđe *d'* (*nahlōd'en, ad'utōnt*), a dolazi i *jd* u glagola izvedenih od **iti* (*prōjde, nōjdemo*). Očuvano je tipično čakavsko *t'* (*nōt', plūta*).¹ Šćakavizam je redovit (*poprīščī(t), mōžjoni, grōzje*). Skupina se *čr* dobro čuva (*črjēn, črīvo*). Finalni je *l* sustavno zadržan (*sōkol, zdrīl; pōlca* G jd.), no otpada u pridjevu radnome muškoga roda jednine (*učinī, izvrnū, dōša*). Finalni *m* prelazi u *n* u nastavcima i nepromjenjivim riječima (*sestrōn, sēdan*), *l* u *j* (*zarōbjen, zemjā*). Česte su promjene tipa *vojnīški, gubilka* G jd., *proklēstvo*. Dolaze asimilacije (*š nīn; čīžme*), disimilacije (*sedavnā(j)st; lebrō*), umekšavanja (*gnīzdō, gnōj*) itd. Zanimljivo je čuti primjere poput *mōgeš, mōreš* i *mōžeš*. U ložiškome se govoru javljaju tri akcenta: *ā, â* i *ã*. Duljine su sačuvane ispred akcenata, ne i nakon njega. Osim duljenja *ā > ã* (v. gore), provodi se duljenje pred sonantom (*grōm, posōl*) i pred zvučnim konsonantom (*bōb, obīd*). Kratka je množina redovita (*mīši, gālebi*). Genitiv množine sviju rodova često ima *-ø* (*dōn, jōj, prāsok*) te *-ih* (gdje se *h* pokatkada likvidira) (*balūnih, držālih*,

¹ U radu se u primjerima, radi lakšega snalaženja, svagdje bilježi *ć*.

golubičih), a u muškome je rodu živ i *-ov* (*sinōv*). U dativu je, lokativu i instrumentalu imenica muškoga i srednjega roda potvrđen sinkretizam na *-ima* (uz fakultativno pojavljivanje naveska *n*) (*krōvima*, *krīlima*), a u ženskome rodu uz *-ima* (s fakultativnim naveskom *n*) (*bāčvima*) može doći i *-on* (*lozōn*). Nisu ni rijetke dvojake mogućnosti, npr. *mrōv* i *mrōvīh*, *slōv* i *slōvīh*, *mēndul* i *mēndulīh*, odnosno *ō(v)cima* i *o(v)cōn*. Od upitno-odnosnih zamjenica cirkuliraju *ča*, *če*, *čo*, dolazi *čěsa*, odatle i *nīčesa*, *svāčesa* pored *čěga*, *nīčega*, *svāčega*. Ovjereni su kompoziti *zōč*, *pōč*, *nōč*, *ūč*. Govori se *čīhōv*, tako i *nīčihov* ‘ničiji’, *ničīhōv* ‘nečiji’, *svāčīhov* ‘svačiji’ te *nīko(r)* ‘nitko’, *nikōr* ‘netko’, *nīštō* ‘nešto’ i *nīšta*. Redovito je *-ega* (*lūdega*, *tūjega*), *-emu* (*drūgemu*, *pokōjnemu*) pored *-en* (*drūgen*, *pokōjnēn*). Infinitivi su apokopirani, a može nestati i finalni *-t* (*držā(t)*, *prīgnū(t)*, ali *plēst*). U 3. licu množine prezenta dominira *-du*, uz pokoji drugačiji ostvaraj (*pahōdu*, *pečū*), ali nikada *-e*. Oblici su glagola ‘biti’ za tvorbu kondicionala: *bi(n)*, *biš*, *bi*, *bimo*, *bite*, *bi(du)*. Premda novije vrijeme čini svoje, govor se Ložišća i danas pokazuje kao čvrst sustav.

3. POLAZIŠTE, ISTRAŽIVANJE I NAČIN OBRADBE JEDINICA

Znatan je dio naziva za slastice romanskoga postanja dobiven tijekom proteklih godina u radu na terenu u ovome mjestu. Osobito su se vrijednima pokazali brojni slobodni razgovori s obavjesnicima koji su se nerijetko doticali kuhinje, hrane i načina pripremanja hrane. Godine 2019. termini su ponovno provjereni i neki dopunjeni. Osim prijašnjih obavjesnika, koji su istaknuti u ranije objavljenim radovima, u novijem se terenskome radu ponajvećma istaknula Helena Valerijev (rođ. Martinović) (1946.).

Natuknice su poredane abecednim slijedom. Masnim je pismom istaknuta natuknica. Genitiv se piše ukoliko je akcent različit od onoga u polaznome obliku ili je došlo do nekih fonoloških i morfonoloških promjena. Potom slijede gramatički podatci te sinonim ili definicija značenja na standardnome jeziku. Pod svakom je natuknicom na ložiškome idiomu zabilježen jedan primjer koji su naveli informatori. U tijelu se teksta natuknice iz izabranih rječnika navode termini i značenja koji su povezani s podrijetlom natuknice, odnosno etimološki opis – podastiru se potvrde važne za utvrđi-

vanje bliže (neposredne) etimologije (*etymologia proxima*), a u pojedinim se slučajevima razmatra i daleka (krajnja) etimologija (*etymologia remota*) (usp. Muljačić 2003). U nastavku se navode značenja i potvrde iz Klaićeva rječnika stranih riječi. Nakon svega se, ukoliko ih se našlo u dijalekatnim rječnicima, dopisuju romanski nazivi za pojedinu slasticu u drugim južnočakavskim govorima, kako bi se dobila cjelovitija slika o njihovoj rasprostranjenosti.²

4. BIBLIOGRAFSKE KRATICE

(Bo) – Boerio, Giuseppe. (1867). *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Reale tipografia di Giovanni Cecchini edit.

(Co.Zo) – Cortelazzo, Manlio; Zolli, Paolo. (1999). *DELI – Dizionario Etimologico della Lingua Italiana*. Bologna: Zanichelli.

(Do) – Doria, Mario. (1987). *Grande dizionario del dialetto triestino*. Trieste: Il Meridiano.

(Kl) – Klaić, Bratoljub. (1985). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: NZMH.

(Mi) – Miotto, Luigi. (1984). *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata*. Trieste: LINT.

(Pa) – Paoletti, Ermolaio. (1851). *Dizionario tascabile veneziano-italiano*. Venezia: Tipografia di Francesco Andreola.

(Sk) – Skok, Petar. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: JAZU.

(Vi) – Vinja, Vojmir. (1998–2004). *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, I–III. Zagreb: HAZU, Školska knjiga.

(Zi) – Zingarelli, Nicola. (2006). *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

Rječnici su južnočakavskih govora označeni na sljedeći način:

² Potvrde se iz drugih dijalekatnih rječnika navode u onome obliku u kojem su zabilježene u izvorniku. Izuzetak ovdje predstavljaju potvrde iz viškoga rječnika. Naime, u tome rječniku znak za kratkouzlazni akcent zamjenjuje znak za kratkosilazni. Ovdje se na tim mjestima bilježi kratkosilazni akcent.

(Bi) – Bibinje – Šimunić, Božidar. (2013). *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.

(Bl) – Blato na otoku Korčuli – Milat Pandža, Petar. (2015). *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

(Br) – Brusje na otoku Hvaru – Dulčić, Jure; Dulčić, Pere. (1985). »Rječnik bruškoga govora«. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7, 2: 371–747.

(Hv) – grad Hvar – Benčić, Radoslav. (2014). *Rječnik govora grada Hvara. Forske rici i storije*. Hvar: Muzej hvarske baštine – Hvar.

(Mu) – otok Murter – Juraga, Edo. (2010). *Rječnik govora otoka Murtera*. Murter – Šibenik: Ogranak Matice hrvatske Murter – Županijski muzej Šibenik.

(Ok) – Okruk na otoku Čiovu – Buličić, Manuela Bareta. (2015). *Okruška rič. Ričnik okruškoga govora*. Split: Naklada Bošković.

(Pr) – Praznica na otoku Braču – Ivelić, Ivo. (2015). *Prožniški libar. Riči, judi, zgode i još puno tega, sve prožniško*. Praznica: Naklada Bošković.

(St) – Split – Jutronić, Dunja. (2018). *Spliske riči. Rječnik hrvatski standardni jezik – splitski govor*. Split: Matica hrvatska – ogranak u Splitu.

(Tr) – Trogir – Geić, Duško. (2015). *Rječnik i gramatika trogirskoga čakavskoga govora*. Split: Književni krug Split – Združeni artisti Trogir.

(Vis) – Vis na otoku Visu – Roki Fortunato, Andro. (1997). *Libar viškiga jazika*. Toronto: Libar Publishing.

5. ROMANSKI NAZIVI ZA SLASTICE U LOŽIŠKOME GOVORU

arancîn *m* ušećerena kora naranče

Arancîni su ti ol narônče... će sè činĩ sa cùkron. Bìserka je nìkidon činĩla arancîne po mi je donĩla jelnù šaku.

U talijanskome jeziku dolazi oblik *arancino* (Zi.137), prema *arancio/arancia* < arap. *nārang*, perz. *nārang* (Zi.137, Co.Zo.120). Klaić bilježi: *arancîni* (tal. *arancia*) sa značenjima »1. ušećerena kora naranče; 2. male, osušene i ušećerene naranče« (Kl.93). U gradu Hvaru i u Splitu govore *arancîn* (Hv.89, St.182), a istu varijantu čujemo i u Trogiru, no s nešto drugačijim akcentom: *aràncîn* (Tr.28).

cùkar de ôrz, cùkra de ôrza *m* bomboni od uprženoga šećera

Bילו bi se prîn činilo i cùkar de ôrz; tô su ti bìli cukarîni od karamelônega cùkra.

U mletačkome se sreće *zucaro d'orzo* (Bo.823, Pa.390) u značenju »pasta fatta di farina d'orzo, buona a mollificare la tosse« (Bo.823), a u mletačko-dalmatinskome *zùcaro de ôrzo* u značenju »rimedio casalingo contro la tosse invernale« (Mi.228). Rječnik tršćanskoga dijalekta sadrži potvrdu *zùchero d'orzo* (Do.823). Zingarelli bilježi: *zùcchero d'orzo* sa značenjem »cubetto a base di zucchero fuso (un tempo lo zucchero prima della cottura veniva sciolto in un infuso di orzo tostato)« (Zi.2065). Etimologija je vidljiva u lat. *săccharu(m)*, grč. *sákcharon* < arap. *súkkar* (Sk.III.385; Zi.2065–2066; Co.Zo.1855). Što se tiče druge sastavnice, Skok smatra da je riječ o talijanizmu: tal. *orzo* < lat. *hordeum*. (Sk.II.568). U gradu je Visu registrirano *cùkar de ôrz* (Vis.64), u Blatu na Korčuli *cukarodôrza*, *cukaradôza* i *cukardeôrz* (Bl.96), u gradu Hvaru, Splitu i Trogiru *cùkar de ôrzo* (Hv.127, St.34, Tr.69).

cukarîn *m* slatkiš od šećera, bombon

Starÿji jôš rěčedu cukarîni, a danäs se rěče i tô i bombôni.

Boerio i Paoletti evidentiraju termin *zucarîn* »zuccherino« (Bo.823, Pa.390), jednako kao i Miotto: *zucarîn* »zuccherino« (Mi.228). U standardnome je jeziku zastupljen lik *zuccherino* (prema *zùcchero*) (Zi.2065, Co.Zo.1855). Termin se *cukarîn* sreće u gradu Hvaru, Pražnicama na Braču i Splitu (Hv.128, Pr.31, St.34) te također u Trogiru, no ondje dolazi dvostruki akcent: *cukàrîn* (Tr.70).

ćikulôta ž čokolada

Tašelâla san mu gâće, ma mi nônke nî dôni ćikulôtu. Jô bi bila čagôl kûpîla, makôr ćikulôtu òli dvôdese dêk kafê.

U Boerijevu i Paolettijevu rječniku stoji ovjera *chiocolata* (Bo.167, Pa.55), u Miottovu *cicolàta* i *ciculàta* (Mi.51), u Dorijinu *cicolata* (Do.151). U standardnome se talijanskome jeziku nahodi termin *cioccolàta* (Zi.342). Leksem je u različitim varijantama dobro zastupljen u južnoj čakavštini: *ćikulôta* u Blatu na Korčuli (Bl.106), *ćikulôta* u gradu Visu i u Pražnicama na Braču (Vis.68, Pr.32), *ćikulôta* u Splitu i u Okruku na Čiovu (St.40, Ok.74), *cikòlâta* u Trogiru (Tr.64), *ćikulâta* u Bibinjama (Bi.190).

galeŧina ž keks

Jõ svåko jũtro kal se ustånen popijẽn çrnu kafũ sa suzũ mlĩkå, izĩn dvĩ galeŧine i tõ mi je døsta do põlnẽ.

Miotto bilježi leksem *galeŧina* (Mi.87), a jednaka je varijanta uočena u Dorijinu rječniku: *galeŧina* (Do.258). Standardni jezik ima *gallettina*, prema *gallëtta* < franc. *galette*, izvedeno iz *galet* (Zi.761, Co.Zo.631). Termin se dosta pojavljuje u južnočakavskome dijalektu. U nizu je naselja zabilježena *galeŧina*: u Blatu na Korčuli, u gradu Visu, u gradu Hvaru, u Pražnicama na Braču, u Splitu, na Murteru (Bl.139, Vis.118, Hv.174, Pr.40, St.73, Mu.90). U Okruku je na Čiovu registrirana varijanta *galeŧini* (mn.) (Ok.119), u Trogiru *galètĩn* i *galètĩna* (Tr.103), a u Bibinjama *galeŧĩn* (Bi.240).

garĩtula ž uskrсна slatka pletenica s jajem u sredini

Za Uskĩs se çinĩ garĩtula. Umĩsi se kõ krũh, slõki, ali våko kõ pletenĩca i ondå unũtra zabodẽš jõje.

U mletačko-dalmatinskome nahodimo pojavnicu *garĩtola* sa značenjem »dolce pasquale« (Mi.88). Prema Skoku termin je *garĩtula* dalmatoromanski deminutiv na *-itula* < vlat. **gallitula* (Sk.I.553), što potvrđuje i Vinja pod natuknicom *garĩtula* (Vi.I.173). U Klaićevu je izvoru uvršten oblik *garĩtola* (tal. *garitula*) »uskršnji kolač« (Kl.470). U gradu je Visu, Brusju na Hvaru, gradu Hvaru i Pražnicama na Braču evidentirana pojavnica *garĩtula* (Vis.120, Br.450, Hv.176, Pr.41), u Trogiru *garĩtul*, ali se čuje i *garĩtula* (Tr.104), na Murteru *karĩtula* (Mu.128).

gulozarĩja ž slatkiš, slastica

Po vås dõn jĩ gulozarĩje, zatõ ne mõge ništa jĩst za obĩd.

U Miottovu je i Dorijinu rječniku zabilježena riječ *golosaria* u značenju »leccornia« (Mi.90, Do.274). Leksem je dosta čest na južnočakavskome području: *gulozarĩja* u gradu Visu, gradu Hvaru, Pražnicama na Braču i u Jezerima na Murteru (Vis.136, Hv.187, Pr.43, Mu.96), *goluzårije/gulozårije* u Splitu (St.157), *gulozårĩja* u Trogiru (Tr.114), *goluzarĩja* i *gulozarĩja* u Okruku na Čiovu (Ok.124), *goluzårĩja* u Bibinjama (Bi.248).

konfèti, *konfètih m mn.* 1. vrsta sitnih tvrdih slatkiša, uvijeni bomboni (ob. na svadbama); 2. korijandoli, šareni papirići (za bacanje u veselim prilikama)

Tvrđi bombôni, će nò bùde ù pir, rěčemo konfèti.

Boerijev izvor nudi oblik *confèto* (Bo.188). U standardnome talijanskome jeziku lik *confèto* nosi značenje »piccolo dolce di zucchero cotto, generalmente in forma ovale per lo più contenente mandorle, pistacchi, nocciole e sim., tradizionalmente offerto in occasione di battesimi, cresime e matrimoni« (Zi.423), a podrijetlo vuče iz lat. *confectu(m)*, part. pass. di *conficere*, comp. di *cŭm + fācere* (Co.Zo.376). Kod Skoka je zabilježeno: *kunfèt* »slatkiš« (Rab, Božava) < tal. *confetto*, poimeničen part. perf. od *conficere* (Sk II.234). Klaić navodi lik *konfèti* (tal. *confetto*) te tumači značenje: »prvotno kolačići kojima su se nabacivali na zabavama; danas raznobojni papirni kružići kojima ljudi obasipaju jedan drugog na plesovima i maskeradama« (Kl.722). U južnih je čakavaca uglavnom značenje 'vrsta bombona', a ponegdje i 'šareni papirići'. Južnočakavske su potvrde: *konfèti* u gradu Visu i u gradu Hvaru (Vis.231, Hv.246), *kònfeti* u Splitu (St.34), *kunfèt* u Okruku na Čiovu i u Bibinjama (Ok.188, Bi.342), *kunfèt* u Trogiru (Tr.184), a zanimljivo je da se u Blatu na Korčuli spomenuta dva značenja obično govore zajedno: *kunfèti* i *korjānduli* (Bl.218).

kotoñôta/kotuñôta ž želatinasta marmelada od dunja, kitnikez

Prîn se činila kotoñôta, sāl věj tēja nĩ.

U standardnome je talijanskome jeziku zasvjedočen oblik *cotognàta* koji nosi značenje »marmellata di mele o pere cotogne« (Zi.470). Etimologija je te riječi vidljiva u lat. *cotōneu(m)* < gr. *kydōnios* (Co.Zo.408). Mletački lik glasi *codognàda* »vivanda di cotogne cotte col mosto« (Bo.176), jednako kao i mletačko-dalmatinski *codognàda* »marmellata di mele cotogne, fatta in casa, per la merenda dei bambini« (Mi.54). Pod natuknicom *gdūnja* Skok bilježi *kotònjata* »marmelada, sir od dunja« (Dubrovnik, Cavtat), *kodònjāda* (Korčula), *kodunāta* (Budva), a sve prema tal. *cotognato* (Sk.I.557–558). U Klaićevu je izvorniku evidentirano: *kotònjāta* (tal. *cotogna*) »pekmez od dunja« (Kl.746). U gradu se Visu govori *kotonjôda* i *kodonjôta* (Vis.226), u Blatu na Korčuli *kotonjāta* (Bl.211), u gradu Hvaru *kotonjôta* (Hv.252), u Splitu *kodonjāta/kotonjāta* (St.200), u Trogiru *kotònjāta* (Tr.175).

krokônt/krokānat,³ krokônta *m* vrsta slastice od badema i šećera, krokant

Krokônt je vāko ðugaški, ũski... stāvu se mēndule istr̥vjene i cūkar karamelōni. Kal biš bī ðōbi kusīć krokônta, tō bī ti bī vās svīt, bī biš kuntēnat.

Lik *crocante* »berlingozzo« bilježe Boerio i Paoletti (Bo.209, Pa.69). Standardnojezični termin glasi *croccante* te pokriva značenje »dolce di mandorle tostate e zucchero cotto« (Zi.480). Podrijetlo je termina povezano s francuskim likom *croquant*, prema *croquer* (Co.Zo.417). U Skoka je zastupljen lik *kròkanat* u značenju »kolač od prženih bajama i šećera« (Dubrovnik, Cavtat), a izvodi ga iz tal. poimeničenoga part. prez. *croccante*, mlet. *crocante*, od *croccare* < franc. *croquer* (Sk.II.208). Kod Klaića čitamo: *kròkan(a)t* (tal. *croccante*) (Kl.757). Južnočakavske su ovjere: iz grada Visa *korokônt* i *krokônt* (Vis.237), iz Blata na Korčuli *krokānat* i *krokôn* (Bl.215), iz Brusja na Hvaru i iz grada Hvara *krokônt* (Br.512, Hv.255), iz Pražnica na Braču *krokānat* (Pr.59), iz Splita *krokānt/kròkanat* (St.174), iz Okruka na Čiovu *krokānat* (Ok.185), iz Trogira *kròkānat* (Tr.180).

hřstula *ž* vrsta pržene slastice od tanje trake tijesta (najčešće u obliku mašne)

Jō san bila učinila, kal je bī Svēti Ivôn i Pāval, břž dvō kilà hřstul.

U rječničkim je izvorima ovjereno: *cròstoli* »pasta di farina bianca intrisa con uova e zucchero, tirata a guisa di vermicelli, ingraticolata insieme e frita nel grasso di porco o nel butirro« (Bo.210), *crostoli* »crespelli« (Pa.69), *cròstolo* »dolce casalingo, cenci« (Mi.60), *cròstolo* »sfoglia di pasta frita dolce e crocante« (Do.186). U Zingarellijevu se rječniku pojavljuje *cròstolo*, što se povezuje s lat. *crūstulu(m)* < *crūsta(m)* (Zi.484). Klaić bilježi *kròštule* (lat. *crustulum*) »vrsta hrskavog kolača pečenog na masti« (Kl.759). Varijante su na južnočakavskome terenu: *hrùštule* (mn.) u gradu Visu (Vis.145), *hřstula* i *hròstula* u Blatu na Korčuli (Bl.156), *hrùstula* u Brusju na Hvaru i u Pražnicama na Braču (Br.469, Pr.45), *hròštule* i *kròštule* (mn.) u gradu Hvaru (Hv.194), *kròštula* i *hròštula* u Splitu (St.190), *kròštula* u Okruku na Čiovu (Ok.185), *kròštula* u Trogiru (Tr.180), *kròštule* (mn.) u Jezerima na Murteru (Mu.141), *kròštula* u Bibinjama (Bi.335).

³ *Krokônt* je češće, *krokānat* rjede.

mendulät, mendulâta *m* vrsta slastice od badema, bademnjak

Bî bi jedôn dõša na pijăcu prodõvâ(t) mendulâte i slădolede, i po vrućinî i suncu – i nîkal mu se nî rastopîlo!

Svi izvori imaju jednake oblike: *mandolàto* »composto di mele, di chiara d'uovo e per la maggior parte di mandorle« (Bo.392), *mandolato* »mandorlato« (Pa.168), *mandolàto* »torrone« (Mi.112), *mandolato* »mandorlato, torrone« (Do.353). Standardni lik glasi *mandorlâto* (Zi.1051). Podrijetlo se vidi u kasnolatinskome *amândula(m)* (iz klasičnoga latinskoga *amygdala(m)*) < grčki *amygdálē* (Co.Zo.922). Klaić notira: *mandôlât* i *mandûlât* (tal. *mandorlato*) »slatkiš od badema, bademovac, bademnjak, bajamovac« (Kl.841). U gradu je Visu registrirano *mandolât* i *mandulât* (Vis.278), u Blatu na Korčuli *mandulât* (Bl.238), u Brusju na Hvaru i u gradu Hvaru *mandulât* (Br.527, Hv.281), u Splitu *mandûlat* (St.30), u Trogiru *mandûlât* pored *mandûlêt* (Tr.204).

pandešpôn, pandešpâna *m* vrsta kolača od brašna, šećera i jaja (nalik na biskvit)

Pandešpôn sličî na biskvît, năko õbišno; tõ se stăvi mukĕ, cùkra i jõja i tõ se izmîšo.

U Boerijevu je rječniku zabilježeno *pan de Spagna* i *pan di Spagna* (Bo.466). U rječniku talijanskoga standardnoga jezika stoji: *pandispagna* i *pan di Spàgna* (da *Spagna*) »dolce a base di farina, fecola di patate, uova, zucchero e burro« (Zi.1259). Skok pod natuknicom *pan*² uvrštava varijante *pandišpanj* (Potomje), *pandešpânj*, *patišpanja* (Banja Luka) koje izvodi iz tal. *pan di Spagna* (Sk.II.596). Klaić tumači da je *pandišpanj* (tal. *pan di Spagna*) »vrsta suhog kolača od brašna, šećera, jaja i oraha« (Kl.998). Ovje-re su iz nekih južnočakavskih punktova: *pandišpânja* pored *pân de spânja* iz grada Visa (Vis.368), *pāndešpânj*, *pāndišpân*, *pāndišpân* iz Blata na Korčuli (Bl.298), *pandešpânja* i *pandišpânja* iz grada Hvara (Hv.340), *pandešpânja/pandišpânja/pandešpânj/pandišpânj* iz Splita (St.157), *pandišpânja* iz Trogira (Tr.270).

paradižõt *m* vrsta slastice od jaja i mlijeka

A kal zamûtiš paradižõt, õn vajõ da počîne, da se dobrõ ohlõdi.

Potvrđnica se *paradisèto* u značenju »dolce casalingo« pojavljuje u Mi-ottovu rječniku (Mi.144). Termin nije rijedak u južnoj čakavštini: *paradižèt*

u gradu Visu (Vis.369), *paradižèt* u Blatu na Korčuli i u gradu Hvaru (Bl.299, Hv.341), *paradižet* u Splitu (St.157), *paradižòt* u Okruku na Čiovu (Ok.276), *paradižèt* u Trogiru (Tr.271).

pășta ž 1. tjestenina; 2. slastica (od kreme)

Na rîvu u Makedõnca ùvik sèdemo po izîmò po paštu.

Boerio notira *pasta* (Bo.479), jednako kao i Doria (Do.439). U standardnome jeziku dolazi *pàsta* (Zi.1285), a etimologija se riječi povezuje s *pășta(m)* < gr. *pastái*, izvedeno iz *pássein* (Co.Zo.1147). U Skokovim Etimologijama pod *pășt* stoje akcenatske varijante *pășta* (Perast, Dubrovnik, Potomje), *pâsta* (Božava) < tal. *pasta* (Sk.II.618). Klaić tumači da je *pășta* (< tal. *pasta*) »tijesto, tjesetenina, rezanci, makaroni i sl.« (Kl.1017). U gradu je Visu zabilježena varijanta *pășta* (Vis.375), u Blatu na Korčuli *pășta* (Bl.302), u gradu Hvaru i Praznicama na Braču *pășta* (Hv.345, Pr.80), u Splitu, Okruku na Čiovu, na Murteru te u Bibinjama *pășta* (St.156, Mu.194, Bi.483), u Trogiru *pășta* (Tr.276).

prșurâta ž vrsta okrugloga uštipka, fritula

Bîli bidu se prîn prșurâte frîgole u ûje ol mâslin, jer nî bilo sõjê, a sâl si naušan svè u sõjù.

Skok pod *pîsura* bilježi *psurata* (Korčula, Šibenik), *prșurâta* (Hvar, Brač, Vis), *pișurata* (Kučište) i druge varijante, što je dalmatoromanska izvedenica na *-ata* prema lat. *frixoria* (Sk.III.58). Južnočakavske su potvrde: *parșurâte* (mn.) u gradu Visu (Vis.372), *prșurâta*, *prușurâta* i *pușurâta* u Blatu na Korčuli (Bl.354), *parșurâta* u Brusju na Hvaru (Br.584), *pașurâta* i *parșurâta* u gradu Hvaru (Hv.346), *prșurâta* u Praznicama na Braču (Pr.90), *prșurâta* pored *frîtula* u Splitu (St.43), *prșurâta* u Trogiru (Tr.328) pored *frîtula* (Tr.100), *prșunâta* na Murteru (Mu.216). Okruk na Čiovu, primjerice, ima jedino *frîtula* (Ok.114).

rafijòli, rafijòlih *m mn.* vrsta suhih kolača u obliku polumjeseca punjena mljevenim bademima (ili orasima)

Kal činîš rafijòle, tîsto bùde tònko, ondà sîčêš vâko na tròkute... tò se napùni sa mlivènin mēndulima, a sâl mēcu i oriħov.

Pod natuknicom *rufioi* kod Boeria čitamo *rafioi* i *rafìoli* »vivanda in piccoli pezzetti, fatta col ripieno di erbe battute con cacio, uova ed altro, e

che si cuoce in minestra ed anche in frittura« (Bo.587), a iste su varijante zastupljene u Paolettijevu rječniku (Pa.264). U drugim je rječnicima registrirano: *rafiòl* »raviolo, dolce casalingo, con ripieno di mandorle e noci« (Mi.165); *rafiol* »raviolo« (Do.507). Skok pod natuknicom *rafiòl* navodi etimologiju: mlet. *rafioli*, *rafiol*, furl. *rafiol*, tosk. *raviuòli* (Sk.III.97). Klaić navodi *rafioli* (tal. *ravioli*) te tumači da su to »valjušičići od sjeckanog mesa« (Kl.1127). Među južnim se čakavcima sreće: *rafijòl* i *rafjòl* u gradu Visu (Vis.449), *rafijòli* (mn.) u Blatu na Korčuli (Bl.360–361), *rafiòl/rafijòl* u Splitu (St.75), *rafijòli* (mn.) u Okruku na Čiovu (Ok.323). Zanimljivo je da termin u navedenim mjestima označuje suhi kolač, dok je u Trogiru *rafijòl* »valjušak od sjeckanog mesa (obično u umaku)« (Tr.334).

rožàta ž vrsta želatinaste slastice od mlijeka, jaja i šećera koja se kuha na pari

Kal su dõšli naši susìdi iz Òsjeka, jõ san bila učinìla rožàtu, a govòri òn mènì: 'Gõsposito, vãko ništò jõš nìsòn jì'.

Rječnički izvori nude sljedeće potkrepe: *rosàda de late* »sorta di latte nel tegame fatto di latte, zucchero e uova dibattute insieme« (Bo.584), *rosàda de late* »lattaiuolo« (Pa.262), *rosàda* »dolce casalingo«, odnosno »uova, latte, un pizzico di farina, limone grattugiato, zucchero« (Mi.172). Termin je ovjeren u nekim južnočakavskim mjestima: *rožàta* i *rožàda* u gradu Hvaru (Hv.406), *rožàta* i *rožàda* u Splitu (St.189), *rožàda* u Okruku na Čiovu (Ok.334), *ròžàda* u Trogiru (Tr.353).

šavajòrda ž vrsta laganijih keksa od brašna, jaja i šećera

Ondà si imò ìsto vãko òbišne kèkse, jèdnostavne, zvòli su se šavajòrda.

U mletačkome je zastupljen lik *savogiardo* »cibo fatto con fior di farina, zucchero e uova, e per lo più si fa in fette e si vende colle confetture« (Bo.603), a u standardnome talijanskome jeziku *savojàrdo* »biscotto oblungo, soffice e molto nutriente, a base di farina, uova e zucchero« (Zi.1610). Etimologiju valja tražiti u *Savoia* (Co.Zo.1442). Inače i u tršćanskome dolazi *savoiardo* (Do.554). Vinja pod *savajòrda* bilježi razne varijante, među kojima i zanimljive likove šavorjâga iz Nevidana na Pašmanu, *švojârda* iz Tivata, *ševujâda* iz Šibenika i sl. Tumači da je riječ o terminu preuzetim iz mlet. *savogiardo*, tal. *savojàrdo* (Vi.III.157). U Blatu na Korčuli čujemo *šavrjâda* i *savrjâda* (Bl.415), u gradu Hvaru *šavajòrd* (Hv.437), u Splitu

šavojârdi (mn.) (St.190). U Brusju je na Hvaru *šavarjôga* ovjerena u značenju »slatkiš; bombon« (Br.675), a u Trogiru *šavòjârda* »vrsta biskvita, bijeli keks« (Tr.363).

škañôta *ž* vrsta suhoga kolača (pečeni su se ob. sušili na špagi i umakali npr. u mlijeko)

Okrûgli sîhi kò kolôči, çè bùdedu nanîzoni na špôg, po starînsku se rêçe škañôta.

Mletačko-dalmatinska varijanta glasi *scagnàta*, a nosilac je značenja »ciambella tenera, all'olio, per il caffelatte della mattina« (Mi.179). Skok pod natuknicom *škanata* bilježi oblike *škànjata* iz Korčule te *škànjeta* iz Dubrovnika i Konavli (Sk.III.398). U gradu se Visu govori *skanjôta* (Vis.494), u Blatu na Korčuli *škanjôta* (Bl.420), u gradu Hvaru *škanjòti* (Hv.442), a u Pražnicama na Braču *škanjôta* (Pr.103).

POPIS OBRAĐENIH TERMINA

arancîn *m* ušecerena kora naranče

cûkar de ôrz, *cûkra de ôrza m* bomboni od uprženoga šećera

cukarîn *m* slatkiš od šećera, bombon

ćikulôta *ž* čokolada

galefîna *ž* keks

garîtula *ž* uskrсна slatka pletenica s jajem u sredini

gulozarîja *ž* slatkiš, slastica

hřstula *ž* vrsta pržene slastice od tanje trake tijesta (najčešće u obliku mašne)

konfèti, *konfètih m mn.* 1. vrsta sitnih tvrdih slatkiša, uvijeni bomboni (ob. na svadbama); 2. korijandoli, šareni papirići (za bacanje u veselim prilikama)

kotoñôta/kotuñôta *ž* želatinasta marmelada od dunja, kitnikez

krokônt/krokānat, *krokônta m* vrsta slastice od badema i šećera, kroat

mendulât, *mendulâta m* vrsta slastice od badema, bademnjak

pandešpôn, *pandešpāna m* vrsta kolača od brašna, šećera i jaja (nalik na biskvit)

paradižòt *m* vrsta slastice od jaja i mlijeka

pāšta *ž* 1. tjestenina; 2. slastica (od kreme)

pršurāta *ž* vrsta okrugloga uštipka, fritula

rafijòli, rafijòlih *m mn.* vrsta suhih kolača u obliku polumjeseca punjena mljevenim bademima (ili orasima)

rožāta *ž* vrsta želatinaste slastice od mlijeka, jaja i šećera koja se kuha na pari

šavajòrda *ž* vrsta laganijih keksa od brašna, jaja i šećera

škañòta *ž* vrsta suhoga kolača (pečeni su se ob. sušili na špagi i umakali npr. u mlijeko)

ZAKLJUČAK

U članku su izdvojeni i obrađeni romanski nazivi za slastice u mjesnome govoru Ložišća na otoku Braču, prikupljeni za terenskih istraživanja autora ovoga rada. Riječ je o 20 termina romanskoga postanja. Neki se od njih čuvaju bolje, neki se danas upotrebljavaju manje jer se pojedine slastice više ne pripravljaaju. I nazivi su za slastice, kao i riječi općenito, svjedok određenoga vremena i načina života, pa ih je važno precizno zabilježiti jer su iznimna kulturna i tradicijska vrijednost koja blijedi s nanosima novoga vremena.

LITERATURA I IZVORI

Boerio, Giuseppe. (1867). *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Reale tipografia di Giovanni Cecchini edit.

Benčić, Radoslav. (2014). *Rječnik govora grada Hvara. Forske rici i štorije*. Hvar: Muzej hvarske baštine – Hvar.

Buličić, Manuela Baretta. (2015). *Okruška rič. Ričnik okruškoga govora*. Split: Naklada Bošković.

Cortelazzo, Manlio; Zolli Paolo. (1999). *Il nuovo etimologico. Dizionario etimologico della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

Deanović, Mirko; Jernej, Josip. (2002). *Talijansko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

Divković, Mirko. (1900). *Latinsko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Naprijed. (reprint 1980.)

Doria, Mario. (1987). *Grande dizionario del dialetto triestino*. Trieste: Il Meridiano.

Dulčić, Jure; Dulčić, Pere. (1985). »Rječnik bruškoga govora«. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7, 2: 371–747.

Gačić, Jasna. (1979). »Romanski elementi u splitskom čakavskom govoru«. *Čakavska rič*, 1, 1: 3–54.

Galović, Filip; Papić, Ketii. (2016). »Imenice romanskoga podrijetla u semantičkoj sferi odjevnih predmeta, obuće te modnih i drugih dodataka u ložiškome govoru«. *Čakavska rič*, 44, 1–2: 79–129.

Galović, Filip. (2017). »Jedna skupina riječi romanskoga postanja u mjesnome govoru Pražnica na otoku Braču«. *Čakavska rič*, 45, 1–2 : 23–54.

Galović, Filip. (2013). »Jezične osobitosti govora Ložišća na otoku Braču«. *Fluminensia*, 25, 1: 181–198.

Galović, Filip. (2014). »Nazivi za zanimanja, zvanja i počasne službe romanskoga podrijetla u govoru Ložišća na otoku Braču«. *Čakavska rič*, 42, 1–2: 87–112.

Galović, Filip. (2016). »O nekoliko romanizama u dolivaškome govoru na otoku Šolti«. *Baščina*, 25: 65–71.

Geić, Duško. (2015). *Rječnik i gramatika trogirskoga čakavskoga govora*. Split: Književni krug Split – Združeni artisti Trogir.

Ivelić, Ivo. (2015). *Prožniški libar. Riči, judi, zgode i još puno tega, sve prožniško*. Pražnica: Naklada Bošković.

Juraga, Edo. (2010). *Rječnik govora otoka Murtera*. Murter – Šibenik: Ogranak Matice hrvatske Murter – Županijski muzej Šibenik.

Jutronić, Dunja. (2018). *Spliske riči. Rječnik hrvatski standardni jezik – splitski govor*. Split: Matica hrvatska – ogranak u Splitu.

Klaić, Bratoljub. (1985). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: NZMH.

Lisac, Josip. (2009). *Hrvatska dijalektologija 2: Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Marković, Irena. (2017). »Lessico marinaresco urbano – prestiti romanzi a Zara«. *Annalles. Anali za istrske in mediteranske študije. Series Historia et Sociologia* 27, 3: 641–650.

Milat Pandža, Petar. (2015). *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Miotto, Luigi. (1984). *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata*. Trieste: LINT.

Muljačić, Žarko. (1998). »Tri težišta proučavanju elemenata ‘stranog’ porijekla«. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 23–24: 265–280.

Muljačić, Žarko. (2003). »O dvjema vrstama hrvatskih ‘pseudoromanizama’«. *Filologija*, 40: 95–112.

Paoletti, Ermolaio. (1851). *Dizionario tascabile veneziano-italiano*. Venezia: Tipografia di Francesco Andreola.

Pinguentini, Gianni. (1954). *Dizionario storico etimologico del dialetto triestino*. Trieste: Borsatti.

Roki Fortunato, Andro. (1997). *Libar viškiga jazika*. Toronto: Libar Publishing.

Rosamani, Enrico. (1990). *Vocabolario giuliano*. Trieste: LINT.

Skok, Petar. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: JAZU.

Spicijarić Paškvan, Nina. (2018). »Nazivi slastica u fijumanskom idiomu«. *Fluminensia*, 30, 2: 45–61.

Spicijarić, Nina. (2009). »Romanizmi u nazivlju kuhinjskih predmeta u govoru Dubašnice na otoku Krku – etimološka i leksikološka obrada«. *Fluminensia*, 21, 1: 7–24.

Šimunić, Božidar. (2013). *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.

Šimunković, Ljerka; Kezić, Maja (2004). *Glosar kuhinjske i kulinarske terminologije romanskog podrijetla u splitskome dijalektu*. Split: Dante Alighieri.

Šimunković, Ljerka. (2009). *I contatti linguistici italiano-croato in Dalmazia. Hrvatsko-talijanski jezični dodiri u Dalmaciji*. Split: Dante Alighieri.

Tamaro, Sandra. (2017). *Boljunske etimologije. Podrijetlo romanizama u boljunskim govorima*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

Vinja, Vojmir. (1998–2004). *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, I–III. Zagreb: HAZU, Školska knjiga.

Zingarelli, Nicola. (2006). *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

TRADITIONAL PASTRY IN THE LOCAL DIALECT OF LOŽIŠĆE – A CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF NEO-LATINISMS

Summary

In the Chakavian dialects of the island of Brač numerous lexemes of Romantic origin have been used to this day, especially among the elderly population. This article presents and elaborates the Neo-Latin names of pastry in the local dialect of Ložišće in the island of Brač, gathered during on-site research performed by the paper's author himself.

Key words: *Neo-Latinisms; pastry; dialect of Ložišće; island of Brač; dialectology*

I DOLCI NELLA PARLATA DI LOŽIŠĆA – UN CONTRIBUTO ALLA CONOSCENZA DEI NEOLATINISMI

Sommario

Nelle lingue parlate dell'isola di Brač (Brazza) molti lessemi di origine romanza sono vivi ancor'oggi, soprattutto tra la popolazione anziana. L'articolo presenta ed elabora i nomi di origine neolatina per i dolci usati nella lingua parlata locale di Ložišća sull'isola di Brač, raccolti durante la ricerca sul campo effettuata dall'autore del testo.

Parole chiave: *lessemi di origine neolatina; dolci; lingua parlata di Ložišća; isola di Brač; dialettologia*

Podatci o autoru:

Doc. dr. sc. Filip Galović zaposlen je na Hrvatskome katoličkome sveučilištu u Zagrebu gdje predaje kolegije pretežito iz područja jezikoslovlja. Područje je njegova znanstvenoga interesa jezikoslovlje s posebnim usmjerenjem na dijalektologiju. E-mail: filip.galovic17@gmail.com

Ivana Nežić
Rijeka

IZ ANTROPONIMIJE SVETOGA LOVREČA LABINSKOGA

**UDK: 811.163.42'282(497.571-37Labin)
811.163.42'373.23**

Rukopis primljen za tisak 12. 6. 2019.

*Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper*

Govor Svetoga Lovreča Labinskoga dijelom je južne podskupine labinske skupine govora koja se u dijalektološki relevantnoj literaturi uvrštava u središnji istarski poddijalekt čakavskoga ekavskog dijalekta. U ovom se radu donose osnovni povijesno-zemljopisni podatci o Svetom Lovreču Labinskom te pregled temeljnih fonoloških (vokalskih, konsonantskih i prozodijskih) značajki toga mjesnoga govora. Središnji je dio rada posvećen detaljnoj raščlambi antroponimijske građe prikupljene terenskim istraživanjem. Posebna se pozornost posvetila osobnim imenima, prezimena te osobnim i obiteljskim nadimcima. Te se tri osnovne antroponimijske kategorije promatraju s obzirom na njihovo jezično podrijetlo, a analizirane su i s motivacijsko-semantičkoga i s tvorbenoga aspekta.

Ključne riječi: Sveti Lovreč Labinski; labinski govori; ekavski čakavski dijalekt; antroponimija; osobno ime; prezime; nadimak

1. O SVETOM LOVREČU LABINSKOM I NJEGOVOJ POVIJESTI

Sveti Lovreč Labinski nalazi se na jugoistoku istarskoga poluotoka, tri-naest kilometara južno od Labina, a četiri kilometra sjeverno od Koromačna.

Do Drugoga se svjetskog rata selo sastojalo od dvaju praktički spojenih naselja – sjeverno se zvalo *Diminići* (*Dminići*), a južno *Sveti Lovreč*. Nakon Drugoga svjetskog rata čitavo se naselje naziva *Diminićima*, da bi zatim devedesetih godina prošloga stoljeća bilo preimenovano u *Sveti Lovreč Labinski*.¹ I dok mještani ljubomorno čuvaju i ističu kako se njihovo selo zove *Sveti Lovreč* (s čakavskim izgovorom: *Švéti Lovréc*), stanovnici susjednih sela, pa i čitave Labinštine, mnogo češće i radije rabe stariji ojkonom *Diminići*.² Ojkonom *Sveti Lovreč (Labinski)* hagonimnoga je postanja (prema zaštitniku mjesne crkve, svetom Lovri), dok ojkonom *Diminići* pripada podskupini imena zadružno-porodičnoga tipa skupine ojkonomima patronimnoga postanja izvedenih iz imena rodočelnika koja se ovjeravaju gotovo isključivo u množinskom obliku i završavaju na *-ići*.³ Prema svojim tvorbenim obilježjima *Sveti Lovreč (Labinski)* višečlana je ojkonomiska sintagma, a *Diminići* su nastali sufiksalmom tvorbom.

Stariji stanovnici Svetoga Lovreča sebe nazivaju *Prdužani*, što dolazi od nekadašnjega ojkonomima *Prđubaš*⁴ koji se danas više ne rabi, a mlađim je stanovnicima nepoznat. Taj je prefiksalmi ojkonom nastao univerbizacijom prijedložne konstrukcije.⁵ Muški etnik od toga ojkonomima glasi *Prdužon*, a ženski *Prdužonka*. Ti su stariji etnici u uporabi i kod starijega stanovništva okolnih sela, ali imaju negativne konotacije: za stanovnike se Svetoga Lovreča tvrdilo da su oholi i umišljeni, tj. da se drže *na vélo* jer su mnogi među njima bili vlasnici brodova pa su živjeli mnogo ljepše i lagodnije nego ovi iz okolice, koji su preživljavali isključivo zahvaljujući zemljoradnji i stočarstvu te su bili mnogo siromašniji od *Prdužana*. Stoga su susjedi rabili etnik *Prdužani* kad su željeli istaknuti negativne osobine stanovnika Svetoga Lo-

¹ U Istri postoji i Sveti Lovreč Pazenatički.

² Službeni lik ojkonomima *Sveti Lovreč Labinski* i mjesni lik *Sveti Lovreč* u ovom će se radu rabiti usporedno.

³ V. Šimunović 2005: 94, 170.

⁴ Toponim je motiviran drugim toponimom, imenom rta: Sveti se Lovreč nalazi ispred rta Ubaš (*Ubaš*).

⁵ V. Šimunović 2009: 221.

vreća ili kad su im se željeli narugati. U mladih se generacija ti etnici uopće više ne rabe. U govorima labinske skupine, kojoj pripada i govor Svetoga Lovreča, rjeđe su u uporabi posvojni pridjevi, pa tako i ktetici, a uobičajeno je izražavanje posvojnosti sintagmom *ot + imenica u G*.⁶ Tako ne postoje ni potvrđeni etnici i ktetici od toga ojkonima već se samo kaže da je netko ili nešto *ot Švétega Lovreća*.

U okolici Svetoga Lovreča nalazi se nekoliko gradina iz brončanoga doba: Gradina na poluotoku Ubaš, Gradac u obližnjoj Tunarici, Cuf na Skitači i Gradac – Turan između Koromačna i Brovinja.⁷ Okolica je Svetoga Lovreča bogata i tumulima, prapovijesnim grobnicama, koje su u narodu poznate i kao gromače, kao što je Vela gromača kod Veloga kola na Skitači. Te gradine i prapovijesni tumuli datiraju se od 1800. do 1000. godine prije Krista. Postoje indicije i da je spomenuti položaj Gradac – Turan u blizini Svetoga Lovreča bio naseljen u rimskom razdoblju. U obližnjoj uvali Koromačno otkriveno je bogato nalazište amfora iz kasne antike (4. – 5. stoljeće), a upravo taj nalaz upućuje na mogući antički lokalitet u užoj okolici.

U razdoblju od pada Rimskoga Carstva do kraja 8. stoljeća Istrom vladaju razni vladari (Goti, Bizant, Langobardi), a bizantska je vlast nagovarala slavenska plemena da nasele pustu i neobrađenu zemlju. Krajem 8. stoljeća Istra dolazi pod vlast franačke države koja preko svojih vojvoda nastoji uvesti feudalni sustav. Stanovništvo se tomu suprotstavljalo jer su dotad živjeli uglavnom kao slobodni seljaci u porodicama i bili su vlasnici zemlje koju su obrađivali.⁸ Grčki povjesničar Konstantin Porfirogenet navodi da se u 10. stoljeću Hrvatska proteže od Rijeke Cetine pa sve do Istre, odnosno rijeke Raše i grada Labina, gdje završava Liburnija.⁹

U 12. stoljeću Labin i okolica pod vlašću su akvilejskih patrijarha, a 1420. godine potpadaju pod vlast Venecije i ostaju pod njezinom upravom sve do 1797. godine. Venecija je u 16. stoljeću počela na Labinštinu doseljavati talijanske obitelji koje su od općine otkupljivale imanja i tako su mnogi slobodni seljaci od posjednika postali kmetovi. Od slobodnih seljaka

⁶ Usp. Nežić 2013: 286–287.

⁷ Danas je taj lokalitet uništen, a pronađeno je mnogo krhotina keramike. V. Mihovilo-
vić 1997: 40.

⁸ Diminić 2003: 9.

⁹ *Istarska enciklopedija* 2005: 430.

spominju se tek nekoliko, među kojima i Gljupković na Brovinju i Skitači, ali danas toga prezimena više nema u ovom kraju.¹⁰

U 16. i 17. stoljeću dolazi do drugoga vala naseljavanja stanovništva koje pred Turcima bježi iz zaleđa Dalmacije i Hercegovine te naseljava ovaj kraj. U prvoj polovici 17. stoljeća osnovana je župa Sveti Lovreč, u kojoj su tada bila 32 ognjišta, a kao osnivači spominju se obitelji Višković, Diminić i Kobajić – ta su prezimena otada pa sve do današnjih dana prisutna na području župe, a upisana su i na ploči na pročelju crkve svetoga Lovre, zaštitnika mjesta.¹¹

Na već spomenutom položaju Gradac – Turan u 17. stoljeću, a možda i ranije, kulu gradi obitelj Battiala. Osnivač je te obitelji bio gusar tursko-albanskoga podrijetla koji je za račun Venecije napadao carske brodove koji su iz Bakra prevozili sol u Trst. Iz te kule obitelj Battiala kontrolira ovaj dio plovnooga puta na Jadranu i nadzire pomorsku granicu u korist Venecije, za koju su i ratovali protiv Turaka i Uskoka.¹² Tijekom vremena obitelj se bogatila i kupovala mnogobrojne posjede u južnom dijelu Labinštine te su tako u 18. stoljeću postali najveći zemljišni posjednici na tom području.

Nakon kratkotrajne austrijske uprave (1797. – 1804.), čitava Istra dolazi pod francusku vlast i ulazi u sastav Ilirskih provincija. Intenzivno se razvijala cestovna mreža, čemu su znatno pridonijeli upravo Francuzi, koji su za svoje kratke vladavine u Istri mnogo uložili u razvoj cestovnoga prometa. Godine 1813. u Istri započinje vladavina Austrije i u to se vrijeme na području Labinštine razvija rudarska industrija, grade se naselja, ceste, škole i bolnice. Austrijska vlast podiže 1873. godine svjetionik na obližnjoj Crnoj punti.¹³ Godine 1903. u Svetomu Lovreču susjednomu selu Vlakovu svećenik Ferdinand Hrdy otvara prvu hrvatsku školu u ovom kraju, a pohađaju je djeca iz Skitače, Brovinja, Svetoga Lovreča, Stanišova, Trgeta, Brgoda i Gore Glušića. Upravo je taj svećenik svojom panslavenskom orijentiranosti donio nova osobna imena u ovaj kraj:¹⁴ ubrzo nakon Hrdyjeva dolaska, u Svetom Lovreču nije bilo kuće koja nije imala barem jednoga Ferdinanda, Kazimira ili Stanislava. Otprilike u isto vrijeme kad je otvorena škola, izgra-

¹⁰ Diminić 2003: 23.

¹¹ Diminić 2003: 29.

¹² *Istarska enciklopedija* 2005: 63.

¹³ *Istarska enciklopedija* 2005: 148.

¹⁴ Diminić 2003: 52–53.

đena je i cesta od Labina do Svetoga Lovreča u duljini od trinaest kilometara, ujedno prva prometnica u ovom dijelu Istre.

Intenzivna gradnja, razvoj industrije, ukidanje feudalizma i nova upravna reforma dali su maha razvoju koji je naprasno prekinuo Prvi svjetski rat. Premda područje Svetoga Lovreča u ratu nije izravno stradalo, mnogi su muškarci iz ovoga kraja služili u austrougarskoj vojsci. Kao dokument o tome sačuvana je trojezična spomen-ploča na pročelju jedne kuće u obližnjem Brovinju. Na njoj se na njemačkom, talijanskom i hrvatskom jeziku podsjeća na austrijske vojnike koji su svoje živote izgubili u tom ratu. Nakon završetka Prvoga svjetskog rata Istra dolazi pod talijansku vlast i time započinje jedno drugačije razdoblje. Dolazi do gospodarskoga procvata i osuvremenjivanja života, ali i odnarođivanja Hrvata. Brišu se slavenska imena, a prezimena se i ojkonomi talijaniziraju. Otvara se i veći broj talijanskih škola: u Svetom Lovreču, Skitači, Brovinju, Brgodu.¹⁵ Dolazi i do prvoga većeg iseljavanja nezadovoljnoga stanovništva u inozemstvo.

Za ovaj je kraj i njegov gospodarski razvoj iznimno važna 1926. godina. Tada je talijansko društvo *SPEMA – Giuseppe Cinigliaro* iz Palerma podiglo tvornicu cementa zahvaljujući naslagama kvalitetnoga lapora na području Koromačna.¹⁶ Bila je to prva tvornica u ovom dijelu Istre, a njezinom je izgradnjom podignuto i radničko naselje Valmazzinghi, današnje Koromačno, u koje su se doselili radnici iz svih okolnih mjesta. Velik dio ljudi s Labinštine, osobito iz mjesta u užoj okolici Koromačna, svoju egzistenciju i danas osigurava radom u tvornici cementa. Uz kraći prekid proizvodnje od rujna 1943. do završetka Drugoga svjetskog rata, tvornica je do današnjega dana, sada pod imenom *Holcim Hrvatska*, u samom državnom vrhu po količini proizvedenoga cementa.

Izbijanjem Drugoga svjetskog rata, pogotovo nakon 1943. godine i kapitulacije Italije, u ovom kraju jača antifašistički pokret, a velik dio stanovništva priključuje se partizanskomu pokretu. Nakon završetka rata, Sveti Lovreč ulazi u sastav sudbenoga kotara Labin (Albona), koji je kasnije postao Općina Labin. U tom se razdoblju velik broj ljudi iz južne Labinštine iselio u Italiju i Sjedinjene Američke Države, a gospodarstvo se u početku sporo obnavlja. Osamdesetih godina prošloga stoljeća čitava Labinština do-

¹⁵ Diminić 2003: 74.

¹⁶ Milevoj 2003: 111–112.

življava gospodarski procvat, a u devedesetima ponovno dolazi do stagnacije. Osnutkom samostalne države Hrvatske Sveti Lovreč postaje dijelom Općine Raša.

O postanku Svetoga Lovreča Labinskoga nema pouzdanih podataka. Prema podatcima iz 1946. godine Sveti je Lovreč nastanjivalo 69 obitelji s ukupno 274 stanovnika,¹⁷ dok se danas taj broj sveo na četrdesetak stalnih stanovnika. U ljetnim se mjesecima broj stanovnika udvostruči, pa čak i utrostruči jer mnogobrojni iseljenici iz inozemstva sa svojim obiteljima dolaze provesti godišnji odmor u rodnom kraju, a u posljednjem je desetljeću ljeti prisutan i nezanemariv broj turista. Premda je ranije vladao trend iseljavanja iz perifernih sela Labinštine, pa tako i iz Svetoga Lovreča (u inozemstvo, ali i u veće gradske sredine), posljednjih je godina aktualno vraćanje u rodni kraj, obnavljaju se stare kuće i polako se revitalizira život u ovom selu.

Do 19. se stoljeća stanovništvo Svetoga Lovreča bavilo ekstenzivnim tipom stočarstva (uzgoj ovaca, koza i krava) te zemljoradnjom (uzgoj pšenice, zobi, ječma, sirka, prosa, raži, kukuruza, krumpira, graha, kupusa, kelja, repe te maslina i vinove loze).¹⁸ Od 19. stoljeća sve se više okreću pomorstvu, ribolovu i rudarstvu te se postupno zapuštaju tradicionalni načini privređivanja (stočarstvo i zemljoradnju). U prvoj polovici 20. stoljeća, sve do početka Drugoga svjetskog rata, u Svetom se Lovreču pronalazi novi izvor zarade: po dvojica ili trojica muškaraca, uglavnom rođaci, zajedno kupuju brodove, jedrenjake, na kojima zapošljavaju ljude iz sela. Pred Drugi svjetski rat u ovom je kraju zabilježeno postojanje dvadesetak jedrenjaka u privatnom vlasništvu; u to vrijeme pomorstvom se bavi i od njega živi sve više ovdašnjih ljudi.¹⁹ Podizanjem tvornice cementa u Koromačnu velik se broj stanovnika Svetoga Lovreča zaposlio u njoj. Danas većinu stanovništva

¹⁷ Radi se o podatcima iz dokumentacijske građe naslovljene *Cadastre national de l'Istrie* objavljene 1946. godine, kasnije priređene u obliku knjige pod naslovom *Prezimana i naselja u Istri. Narodnosna statistika u godini oslobođenja* (Bratulić – Šimunović 1985). Prema podatcima iz te dokumentacije, odnosno knjige, područje današnjega Svetoga Lovreča Labinskoga bilo je dijelom katastarske općine Vlahovo (Stanišević; Vlacovo), a među četrnaest naselja te katastarske općine danas Svetomu Lovreču pripadaju tada zasebno izdvojeni Diminići, Letiši i Sv. Lovreč (Bratulić – Šimunović 1985: 37). L. Diminić spominje brojku od 244 stanovnika u Svetom Lovreču »prema popisu stanovništva iz pedesetih godina« (Diminić 2003: 186).

¹⁸ Diminić 2003: 18.

¹⁹ Diminić 2003: 127–130.

Svetoga Lovreča Labinskoga čine umirovljenici, dok mlađi svoju egzistenciju osiguravaju u tvornici u Koromačnu ili u obližnjem Labinu, a svakako valja istaknuti i ruralni turizam koji i u ovom mjestu uzima sve više maha.

2. O FONOLOŠKOM SUSTAVU GOVORA SVETOGA LOVREČA LABINSKOGA

Govor Svetoga Lovreča Labinskoga dijelom je središnjega istarskoga poddijalekta ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja,²⁰ a u recentnijim je istraživanjima uključen u južnu podskupinu labinske skupine govora.²¹

Vokalski sustav mjesnoga govora Svetoga Lovreča Labinskoga sastoji se od pet vokalskih jedinica (*a, e, i, o, u*) i slogotvornoga sonanta *ʃ*, a kao alofoni se u govoru sporadično pojavljuju i otvoreni vokal *ɛ* (npr. *čěšta, děteljina*, ali i *čěsta, děteljina*), zatvoreni vokal *ɛ̣* (npr. *cěl* N jd. m., *pěć* gl. inf., ali i *cěl, pěć*), zatim vokal *y* (npr. *štoryli* pr. r. m. mn., ali i *štoryli*), zatvoreni vokal *ɔ* (npr. *ròba, škòla*, ali i *ròba, škòla*), labijalizirani vokal *ö* (npr. *omidör, tò* N jd. s., ali i *omidör, tò*) te labijalizirani vokal *ü* (npr. *drüga* N jd. ž., *verdüra*, ali i *drüga, verdüra*). Svaki dugi vokal *ā* zamijenjen je vokalom *o*: *bórka* 'barka', *blógo* 'blago, stoka', *brós* 'brazda', *hlód* 'hlad', *Hrvót* 'Hrvat', *kanòl* 'kanal', *Mòte* 'osobno ime: Mate', *Pòve* 'osobno ime: Pavao', pa tako i *ā* koji je odraz starojezičnoga fonema šva: *dòn* 'dan', *prošác* 'prasac', G mn. *ovòc* 'ovaca', *Užòm/Važòm* 'Uskrs' i sl. Potvrđena je čakavska nepreventivna vokalizacija poluglasa u »slabu« položaju (*Užòm/Važòm* 'Uskrs', *málin* 'mlin', *málinar* 'mlinar'), kao i čakavska zamjena prednjega nazala **ɛ̣* vokalom *a* iza palatala *j* u primjeru *žajik* 'jezik' (s naknadnom metatezom). Odraz je jata dosljedno ekavski u leksičkim korijenskim i tvorbenim te gramatičkim morfemima (*bréh* 'brijeg', *lěto* 'ljetno', *Měsec* 'Mjesec', *nedělja* 'nedjelja', *rekà* 'rijeka', *šěno* 'sijeno', *štěn* 'stijena', *Tělova* 'Tijelovo', *větar* 'vjetar'; *kolěno* 'koljeno', *kòren* 'korijen'; L jd. m. r. *bráte, gròde*, L jd. ž. r. *njive, kúće*, L jd. s. r. *šelé* itd.), uz nekoliko leksičkih ikavizama (primjerice, *mihùr* 'mjehur', *tirat* 'tjerati' i sl.). Na vokalskom je planu zanimljiv i dvojak odraz stražnjega nazala **ɔ* u ovom go-

²⁰ V. Vranić 2005: 39.

²¹ V. Nežić 2013: 6, 378.

voru: **o* je zamijenjen vokalom *u* u korijenskim morfemima, u infinitivnim osnovama glagola s nerelacijskim morfemom *no* te u osnovi svršenoga prezenta glagola *bit* (*mús* ‘muž’, *ušénica* ‘gusjenica’, *ruká*, *žúbí* N mn. ‘zubi’; *obrnút* ‘okrenuti’, *štísnut* ‘stisnuti’; *búden* 1. l. jd. prez.), a u gramatičkim je morfemima A jd. imeničkih riječi ženskoga roda te 3. l. mn. prezenta glagola na mjestu **o* zabilježen isključivo vokal *o* (A jd. ž. r. *Marijo*, *njivo*, *Tólijo*; 3. l. mn. prez. *govóro*, *peljójo*, *žnòjo* itd.).²²

Konsonantski inventar ovoga mjesnoga govora sastoji se od dvadeset i četiri fonema. Rezultat jotacije skupina **dj* i *daj* je *j* (*mloj* ‘mlađ, mladi mjesec’, *tljji* N jd. m., *ráje* pril. itd.), ali je ovjeren i periferan fonem /d’/ u leksemima koji su uglavnom romanskoga podrijetla, osobito u osobnim imenima (*Ánd’elo*, *d’eméli* ‘blizanci’, *D’áni*, *D’énio*, *D’ína*, *D’ulijána*). U sustavu se nije razvio fonem /ž/, na svim se njegovim mjestima nalazi fonem /z/ (< ž, uslijed čakavizma), npr. *žép* ‘džep’. Fonem /f/ član je konsonantskoga sustava, no najčešće se pojavljuje u riječima stranoga podrijetla ili je rezultat promjene *v* u *f*: *fábrika*, *febrój* ‘veljača’, *Fido* (zoonim: ime psa), *Fráne* (osobno ime), *Frlónka* (osobni nadimak), *Garófula* (zoonim: ime krave), *kunfin* ‘kamen međaš’, *ófca*, *trfója* ‘djetelina’. Spirant *h* dio je konsonantskoga inventara: *Hrvót* ‘Hrvat’, *Mihélje* (toponim: ime livade), *Miho* (osobno ime), *petéh*, *uréh*, *vřh*, a u dočetnom se položaju u riječi on nalazi i na mjestu *g*: *Bòh*, *bréh*, *vráh*. Kao i u mnogim drugim čakavskim ekavskim govorima, *g* se može ostvariti i kao zvučni velarni frikativ *ɣ* u svim pozicijama osim dočetnoj (npr. *Břyod* (ojkonim: Brgod), *dráɣa*, *ɣòbo* (prezime: Gobo), *ɣřm* ‘hrast’, *ɣřmáca* ‘kamenjar’, *jáɣoda*, *jáɣurika* ‘lovor’ itd.). Skupine **stj* i **skj* te *staj* i *skaj* dosljedno rezultiraju skupinom *śc*, što ovaj govor čini šćakavskim; *ugnjíśce* ‘ognjište’, *ušćáp* ‘uštap’. Palatali *l̥* i *n̥* rijetko se depalataliziraju, ali zabilježeni su i takvi primjeri: *faméja*²³ ‘obitelj’, *jònci* ‘janjci’, *úlika* ‘maslina’. Od konsonantskih je karakteristika govora Svetoga Lovreča Labinskoga najuočljiviji čakavizam, značajka koju i sami izvorni govornici ističu kao osnovno obilježje svojega zavičajnog idioma. Fonem se /č/ gotovo u svim primjerima zamjenjuje fonemom /c/: stanovnici naziv svoga sela izgovaraju čakavski: *Švéti Lovréc*, u selu je najveći blagdan *Lovrecéva*, a jedan se zaselak naziva *Lòncari*; od ostalih se primjera mogu izdvojiti i npr. *Cépić*

²² Više o vokalskom sustavu govora Svetoga Lovreča Labinskoga v. u Nežić 2013: 117–130.

²³ U ovom se primjeru provodi delateralizacija, zamjena *l̥* > *j*.

(ojkonim: Čepić), *četrtak*, *čistina*, *kovoc* itd. Fonem se /č/ uglavnom ovjerava samo u posuđenicama romanskoga podrijetla, kao što su, primjerice, *čelēšte* ('nebeski plav'; tal. *celestes*), *čine* ('kino'; tal. *cinema*), *rančata* ('oranžada'; tal. *aranciata*). U starijih se generacija izvornih govornika na mjestima fonema /š/ i /s/ ovjerava /ś/, kao i /ž/ na mjestu /z/ i /ž/, npr. *brešćić*, *čēšta*, *Hrvōška*, *krāša* 'livada', *Ōstri* 'najviši vrh brda Skitača, Ostri', *Rāša*, *škōlj* 'otok', *Šlāvica* (osobno ime: Slavica), *ušōj* 'osoje'; *Božić*, *ježēro*, *težōk*, *Ždēnka* (osobno ime: Zdenka), *Žōra* (osobno ime: Zora), *žvir* 'izvor, vrelo' itd. Mlađi govornici dosljedno čuvaju *s*, *š*, *z* i *ž* u svim pozicijama i ne poznaju srednje glasove *ś* i *ž*, ali i dalje sustavno zamjenjuju *č* s *c*.²⁴

U naglasnom sustavu govora Svetoga Lovreča Labinskoga došlo je do utruća opreka i po kvaliteti i po kvantiteti te je u njemu detektiran tzv. jednoakcenatski sustav na razini jezika, odnosno dinamički sustav, u kojem kao razlikovno obilježje funkcionira samo opreka po naglašenosti. Na razini se govora još uvijek razlikuju duljina i kraćina naglašena sloga, no oni više nemaju distinktivnu ulogu.²⁵

3. IZ ANTROPONIMIJE SVETOGA LOVREČA LABINSKOGA

3. 1. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Građa je za ovaj rad prikupljena terenskim istraživanjem koje je provedeno u dvije faze: prva se odvijala u ljetnim mjesecima 2008., a druga deset godina kasnije, tijekom ljeta 2018. godine. Prilikom prikupljanja građe u izravnom kontaktu s izvornim govornicima²⁶ rabljene su dvije temeljne me-

²⁴ S obzirom na veoma složenu situaciju s čakavizmom, u govoru Svetoga Lovreča Labinskoga detektiran je jedan konsonantski sustav s dvama podsustavima: jednim specifičnim za govornike starije životne dobi koji poznaju zamjene *s*, *š* > *ś* i *z*, *ž* > *ž* te drugim karakterističnim za mlađe govornike koji te zamjene ne provode. Više o tome v. u Nežić 2013: 151–181, gdje su prikazane i ostale osobitosti konsonantskoga sustava govora Svetoga Lovreča Labinskoga.

²⁵ V. Nežić 2013: 85–87, 193–194.

²⁶ U istraživanju su sudjelovale Slavica Diminić Franićova (rođ. Dobrić, 1924.), Lucija Klarić Luce Kaparova (rođ. Diminić, 1924. – 2015.), Laura Juretić Benjaminova (rođ. Višković, 1931.) te Lidija Učakar Moricina (rođ. Višković, 1939.). Radi se o najstarijim stanov-

tode: slobodni razgovor te anketiranje, odnosno primjena upitnika kojim su se ciljano prikupljali relevantni podatci. Dio je građe ekscerptiran i iz knjige *Sveti Lovreč Labinski i okolica* Lucijana Diminića (Diminić 2003), da bi zatim ti podatci bili naknadno provjereni u razgovoru s obavjesnicima. Svi su intervjui s informatorima snimani, a nakon toga dijelovi su tih zvučnih zapisa transkribirani te je tako pripremljena građa koja je potom analizirana, što će biti predstavljeno u središnjem dijelu ovoga rada.

3. 2. ANTROPONIMIJSKE KATEGORIJE U SVETOM LOVREČU LABINSKOM

U govoru Svetoga Lovreča Labinskoga osobu se najčešće naziva osobnim imenom: ili temeljnim osobnim imenom koje je u službenoj uporabi (npr. *Antòn, Frànjo, Kàrlo, Màrio, Romàno, Šilvào...*; *Àna, Domènika, D'ina, Romàna, Šlávica, Ždènka...*) ili neslužbenim osobnim imenom koje nastaje bilo pokraćivanjem, bilo izvođenjem od temeljnoga osobnog imena (npr. *Bèpi, Màtić, Mire, Šipe, Tonić, Viko...*; *Albinica, Kòte, Lúce, Ninka, Tonina...*). Budući da dio stanovnika ima i osobne nadimke, može ih se i na taj način identificirati (npr. *Grdeljin, Mácić, Mrki, Pinelić, Tripa...*), a ponekad je u uporabi i dvoimenska formula koja se sastoji od osobnoga imena i nadimka (npr. *Ànd'elo Gigo, Ànd'elo Mùlo, Làura Benjamìnova, Lidija Gàsparova, Marija Frlònka, Marija Pinka*). Vrlo se često koristi i dvoimenska formula koja se sastoji od osobnoga imena i obiteljskoga nadimka (npr. *Ívan Bazaliska, Martin Matulinac, Mòte Tèštić, Pòve Žanetić, Žamarija Kaplanić...*), a ponekad je u uporabi i troimenska formula dijelovi koje su osobno ime i dva obiteljska nadimka (npr. *Ívan Dòmcač Ivić, Ívan Dòmcač Meštrić, Ívan Gopcić Nànetov, Kàžimir Gopcić Vláhov, Šlève Gopcić Jùretov, Žamarija Gopcić Kapàrov, Vitòrio Bazaliska Zlatàrov, Ànd'elo Bazaliska Màricin, Jòsip Marijòn Fòskin, Jàkov Šimòn Petrinkin, Jòsip Tèštić Udovicin, Martin Žanetić Miškin, Štànislav Žanetić Pažinkin...*).

Velik dio antroponimijskoga fonda Svetoga Lovreča (preciznije, osobnoimenske i prezimenske građe) bio je između 1923. i 1942. godine podvrg-

nicama Svetoga Lovreča, koje su ondje provele cijeli svoj život, a obitelji kojih, kako tvrde, otkad se god pamtì žive u tom mjestu.

nut nasilnomu potalijančivanju:²⁷ primjerice, *Ivan* > *Giovanni*, *Jakov* > *Giacomo*, *Josip* > *Giuseppe*, *Viktor* > *Vittorio*; prezime *Dobrić* postaje *Dobri* ili *Dobrini*, *Višković* se bilježi kao *Viscovi*, *Kobajić/Kobavić* preoblikuje se u *Cobai* ili *Cavalli*, *Diminić* u *Dimini* i sl.²⁸ Od 1943. godine prezimenima se postupno vraćaju izvorni likovi, ali osobna imena najčešće ostaju u potalijančenu liku jer se ona nisu osjećala neprirodnima s obzirom na to da je u osobnoimenskom sustavu dulje vrijeme bio prisutan (a tako je i danas) velik broj osobnih imena talijanskoga podrijetla.

3. 3. OSOBNA IMENA

3. 3. 1. Načela nadijevanja osobnih imena

Do sredine 20. stoljeća u Svetom su se Lovreču Labinskom osobna imena najčešće nadijevala ili prema kalendarskom načelu ili prema načelu nasljeđivanja. Vrlo su često novorođena djeca dobivala osobno ime prema svetcu koji se slavio na dan ili oko dana njihova rođenja. Što se pak nasljeđivanja osobnih imena tiče, dulje je vrijeme bila prisutna praksa nadijevanja osobnoga imena prvorodenomu sinu prema ocu, a prvorodne su kćerke često nasljeđivale majčino osobno ime. Zabilježeni su i primjeri nadijevanja osobnih imena unucima prema djedu, odnosno unukama prema baki (pri čemu očeva, odnosno majčina loza nisu igrale pritom veću ulogu, odnosno nije postojalo neko posebno pravilo koje bi se primjenjivalo vezano uz redoslijed rođenja djeteta i nadijevanje osobnoga imena prema pretku s očeve ili majčine strane, kao što je to prisutno u nekim drugim sredinama).²⁹ Budući da je u prošlosti bila prisutna i veća smrtnost djece u mlađoj dobi, vrlo se često događalo da prvo sljedeće dijete koje se rodi dobije osobno ime prema djetetu koje je umrlo. U najnovije vrijeme, uz sve frekventnija pomodna osobna imena, zabilježena je i pojava da praukuke nasljeđuju osobna imena svojih prabaka.

²⁷ V. Šimunović 2009: 88–89.

²⁸ Diminić 2003: 75.

²⁹ Usp. npr. Čilaš Šimpraga 2011: 341, Horvat 2015: 116, 121.

3. 3. 2. Muška osobna imena

U Svetom su Lovreču Labinskom u službenoj uporabi zabilježena sljedeća muška osobna imena:³⁰ *Albino, Áldo, Álen, Ánd'elo (Anđelo), Antòn, Anžúlo (Anzulo), Armàndo, Atilio, Benjamin, Brùno, Cèzare (Cezare), Ćiril, Ćèdo, Dàlibor, Dàmir, Danilo, Dàntko, Dèan, Dìntko, Dìno, Domèntko, D'áni (Đani, Gianni), D'ino (Đino, Gino), D'ulijàno (Đulijano, Giuliano), D'ùlio (Đulio, Giulio), D'ústo (Giusto), Ēcio (Ezio), Ēdi, Ēntko, Ēugen, Feòdor, Fèrdinand, Feručo, Filip, Fjòre (Fiore), Flàvio, Frànc, Frànjo, Gàspar (Gašpar), Gòran, Gverino (Guerino), Īlija, Īvan, Īve,³¹ Jàkomo, Jàkov, Jànež (Janez), Jòšip (Josip), Kàrlo, Kàžimir (Kazimir), Lèonard, Lòvre, Lùcijan, Lučàno (Luciano), Mánuel, Màrin, Màrio, Màrijan, Màrko, Mارتin, Mátko, Métod, Miho, Milan, Milènko, Milio, Mòte, Nèlo, Nèvio, Nikola, Pàolo, Pàtrik, Pètar, Pjerino, Pòve, Primo, Renàto, Rinàldo, Romàno, Ševèro (Severo), Šilvào (Silvano), Šimùn (Šimun), Štànislav (Stanislav), Štànko (Stanko), Vèdran, Vice, Viktor, Vitòrio, Vjèkošlav (Vjekoslav), Vlადimir, Žamarija (Zamarija).*

Prema podrijetlu ta se osobna imena mogu podijeliti u dvije osnovne skupine: ona narodnoga podrijetla, odnosno idioglotska, te ona stranoga podrijetla, odnosno aloglotska. Narodnoga su podrijetla temeljna osobna imena *Dàmir, Gòran* i *Vèdran*, zatim osobna imena *Milan, Milènko* i *Štànko* nastala izvođenjem iz pokraćenoga osobnog imena, osobno ime *Āèdo* nastalo pokraćivanjem te složena osobna imena *Štànislav, Vjèkošlav* i *Vlადimir*. Osobno ime *Dèan* može biti narodnoga ili stranog podrijetla. Među osobnim

³⁰ Osobna se imena u ovom radu donose prema transkripciji likova koje su potvrdili oba vjesnici koji su sudjelovali u ovom istraživanju. Budući da se radi o osobama starije životne dobi, one u svom govoru ovjeravaju čakavizam sa srednjim glasovima *ś* i *ž* na mjestu glasova *s* i *š*, odnosno *z* i *ž*. Stoga se i sva onimijska građa bilježi sa *ś* i *ž*, ali se kod osobnih imena u službenoj uporabi, kao i kod prezimena, u zagrada donose i njihovi službeni likovi bez srednjih glasova.

Dio prikupljene osobnoimenske građe talijanskoga podrijetla primarno se navodi u izvornoj inačici, a u slučajevima gdje postoji, u zagrada se navodi i službena inačica osobnoga imena (npr. *D'ani* : *Gianni*). Slična je situacija i s trima pomodnim ženskim osobnim imenima koja su zapisana u izvornom liku, dok je u zagrada njihov službeni lik.

³¹ U osobnim imenima *Īvan* i *Īve* moguć je u govoru starijega stanovništva fakultativni ostvaraj protetskoga *j*: *Jivan, Jive*, ali takvi su likovi sporadični i sve se rjeđe bilježe i kod starijih govornika, dok ih mlađi uopće ne poznaju.

imenima stranoga podrijetla najveća je podskupina osobnih imena kršćanske provenijencije, među kojima su biblijska *Daniło*, *Danko* i *Mánuel*, biblijsko-svetačka *Benjamin*, *Filip*, *Ílija*, *Ívan*, *Íve*, *Jákov*, *Jóšip*, *Márko*, *Mátko*, *Miho*, *Mòte* i *Šimùn*, te svetačka *Antòn*, *Brúno*, *Fránjo*, *Lòvre*, *Lúcijan*, *Màrin*, *Martín*, *Nikola*, *Pétar*, *Pòve* i *Více*. Osobna imena *Kázimir*, *Léonard* i *Pátrik* dubinski su svetačkoga podrijetla, no u ovom su osobnoimenskom fondu ona primarno aloglotska: *Kázimir* potječe iz slavenskih jezika, *Léonard* iz germanskih jezika, a *Pátrik* je latinskoga postanja. S tvorbenoga aspekta najveći broj ovih osobna imena čine ona neizvedena, ali dio je njih nastao i sufiksacijom (*Daniło*), pokraćivanjem (*Íve*, *Miho*, *Mòte*, *Pòve*, *Více*) te sufiksacijom prethodno pokraćena osobnoga imena (*Danko*, *Mátko*), a samo je *Kázimir* složeno osobno ime. Osobno se ime *Màrijan* smatra ili temeljnim stranim imenom latinskoga podrijetla ili izvedenim imenom biblijsko-svetačkoga podrijetla. Od preostalih muških osobnih imena najviše ih je talijanskoga podrijetla; neka su od njih neizvedena: *Albino*, *Áldo*, *Ánd'elo*, *Armándo*, *Atilio*, *Cézare*, *Dino*, *Doméniko*, *D'áni*, *D'ino*, *D'uliáno*, *Écio*, *Éncó*, *Feručó*, *Fjòre*, *Flávio*, *Gverino*, *Jákomo*, *Lučáno*, *Máριο*, *Nélo*, *Névio*, *Pàolo*, *Primo*, *Renàto*, *Rinàldo*, *Romàno*, *Šilváno* i *Vitório*; neka su pokraćena: *Dínko* (< *Domeniko*), *D'úlio* (< *Giuliano*), *D'ústó* (< *Giustiniano*), *Mílio* (< *Emilio*), a jedno je osobno ime nastalo slaganjem: *Žamaríja*. Grčkoga su podrijetla osobna imena *Éugen* i *Métod*, a *Férdinand* i *Kàrlo* germanskoga su podrijetla. Osobna imena *Frànc* i *Jánež* slovenskoga su podrijetla, *Édi* i *Édo* pokraćena su osobna imena engleskoga podrijetla, a po jedno je osobno ime francuskoga, grčkoga, češkoga i latinskog podrijetla: *Álen*, *Ciril*, *Dálibor* i *Víktor*. Stranoga su podrijetla i osobna imena *Anžúlo*, *Féodor* i *Gášpar*, no njihov se jezični izvor ne može preciznije odrediti.

Valja napomenuti da su se narodna osobna imena *Dámir*, *Danko*, *Déan*, *Góran* i *Milénko* u osobnoimenskom repertoaru Svetoga Lovreča Labinskoga pojavila od 60-ih godina 20. st., dok su osobna imena *Álen*, *Dálibor*, *Mánuel*, *Márko*, *Pátrik* i *Védran* prvi put zabilježena u 80-im godinama 20. st. U 21. st. pojavljuje se osobno ime *Léonard*. Nositelji osobnih imena *Ílija* i *Jánež* u Sveti su se Lovreč Labinski doselili sredinom 90-ih godina 20. st.

U neslužbenoj su uporabi u Svetom Lovreču Labinskom zabilježena sljedeća muška osobna imena: *Bépi*, *D'énio*, *Jóce*, *Júre*, *Lípe*, *Lovíja*, *Matić*, *Ménigo*, *Méto*, *Mija*, *Mikúla*, *Mile*, *Mire*, *Miro*, *Nándo*, *Šípe*, *Šláve*, *Tòne*, *Tòni*, *Tonić*, *Viko*. Osobno ime *Bépi* nastalo je pokraćivanjem talijansko-

ga osobnog imena *Giuseppe*. Pokraćivanjem talijanske inačice temeljnoga osobnog imena *Ēugen* (*Eugenio*, odnosno *Euđenio*) nastalo je osobno ime *D'ènio*. Od službenoga osobnog imena *Jàkov* pokraćivanjem je dobiveno osobno ime *Jòce*. Premda osobno ime *Juraj* u temeljnom liku nije zabilježeno kao službeno, u neslužbenoj je uporabi zabilježena njegova pokraćena inačica *Jure*. Osobno ime *Filip* u neslužbenoj uporabi dobiva pokraćeni izvedeni lik *Lipe*, a *Lovija* je neslužbeni lik osobnoga imena *Luigi*, odnosno *Luid'i*, koje kao takvo nije zabilježeno u službenoj uporabi. Izvođenjem od službenoga osobnog imena *Mòte* nastalo je osobno ime *Màtić*. *Mènigo* nastaje pokraćivanjem osobnoga imena *Domèniko*, dok je *Mèto* skraćeni lik službenoga osobnog imena *Mètod*. Pokraćivanjem osobnoga imena *Žamarija* dobiveno je neslužbeno osobno ime *Mija*. *Mikùla* je čakavska varijanta temeljnoga svetačkoga osobnog imena *Nikola*. Osobno ime *Mile* nastalo je pokraćivanjem službenoga osobnog imena *Milènko*. *Kàžimir* se u neslužbenoj uporabi pokraćuje u *Mire* ili *Miro*, a *Fèrđinand* u *Nàndo*. Osobno ime *Šipe* predstavlja pokraćeni lik osobnoga imena *Jòšip*, a *Šlave* potječe od dvaju osobnih imena: *Vjekošlav* i *Štanišlav*. Pokraćivanjem osobnoga imena *Antòn* dobivena su osobna imena *Tòne* i *Tòni*, a izvođenjem je iz pokraćenoga lika nastalo osobno ime *Tonić*. Osobno ime *Viko* dobivamo pokraćivanjem osobnoga imena *Vjekošlav*.

U Svetom je Lovreču Labinskom zabilježena i zanimljiva pojava da se dio muških osobnih imena u neslužbenoj uporabi talijanizira, pa tako *Īvan* postaje *D'ani*, *Lùcijan Lučàno*, *Màrijan Marijàno*, a *Viktor Vitòrio*. Izuzev osobnoga imena *Marijàno*, sva su ova druga osobna imena potvrđena i u službenoj uporabi. Budući da je u antroponimijskom fondu ovoga mjesta prisutan doista velik broj osobnih imena talijanskoga podrijetla, ne treba čuditi ova praksa kojom se i druga, netalijanska osobna imena u neslužbenoj uporabi privode tomu obrascu.

3. 3. 3. Ženska osobna imena

Sljedeća su ženska osobna imena ovjerena u službenoj uporabi u Svetom Lovreču Labinskom: *Adrijàna*, *Albina*, *Àna*, *Andréa*, *And'elina* (*Anđelina*), *Ànica*, *Àntica*, *Antonèla*, *Antònija*, *Bòjana*, *Danijèla*, *Dàrinka*, *Dionòra*, *Domènika*, *D'ina* (*Đina*), *D'ulijàna* (*Đulijana*), *Evelina*, *Fòška* (*Foška*), *Gàbi* (*Gaby*), *Ileàna*, *Īvana*, *Jànja*, *Jàšna* (*Jasna*), *Jèlica*, *Katarina*, *Kjàra*

(*Chiara*), *Krišti* (*Christy*), *Làra*, *Làura*, *Lidija*, *Lucija*, *Marija*, *Martina*, *Mèri*, *Milèna*, *Mirta*, *Nàtaša* (*Nataša*), *Ólga*, *Onorina*, *Pètra*, *Renàta*, *Romàna*, *Šlávica* (*Slavica*), *Šnjèžana* (*Snježana*), *Šunčica* (*Sunčica*), *Šuži* (*Suzi*), *Tànja*, *Úlika*, *Vànda*, *Ždènka* (*Zdenka*), *Žòra* (*Zora*).

Ženska osobna imena narodnoga podrijetla dijelom su temeljna: *Bòjana*, *Janja*, *Jašna*, *Šunčica*, *Úlika* i *Žòra*, a dijelom sufiksalne izvedenice: *Dàrinka*, *Milèna*, *Šlávica* i *Šnjèžana*. Od kršćanskih osobnih imena potvrđeno je biblijsko osobno ime *Danijèla*, zatim biblijsko-svetačka osobna imena *Àna*, *Ànica*, *Ívana* i *Marija* te svetačka osobna imena *Albina*, *Àntica*, *Fòška*, *Katarina*, *Lucija*, *Martina* i *Pètra*. Dio je tih osobnih imena nastao mocijskom tvorbom prema muškim osobnim imenima: *Albina*, *Danijèla*, *Ívana*, *Martina* i *Pètra*, osobno ime *Ànica* izvedeno je sufiksalsnom tvorbom, a osobno ime *Àntica* izvedeno je od pokraćenoga muškoga osobnog imena. Latinskoga su podrijetla osobna imena *Adrijàna*, *Antònija*, *Onorina* i *Renàta*, talijanskoga podrijetla *And'elina*, *Antonèla*, *Domènika*, *D'ina*, *D'ulijàna*, *Kjàra* (*Chiara*) i *Romàna*, a grčkoga su postanja osobna imena *Jèlica* (koje je sufiksalna izvedenica) te *Lidija* i *Mirta*. Osobna imena *Adrijàna* i *Romàna* nastala su mocijskom tvorbom od muških osobnih imena. Dio je osobnih imena ruskoga podrijetla: *Làra*, *Nàtaša*, *Ólga* i *Tànja*, dva su engleskoga podrijetla: *Evelina* i *Mèri*, a potvrđeno je i po jedno osobno ime poljskoga (*Vànda*), češkoga (*Ždènka*) i rumunjskoga podrijetla (*Ileàna*). Za nekoliko se zabilježenih osobnih imena ne može pouzdano ustvrditi jezični izvor te se ona definiraju kao ostala osobna imena stranoga podrijetla: *Andrèa*, *Dionòra*, *Gàbi* (*Gaby*), *Krišti* (*Christy*), *Làura* i *Šuži*.

Osobnoimenski repertoar Svetoga Lovreča Labinskoga tijekom 60-ih i 70-ih godina 20. st. obogatila su osobna imena *Adrijàna*, *Danijèla*, *Dionòra*, *D'ulijàna*, *Evelina*, *Mèri*, *Milèna*, *Mirta*, *Nàtaša*, *Onorina*, *Šnjèžana*, *Šuži* i *Vànda*. U 80-im su godinama 20. st. prvi put zabilježena osobna imena *Bòjana*, *Ileàna*, *Làra* i *Tànja*, dok su se u 90-im godinama 20. st. pojavila osobna imena *Andrèa* i *Antonèla*. U 21. st. potvrđena su pomodna osobna imena *Gàbi* (*Gaby*), *Kjàra* (*Chiara*) i *Krišti* (*Christy*) te osobno ime *Renàta*. Nositeljice osobnih imena *Janja* i *Šunčica* doselile su se u Sveti Lovreč Labinski sredinom 90-ih godina 20. stoljeća.

Uz navedena se ženska osobna imena u neslužbenoj uporabi pojavljuju još poneka: *Albinica*, *Dòmica*, *Kòte*, *Lúce*, *Nèta*, *Ninka*, *Tonina*. Osobna imena *Kòte* i *Lúce* nastala su pokraćivanjem temeljnih svetačkih osobnih ime-

na *Katarina*, odnosno *Lucija*. *Nèta* je dobiveno pokraćivanjem aloglotskoga osobnog imena *Žanèta*, koje kao takvo nije zabilježeno u službenoj uporabi. Osobno ime *Dòmica* nastaje izvođenjem od pokraćenoga aloglotskoga osobnog imena *Domènika*, a iz istoga je osobnog imena pokraćivanjem dobiveno osobno ime *Nnka*, dok je *Tònina* nastalo izvođenjem od pokraćenoga neslužbenoga muškoga osobnog imena *Tòne*. Izvođenjem od temeljnoga svećakoga osobnog imena *Albina* dobiveno je osobno ime *Albinica*.

3. 3. 4. Sklonidba osobnih imena

Muška se osobna imena sklanjaju prema *a*-deklinaciji imenica muškoga roda (jedino je *V* uvijek jednak *N*), a samo se službeno osobno ime *Žamarija* i neslužbena osobna imena *Lovija* i *Mija* sklanjaju kao imenice *e*-deklina-cije – čak i osobna imena *Ālija*, *Nikola* i neslužbena inačica *Mikùla*, koja se uobičajeno sklanjaju prema *e*-deklinaciji, u govoru Svetoga Lovreča Labinskoga priklanjaju se *a*-deklinaciji muškoga roda.³² U dvosložnih i trosložnih osobnih imena koja završavaju na *-o* ili *-e* (izuzev aloglotskih osobnih imena *Ānd'elo*, *Anžùlo*, *Armàndo*, *Atilio*, *Domèniko*, *D'ùlijàno*, *D'ùlio*, *Ēcio*, *Flàvio*, *Jàkomo*, *Kàrlo*, *Màrio*, *Milio*, *Nèvio*, *Pàolo*, *Primo*, *Renàto*, *Šèvero*, *Vitòrio* te pokraćenih neslužbenih osobnih imena *D'ènio* i *Mènigo*) u svim se padežima osim u *N* i *V* jednine osnova proširuje sufiksom *-et*.³³

Primjer sklonidbe muškoga osobnog imena koje završava konsonantom: *N* *Antòn*, *G* *Antòna*, *D* *Antònu*, *A* *Antòna*, *V* *Antòn*, *L* *Antònu*, *I* *Antònon*.

Primjer sklonidbe muškoga osobnog imena koje završava na *-e*: *N* *Šipe*, *G* *Šipeta*, *D* *Šipetu*, *A* *Šipeta*, *V* *Šipe*, *L* *Šipetu*, *I* *Šipeton*.

Primjer sklonidbe muškoga osobnog imena koje završava na *-o*: *N* *Šilvào*, *G* *Šilvàneta*, *D* *Šilvànetu*, *A* *Šilvàneta*, *V* *Šilvào*, *L* *Šilvànetu*, *I* *Šilvàneton*.

³² Više o deklinaciji imenica u govoru Svetoga Lovreča Labinskoga v. u Nežić 2013: 206–249.

³³ »Riječ je o interpolaciji suglasnika /t/ radi razbijanja slijeda od dva samoglasnika: onoga na dočetu osnove i onoga kojim počinje relacijski morfem (...) Proširak /t/ u osnovama kosih padeža model je koji je u ishodišnome jeziku bio svojstven suglasničkim t-osnovama srednjega roda, što su tijekom jezične evolucije izgubile svoju morfološku posebnost, a trag im je ponegdje ostao u reliktima poput ovoga u hipokoristika muškoga roda.« (Lukežić 1998: 107–108). V. i Nežić 2013: 235.

Sklonidba osobnog imena *Lovija*: N *Lovija*, G *Loviji*, D *Lovije*, A *Lovijo*, V *Lovija*, L *Lovije*, I *Lovijo*.

Ženska se osobna imena sklanjaju prema *e*-deklinaciji, pri čemu je V uvijek jednak N: N *Marija*, G *Mariji*, D *Marije*, A *Marijo*, V *Marija*, L *Marije*, I *Marijo*. Osobna imena kojima osnova završava konsonantom *c* (*Albinica*, *Jélica*, *Šlávica*, *Šúnčica*) u G imaju nastavak *-e*. Osobnim imenima *Kóte* i *Lúce* osnova se pri sklonidbi u svim padežima osim N i V jednine proširuje sufiksom *-t-*: N *Lúce*, G *Lúceci*, D *Lúceci*, A *Lúceci*, V *Lúce*, L *Lúceci*, I *Lúceci*.³⁴ Osobna imena *Gábi* (*Gabi*), *Krišti* (*Christy*), *Méri* i *Šúzi* indeklinabilna su, ali ih stariji govornici počesto proširuju sufiksom *-ic-* (*Gábica*, *Krištica*, *Mérica* i *Šúžica*) ne bi li ih tako uspjeli uklopiti u deklinacijski obrazac kojemu pripadaju sva ostala ženska osobna imena (G *Gábice*, *Krištice*, *Mérice*, *Šúžice* itd.).

3. 3. 5. Posvojni pridjevi od osobnih imena

Posvojni se pridjevi od muških osobnih imena tvore na nekoliko načina.

Osobnim imenima *Lovija*, *Mija* i *Žamarija* dodaje se sufiks *-in* kao za ženska osobna imena: *Lovijin* (*-a*, *-o*), *Mijin* (*-a*, *-o*), *Žamarijin* (*-a*, *-o*). Osobnim imenima *Bépi*, *D'áni*, *Édi* i *Tóni* dodaje se sufiks *-ev-*: *Bépijev* (*-a*, *-o*), *D'ánijev* (*-a*, *-o*), *Édijev* (*-a*, *-o*), *Tónijev* (*-a*, *-o*). Dijelju se dvosložnih i trosložnih osobnih imena koja završavaju na *-o* ili *-e* pred sufiksom *-ov* dodaje proširak *t* (*Brúno*, *Čédo*, *Danilo*, *Dinko*, *Dino*, *D'ino*, *D'ústo*, *Éncó*, *Ferúčo*, *Fránjo*, *Gverino*, *Íve*, *Lóvre*, *Lučáno*, *Márko*, *Mátko*, *Miho*, *Milénko*, *Móte*, *Nélo*, *Pjerino*, *Póve*, *Rináldo*, *Románo*, *Šilváno*, *Štánko*; *Jóce*, *Júre*, *Lipe*, *Méto*, *Mile*, *Mire*, *Miro*, *Nándo*, *Šipe*, *Šlávce*, *Tóne*, *Viko*), npr. *Brúnetov* (*-a*, *-o*), *Fránjetov* (*-a*, *-o*), *Ívetov* (*-a*, *-o*), *Mihetov* (*-a*, *-o*), *Póvetov* (*-a*, *-o*), *Šlávceov* (*-a*, *-o*) i sl. Svim se ostalim muškim osobnim imenima, službenima i neslužbenima, dodaje sufiks *-ov-*: *Antónov* (*-a*, *-o*), *D'énijov* (*-a*, *-o*), *Éugenov* (*-a*, *-o*), *Kázimirov* (*-a*, *-o*), *Ménigov* (*-a*, *-o*) itd.

Posvojni se pridjevi od ženskih osobnih imena tvore sufiksom *-in-*: *Albinin* (*-a*, *-o*), *Lucijin* (*-a*, *-o*), *Marijin* (*-a*, *-o*), *Ólgin* (*-a*, *-o*), *Toninin* (*-a*, *-o*), *Ždénkin* (*-a*, *-o*). U posvojnih se pridjeva tvorenih od osobnih imena kojima osnova završava na *k* ili *c* ne provodi palatalizacija: *Albinicin* (*-a*,

³⁴ V. i Nežić 2013: 235–236.

-o), *Ánicin* (-a, -o), *Domènikin* (-a, -o), *Dòmicin* (-a, -o), *Jèlicin* (-a, -o), *Šlávicin* (-a, -o), *Šunčicin* (-a, -o), *Úlikin* (-a, -o).³⁵ Posvojni pridjevi od osobnih imena *Kòte* i *Lúce*, poput muških osobnih imena koja završavaju na -e, pred sufiksom -in dobivaju proširak *t*: *Kòtetin* (-a, -o), *Lúćetin* (-a, -o).³⁶ Od osobnih imena *Gàbi* (*Gaby*), *Krišti* (*Christy*), *Mèri* i *Šúzi* poseban se oblik posvojnih pridjeva tvori tako da se ta osobna imena, najčešće kod starijih govornika, proširuju sufiksom -ic- (*Gàbica*, *Krištica*, *Mèrica* i *Šúžica*) te se na takav lik osobnoga imena dodaje sufiks -in.

U govoru se Svetoga Lovreča Labinskoga posvojnost mnogo češće izražava sintagmom *ot* + *imenica* u *G*: *ot Antòna*, *ot Šipeta*, *ot Šilvàneta*, *ot Mariji*, *ot Lúćeti*, *ot Šúzi* / *ot Šúžice*.³⁷

3. 4. PREZIMENA

U Svetom su Lovreču Labinskom danas prisutna sljedeća prezimena: *Báf*, *Bašanèže* (*Basaneže*), *Baškjèra* (*Baskijera*), *Čuljak*, *Diminić*, *Dòbrić*, *Faragùna*, *Gòbo*, *Grgić*, *Juretić*, *Klarić*, *Kobajić/Kobavić*,³⁸ *Miletić*, *Mušcardin* (*Mušcardin*), *Šimleša* (*Šimleša*), *Tòmičić*, *Učakar* i *Višković* (*Višković*). Starosjedilačka su prezimena u selu *Diminić*, *Kobajić/Kobavić* i *Višković*, a jako su dugo prisutna i prezimena *Dòbrić*, *Faragùna*, *Gòbo*, *Juretić*, *Klarić*, *Šimleša*, *Tòmičić* i *Učakar* (koja su u selo došla tako što su se tu priženili njihovi nositelji, počesto rodom iz obližnjih sela). Nositelji prezimena *Čuljak*, *Grgić*, *Miletić* i *Mušcardin* doselili su se u Sveti Lovreč

³⁵ Posvojni pridjevi osobnih imena koja završavaju na *c* ne nude sami za sebe nikakve informacije o (ne)provođenju palatalizacije kad je riječ o čakavskim govorima, kakav je i govor Svetoga Lovreča Labinskoga: i da je provedena palatalizacija *c* > *č*, uslijed čakavizma na tom bi se mjestu našao *c*. Iz pridjeva tvorenih od osobnih imena koja završavaju na *k* razvidno je pak da se palatalizacija ne provodi jer je tu zadržan *k*, iz čega možemo generalno zaključiti da se palatalizacija u ovoj kategoriji i poziciji u govoru Svetoga Lovreča ne provodi.

³⁶ O tvorbi posvojnih pridjeva u govoru Svetoga Lovreča Labinskoga v. i Nežić 2013: 286. O sklonidbi pridjeva u tom mjesnom govoru v. u Nežić 2013: 277–284.

³⁷ V. Nežić 2013: 286–287.

³⁸ Riječ je o inačici istoga prezimena, a ne o dvama različitim prezimenima. Zanimljivo je da se ne samo u različitim obiteljskim lozama jedne obitelji nego čak i među članovima iste uže obitelji pojavljuje različito zapisano prezime: u nedavnoj je prošlosti zabilježen slučaj da su otac i jedan sin imali upisano službeno prezime *Kobajić*, a majka i drugi sin *Kobavić*.

Labinski 80-ih i 90-ih godina 20. st., dok su prezimena *Báf* i *Báškjèra* zajedno sa svojim nositeljima ovamo došla početkom 21. stoljeća. Prema podacima iz knjige *Prezimana i naselja u Istri* u selu su postojala i prezimena *Dùndara*, *Filipi*, *Hèrak*, *Kirac*, *Licul*, *Martini*, *Ràjković*, *Rùdan* i *Šumberac* (*Šumberac*),³⁹ no danas u Svetom Lovreču Labinskom ne živi nijedan nositelj tih prezimena.

Starosjedilačka prezimena *Diminić* i *Višković* patronimna su prezimena motivirana osobnim imenima: prezime *Diminić* nastalo je od pokraćenoga osobnog imena *Dimko* (< *Dimo* < *Dominik*),⁴⁰ a prezime *Višković* od osobnoga imena *Visko* (< *Vicko* < *Vice* < *Vinko/Vincent*).⁴¹ Motivacija starosjedilačkoga prezimena *Kobàjić/Kobàvić* nije nam poznata, no zasigurno se i tu radi o patronimnom prezimenu nastalom od osobnoga imena ili nadimka.⁴² Prezimena *Dòbrić*, *Jùretić*, *Klàrić*, *Grgić*, *Miletić* i *Tòmičić* antroponimnoga su podrijetla: *Dòbrić* i *Klàrić* najvjerojatnije su metronimna prezimena motivirana ženskim osobnim imenima *Dobra* i *Klara*,⁴³ a *Grgić*, *Jùretić*, *Miletić* i *Tòmičić* patronimna prezimena motivirana muškim osobnim imenima, odnosno hipokoristicima (*Jureta*, *Grgo*, *Mileta*, *Tomica*).⁴⁴ Prezime *Gòbo* nadimačkoga je podrijetla, a upućuje na tjelesnu manu, odnosno nedostatak (*gòbo* ‘šepavac’).⁴⁵ Slične je motivacije i prezime *Čùljak* koje se povezuje s nadimkom *Čule*, odnosno apelativom *čule* ‘čovjek malenih uški’.⁴⁶ Nadimačkoga su podrijetla i prezimena *Báf* i *Muškarđin* nastala prema općim imenicama *báf* ‘brk’ i *muškarđin* ‘gizdelin, kicoš’, od kojih prvo ukazuje na određenu tjelesnu osobinu, a drugo na specifično ponašanje. Prezime *Učakar* etničko je.⁴⁷ Stranoga su podrijetla (talijanskoga, odnosno

³⁹ V. Bratulić – Šimunović 1985: 38. L. Diminić piše da se odmah nakon Drugoga svjetskog rata u Svetom Lovreču mogu pronaći prezimena *Diminić*, *Višković*, *Kobavić*, *Dundara*, *Gobo*, *Licul*, *Rajković*, *Dobrić*, *Herak*, *Filipi* i *Adum* (Diminić 2003: 186).

⁴⁰ V. Šimunović 2006: 126.

⁴¹ V. Šimunović 2006: 462, 464.

⁴² Prezime *Kobajić/Kobavić* moglo je nastati ili prema pokraćenom osobnom imenu *Koba* < *Jakov/Jakob*, ili prema osobnom nadimku koji bi se mogao povezati sa zoonimom *kobac* (Šimunović 2006: 198, 231).

⁴³ V. Šimunović 2006: 42, 45.

⁴⁴ V. Šimunović 2006: 335, 395, 408.

⁴⁵ V. Šimunović 2006: 21.

⁴⁶ V. Šimunović 2006: 225–226.

⁴⁷ V. Šimunović 2006: 394.

furlanskoga) prezimena *Baškjera* i *Bašanèze* (potonje pripada podskupini etnonimskih i etničkih prezimena),⁴⁸ a prezime je *Šimleša* albanskoga podrijetla (riječ je o prezimenu hagianimnoga postanja, imenskoj sintagmi *shënt* 'sveti' + *Lesh* 'Aleksandar').⁴⁹ Istrorumunjskoga je podrijetla prezime *Faraguna* (od rumunjskoga *făra gună* 'koji je bez gunja').⁵⁰

Ukratko ćemo se osvrnuti i na tvorbu zabilježenih prezimena, prilikom čega ćemo izostaviti ona stranoga podrijetla. Prezimena *Báf*, *Góbo* i *Muškardín* nastala su transonimizacijom (osobni nadimak > prezime; onimizacijom od pridjeva dobiven je nadimak *Góbo*, a onimizacijom od imenica nadimci *Báf* i *Muškardín*), dok je transonimizacijom etnonima dobiveno prezime *Účakar*. Sufiksalmom su tvorbom nastala sljedeća prezimena: sufiksom *-ić* prezimena *Dìminić*, *Dòbrić*, *Grġić*, *Juretić*, *Klarić*, *Kobajić*/*Kobavić*, *Miletić*, *Tòmičić* i *Višković*, a sufiksom *-ak* prezime *Čuljak*.

3. 5. NADIMCI

3. 5. 1. Osobni nadimci

Tijekom ovoga istraživanja u Svetom je Lovreču Labinskom zabilježeno nekoliko osobnih nadimaka: muški nadimci *Cinjare*, *Čiko*, *Gigo*, *Grdeljin*, *Jance*, *Kanarin*, *Króco*, *Kume*, *Mácić*, *Mateša*, *Miki*, *Mulo*, *Pinelić*, *Pokopàn*, *Puškorja*, *Ròsa*, *Ròspo*, *Škrpòc*, *Štúrlo*, *Tripa*, *Vuk*, te ženski nadimci *Benjaminova*, *Frlónka*, *Gášparova* i *Pinka*. Svakako valja istaknuti da je osobnih nadimaka u Svetom Lovreču kroz povijest bilo mnogo više, no veći je broj njih s vremenom preuzeo funkciju obiteljskih nadimaka, stoga se oni ne prikazuju na ovome mjestu nego u sljedećem poglavlju ovoga rada.

Dio je ovjerenih nadimaka motiviran tjelesnim osobinama, odnosno manama svojih nositelja, njihovim duhovnim značajkama ili specifičnim ponašanjem. Podrugljivi nadimak *Króco* motiviran je tjelesnom karakteristikom, odnosno manom nositelja koji je šepao (prema glagolu *krócat* 'šepati'). Tjelesnom osobinom motiviran je i nadimak *Miki*: nositelj je crnokos i tamne

⁴⁸ V. Šimunović 2006: 395.

⁴⁹ V. Šimunović 2006: 132.

⁵⁰ V. Šimunović 2006: 135, 187.

puti. Vjerojatno je izgledom svoga nositelja bio motiviran i nadimak *Tripa*: nositelj je po svoj prilici bio debeo, odnosno velika trbuha (*tripe* ‘iznutrice, pren. trbuh’). Duhovnim je značajkama motiviran pogrđni nadimak *Štúrlo* koji upućuje na mentalne sposobnosti nositelja: *štúrlo* je slabouman čovjek, glupan, bedak (leksem je tvorbeno povezan s imenicom *štúpido* ‘glupan, bedak’). Nadimak *Puškorja* motiviran je ponašanjem nositelja koji je bio sklon pretjeranomu govorenju, a još je pritom bio i glasan (odnosno, puškarao je; od *puškàrat* ‘mnogo i glasno govoriti’). Govornom manom nositelja motiviran je nadimak *Jance*: radilo se o čovjeku koji je mucao i pogrešno izgovarao neke glasove (od glagola *jécat* ‘mucati’).

Nadimke *Grdeljin* i *Kanarin* nosili su muškarci koji su lijepo i rado pjevali, a nastali su metaforizacijom od naziva za životinje (prema *grdeljin* ‘češljugar’ i *kanarin* ‘kanarinac’). Sličnoga su postanja i sljedeći nadimci, koji uglavnom upućuju na izgled ili ponašanje svojih nositelja: *Mácić* (prema *macić* ‘mačić, mali mačak’), *Ròšpo* (prema *ròšpo* ‘riba grdobina’; radilo se o čovjeku izrazito ružna lica), *Škrpòc* (prema *škrpòc* ‘riba škarpina’; nositelj je uvijek bio crven u licu poput škarpine), *Vùk* (prema istoimenoj životinji; radilo se o čovjeku divljega, opasnoga karaktera). Nadimak *Ròša* dobiven je metaforizacijom od naziva za biljku, talijanizma *rosa* ‘ruža’, a motiviran je fizičkim izgledom nositelja koji je bio izrazito lijep muškarac, poput ruže.

Metaforizacijom prema predmetu iz materijalnoga svijeta nastao je nadimak *Pinèlić*: radi se o malom kistu (*pinèlu*). Slične je motivacije i nadimak *Cinjare*, nastao prema glagolu *cinjât* ‘lemiti’, a radi se o djelatnosti kojom se nositelj nadimka bavio.

Osobnim su imenima motivirani nadimci *Čiko* i *Máteša*: prvi je nastao pokraćivanjem temeljnoga osobnog imena *Domèniko*, a drugi sufiksalsnom tvorbom iz temeljnoga osobnog imena *Mòte*. U ovim primjerima nije riječ o muškim osobnim imenima u neslužbenoj uporabi, nego upravo o osobnim nadimcima.⁵¹

Nadimak *Mùlo* pogrđan je, a motiviran je društvenim statusom nositelja: riječ je o djetetu nepoznata oca, odnosno izvanbračnom djetetu, tj. *mùlcu*.

⁵¹ Zaključak o statusu ovih dvaju antroponima – je li riječ o neslužbenim osobnim imenima ili nadimcima – donijet je na temelju razgovora s obavjesnicima koji su sudjelovali u ovom istraživanju.

Društvenim statusom, odnosno materijalnim stanjem neizravno je motiviran i nadimak *Pokopán*, a izravna je motivacija za njega konkretan događaj: anegdota kaže da je nositelj otišao k talijanskim vojnicima u vrijeme rata moliti kruha za svoju gladnu obitelj, a zauzvrat je nosio buket cvijeća i pritom govorio: »Una rosa per poco pan'!« ('jedna ruža za malo kruha'). Nadimak *Kùme* neizravno je motiviran apelativom kojim se izražavaju međuljudski odnosi (*kùme* 'kum'), a izravan je povod bilo ponašanje nositelja nadimka: osoba svoga krsnoga kuma nikada nije nazivala njegovim osobnim imenom nego mu se uvijek obraćala s *kùme*, zbog čega su nakon nekoga vremena suseljani počeli podrugljivo i tu osobu tako nazivati. Nadimak *Gìgo* nepoznate je motivacije.

Prema vrsti su riječi svi zabilježeni muški osobni nadimci imenički, izuzev nadimka *Mìki* koji je pridjevske strukture. Što se pak tvorbe muških osobnih nadimaka tiče, većina je nastala onimizacijom od apelativa (*Grdeljin*, *Kanarin*, *Kùme*, *Màcić*, *Pinelić*, *Ròša*, *Ròšpo*, *Škrpòc*, *Štùrlo*, *Tripa*, *Vùk*) i pridjeva (*Mìki*). Nadimci *Cìnjare*, *Jànce*, *Kròco*, *Màteša*, *Mùlo* i *Puškorja* tvoreni su sufiksalsnom tvorbom. Nadimak *Čìko* nastao je pokračivanjem od temeljnoga osobnog imena, a samo je nadimak *Pokopán* tvoren slaganjem.

Nadimke *Gìgo* i *Mùlo* nose muškarci osobnoga imena *Ànd'elo* te se ti nadimci najčešće rabe kao sastavni dio dvoimenske formule *osobno ime + nadimak*: *Ànd'elo Gìgo*, *Ànd'elo Mùlo*, a vrlo se rijetko rabe samostalni.

Ženski nadimci *Benjaminova* i *Gàšparova* potječu od antroponima: očevi nositeljica tih nadimaka nosili su osobna imena *Benjamin* i *Gàšpar*. Nadimak *Frlónka* motiviran je etnonimom *Furlanka* 'stanovnica Furlanije – sjeveroistočne Italije'; riječ je o ženi čija obitelj vuče podrijetlo iz te talijanske pokrajine. Nadimak *Pínka* nepoznata je podrijetla.

Zanimljivo je istaknuti da su ženskim osobama nadimci nadijevani u slučaju entropije osobnih imena (za razliku od muških osoba gdje to nije bio nužan preduvjet): budući da su postojale dvije *Laure*, jedna je morala biti i *Benjaminova*; dvije su *Lidije* pa je jedna *Gàšparova*; a bilo je čak nekoliko *Marija* pa su dvije od njih bile *Frlónka* i *Pínka*. Entropija se kod muških osoba najčešće razrješavala uporabom obiteljskih nadimaka, o čemu će više riječi biti u sljedećem poglavlju ovoga rada, a najčešće se jednako postupalo i kod ženskih osoba, izuzev primjera koji su protumačeni na ovome mjestu.

Osobni se ženski nadimci izrazito rijetko rabe samostalno i najčešće se potvrđuju u obliku dvoimenske formule *osobno ime + nadimak*: *Laura Benjaminova, Lidija Gašparova, Marija Frlonka, Marija Pinka*.

Promotrimo li zabilježene ženske nadimke s tvorbenoga aspekta, vidljivo je da su *Benjaminova* i *Gašparova* nastali sufiksalsnom tvorbom (sufiksom *-ova*), a *Frlonka* je dobiven transnominizacijom etnonima. Morfološki je nadimak *Frlonka* imenički, dok su *Benjaminova* i *Gašparova* pridjevskoga tipa.

3. 5. 2. Obiteljski nadimci

S obzirom na to da su u Svetom Lovreču Labinskom starosjedilačka svega tri prezimena (*Diminić, Kobajić/Kobavić i Višković*), a nekad je u selu živjelo i više stotina ljudi, obiteljski su nadimci bili nužni da bi se razlikovale pojedine obitelji istoga prezimena. Takvi su nadimci veoma stari, najstariji vjerojatno i dvjestotinjak godina, a za najmlađe se procjenjuje da postoje sedamdeset do osamdeset godina. Obiteljski nadimci u Svetom Lovreču Labinskom nastaju prema osobnom imenu (u službenom ili neslužbenom liku) ili nadimku najstarijega člana, odnosno glave obitelji, češće muške, ali ponekad i ženske osobe. Svi se ti obiteljski nadimci čuvaju do današnjih dana, a u slučajevima kada se obitelj odselila, njezini su članovi nadimak nosili sa sobom. Druge obitelji koje su se useljavale u kuću nisu preuzimale nadimak nekadašnjih stanara, a novi stanovnici sela (doseljeni u posljednjih četrdesetak godina) nemaju obiteljske nadimke.

Tijekom ovoga istraživanja u Svetom Lovreču Labinskom zabilježen je veći broj obiteljskih nadimaka. Osobito je zanimljiva pojava dvočlanih obiteljskih nadimaka, npr. *Antòn Bažališka Makarunić, And'elo Bažališka Maricin, Lovre Bažališka Mravinkin, Vitòrio Bažališka Žlatarov, Ivan Dòmcač Ivić, Ivan Dòmcač Meštrić, Jàkov Franić Jacina, Kàžimir Gopčić Belinin, Šlève Gopčić Juretov, Žamarija Gopčić Kaparov, Ivan Gopčić Nanetov, Kàžimir Gopčić Šorinkin, Kàžimir Gopčić Vlahov, Jòšip Marijòn Fòškin, Jàkov Šimòn Petrinkin, Jòšip Teštić Udovicin, Ivan Žanetić Miškin, Štanišlav Žanetić Pažinkin, Žamarija Županetov Picin* itd. Ta je pojava uvjetovana brojnošću obitelji koje su nosile ponajprije isto prezime, a zatim i isti obiteljski nadimak: pojedine su obitelji koje su nosile konkretan obiteljski nadimak imale velik broj članova i račvale su se u nekoliko loza te su im na onaj postojeći dodavani novi obiteljski nadimci kako bi se znalo o kojoj je

točno lozi riječ. Tomu je zasigurno pridonio i repertoar muških osobnih imena: iako se na prvi pogled može činiti da je taj dio antroponimijskoga fonda Svetoga Lovreča Labinskoga poprilično bogat, zapravo je većina muškaraca u vrijeme kad su se obiteljski nadimci najintenzivnije nadijevali nosila desetak istih osobnih imena te sama osobna imena, prezimena i temeljni obiteljski nadimci počesto nisu bili dovoljni za razlikovanje pojedinih muških osoba. Kod obiteljskih nadimaka interesantno je zamijetiti da su oni primarni, prvi dijelovi dvočlanih nadimaka isključivo patronimnoga podrijetla (motivirani antroponimom povezanim s muškom glavom obitelji), dok su oni sekundarni nadimci, odnosno drugi dijelovi dvočlanih nadimaka podjednako i patronimnoga i metronimnog podrijetla, dakle nisu povezani isključivo s muškom glavom obitelji nego i sa ženskom osobom, najčešće majkom.

Obiteljske nadimke prikupljene za ovoga istraživanja razvrstat ćemo prema prezimenima uz koja se povezuju, a kod onih obiteljskih loza koje se dalje granaju navest ćemo i dodatne obiteljske nadimke.

Za obitelji prezimena *Diminić* zabilježeni su sljedeći nadimci: *Dropini* / *Dropinovi*, *Franèli* / *Franèlovi*, *Frančici* / *Frančicovi*, *Gopčići* / *Gopčićevi*, *Kaplanići* / *Kaplanićovi*, *Marijòni* / *Marijònovi*, *Mòrcaki* / *Mòrcakovi*, *Šimòni* / *Šimònovi*, *Tèštići* / *Tèštićovi* i *Žonètići* / *Žòntići*. Za lozu *Frančici* / *Frančicovi* potvrđen je i dodatni nadimak *Jacini*. Za lozu *Gopčići* / *Gopčićevi* potvrđeni su i dodatni nadimci *Antonići* / *Antonićevi*, *Belinini*, *Juretovi*, *Kapàrovi*, *Nàneti* / *Nànetovi*, *Šipulñni*, *Škòdetovi*, *Šorinkini* i *Vláhovi*. Za lozu *Marijòni* / *Marijònovi* potvrđen je i dodatni nadimak *Fòškini*. Za lozu *Šimòni* / *Šimònovi* potvrđen je i dodatni nadimak *Petrinkini*. Za lozu *Tèštići* / *Tèštićovi* potvrđen je i dodatni nadimak *Udovicini*. Za lozu *Žonètići* / *Žòntići* potvrđeni su i dodatni nadimci *Miškini* i *Pažinkini*.

Za obitelji prezimena *Višković* zabilježeni su sljedeći nadimci: *Dòmçaki* / *Dòmçakovi* i *Županèti* / *Županètovi*. Za lozu *Dòmçaki* / *Dòmçakovi* potvrđeni su i dodatni nadimci *Barili* / *Barilovi*, *Ivićovi*, *Meštrići* / *Meštrićovi* i *Mòmuli* / *Mòmulovi*. Za lozu *Županèti* / *Županètovi* potvrđeni su i dodatni nadimci: *Cuculjinkini*, *Picini* i *Štepanovi*.

Za obitelji prezimena *Kobajčić/Kobavić* zabilježeni su sljedeći nadimci: *Bažališki*, *Letiši*, *Matulinci* i *Žlatari* / *Žlatàrovi*. Za lozu *Bažališki* potvrđeni su i dodatni nadimci *Makarunići*, *Màricini* i *Mravinkini*.

Dio zabilježenih nadimaka usporedno se ovjerava u oblicima koji su množina osobnoga imena ili nadimka i u oblicima koji su posvojni pridjevi

tvoreni od istoga osobnog imena ili nadimka: *Antonići / Antoničevi, Barili / Barilovi, Dòmçaki / Dòmçakovi, Dropini / Dropinovi, Franèli / Franèlovi, Franíci / Franíćovi, Gopcići / Gopcićevi, Kaplanići / Kaplanićovi, Marijòni / Marijònovi, Meštrići / Meštrićovi, Mòmuli / Mòmulovi, Mòrcaki / Mòrcakovi, Nàneti / Nànetovi, Šimòni / Šimònovi, Tèštići / Tèštićovi, Žlatàri / Žlatàrovi, Županèti / Županètovi*. Neki su pak nadimci zabilježeni samo u množinskom liku osobnoga imena ili nadimka: *Bažališki, Jacini, Letiši, Makarùnici, Matulinci, Šipulini, Žonètići / Žontići*, dok su drugi potvrđeni samo kao posvojni pridjevi tvoreni od osobnoga imena ili nadimka: *Belinini, Cuculjinkini, Fòškini, Ivićovi, Jùretovi, Kapàrovi, Màricini, Miškini, Mravinkini, Pažinkini, Petrinkini, Picini, Škòdetovi, Šorinkini, Štepanovi, Udovícini, Vlàhovi*.

Slijedi objašnjenje motivacije i podrijetla obiteljskih nadimaka zabilježenih u Svetom Lovreču Labinskom:

Antonići / Antoničevi – motiviran patronimnim antroponimom, likom osobnoga imena: glava obitelji bio je *Antòn*, odnosno *Antonić*;

Barili / Barilovi – motiviran patronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: glava obitelji nosio je nadimak *Barila*, koji je dobiven metaforizacijom prema apelativu *barila* ‘manja bačva, bačvica’ (a posredno je motiviran djelatnošću iz materijalnoga svijeta: obitelj je imala gostionicu);

Belinini – motiviran metronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: majka je nosila nadimak *Belina* nastao metaforizacijom od tjelesne osobine (imala je albinizam, odnosno bila je bijele kose, svijetloplavih očiju i izrazito svijetle puti; od *bèla* ‘bijela’);

Dòmçaki / Dòmçakovi – motiviran patronimnim antroponimom, osobnim imenom: glava obitelji bio je *Domèniko*, odnosno *Dòme* ili *Dòmçak*;

Dropini / Dropinovi – motiviran patronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: glava obitelji nosio je nadimak *Dropina* koji je dobiven metaforizacijom prema apelativu *dropina* ‘drop: ostaci tiještenja grožđa’;

Fòškini – motiviran metronimnim antroponimom, osobnim imenom: majka je nosila osobno ime *Fòška*;

Franèli / Franèlovi – motiviran patronimnim antroponimom, likom osobnoga imena: glava obitelji bio je *Fràne*, odnosno *Franèla*.⁵²

⁵² U susjedstvu su živjele dvije obitelji *Diminić* kojima se najstariji predak zvao *Frànjo*, odnosno *Fràne*, pa kako je za starijega od njih iskorišten sufiks *-ić* za tvorbu nadimka, kod mladega je uporabljen sufiks *-ela*.

Franići / Franićovi motiviran patronimnim antroponimom, likom osobnoga imena: glava obitelji bio je *Fràne*, odnosno *Franić*;

Gopčići / Gopčićevi – motiviran patronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: glava obitelji nosio je nadimak *Gopčić*, koji je pak nastao metaforizacijom od tjelesne osobine – bio je *gopčić* ili *mići gòbac* ‘mali grbavac’;

Ivićovi – motiviran patronimnim antroponimom, likom osobnoga imena: glava obitelji bio je *Íve*, odnosno *Ivić*;

Jacini – motiviran patronimnim antroponimom, likom osobnoga imena: glava obitelji bio je *Jàkov*, odnosno *Jòce*;

Jùretovi – motiviran patronimnim antroponimom, likom osobnoga imena: glava obitelji bio je *Jure*;

Kapàrovi – motiviran patronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: glava obitelji nosio je nadimak *Kapàra*, nastao metaforizacijom apelativa, koji je posredno motiviran materijalnim stanjem: anegdota kaže kako glava obitelji nije imao sa sobom dovoljno novaca kad je išao kupiti žito pa je najprije dao kaparu, a onda se vratio s ostatkom novca;

Kaplanići / Kaplanićovi – motiviran patronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: glava obitelji bio je *Kaplanić*, a taj je nadimak moguće povezati s apelativom turskoga podrijetla *kaplan* ‘divlja zvijer: tigar’, stoga je on mogao nastati metaforizacijom prema nazivu životinje;

Makarunići – motiviran patronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: glava obitelji nosio je nadimak *Makarunić*, koji je dobiven metaforizacijom prema apelativu *makarun* ‘vrsta tjestenine’;

Màricini – motiviran metronimnim antroponimom, likom osobnoga imena: majka je nosila osobno ime *Marija*, odnosno *Màrica*;

Marijòni / Marijònovi – motiviran patronimnim antroponimom, likom osobnoga imena: glava obitelji bio je *Màrio*, odnosno *Marijòn*;

Matulinci – motiviran patronimnim antroponimom, likom osobnoga imena: glava obitelji bio je *Mòte*, odnosno *Matulinac*;

Meštrići / Meštrićovi – motiviran patronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: glava obitelji nosio je nadimak *Meštrić*, koji je pak motiviran djelatnošću iz materijalnoga svijeta – bio je vrstan majstor, *měštar*;

Miškini – motiviran metronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: majka je nosila nadimak *Miška* nastao metaforizacijom prema nazivu životinje (*miš*);

Mòrcaki / Mòrcakovi – motiviran patronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: glava obitelji nosio je nadimak *Mòrcak*, koji je pak motiviran tjelesnim karakteristikama – bio je crnomanjast čovjek, *mòro*, odnosno *mòrcak*;

Mravinkini – motiviran metronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: majka je nosila nadimak *Mravinka* nastao metaforizacijom prema nazivu životinje (*mrav*);

Nàneti / Nànetovi – motiviran patronimnim antroponimom, likom osobnoga imena: glava obitelji bio je *Āvan*, odnosno *Nàne*;

Pažinkini – motiviran metronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: majka je nosila nadimak *Pažinka*, koji je dobiven transonimizacijom etnika *Pažinka* ‘koja je iz Pazina’;

Petrinkini – motiviran metronimnim antroponimom, likom osobnoga imena: majka je nosila osobno ime *Petra*, odnosno *Petrinka*;

Picini – motiviran metronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: majka je nosila nadimak *Pica* nastao metaforizacijom prema ponašanju – običavala je ljude bockati prstom (*picigat*);

Šimòni / Šimònovi – motiviran patronimnim antroponimom, likom osobnoga imena: glava obitelji bio je *Šimùn*, odnosno *Šimòn*;

Šipulini – motiviran patronimnim antroponimom, likom osobnoga imena: glava obitelji bio je *Šipe*, odnosno *Šipulin*;

Škòdetovi – motiviran patronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: glava obitelji nosio je nadimak *Škòde*, koji je dobiven metaforizacijom prema apelativu *škòda* ‘šteta’;

Šorinkini – motiviran metronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: majka je nosila nadimak *Šorinka* nastao metaforizacijom od tjelesne osobine – imala je oči različite boje, šarene, odnosno *šore*;

Štepanovi – motiviran patronimnim antroponimom, likom osobnoga imena: glava obitelji bio je *Štepan*;

Tèštići / Tèštićovi – motivirani patronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: glava obitelji nosio je nadimak *Tèštić*, koji je dobiven metaforizacijom prema apelativu *tèšta* (tal. *testa* ‘glava’);

Udovicini – motiviran metronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: majka je nosila nadimak *Udovica*, motiviran obiteljskom situacijom, odnosno društvenim statusom;

Vlahovi – motiviran patronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: glava obitelji nosio je nadimak *Vlah*, koji je dobiven transonimizacijom podrugljivoga etnonima *Vlah*,⁵³

Žlatàri / *Žlatàrovi* – motiviran patronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: glava obitelji nosio je nadimak *Žlatòr*, koji je dobiven metaforizacijom prema apelativu *žlatòr* ‘zlatar’;

Žonètići / *Žòntići* – motiviran patronimnim antroponimom, osobnim imenom: glava obitelji bio je *Žvane*, odnosno *Žòne*;

Županèti / *Županètovi* – motiviran patronimnim antroponimom, osobnim nadimkom: glava obitelji nosio je nadimak *Župòn*, koji je dobiven metaforizacijom prema apelativu *župòn* ‘prvi čovjek sela, najugledniji seljanin’.

Obiteljski nadimci *Bažališki*, *Cuculjinkini*, *Letiši* i *Mòmuli* također su motivirani antroponimima, preciznije, osobnim nadimcima (metronimnim *Cuculjinka* te patronimnima *Bažališka*, *Letiš* i *Mòmulo*), no motivacija tih osobnih nadimaka nije nam poznata.

Svi su obiteljski nadimci zabilježeni za ovoga istraživanja jednorječne strukture. Nadimci imeničkoga tipa nastali su pluralizacijom početnih leksema (najčešće se radi o muškim osobnim imenima ili osobnim nadimcima), a oni pridjevskoga tipa dodavanjem sufikasa *-evi*, *-ovi* ili *-ini*.

4. ZAKLJUČAK

Za potrebe je ovoga rada terenskim istraživanjem u Svetom Lovreču Labinskom prikupljena antroponimijska građa: osobna imena, prezimena te osobni i obiteljski nadimci, a dio je građe ekscerptiran i iz knjige *Sveti Lovreč Labinski i okolica* Lucijana Diminića iz 2003. godine i zatim provjeren u razgovoru s obavjesnicima. Nakon uvoda u kojem se donose osnovni po-

⁵³ Za stanovnike Svetoga Lovreča Labinskoga, ali i cijele Labinštine, *Vlahi* su stanovnici mjesta koja se nalaze s njima suprotne obale rijeke Raše, od Barbana pa sve do Pule. Riječ je o stanovništvu koje govori jugozapadnim istarskim migracijskim dijalektom koji se u mnogočemu razlikuje od autohtonoga čakavskoga ekavskog dijalekta kojim se govori na Labinštini. Usto, poznato je da se to stanovništvo u 16. st. doselilo na prostor jugozapadne Istre iz zaleđa Makarskoga primorja (usp. Lisac 2009: 149–150), stoga ne treba čuditi što ih Labinjani i danas smatraju strancima, doseljenicima – *Vlahima*, a taj etnonim ima uglavnom podrugljivu i uvredljivu notu.

vijesni podatci o Svetom Lovreču Labinskom te o fonološkom sustavu toga mjesnoga govora (vokalizmu, konsonantizmu i prozodiji), u središnjem dijelu rada analiziran je prikupljeni antroponimijski materijal. Osobna su imena raščlanjena s obzirom na svoju službenu i neslužbenu uporabu, podrijetlo i tvorbu, a donose se i komentari o njihovoj sklonidbi, tvorbi posvojnih pridjeva te načelima nadijevanja osobnih imena. Pri analizi prezimenske građe razmatralo se jezično podrijetlo, motivacija i tvorba. Osobni i obiteljski nadimci rastumačeni su i klasificirani sa semantičkoga i s tvorbenoga aspekta. Kako bi se dobila što cjelovitija slika antroponimijskoga fonda Svetoga Lovreča Labinskoga, podatke prikupljene ovim istraživanjem valjalo bi dopuniti i onima iz matičnih knjiga i drugih dostupnih pisanih izvora. Time bi se dobio i detaljniji i kvalitetniji uvid u dijakronijski razvoj antroponimijskih kategorija u toj seoskoj sredini, koji je ovim radom djelomično zahvaćen, ali otvara put daljnjim istraživanjima, opisima i usporedbama te građe.

LITERATURA

Anić, Vladimir i dr. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.

Anić, Vladimir i dr. 2009. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Novi Liber.

Benozon, Ivana. 2003. Obiteljski nadimci u Vranjicu kod Splita. *Čakavska rič*, XXXI, 1–2, 165–188.

Bjelanović, Živko. 1988. *Antroponimija Bukovice*. Split: Književni krug.

Bratulić, Josip; Petar Šimunović. 1985. *Prezimana i naselja u Istri. Narodnosna statistika u godini oslobođenja*. Pula – Rijeka: Čakavski sabor Pula – Istarska naklada – Otokar Keršovani – Edit – Centro di ricerche storiche.

Carović, Ines; Kristian Novak. 2016. Obiteljski nadimci u Držimurcu i Strelcu: motivacija, tvorba i pragmatika. *Folia onomastica Croatica*, 25, 53–73.

Čilaš Šimpraga, Ankica. 2006. Obiteljski nadimci u Promini. *Folia onomastica Croatica*, 15, 39–69.

Čilaš Šimpraga, Ankica. 2007. Razvoj prezimenskoga sustava na Mišjevcima. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33, 41–65.

Čilaš Šimpraga, Ankica. 2011. Muška osobna imena u Promini. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 37, 2, 333–364.

Čilaš Šimpraga, Ankica. 2011. Osobni nadimci u seoskoj sredini na primjeru Promine. *Folia onomastica Croatica*, 20, 21–48.

Čilaš Šimpraga, Ankica; Dubravka Ivšić Majić, Domagoj Vidović. 2018. *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Deanović, Mirko; Josip Jernej. ¹⁴2002. *Talijansko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

Diminić, Lucijan. 2003. *Sveti Lovreč Labinski i okolica*. Labin: Mathias Flacius.

Horvat, Joža. 2012. Iz antroponimije ludbreške Podravine: obiteljski nadimci u Svetome Đurđu, Obrankovcu i Prilesu. *Folia onomastica Croatica*, 21, 59–96.

Horvat, Joža. 2015. Pogled u suvremenu antroponimiju Svetoga Đurđa: osobna imena. *Jezikoslovni zapiski*, 21, 2, 113–134.

Istarska enciklopedija. 2005. Ur. Bertoša, Miroslav; Robert Matijašić. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Lukežić, Iva. 1998. *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus.

Mihovilović, Kristina. 1997. Fortifikacija gradine Gradac – Turan iznad Koromačna. Ur. Čečuk, Božidar. *Arheološka istraživanja u Istri*. Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 39–59.

Milevoj, Marijan. 1997. *Prezimana i nadimci: Labin, Raša, Sv. Nedjelja, Pićan, Kršan*. Labin: Naklada Matthias.

Milevoj, Marijan. 2003. *Labinade*. Labin: Mathias Flacius.

Milevoj, Marijan. 2006. *Gonan po nase. Rječnik labinske čakavice*. Labin: Mathias Flacius.

Nežić, Ivana. 2013. *Fonologija i morfolologija čakavskih ekavskih govora Labinštine*. Doktorski rad. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Šimundić, Mate. 2006. *Rječnik osobnih imena*. Zagreb: Matica hrvatska.

Šimunović, Petar. 2005. *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Šimunović, Petar. 2006. *Hrvatska prezimana*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Šimunović, Petar; Franjo Maletić. 2008. *Hrvatski prezimenik*. Golden marketing – Tehnička knjiga.

Šimunović, Petar. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Vidović, Domagoj. 2005. Nacrt za vidonjsku antroponimiju. *Folia onomastica Croatica*, 14, 147–177.

Vidović, Domagoj. 2006. Dobranjska prezimena i nadimci. *Folia onomastica Croatica*, 15, 191–216.

Vidović, Domagoj. 2010. Obiteljski nadimci u Pučišćima na otoku Braču. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 36, 2, 345–367.

Vidović, Domagoj. 2014. *Zažapska onomastika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Vodanović, Barbara. 2005. Osobna imena na otoku Pašmanu. *Folia onomastica Croatica*, 14, 201–216.

Vodanović, Barbara. 2017. Osobni nadimak, figura za društveno uvjetovani kontekst (na primjeru nadimaka s otoka Pašmana). *Folia onomastica Croatica*, 26, 139–155.

Vranić, Silvana. 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku.

Vuković, Siniša. 2006. Antroponimija Vrisnika. *Čakavska rič*, XXXIV, 1–2, 203–221.

ON THE ANTHROPNOMY OF SVETI LOVREČ LABINSKI

Summary

The dialect of Sveti Lovreč Labinski is a part of the Southern subgroup of the Labin group of dialects included in the dialectologically relevant literature as a part of the Central Istrian subdialect of the Čakavian Ekavian dialect. This paper presents the basic historical and geographical information about Sveti Lovreč Labinski as well as a review of the basic phonological (vocalic, consonantal, and prosodic) features of that local dialect. The central part of the paper is dedicated to a detailed analysis of the anthroponymic material collected in field research. Special attention was given to first names, last names, and personal and family nicknames. Those three basic anthroponymic categories are observed with regard to their linguistic origin and analysed from both the semantic-motivational and the formative aspect.

Key words: *Sveti Lovreč Labinski, Labin group of dialects, phonology, anthroponymy, first name, last name, nickname*

DALL'ANTROPONIMIA DI SAN LORENZO D'ALBONA

Sommario

La lingua parlata di San Lorenzo d'Albona fa parte del sottogruppo di Labin (Albona) e che nella letteratura rilevante a livello dialettale è inclusa nel sottodialeto dell'idioma centrale ciakavo-ecavo dell'Istria. Questo lavoro presenta i dati storici e geografici fondamentali della parlata locale d'interesse. La parte centrale è dedicata alla suddivisione dettagliata del corpo antroponimico rilevato grazie alla ricerca sul campo. È stata prestata particolare attenzione ai nomi personali, ai cognomi e soprannomi di famiglia. Queste categorie antroponimiche principali sono state considerate in relazione alla loro origine linguistica e analizzate da un punto di vista della semantica e della formazione verbale.

Parole chiave: *San Lorenzo d'Albona; lingue parlate di Albona; dialetto ecavo-ciakavo; antroponimia; nome personale; cognome; soprannome*

Podatci o autorici:

Dr. Ivana Nežić posijedoktorantica je na Odsjeku za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka, E-mail: irepac@ffri.hr

Ivana Eterović
Zagreb

NESKLONJIVI PARTICIP *BUDUĆ(I)* U NEBIBLIJSKIM IZDANJIMA HRVATSKIH PROTESTANATA

UDK: 81.163.42'367.625.4

Rukopis primljen za tisak 25. 10. 2019.

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Dosadašnja sintaktička istraživanja hrvatskih protestantskih izdanja zabilježila su nesklonjivi particip *buduć(i)* u prvoj polovici *Artikula* te u evanđeoskim tekstovima objavljenim u prvome dijelu *Novoga testamenta* i *Postili*. U *Artikulima* dolazi u funkciji kopule imenskoga ili glagolskoga predikata te ima uzročno ili vremensko značenje, a u evanđeoskim tekstovima često se javlja kao sastavni dio apsolutnoga nominativa. U ovome se radu donose rezultati istraživanja nesklonjivoga participa *buduć(i)* u nebiblijskim izdanjima hrvatskih protestanata: latiničkome izdanju *Razgovaranje meju papistu i luteranom* (1555.), cjelovitome glagoljičkom i ćiriličkom izdanju *Artikula* (1562.), glagoljičkome i latiničkome izdanju *Spovidi i spoznanija prave krstijanske vire* (1564.) te latiničkome izdanju *Katekizma* (1564.), s ciljem daljnega rasvjetljavanja sintakse hrvatskih protestantskih izdanja. *Budući* da njegova uporaba nije pod utjecajem inojezičnih predložaka (slovenskih, latinskih ili hrvatskostaroslavenskih), nesklonjivi particip *buduć(i)* može se smatrati vernakularnom značajkom.

Ključne riječi: hrvatski jezik; 16. stoljeće; reformacija; sintaksa; particip; gerund; *buduć/budući*

1. UVOD

Nesklonjivi particip (gerund) *budući* potvrđen je u hrvatskome jeziku od 13. stoljeća u konstrukciji s imenicom, pridjevom, aktivnim participom preterita drugim i pasivnim participom preterita, koja konstrukcija ima najčešće uzročno, a rjeđe vremensko ili načinsko značenje, dok sam particip zadržava glagolsko značenje (Gabrić-Bagarić, 1995: 58). U hrvatskome jeziku 15. i 16. stoljeća zabilježena je konstrukcija nesklonjivoga particip *budući* u službi predikatnoga proširka s aktivnim participom preterita drugim i prijedložno-padežnim izrazom kao njegovim dopunama koja ima uzročno značenje (Štrkalj Despot, 2007: 423–424). U hrvatskoglagoljskim natpisima i grafitima od 15. do 18. stoljeća konstrukcija nesklonjivoga particip *budući* s imenicom, pridjevom i prijedložno-padežnim izrazom ima značenje vremenske ili relativne rečenice, a rabi se s ciljem iskazivanja trajnijega svojstva subjekta ili trajnijega stanja u kojemu se on nalazi (Mihaljević i Sudec, 2011: 415). S obzirom na visoku frekventnost toga particip *u* hrvatskoj srednjovjekovnoj i ranonovovjekovnoj pismenosti pretpostavlja se da je upravo on mogao presudno utjecati kao tvorbeni model na opće učvršćivanje nepromjenjivoga oblika aktivnoga particip *prezenta*, odnosno glagolskoga priloga sadašnjeg u liku na *-ći* (Gabrić-Bagarić, 1995: 58).

U prvoj hrvatskoj gramatici *Institutionum linguae Illyricae libri duo* (1604.) Bartol Kašić opisuje dvojaku funkciju nesklonjivoga particip *budući*. Kada je riječ o samostalnome obliku, Kašić ga naziva gerundom prezenta i imperfekta, no kada stoji uz aktivni particip preterita drugi glavno-glagola, Kašić ga naziva gerundom perfekta i pluskvamperfekta (Vrtič, 2009: 304, 326–327). Prvi odgovara latinskom konjunktivu prezenta i imperfekta te izriče istovremenost, a drugi latinskom konjunktivu perfekta i pluskvamperfekta te izriče prijevremenost u odnosu na radnju glavne susedice (Vrtič, 2009: 304, 326–327). Takvo je stanje potvrđeno i u Kašićevu prijevodu Biblije, gdje gerund *budući* dolazi u funkciji kopule glagolskoga ili imenskoga predikata, no može biti i ekvivalent latinske zavisne rečenice, obično one u kojoj dolazi veznik *cum* s konjunktivom različitoga značenja, o čemu u Kašićevoj gramatici nema spomena (Vrtič, 2009: 304).

U hrvatskome staroslavenskom jeziku uporaba aktivnoga particip *svršenoga prezenta* glagola *biti* posve je iznimna, a obična je uporaba aktivno-

ga participa nesvršenoga prezenta glagola *biti*. Jedini je misal koji dosljedno rabi particip *buduć-* neovisno o njegovoj sintaktičkoj funkciji *Misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića*, koji se i inače izdvaja zamjetnim unosom većega broja vernakularnih značajki (Eterović, 2014: 90–234). Posve su iznimni primjeri gdje se taj particip pojavljuje i u kojemu drugom misalu, kao što je primjerice *Senjski misal* (Eterović, 2014: 154). Njegovi su primjeri zabilježeni i u *Misalu hruackome Šimuna Kožičića Benje*, gdje dolazi u sastavu apsolutnoga nominativa (Eterović, 2014: 163). Na temelju toga možemo sa sigurnošću isključiti mogućnost da bi uporaba aktivnoga participa svršenoga prezenta glagola *biti* u izdanjima hrvatskih protestanata bila utjecaj hrvatskoga staroslavenskog jezika.

2. NESKLONJIVI PARTICIP (*BUDUĆ*)I U HRVATSKIM PROTESTANTSKIM IZDANJIMA

Nesklonjivi particip *buduć(i)* već je zabilježen u prethodnim (u prvome redu sintaktičkim) istraživanjima jezika hrvatskih protestantskih izdanja. U nebiblijskim tekstovima istražen je njegov status u prvoj polovici glagoljičkoga i ćiriličkoga izdanja *Artikula*, gdje je utvrđeno da konstrukcija s nesklonjivim participom *buduć(i)* u funkciji kopule imenskoga ili glagolskoga predikata ima uzročno ili vremensko značenje te da njegova uporaba nije uvjetovana slovenskim predloškom jer se u njemu uvijek pojavljuje odgovarajuća zavisna rečenica, stoga se može isključiti i mogućnost da je njegova uporaba bila utjecaj slovenskoga jezika (Eterović, 2016: 399–402). U biblijskim tekstovima istražen je njegov status u evanđeoskim tekstovima sadržanim u glagoljičkome i ćiriličkome izdanju prvoga dijela Novoga zavjeta te glagoljičkoj, ćiriličkoj i latiničkoj *Postili*, gdje su veoma brojni primjeri u kojima dolazi u sastavu apsolutnoga nominativa, i to na mjestima na kojima odgovara latinskome ablativu apsolutnome ili latinskoj zavisnoj rečenici s veznikom *cum* i konjunktivom različitoga značenja (Eterović, 2019). Funkcija participa *buduć(i)* u nebiblijskim izdanjima hrvatskih protestanata istražena je dakle detaljnije samo u prvoj polovici *Artikula*, no tada još uvijek bez mogućnosti usporedbe sa stanjem u biblijskim izdanjima, stoga je ovdje procijenjeno vrijednim vratiti se tomu participu. Ovom se prilikom

isključivo on postavlja u istraživački fokus, obuhvaćajući sada širi korpus nebiblijskih izdanja hrvatskih protestanata.¹

U prethodnim je odlomcima već protumačeno zašto se uporaba nesklonjivoga particip *buduć(i)* ne može smatrati ni hrvatskim staroslavenskim ni slovenskim utjecajem, a s obzirom na to da većina nebiblijskih izdanja hrvatskih protestanata koja su bila korpusom ovoga istraživanja nije prevedena s latinskoga jezika,² ne bi bilo ispravno smatrati njegovu uporabu ni latinskim utjecajem, već je prije riječ o vernakularnoj značajki, koja je mogla, ali i nije morala, biti neizravno ojačana činjenicom da se pojavljuje i u prijevodima s latinskoga, upravo kako je u protureformacijskome biblijskom prijevodu Bartola Kašića.

3. CILJ I KORPUS ISTRAŽIVANJA

Cilj je ovoga rada utvrditi zastupljenost i funkciju nesklonjivoga particip *buduć(i)* u nebiblijskim izdanjima hrvatskih protestanata i usporediti rezultate istraživanja s njegovom uporabom u biblijskim izdanjima kako bi se utvrdilo postoje li razlike s obzirom na sadržaj i namjenu teksta. Osnovna je hipoteza kako njegov status u biblijskim i nebiblijskim izdanjima hrvatskih protestanata nije jednak, odnosno da se u nebiblijskim izdanjima neće potvrditi apsolutne konstrukcije s tim participom u sastavu. Korpus istraživanja činila su sljedeća izdanja:³ latinički tekst *Razgovaranje meju papistu i lute-*

¹ Nesklonjivoga particip *budući* dotiče se usputno i Gordana Čupković u *Razgovaranju*, no samo u kontekstu reda riječi, odnosno bilježi mogućnost da se aktivni participi prezenta upotrijebe na početku rečenice (2018: 230).

² Jedino izdanje među svima koji su bili korpusom istraživanja u ovome radu u čijem se naslovu navodi da je prevedeno s latinskoga i njemačkoga jezika jest *Spovid i spoznanije prave krstijanske vire* (Bučar i Fancev, 1938: 113–115).

³ Detaljan opis izvora, odnosno korištenih izdanja dan je u popisu izvora na kraju rada. U vezi s tim nužno je ipak ovdje upozoriti na odstupanja od korištenih izvora. Primjere iz Senjaninova *Razgovaranja* donosim u vlastitoj transkripciji, iako je u izdanju kojim sam se služila već ponuđena latinička transkripcija, no na pojedinim sam se mjestima opredijelila za drugačija rješenja (slično čini i Čupković, 2018: 218). Sama sam transkribirala i primjere iz latiničkoga *Katekizma* jer je u izdanju kojim sam se služila izvornik samo pretisnut. U tome sam izdanju zanemarila apostrofe iz izvornika, a apostrofima koji se ovdje nalaze u primjerima označujem neslivene skupine *lj, nj*. Primjere iz *Artikula* navodim bez razlikovanja dviju vrsta apostrofa i bez kurzivirane skupine *šč* jer nisu relevantni za temu ovoga rada.

ranom (1555.; u daljnjem tekstu: R), glagoljičko i ćiriličko izdanje *Table za dicu* (1561.; u daljnjem tekstu: TD), glagoljičko i ćiriličko izdanje *Artikula ili dela prave stare krstjanske vere* (1562.; u daljnjem tekstu: A), glagoljički tekst *Edna kratka summa, nikih prodik' od' tuče i od' čarnic'* (1563.; u daljnjem tekstu: E), glagoljičko i latiničko izdanje *Spovidi i spoznanija prave krstijanske vire* (1564.; u daljnjem tekstu: S),⁴ latiničko izdanje *Katekizma*⁵ (1564.; u daljnjem tekstu: K). U TD i E nije tijekom istraživanja zabilježen nijedan primjer nesklonjivoga participata *buduć(i)*, stoga se u nastavku donose primjeri samo iz drugih izdanja.⁶

4. NESKLONJIVI PARTICIP (*BUDUĆ*)I U NEBIBLIJSKIM IZDANJIMA HRVATSKIH PROTESTANATA

U istraženome korpusu potvrđene su četiri različite participske konstrukcije ovisno o vrsti dopune koja dolazi uz nesklonjivi particip *buduć(i)* u službi leksičkoga dijela predikata.

4.1. KONSTRUKCIJA *BUDUĆ*(I) + AKTIVNI PARTICIP PRETERITA DRUGI

Konstrukcija nesklonjivoga participata *buduć(i)* s aktivnim participom preterita drugim veoma je česta u nebiblijskim izdanjima hrvatskih protestanata. Particip *buduć(i)* u funkciji je kopule glagolskoga predikata. U pri-

⁴ Primjere iz *Spovidi* navodim prema latiničkoj transliteraciji i popisu razlika između glagoljičkoga i latiničkoga izdanja koje su izradili Vera Blažević Krezić, Ivana Eterović, Tanja Kuštović i Mateo Žagar tijekom četvrte godine rada na projektu *Jezik izdanja hrvatske protestantske tiskare u kontekstu književnojezičnih smjernica XVI. st.* (Hrvatska zaklada za znanost, IP-2014-09-6415), u okviru kojega je nastao i ovaj rad.

⁵ Alojz Jembrih usporedio je propovijed o vjeri *De vacabulo fidei* u glagoljičkome i latiničkome *Katekizmu*: među zabilježenim razlikama jedina sintaktičkoga tipa u vezi je s različitim redom riječi, dok je glavnina ostalih razlika fonološkoga, morfološkoga ili leksičkoga tipa (Jembrih 1992: 17–19).

⁶ Mjesto primjera u R, A i K navodim prema glavnoj paginaciji u objavljenome prijepisu/pretisku, dok S dosad nije objavljena ni u pretisku ni u prijepisu ni u transkripciji, stoga mjesto primjera iz toga izvora navodim prema njezinoj izvornoj folijaciji.

mjerima (1), (3), (5), (7), (8), (9), (10) i (11) ta konstrukcija ima uzročno značenje, u primjerima (4) i (6) vremensko, dok se u primjeru (2) značenje može odrediti dopusnim.

- (1) Bog ne priimlje dila, ka nisu doučinjena, i budući Isukarst doučini dila za me, kada ja imam svitlinu od njega i veru za moći mu verovati, i prijat je za moje z jednom takovom verom prihajam za pritikati raj bres mojih zarabljen'ji (R: 4)
- (2) Jesu le Biskupi oni ki konsakrivaju one tri ul'ja s toliko lipimi Čeremonijami na dan četartoga velikoga, zač nimaju se staviti u vodu od karsta budući svećeni i budući tako učinili naši parvi toliko vri-me vdilje? (R: 10)
- (3) vaša maša ni posvićen'je, u onoj vašoj ostije ne priimlje se Tilo, u onoj čaše ne priimlje se karf Karstova, zač vi ju ne činite po naredbe Isukarstovoj, zato ista maša, jest jedna velika Idolatrija, i omražen'je, htijući vi reći da ona jest posvićen'je, i da se more pridružiti to za živih to za martvih, i da se čini preobraćen'je, i budući ju oskvarnili od tolikih usidren'ji od svetih martvih, od tolikih kako začaran'ji, i od tolikih drugih nečistvi činte kako činimo mi (R: 16)
- (4) Aaron Moiseov brat veliki Pop', buduć' on' sa vsu celu staru Izdra-elsku crkvu i občinu va Pustinji, takaiše iz vlašće bogoljubnosti, od svoje dobre vole, misli i mnanja, tere po volê i prošnjê P'lka jednu Bož'ju službu ili čast onomu Bogu, koi ih biše silnu ruku iz Ejuupta izvel, naredil i nastavil, tere i zlatoga Telca zlil', i gorê na stup postavil, častno ga brzihu, i rano vstavši se, ž'rtva mu prikaza-hu, i sede puk' jêsti i piti, i v'stahu se igrati (A: 75)⁷
- (5) Buduć vaša Cesarova prezmožnost' zapovedala spravišće Orsaga u Augusti, da bi se svêtovalo i odlučilo cića pomoći suprot Turku lju-tomu, Baščinskomu i staromu K'rstianskoga imena i Božjega slo-va neprijatelju, kako bi se moglo njegovomu isteku i zlu hotin'ju, neprestannomu i večnomu bo'ju tere njega pripravi protiviti ili suprot' stati. Potom' i od' neskladnosti Va uzroku Božjega slova i K'rstianske Vere, i da bi se va tom dugovan'ju Božje službe, mna-nje jednoga dela i drugoga sudbe mei sobom' va ljubavê, krotkosti i

⁷ U objavljenome latiničkome prijepisu A stoji pogrešno, kako je preneseno i u Eterović 2016: 400, *častnoga* i *ž'rtvamu*.

- v' jednoj tihosti slišale spreda ili očito razumile zmerile i procinile (A: 95)
- (6) I budući im' lipo, dugo i razumno pripovêdal', od' toga pravoga Boga, koga oni prvo nisu znali, ni od' njega slišali, tere učeći ih' ovu pravu veru. Ustahu se suprot' njemu duhovni i naiučenei i oblastnei Poganê, Stoici i Epikurei, to jesu bezdušni i polverci, si se š njim' moćno tirahu i pregovorahu (A: 46–47)⁸
- (7) I to se čini zato buduć sam IS(U)H(RS)T tako postavil', naredil' i rekal, Da vsaki verni ima jedno i drugo, Telo i K'rv' prieti (A: 177)
- (8) takovi človičaski zakoni, zapovedi i službe, jesu dobrim vêstam, budući ih toliko i prez čisla bilo, preteške se učinile (A: 191)
- (9) Gerson piše, da dosta ljudi radi takovih' zakonov', ne buduć je mo-gli celo, savsima dosvršiti jesu bezufali ili desperali (A: 192)
- (10) Buduć' vaša Cesarova prezmožnost' zapovidala spravišće Orsaga u Avgusti, da bi se svêtovalo i odlučilo cića pomoći suprot' Turku, ljutomu Baščinskomu i staromu Krst'janskoga Imena i Bož'jega slova neprijatelju, kako bi se moglo njegovomu isteku, i zlu hotinju, neprestannomu i večnomu boju tere njega pripravi protiviti ili suprot' stati: Potom i od' neskladnosti va uzroku Bož'jega slova i Krst'janske Vire, i da bi se va tom' dugovan'ju Bož'je službe, mnan'je ednoga dela i drugoga sudbê meju sobom' va ljubavi, krotosti i v jedinoj tihosti slišale sprida ili očito razumile, zmerile i procinile (S: 3v–4r)
- (11) ta verni Človik ima ošće ov dobar običaj i misal, buduć dobro i pravo spoznal i razmislil, da Bog tako silno Grih nenavidi i muči, da ošće i Človika zajedno Griha radi, osudi z večnim pogubljenjem (K: 119)

4.2. KONSTRUKCIJA *BUDUĆ(I)* + PASIVNI PARTICIP PRETERITA

Konstrukcija nesklonjivoga particip *buduć(i)* s pasivnim participom preterita također je vrlo česta u nebiblijskim izdanjima hrvatskih protestanata. Particip *buduć(i)* u funkciji je kopule imenskoga predikata. U svim pri-

⁸ U objavljenome latiničkome prijepisu A stoji pogrešno *budućim'* i *učeciťh'*.

mjerima ta konstrukcija ima uzročno značenje, osim u primjeru (17), gdje je značenje pogodbeno, u primjerima (18) i (21), gdje je značenje vremensko te u primjerima (12) i (13) dopusno.

- (12) Jesu le Biskupi oni ki konsakrivaju one tri ul'ja s toliko lipimi Čeremonijami na dan četartoga velikoga, zač nimaju se staviti u vodu od karsta budući svećeni i budući tako učinili naši parvi toliko vrimje vdilje? (R: 10)
- (13) Kako i Galatom' se zgodi, Koi buduć od' svetoga Pavla preobraćeni, i kako sam' piše, prerajeni, jesu prem po krivih' Apustolih' ke nutar bihu vlezli, zmućeni i jedan' dël' zapelani bili (A: 39–40)
- (14) I buduć nam' povedano i pisano od dobrih' ljudi. Da tih naših' tovariš' i te naše knjige, Nauci, i ove naše Božje službe, koje se priproste i niske vide (tere naiveće zato, da veće kako prvo Mise ne služimo) nikim' se čudne i dive, neznane i nove čine (A: 50–51)
- (15) Buduć tada svi va grêhu početi, rojeni, i po naturê jesu Sinove s'rda, njih' s'rce, njih' vola' njih' misal' i žele, od' mladosti jesu listo zle i hudobne (A: 54)
- (16) I buduć niki ot ovih' Artikulov' nauk' i besede va ovih' knjižicah' v diačkom i Nimskom jaziku, kratko, i kada godi škuro izrećeni i postavleni, tako da ti priprosti i ki nisu, v' svetom Pismu učeni, teško ili za vsima ništare ne razumi'ju. Toga radi jesmo te iste Artikule i besede, z drugimi i z obilneimi besedami, Eksempli i prilikami, stumačili, izgovorili tere zložili (A: 91)
- (17) Pravadni budući stvoreni po Veri, mir Z bogom' imamo (A: 154)
- (18) Jere Božja pravda jest ova, koja takaiše naša postane, buduć' nam darovana (A: 154–155)
- (19) Buduć tada ova Misa od dosta lêt od' Papi, Popi i Fratrov' savsima skvarena i spaćena, i ka mnogim bez čistla ričam', listo radi pinez i gnjiloga nenasićenoga trbuha, koristi [...] Od toga ni veliko potrečno svidočiti ni pisati, jere to vsaki 'jure zna, vsaki dan sliši i vidi (A: 172)
- (20) Buduć mi po Božjei Milosti izъ glubine tminъ Papinihъ taščinihъ ôbičaï, zmutanj, Idolskihъ službi i čaranja ôsloBojenï, i k spasit(e)-lnomu spoznanju Sina B(o)žjega ôpetъ pozvani, nahode se mnoge neskladnosti i razdilenja, da nih mnogo ôšće v Papinstvu živući,

- koi za dosta ôčite Papine sablazni spoznali esu, Alĩ h komu delu naših imaju se pridružiti, razlučiti i razumeti ne mogu (A: 286)
- (21) A buduć jure stlmačene ove stvari, imaju i drže bogoljubne vesti, utišen'je i istino ufan'je spasen'ja, i razumiju što su pravê službe, i znaju kako su ugodne Bogu, i kakove vridnosti jesu (S: 41v–42r)
- (22) I ni listore sama zapovid', da i stvoren'je i narêdba Bož'ja sili ovih' k(ć) ženitvu ki vlašćim' Bož'jim darom' i pomoću nisu izneti, pisano buduć' (S: 90v)
- (23) Tuže se, da buduć pomršeni niki zakoni, plk' z ovakovim' Eksemplom' vazeti se hoće slobod' vse zakone pomrsiti, tere odvreći uzdu i žvale od' nauka, koja smutnja roditi hoće pogublên'je Poglavnikov', rasipan'je Crikav, zasidan'je, voiske, pustoće, i bezmerni kvari i škode (S: 100v)

4.3. KONSTRUKCIJA *BUDUĆ(I)* + IMENICA U NOMINATIVU

U nebiblijskim izdanjima hrvatskih protestanata potvrđena je i konstrukcija nesklonjivoga participa *buduć(i)* s imenicom u nominativu, koja dolazi umjesto zavisne surečenice. Particip *buduć(i)* u funkciji je kopule imenskoga predikata. U primjerima (24) i (26) ta konstrukcija ima uzročno značenje, a u primjeru (25) dopusno:

- (24) Jere buduć svi ljudi po Adamovim padcu ot materine utrobe po Naturê, grišnici, plni hudih' žel', nepriazni i neposluha suprot Bogu, ne mogu Božiih' zapovedi i zakonov' svršno i naplne d'ržati, zato jesu Božjemu s'rdu i proklestvu podvrženi, od' koga proklestva ne mogu se z niednu riču otkupiti ni rišiti (A: 107)
- (25) Tu že, da duhu svetomu se prevzimle i napridь poseže, njemu zakonь nap'rvo piše, i Tako ôdь ljudi uhićenь vazetь : a budućь premь to mnanje duha svetoga, da v' crikvi e in Nauk' stanovitо uzd'ržan, i vsim Neskladam, Jere znam i Suprotivščin.imь, po naivečoĩ zmožnosti branjeno bude (A: 288)
- (26) On je umrl cića grihov naših, i od smrti je uskrsnul cića pravadnosti naše: Buduć tada vsi grišnici, i nijedan ne mogaše svojimi deli dobar i pravadan pred Bogom biti: Zato bili smo vsi podvrženi i podložni osujen'ju (K: 128)

4.4. KONSTRUKCIJA *BUDUĆ(I)* + PRIDJEV U NOMINATIVU

Zadnja u korpusu potvrđena konstrukcija nesklonjivoga particip *buduć(i)* jest ona u kojoj je njegovom dopunom pridjev u nominativu. Particip *buduć(i)* u funkciji je kopule imenskoga predikata. U primjerima (27), (28), (30) i (31) ta konstrukcija ima uzročno značenje, u primjeru (29) vremensko, a u primjeru (32) dopusno.

- (27) E tajim, i dim da jest idolatrija gnila, budući besida božja čista, i svitla, ka di da se nima poklanjati, ni častiti prilike a vi na sramotu Gospoda, hoćete je počtovati, i klanjati se s beritami, i s kolinami, i z incensi, i svićami (R: 34)
- (28) Zato buduć ova naša skvarena Natura, plna hudih' žel i grihov', ne nahajamo niednoga pravoga, svršna, čista, dobra dianja ili dela u nas', takaiše ćutimo i vidimo na sebe i va sebe, navlastito u vrime Sm'rti, da nismo Bogu pravo volni i poslušni (A: 108)
- (29) Zašto takov' ćlovik' buduć sam, i bez domaće, hižne sk'rbi more veće i lagle crikvi služiti i strêći, nego on koi jest z domaću obitel'ju i sk'rb'ju obložen (A: 213)
- (30) Proklinjaju i onih' ki Jevanĳelsku svršnost' postavljaju va ostavlên'ju Varoškoga dostojanstva, buduć svršen'je Jevanĳelsko duhovno, to jest', kad se uzdrži i stoi u nagibu srdca, u strahu Bož'jem, u veri, ljubavi, va podložnosti (S: 23v–24r)
- (31) Buduć jure očito da zapovid' od' Devstva se protivi i arve, z besidu i zapovid'ju Bož'ju, ćutimo i držimo da pravo čine popi, i drugi ki počtenu ženitvu ili Zakon' priimlju (S: 87v)
- (32) A ona ka v naslajen'ju ili v svojem poželin'ju žive i prebiva, mrtva jest živa buduć (K: 88)

5. ZAKLJUČAK

U nebiblijskim izdanjima hrvatskih protestanata nesklonjivi particip *buduć(i)* u funkciji je kopule imenskoga ili glagolskoga predikata, a u istraženome su korpusu potvrđene četiri različite participske konstrukcije s njim u sastavu: konstrukcija *buduć(i)* + aktivni particip preterita drugi,

konstrukcija *buduć(i)* + pasivni particip preterita, konstrukcija *buduć(i)* + imenica u nominativu te konstrukcija *buduć(i)* + pridjev u nominativu. U najvećem broju primjera ta konstrukcija ima uzročno, rjeđe vremensko i dopusno, a posve iznimno pogodbeno značenje, što je u skladu s uporabom toga participia u hrvatskome jeziku kasnoga srednjovjekovlja, odnosno ranoga novovjekovlja. Iako je jezik predložaka s kojih su nebiblijska izdanja prevedena različit (slovenski, latinski, njemački), u istraženome korpusu nisu potvrđene bitne razlike u uporabi nesklonjivoga participia *buduć(i)*, što ukazuje na to da ta konstrukcija nije bila rezultat inojezičnoga utjecaja, već je vjerojatno riječ o vernakularnoj značajki. Nije pronađen nijedan primjer apsolutnih konstrukcija s tim participom u sastavu, čime je potvrđena početna pretpostavka da status participia *buduć(i)* nije jednak u biblijskim i nebiblijskim izdanjima hrvatskih protestanata, no cjelovitu bismo sliku dobili tek poduzimanjem dodatnoga istraživanja njegove funkcije u biblijskim izdanjima hrvatskih protestanata, i to u onim primjerima u kojima nije sastavnim dijelom apsolutnoga nominativa.

IZVORI

A = Stipan Istrijan i Anton Dalmatin, *Artikuli ili Deli prave stare krstjanske vere*, Tübingen, 1562., uredio Mateo Žagar, glagoljski izvornik prepisali latinicom i usporidili s ćiriličkim izdanjem Blanka Ceković, Ivana Eterović, Tanja Kuštović i Mateo Žagar, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu – Visoko evanđeosko teološko učilište u Osijeku, Zagreb – Osijek, 2017.

E = Juraj Juričić, Anton Dalmatin i Stipan Istrijan, *Edna kratka summa, nikih prodik' od' tuče i od' čarnic'*, Tübingen, 1563., latinički prijepis u: Franjo Fancev, »Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka. Prilog historičkoj gramatici jezika hrvatskoga ili srpskoga«, *Rad JAZU*, 214, 1916, 1–112.

gS = Anton Dalmatin i Stipan Konzul, *Spovid i spoznanie pravê krstijanske vire ka e prezmožnomu Cesaru Karlu petomu Rimskoga Orsaga ploditel'ju, u Spravišću va Avgusti Zručena u godišću IS(U)H(RS)TA 1530. Sada naiprvo iz Latinskoga i Nimškoga jazika va Hrvatski: Po Antonu Dalmatinu i Stipanu Istrijaninu Istlmačena*, Tübingen, 1564. (digitalizirano izdanje: <https://books.google.hr/books?id=stpMAAAAcAAJ&pg=PP21>)

6&lpg=PP216&dq=Spovid+i+spoznanie+prave+krstienske+vire&source=bl&ots=HofJW2AR5S&sig=IkSnK40w8dc_2nyEswIGY8JWfKw&hl=-hr&sa=X&ved=0ahUKEwjn6ba5xZ_XAhWlvBoKHawBAYIQ6AEIJDA#v=onepage&q=Spovid%20i%20spoznanie%20prave%20krstienske%20vire&f=false, pristupljeno 15. rujna 2019.).

K = Stipan Konzul Istranin, *Katekizam. Jedna malahna knjiga v hrvatski jazik istumačena Tübingen 1564.*, za tisak priredio i pogovor napisao Alojz Jembrih, Istarsko književno društvo »Juraj Dobrila« – Katedra Čakavskog sabora Buzet – Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću, Pazin – Buzet – Željuzno, 1991.

IS = Anton Dalmatin i Stipan Konzul, *Spovid i spoznanie prave krsztianszke vere, ka ye prezmosnomu Czesaru Karlu petomu Rymškoga Orsaga ploditelyu, u Szprauisschu Va Augusti zrutsena u godisschu Isukersta 1530. Sada naiprvo iz Latinszkoga i Nimskoga yazika va Hruaczki: Po Antonu Dalmatinu i Sztipanu Istrianinu Istlmsena*, Tübingen, 1564. (digitalizirano izdanje Bavarske državne knjižnice u Münchenu: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10206655_00019.html, pristupljeno 15. rujna 2019.).

R = Anton Senjanin, *Razgovaranje*, pretisak i transkripcija djela *Razgovaranje meju Papistu i jednim Luteran(om)* tiskanim 1555. g, pretisak priredili i pogovore napisali Alojz Jembrih i Stanko Jambrek, Bogoslovni institut – Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, 2005.

TD = Stjepan Damjanović (prir.), *Glagoljična i ćirilična »Tabla za dicu«* (pretisak), Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2007.

LITERATURA

Franjo Bučar i Franjo Fancev, »Bibliografija hrvatske protestantske književnosti za reformacije«, *Starine JAZU*, 39, 1938, 49–128.

Gordana Čupković, »Jezik Senjaninova *Razgovaranja* (1555.)«, *Čakavska rič*, 46, 1–2, 2018, 217–234.

Ivana Eterović, *Sintaktička svojstva participa u jeziku hrvatskoglagoljskih misala* (doktorska disertacija u strojopisu), Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2014.

Ivana Eterović, »Sintaktičke funkcije participa u hrvatskim protestantskim *Artikulima* (1562.)«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 42, 2, 2016, 379–407.

Ivana Eterović, »Apsolutne konstrukcije u evanđeoskim tekstovima hrvatskih protestanata«, *Ricerche slavistiche: Nuova serie*, 62, 2019 (predano za objavljivanje).

Darija Gabrić-Bagarić, »O problemima razvoja glagolskoga priloga sadašnjega i prošloga«, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 21, 1995, 51–65.

Alojz Jembrih, »Još o jeziku Katekizma iz 1561. i 1564. Stipana Kozula(!) i Antuna Dalmate«, *Buzetski zbornik*, 17, 1992, 15–31.

Milan Mihaljević i Sandra Sudec, »Jezik hrvatskoglagoljskih natpisa i grafita«, *Az grišni diak Branko pridičkom Fučić: Radovi međunarodnoga znanstvenog skupa o životu i djelu akademika Branka Fučića (1920.–1999.)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Institut za povijest umjetnosti – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Staroslavenski institut – Sveučilišna knjižnica Rijeka – Općina Malinska Dubašnica, Malinska – Rijeka – Zagreb, 2011, 407–423.

Kristina Štrkalj Despot, »Sintaktička funkcija participa u hrvatskom jeziku 15./16. stoljeća«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33, 2007, 413–429.

Ivana Vrtič, *Sintaksa Kašićeva prijevoda Svetoga pisma* (doktorska disertacija u strojopisu), Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2009.

Ivana Vrtič, »Apsolutni nominativ u hrvatskim svetopisamskim prijevodima«, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 2, 2010, 35–48.

INDECLENSIBLE PARTICIPLE *BUDUĆ(I)* IN NON-BIBLICAL EDITIONS BY CROATIAN PROTESTANTS

Summary

Former syntactic research on Croatian Protestant editions has noted the indeclensible participle *buduć(i)* in the first half of *Artikuli* and in evangelical texts published in the first part of the New Testament and *Postila*. In *Artikuli*, it is present in the function of a subject complement or predicate copula, and it has a causal or temporal meaning, while in evangelical texts it has been confirmed as part of the nominative absolute. This paper presents the results of research on the indeclensible participle *buduć(i)* in non-biblical editions by Croatian Protestants: the Latin edition of *Razgovaranje meju papistu i luteranom* (1555), the entire Glagolitic and Cyrillic edition of *Artikuli* (1562), the Glagolitic and Latin edition of *Spovid i spoznanije prave krstijanske vire* (1564) and the Latin edition of *Katekizam* (1564), with the aim of better understanding the syntax of Croatian Protestant editions. As its use was not influenced by the language of their templates (Slovenian, Latin, or Croatian Church Slavonic), the indeclensible participle *buduć(i)* can be considered a vernacular feature.

Key words: *Croatian language; 16th century; Reformation; syntax; participle; gerund; buduć/budući*

PARTICIPIO INDECLINABILE *BUDUĆ(I)* NELLE PUBBLICAZIONI NON BIBLICHE DEI PROTESTANTI CROATI

Sommario

Le ricerche sintattiche delle pubblicazioni protestanti realizzate finora hanno individuato il participio indeclinabile *buduć(i)* nella prima parte di *Articuli* e nei testi evangelici pubblicati nella prima parte del Nuovo Testamento e nella Postilla. Negli *Articuli* funge da copula del predicato nominale o verbale e ha un significato causale o temporale, mentre nei testi evangelici spesso fa parte del nominativo assoluto. Questo lavoro presenta i risultati della ricerca relativa al participio indeclinabile *buduć(i)* nelle pubblicazioni non bibliche dei protestanti croati: pubblicazione in caratteri latini *Razgovaranje meju papistu i luteranom* (1555), pubblicazione glagolitica e cirillica degli *Articuli* (1562), pubblicazione nella versione glagolitica e quella latinica de *Spovid i spoznanije parve Krstijanske vire* (1564), e pubblicazione in lettere latine de *Il Catechismo* (1564) allo scopo di un ulteriore chiarimento della sintassi delle pubblicazioni protestanti croate. Dato che il suo uso non fu influenzato da prestiti (sloveni, latini o croato-paleoslavi), il participio indeclinabile *buduć(i)* può essere considerato una caratteristica/qualità vernacolare.

Parole chiave: *lingua croata; cinquecento; riforma protestante; sintassi; participio; gerundio; buduć/budući*

Podatci o autorici:

Dr. sc. Ivana Eterović je znanstvena suradnica na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, Zagreb.

E-mail: Isankovi@ffzg.hr

Sanja Vulić
Zagreb

O IZABRANIM JEZIČNIM ZANIMLJIVOSTIMA U DJELIMA SPLIĆANINA IVANA MOSETTIGA

**UDK: 821.163.42.09Mosettig, I.
811.163.42'282.2(497.583Split)**

Rukopis primljen za tisak 14. 10. 2019.

***Pregledni članak
Survey article***

U radu se analiziraju izabrane jezične značajke u pripovjednim prozama rođenoga Splićanina Ivana Mosettiga (rod. 1929.). Mosettig je većinu života proveo u svojoj rodnoj kući na Manušu u Splitu, pa je riječ o izvrsnom poznavatelju splitskoga govora, posebice između dvaju svjetskih ratova. Njegov *šjor Frane*, koji je glavni lik pripovijetke *Radiona šjor Frane*, autohtoni je Splićanin, potomak starih splitskih težaka, koji govori splitskim idiomom toga doba. U kontekstu njegovih replika osobita je pozornost posvećena danas gotovo zaboravljenim realizacijama u splitskom govoru, koje su razmatrane u širem dijalektnom kontekstu.

Ključne riječi: Ivan Mosettig; proze; jezik; splitski govor

UVODNE NAPOMENE: OSVRT NA MOSETTIGOVU KNJIŽEVNU DJELATNOST

Splitsanin Ivan Mosettig, prozni pisac, rođen je 1929. Većinu je života proveo u svojoj rodnoj kući na Manušu u Splitu. Zato nije začudno što su djela koja je objavio tematski usko vezana uz grad Split. Prvo od njih je knjiga memoarskih kratkih proza *Obmane* (1995.) u kojoj većinom opisuje razdoblje nakon Drugoga svjetskoga rata u Splitu. Uglavnom je riječ o prvim desetljećima poraća, ali pojedine proze obuhvaćaju i sedamdesete i osamdesete godine prošloga stoljeća. U tim svojim prozama Mosettig na zanimljiv način približava današnjemu čitatelju vrlo složenu situaciju međuljudskih odnosa u prisilnim sustanarstvima, kada su vlasnicima kuća i stanova useljavane druge obitelji da s njima žive pod istim krovom. U svojim memoarskim prozama ironično se osvrće i na sustav školovanja tadašnjih političkih podobnika, koji su u poratnom razdoblju smjeli završavati po dva razreda gimnazije u jednoj školskoj godini. Također se sjeća političkih procesa kojih nisu bili pošteđeni ni maloljetnici ako su smatrani ideološkim neistomišljenicima, te vlastitoga straha od mogućnosti takova progona, koji bi mu onemogućio pristup maturalnomu ispitu. Druga Mosettigova knjiga sadrži dvije opširne pripovijetke, naslovljene *Radiona šjor Frane* i *Prijatelji* (2004.), kojih se radnja zbiva u Splitu između dvaju svjetskih ratova (prva), odnosno od 1940. do 1995. (druga). Memoarskim se kratkim prozama ponovo vraća u knjizi *Bilo pa prošlo: Split moje mladosti* (2005.). U tim se prozama najvećim dijelom prisjeća razdoblja od 1937. do kraja Drugoga svjetskoga rata. U međuvremenu je još objavio stručnu monografiju *Sto godina splitskog poduzetništva, trgovine i zanatstva* (2001.).

O JEZIČNIM ZNAČAJKAMA MOSETTIGOVIH PROZA

Sve svoje knjige proza Mosettig načelno piše na normiranom hrvatskom književnom jeziku, a dijalektne idiome redovito koristi pri jezičnoj karakterizaciji likova. Autoru je u tom pogledu znatno pomogla demografska slika Splita između dvaju svjetskih ratova, u kojem već tada živi nemali broj doseljenika iz Dalmatinske zagore i s otoka, ali i iz drugih krajeva. Mosettig je tu demografsku činjenicu vrlo rado koristio pri jezičnoj karakterizaciji

starosjedilaca Splićana i doseljenika. Kao dječak, Mosettig je prema vlastitim memoarima veliki dio dana provodio na ulici među drugom djecom i onodobni splitski govor bio mu je i ostao njegovim rodnim govorom. Kasnije je kao mladić dolazio u kontakt s doseljenicima te je posebnosti njihovih govora u odnosu na splitski redovito nastojao pokazati u dijalozima likova. Dijalektna raznolikost u razgovornim replikama posebice je izražena u pripovijetci *Radiona šjor Frane*. Glavni lik šjor Frane autohtoni je Splićanin, potomak starih splitskih težaka, koji se odlučuje za obrtničku djelatnost. On govori splitskim idiomom svoga doba. Pojedini pak likovi u pripovijetci govore čakavštinom srednjodalmatinskih otoka, dio ih govori štokavštinom Dalmatinske zagore, a pojedini opet likovi nekim drugim hrvatskim govornim idiomima. U pripovijetci su zastupljeni i likovi koji su privatno govorili inačicom venetskoga idioma, karakterističnom za onodobni Split.

Iz govora lika Jure iz Dalmatinske zagore izdvajam dvije značajke. Prva je realizacija *vuncut* u vokativu *vuncute jedan*. Riječ je o posuđenici koja je u hrvatskom jeziku hungarizam (prema mađ. *hunczut*), a inače je njemačkoga podrijetla (njem. *Hundsmut*). Riječ je izvorno vrlo pogrdnoga značenja 'nitkov', a u hrvatskom je ta pejorativnost ublažena pa prevladava značenje 'obješenjak, vragolan'. Izostanak artikulacije fonema /h/, karakterističan za novoštokavske ikavske govore Dalmatinske zagore, rezultira promjenom /h/ > /v/ inicijalnoga fonema, tj. *huncut* > *vuncut*. Znatno je pak zanimljivija uporaba prijedloga *su* u govoru istoga lika. Taj je prijedlog vrlo čest u novoštokavskim ikavskim govorima srednje Dalmacije i zapadne Hercegovine. Sukladno tomu Jure pita: *Šta se ti misliš izrugivat su menon?* U novoštokavskim ikavskim govorima prijedlog *su* u pravilu dolazi s jednosložnim zamjenicama i brojevima koji su imali dugosilazni naglasak. U svezama s prijedlogom *su*, nakon regresivnoga pomaka naglasaka na taj prijedlog, ostaje dužina na mjestu nekadašnjega dugosilaznoga naglasaka, a naglasak se, nakon pomaka na prijedlog *su*, ostvaruje kao kratak, npr. *su kîn* > *sù kîn* 's kim'; *su čîn* > *sù čîn* 's čim'; *su dvâ* > *sù dvâ* 's dva'; *su trî* > *sù trî* 's tri'; *sù stô* > 'sa sto' (usp. Vulić 2015: 382-383). U konkretnoj replici lika Jure isti je početni proces *su mnôm* > *su mnôn* > *sù mnôn*. Analogijom prema ostalim kosim padežnim oblicima, genitivu *mene*, dativu i lokativu *meni*, akuzativu *mene*, počelo se realizirati *sù menôn*, tj. promjena *sù mnôn* > *sù menôn*.

U kontekstu Mosettigovih jezičnih rješenja posebice je zanimljivo nekoliko jezičnih značajki pripovijetke *Radiona šjor Frane*. Riječ je značajkama splitskoga govora između dvaju svjetskih ratova, na koje se do sada uglavnom nije obraćala pozornost, tj. o jezičnim realizacijama koje se u govoru današnjih Splićana ili više uopće ne mogu čuti, ili ih još rabe samo najstariji. Jedna od takovih jezičnih značajki je sljed *jd* u glagolima koji su nekoć nastali prefiksacijom glagola *it(i)* ‘ić(i)’. Sukladno tomu šjor Frane veli *dojdući kvartal platit će duplo* ‘idući će kvartal platiti dvostruko’. Šjor Franin pridjev *dojdući* u sintagmi *dojdući kvartal* s jezikoslovnoga je aspekta dvostruko zanimljiv, tj. ne samo na fonološkoj nego i na semantičkoj razini. Kad je riječ o fonološkoj razini dobro je poznato da današnji mlađi naraštaj Splićana rabi realizacije s provedenim novoštokavskim premetanjem *jd > dj* i jotiranjem *dj > đ* pa govore *dodēn, dođeš; nađen, nađeš* i sl. Prema mojim terenskim istraživanjima splitskoga govora 2006. godine, tada su još samo autohtoni Splićani starijega i srednjega naraštaja čuvali skupinu *jd* u prezentskom obliku glagola tipa *nāč*, prez. *nājden* (usp. Vulić 2008: 332-333). Sukladne realizacije, ali samo u pojedinim glagolskim oblicima (ali ne prezentskim) bilježi i Berezina Matoković (2004: 227, 392, 590, 723, 768) u svom *Ričniku velovareškega Splita*. Šjor Franina realizacija *dojdući kvartal* znatno je zanimljivija sa semantičkoga aspekta jer pokazuje uporabu pridjeva *dojdući* u značenju ‘idući, naredni, sljedeći’. Uporaba pridjeva *dojdući* u tom se značenju do danas očuvala uglavnom u konzervativnijim čakavskim govorima, posebice na čakavskom sjeverozapadu, a Mosettigova nas realizacija navodi na zaključak da se prije Drugoga svjetskoga rata rabila i u Splitu. Tu je i potvrda uporabe priloga *cine* u značenju današnjega standardnojezičnoga grecizma ‘jeftino’. Prilog *cine* rabi šjor Franina žena Paulina, također autohtona Splićanka, u replici: *Je, je, našla san na Pazar jednu lipu vlašku tuku. A bila je i cine*. Taj prilog, a također i pridjev od kojega je konverzijom nastao, pripada staromu hrvatskomu leksiku praslavenskoga podrijetla, koji u različitim fonološkim inačicama nalazimo u hrvatskim tekstovima od srednjovjekovlja pa nadalje, a i danas se, naravno opet u različitim fonološkim inačicama, rabi u različitim čakavskim, kajkavskim i hrvatskim štokavskim govorima. Da je ta riječ bila uobičajena i u splitskom govoru, pokazuje među inim i rječnik B. Matoković (2004: 167).

Ipak, jedna druga realizacija, koja gotovo da se može smatrati izoglosom hrvatskoga rječotvorbenoga sustava (premda nije sastavnim dijelom današnjega normiranoga jezika), jest tvorba brojeva druge dekade (od 11 do 19) sufiksom *-najst*. U pripovijetci *Radiona šjor Frane* takovu realizaciju rabi upravo lik šjor Frane, koji je simbol pravoga autohtonoga Splićanina. U njegovu govoru nalazimo sintagmu *baren jednu petnajst minuti*, a njegova žena Paulina, također Splićanka, u jednom razgovoru sa šjor Franom zaključuje: *Ćer je i tvoja, a već ima i osamnajst godin*. Da je već iduća generacija postupno počela govoriti drugačije, pokazuje replika njihove kćeri Karmen, koja majci veli: *a onda ću imat i osamnajst godina*. Međutim, u Mosettigovoj memoarskoj prozi *Bilo pa prošlo. Split moje mladosti* svi likovi, uglavnom golobradi dječaci, gotovo redovito rabe brojeve druge dekade sa sufiksom *-najst*, npr. u kratkoj memoarskoj prozi »Izlet u spilju sv. Jere«: *Moran bit doma za obid u dvanajst ipo*; u prozi »Illegalno kupanje«: *Dvanajst i kvarat je*; u prozi »Neuspjeli posjet 'kažinu'«: *Je da je malo premlad, ali ovako kako izgleda moga je proć za osamnajst godin*; *Posli nego smo malo razgovarali s gazdaricon da ga pusti unutra, jer da ima osamnajst godin*; *A ti si, naravno, odma reka osamnajst, za ne falit*. Brojevi druge dekade sa sufiksom *-najst* do danas su uobičajeni u sjeverozapadnoj čakavštini, u arhaičnoj hrvatskoj štokavštini (npr. u slavonskom dijalektu) te u brojnim kajkavskim govorima. Takav tip brojeva druge dekade rabio se u novoštokavskim ikavskim govorima bunjevačkih Hrvata u Bačkoj, u govorima Hrvata u Srijemu, u govorima karaševskih Hrvata u Rumunjskoj (usp. Vulić 2018: 446). Budući da je u tolikoj mjeri zastupljen u mjesnim govorima, odnosno organskim idiomima, nije začudno što ga još u drugoj polovici 19. stoljeća nalazimo u književnim djelima, npr. *šesnajsti* u izdanju Šenoina *Zlatarova zlata* s početka 70-ih godina 19. stoljeća, odnosno *petnajst*, *šesnajst* u izdanju Kumičićeve *Gospodje Sabine* iz 1883. Potkraj istoga 19. stoljeća rabi ga npr. mlada Ivana Mažuranić (kasnije Brlić Mažuranić) u svom dnevniku, koji je, pod naslovom *Dobro jutro, svijete! Dnevnički zapisi 1888.-1891.*, objavljen 2010., npr. *petnajst godina*; *na moj petnajsti rodjendan*. Mosettigove replike likova autohtonih Splićana pokazuju takovu uporabu i u Splitu prije Drugoga svjetskoga rata. Na tom je tragu i nadimak *Trinajsti* za trinaesto dijete u obitelji, koji B. Matoković (1994: 983) navodi u svom *Ričniku velovaroškega Splita*.

KRATKA ZAKLJUČNA NAPOMENA

Navedeni primjeri pokazuju da nam književna djela, pa i ona manje poznata kao što su Mosettigova, vrlo često mogu biti dragocjenim pokazateljem promjena u pojedinim mjesnim govorima, ako je dijalektna karakterizacija likova korektno provedena. Naravno, Mosettigovi likovi uglavnom govore splitskim idiomom kakav se i danas u Splitu može čuti, ili koji je i danas u Splitu uobičajen. Zato je među njegovim jezičnim značajkama u ovom radu pozornost skrenuta samo na one jezične značajke splitskoga govora između dvaju svjetskih ratova, koje su manje poznate, a mnogima i nepoznate.

LITERATURA I USPOREDBENA VRELA

Matoković, Berezina (2004): *Ričnik velovareškoga Splita*, Vlastita naklada, Split

Vulić, Sanja (2008): »Sociolingvistička situacija u gradu Splitu i okolicu«, u: *Miasto w kulturze chorwackiej / Urbano u hrvatskoj kulturi*, ur. Maciej Falski i Małgorzata Kryśka-Mosur, Instytut Slawistyki Zachodniej i Poludniowej, Warszawa, str. 329.-338.

Vulić, Sanja (2015): »Govori zapadnohercegovačkih Hrvata u kontekstu hrvatskoga jezika«, *Zbornik radova »Identitetska i kulturna raznolikost BiH i europske perspektive jednoga podijeljenog društva«*, ur. Ivica Šarac, Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, str. 369.-389.

Vulić, Sanja (2018): »Dijalektološki aspekt Vujkovljevih narodnih proza (od Austrije do Rumunjske)«, u: Balint Vujkov: *Bajke 2. Izabrana djela Balinka Vujkova*, ur. Katarina Čeliković, Hrvatska čitaonica – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica

ON THE CHOSEN CURISITIES IN THE WORKS OF SPLIT'S OWN
IVAN MOSETTIG

Summary

The paper analyses the chosen linguistic characteristics in the prose of the Split born author Ivan Mossetig (born in 1929). Mosettig spent most of his life in his native house in the Split neighbourhood of Manuš, which certainly explains his great knowledge of the speech of Split, especially during the period between the two world wars. *Šjor Frane* (master Frane), the protagonist of his short story *Radiona šjor Frane* (Master Frane's workshop) is an indigenous descendant of Split's land workers speaking in the idiom of Split characteristic of the period. In the context of his replicas special attention has been paid to forgotten expressions of the speech of Split, considered in a wider dialectal context.

Key words: *Ivan Mossetig; prose; language; speech of Split*

IN MERITO ALLE CURIOSITÀ LINGUISTICHE NEI LAVORI DELLO SPALATINO IVAN MOSETTIG

Sommario

Il presente lavoro analizza le caratteristiche linguistiche selezionate nella prosa di Ivan Mosettig di Split (Spalato), nato nel 1929. Mosettig ha trascorso la maggior parte della sua vita nella sua casa nel quartiere di Manuš a Split. Ciò ci permette di concludere che si tratta di un grande conoscitore dell'idioma spalatino, specialmente nel periodo tra le due guerre mondiali. Il suo *šjor Frane* (signor Francesco), protagonista del racconto *Radiona šjor Frane* (Officina del signor Francesco) è uno spalatino autoctono e discendente da agricoltori spalatini che parla nell'idioma locale di quel periodo. Nel contesto delle sue repliche è stata dedicata molta attenzione alle sue espressioni nell'idioma spalatino, oggi quasi dimenticate, e qui considerate in un contesto più ampio.

Parole chiave: *Ivan Mossetig; prose; lingua; idioma spalatino*

Podaci o autorici:

Dr. sc. Sanja Vulić profesorica je na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Predaje predmete sa sadržajima iz hrvatskoga standardnoga jezika, povijesti hrvatskoga jezika i dijalektologije te hrvatske dijaspore. Na Hrvatskim je studijima voditeljica projekta *Suradnja s hrvatskim autohtonim zajednicama u dijaspori* i voditeljica Ljetne škole za nastavnike hrvatskoga jezika iz dijaspore, koja se održava na otoku Krku. Držala je gostujuća predavanja na sveučilištima u Sofiji u Bugarskoj (2006.), u Gdanjsku u Poljskoj (2010., 2013. i 2014.), u Bukureštu u Rumunjskoj (2011. i 2016.), u Kopru u Sloveniji (2011.), u Heidelbergu u Njemačkoj (2012., 2017.), u Pečuhu u Mađarskoj (2013.), u Torontu u Kanadi (2015.), u Tokiju u Japanu (2016.), u Sapporu u Japanu (2016.), u Lavovu u Ukrajini (2018.), u Segedinu u Mađarskoj (2018.), te na visokim školama u Željeznu u Austriji (2001., 2007. i 2018.) i u Baji u Mađarskoj (2007.), također u Hrvatskom prevoditeljskom odjelu Europske komisije u Luxembourg (2016).

Ivana Andrijašević
Gradac

ANEMONIMIJA U GOVORU OPĆINE GRADAC

**UDK: 811.163.42'282.2(497.5Gradac)
811.163.42'373'22:551.5**

Rukopis primljen za tisak 5. 11. 2019.

***Pregledni članak
Survey article***

Krećući se po laticama ruže vjetrova, u ovom se radu opisuju karakteristike i nazivlje 12 vjetrova na području Općine Gradac koje je u lokalnom govoru nekada postojalo i/ili je još uvijek u upotrebi. Riječ je o prvom istraživanju anemonimijskog nazivlja Općine Gradac koje predstavlja doprinos očuvanju ovog segmenta nematerijalne kulturne baštine od zaborava, ali i poticaj za daljnja istraživanja na ovom području.

Ključne riječi: vjetrovi; vremenska prognoza; anemonimija; nematerijalna kulturna baština; Općina Gradac

I. UVOD

Omeđena obroncima planine Rilić na sjeveru i Neretvanskim kanalom¹ na jugu, Općina Gradac smjestila se na samom jugu Splitsko-dalmatinske županije i mikroregije Makarsko primorje. »Obalna zona ima prilično razvedenu obalu s većim brojem manjih uvala i draga. Od obale do zone biokovskih klisura, što je otprilike do 600 m apsolutne visine, proteže se primorska flišna zona, što je ujedno i područje obradiva tla« (Alaupović-Gjeldum, 1992: 151). U sastavu ove Općine nalazi se pet naselja: Brist, Drvenik, Gradac, Podaca i Zaostrog, u kojima je prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine živjelo 3.261 stanovnika.²

Najstarija naselja na ovom području podignuta su na priobalnim točkama – u mjestu Zaostrog (Ostrog) i mjestu Gradac (Labinetza), i ta se naselja smatraju kolijevkom ovog kasnije značajnog primorskog prostora (Lahman, 1971: 472). No zbog stalne opasnosti od gusara te boljih uvjeta za uzgoj stoke stanovništvo u 11. stoljeću gradi nova naselja, daleko od mora. Do napuštanja ovih naselja i spuštanja s planina u sredine polja dolazi u 16. stoljeću, kada je porasla turska opasnost iz zaleđa. »Naseljenost pod biokovskim odsjekom zadržala se dugo, prije svega zbog mogućnosti istodobne obrade zemlje i stočarenja, ali, pretpostavlja se, i zbog bosansko-hercegovačkog podrijetla doseljenog stanovništva, koje vjerojatno nije poznavalo more kao gospodarski resurs« (Podgorelec i Klempić-Bogadi, 2012). Tek krajem 17. st., nakon što je turska sila uništena i na moru i na kopnu, stanovništvo postupno napušta planinu te započinje gradnju novih kuća uz more, najprije ribarskih kuća, ostava za alate te ljetnikovaca bogatijih pojedinaca. Seoba stanovništva na obalu Jadranskog mora dovršena je tijekom šezdesetih godina prošloga stoljeća zbog dva događaja: razornih potresa 1962. godine i početka gradnje Jadranske magistrale 1964. godine. Prema rezultatima po-

¹ »Neretvanski kanal je morski kanal između kopna i poluotoka Pelješca. Na zapadu je ograničen crtom koja se pruža od rta Lovišta na poluotoku Pelješcu do južne obale otoka Hvara, na sjeveru od rta Sućuraja na Hvaru do samostana Zaostroga na kopnu, na sjeveroistoku i istoku kopneom obalom do rta Mededa, na jugoistoku crtom do rta Blace na Pelješcu, na jugu sjevernom obalom Pelješca do rta Lovišta« (Brajković, 1981: 330).

² Državni zavod za statistiku (2013.) Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine. Dokument dostupan putem poveznice: <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm> (stranici pristupljeno 23. rujna 2019.).

sljednog Popisa stanovništva iz 2011. godine danas u naseljima udaljenima od obale živi samo 2,9 posto stanovništva Makarskog primorja. Atavistički strahovi predaka su nestali i obala je postala poželjan prostor za život ne samo domaćeg stanovnika nego i doseljenika na Makarsko primorje. Od trenutka kada je planina prestala biti izvorom njihova života, a more prestalo biti prijateljom i neprijateljem, stanovništvo počinje razmišljati o načinu iskorištavanja morskih resursa. One su se ponajprije ogledale u mogućnosti proizvodnje soli, ribarenja, a poslije i turizma.

Međutim, neovisno o tome je li se život stanovništva ovog područja odvijao u planini ili uz more, on je uvelike ovisio o vremenskoj prognozi. Obavljanje poljoprivrednih aktivnosti, urod pojedine kulture, mogućnost ispaše stoke, uvjeti života u pastirskim stanovima, prohodnost trgovačkih putova, ulov ribe – uspješnost svih ovih za život važnih aktivnosti ovisila je o vremenskim uvjetima. Stoga je prognoziranje vremena nekad bilo važna sastavnica života naroda Općine Gradac.

Cilj ovoga rada je predstavljanje anemonima, odnosno naziva za vjetrove ove Općine, koji su u lokalnom govoru još uvijek u upotrebi ili u sjećanju najstarijih kazivača. Podaci za ovaj rad prikupljeni su iz dostupnih izvora (arhivskih zapisa Zavičajne zbirke Gradac, objavljenih znanstvenih radova, mrežnih stranica, itd.) te terenskog istraživanja poduzetog u razdoblju od 1. rujna do 1. studenog 2019. godine na području pet mjesta Općine Gradac (Gradac, Brist, Podaca, Zaostrog i Drvenik). Istraživanje se provodilo korištenjem metode intervjuiranja kazivača, njih 15, osoba različite životne dobi. Imajući u vidu kako predviđanje vremena utječe ne niz drugih životno važnih aktivnosti, intervjuirane su osobe koje se bave ribarenjem, domaćice, obrtnici, umirovljenici, itd. Prikupljanje podataka od strane lokalnog stanovništva olakšalo je gračko porijeklo autorice rada.

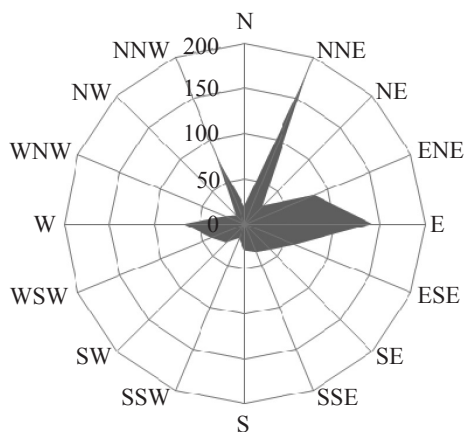
II. ANEMONIMIJSKI LEKSIK OPĆINE GRADAC

Područje Splitsko-dalmatinske županije, pa tako i Općine Gradac, obilježava pretežito blaga mediteranska klima, koju u primorskom pojasu zamjenjuje oštrija, submediteranska, a u kopnenim predjelima kontinentalna i planinska klima (Micro projekt, 2010). Na klimu Općine Gradac, najjužnije općine ove županije, presudno utječu struje Neretvanskog kanala te planina

Rilić, koja je štiti od kontinentalne klime Zabiokovlja; stoga ovo područje karakteriziraju blaga zima i duga topla ljeta. Spomenimo također kako Rilić predstavlja južni dio planinskog masiva Biokovo, koji putopisac Alberto Fortis (1984) naziva 'meteorološkim kazalištem' Makarskog primorja. »Zbog prodora zračnih masa s planine i mora, česte su promjene vremena posebno za vrijeme jesenskih i proljetnih mjeseci. Kiše su stabilne, a snijeg se u zimskim mjesecima zadržava samo na planinama i njenim obroncima. Prosječna godišnja količina oborina iznosi 1009 mm« (Vitlić, 2018: 22).

Prema podacima najbliže meteorološke postaje Ploče (udaljene 12 km od sjedišta Općine Gradac), prevladavajući vjetrovi na području Općine Gradac tijekom 2018. godine bili su burin (NNE), levant (E) i jugo u levantu (ENE) (vidi Graf 1). Pritom su na ovom području u promatranom razdoblju najučestaliji zabilježeni vjetrovi jačine 2 i 3 bofora, dok su najmanje učestali vjetrovi jačine do 7 bofora (50-61 km/h).

Graf 1. Godišnja ruža vjetrova Općine Gradac (DHMZ Ploče, 2018)

Izvor: Državni hidrometeorološki zavod, 2019

U nastavku rada opisuje se nazivlje vjetrova na području Općine Gradac. Krećući se po laticama ruže vjetrova ovoga područja u smjeru kazaljki zamišljenoga sata, opisat ćemo svaki pojedini vjetar, ukazati na učestalost njegova puhanja te navesti njegovo nazivlje koje je u lokalnom govoru nekad postojalo i/ili je još uvijek u upotrebi.

Tramuntana

Prva latica jadranske ruže vjetrova pripada tramuntani, hladnom i suhom vjetru umjerene jačine koji puše sa sjevera. »Kao i u drugih pomorskih naroda na Mediteranu tako i u nas *tramuntana* znači zvijezdu, stranu svijeta i vjetar koji odande puše. Od Istre do Boke ona se pojavljuje u brojnim varijantama lokalnih govora« (Vidović, 1992: 55). Ovaj se sjeverni vjetar na području Općine Gradac naziva se *tràmuntâna*, *trèmundâna* ili *trèmundânež*. Iako ima brojne sličnosti s burom, od nje se razlikuje po manjoj snazi, manjoj mahovitosti, kraćem trajanju te manjoj hladnoći. »Općenito se smatra da se pod utjecajem primorskoga gorja vrlo brzo nakon prodora hladnoga zraka preobrazuje u buru. Tramuntana se smatra prijelaznim stanjem do nastupa bure. Na to upozorava izreka tramuntana, bura paričana« (Sijerković, 2008: 233), a u Gradcu i *Tramuntana zove buru*. Dolazak tramuntane prati i meteorološki fenomen kada se more u kraćem vremenskom razdoblju nekoliko puta spušta i ponovno podiže, a koji stari Gračani nazivaju *ščîga*. Stoga je u narodu prisutna izreka *Kad je uvečer tramuntana, ujutro je ščîga*.

Bura

Bura je hladan i suh vjetar koji puše duž istočne obale Jadranskoga mora gdje planinski lanci dijele topao zrak nad morem od hladnog zraka nad kopnom (Gelo, 2005). Riječ je o jedinstvenoj pojavi u meteorologiji, koja se pojavljuje još samo ispod Kavkaza u Azovskome moru, gdje također nosi naziv *bura* (Buljan i Zore-Armanda, 1971). Zbog njezine hladnoće narod Općine Gradac zna reći kako im se za burnog vremena bura *uvukla ù kòsti*. Pritom, puše u *réfulima*, udarima, s kopna prema moru, naglo mijenjajući brzinu i smjer. Njih će stariji stanovnici Općine Gradac opisati riječima *Udrija je šipun bure!* »Brzine bure su 15, prelaze i 30 m/s, dok udari vjetra poprimaju i vrijednosti od 50 m/s« (Gelo, 2010: 156). Na njezinu snagu presudno utječe »orografija terena na kojemu blizina planine i sama nagnutost zaravni, pogoduju njezinoj snazi koja za vrijeme zimskih i proljetnih mjeseci zna doseći orkansku zna doseći orkansku snagu« (Vitlić, 2018: 22). Stoga se na području Općine Gradac kaže kako *bura dère, gòni, trîska*. Rušeći se prema moru, koje je više temperature, na površini mora stvara posolicu u obliku gustoga dima (tzv. fumarelu), pa narod ovoga kraja znade reći kako *dimi na moru*. Ovu pojavu igarski svećenik i književnik don Nikola Šimić (1853. - 1913.) opisuje: »Dim u dim; Primorje ne da ni gledat na se« (Šimić,

1998: 12). Inače, riječ je o vrlo opasnom i pogubnom vjetru za pomorce i ribare, o čemu svjedoči izreka: *Govori bura: Kad jedrim ja, ne jedri ti!*

»Naziv *bura* javlja se već u starogrčkom kao *boreas* (*anemos*), *sjeverni* (*vjetar*), u točno određenom značenju vjetra sa NE ili NNE (kod nas bi taj drugi bio *gregolevanat*), u latinskom kao *boreas*, talijanskom *bora*, francuskom kao *boree*, u španjolskom *boreas*, a svugdje znači ili vjetar iz prvoga kvadranta ili, još preciznije, iz NE ili NNE. Isto se tako javlja i u gotovo svih Slavena, već u praslavensko doba, a znači općenito vior, zao vjetar, oluju (kao i danas u ruskome), odakle je značenje *bure* kao oluje preneseno i u neke naše krajeve, ali ne u jadransku zonu gdje je uvijek imao samo značenje vjetra iz NE ili iz prvoga kvadranta, katkada više na N, katkada više na E, ovisno o konfiguraciji terena, obale, kanala« (Vidović, 1992: 60).

Uz najpoznatiju legendu o buri, koju je Petar Zoranić zabilježio u romanu *Planine* iz 1569. godine, postoji više narodnih predaja o nastanku ovog vjetra. »Jedna pučka izreka govori da se bura rađa na Dinari, da se krsti iznad Vruje pod Biokovom, a da piruje u Senju, dok druga kazuje, s nešto promijenjenim redoslijedom, kako se ona rađa u Senju, a umire na žalu u Vruji, između Piska i Brela« (Prosperov Novak, 2016: 57). Na području Općine Gradac buru zovu i *bura vèleškînja* jer se, prema narodnoj predaji, rodila na Veležu, krstila u Gradcu, a udala u Makarskoj. Uz *vèleškînju*, hladni vjetar koji puše od planine Velež prema toplijim primorskim krajevima, poznatu i kao *gornja bura*, u ovom kraju puše i *dôjnja bura* – za nju se kaže da puše s *Vrâta*, odnosno iz smjera ulaza u Neretvanski kanal. Kada zapuše *dôjnja bura*, narod kaže da je *pûnilo po dônjemu*.

Bura je opasan vjetar potencijalne razorne snage i pogubnih posljedica za ljude i njihovu imovinu. »Bura (...) škodi primorju; često ona silovito pukne, te lomi, bersti, razdire zemlju, usperljuga je i uspraši. Škodi još blagu kad ga zapane u planini; a ljudi od nje kašlju vele, pobajaju i često umiru. Najviše daje posla brodarima kad ji na moru zateče, jer ako se berxe bolje kraju ne prikerme, cerna majka za njima ide« (Kuzmanić, 1844: 221). Iako razorne snage i često pogubnih posljedica, ovaj vjetar stanovništvu Dalmacije već stoljećima donosi brojne koristi. »Texaci primorski misle da je nejaka bura korisna i potribita iza cvitanja loze i masline, jer se onda bolje truni uvenuto cvitje; i još da lozi pomaxe, ako je velika vlaga kvari« (Kuzmanić, 1844: 221). Bura pomaže u sušenju mesa i ribe, a time i njihovu konzerviranju. Općenito, ljudi je smatraju vjetrom za kojeg se *bistro misli*. Tijekom

burnih dana provjetrava se kuća, posteljina, kaputi i odjeća te se smatra čistim vjetrom. Iz tog se razloga u narodnim izrekama s ovoga područja često dovodi u vezu sa ženom: *Puše bura – čista žena; Bura je čista žena, sva oprana, umivena; Nema bolje čistunice od bure te Bura je ko i žena – pomete sve kantune*. Pritom, dok puše, bura proizvodi karakteristično hukanje, pa narod zna reći kako bura *buči* i *fjuče*. Kada rastjera oblake, stariji će stanovnici Općine Gradac reći da je *vrieme vedro ko ogledalo ili raščaralo je*. Stoga se bistro more nakon bure u Gradcu naziva *čáro more*. No bura se ne prikazuje uvijek u svojoj čistoći. Kada se nad Sredozemnim morem nalazi izraženo polje sniženoga tlaka (ciklona), a nad istočnim dijelom europskoga kontinenta anticiklona, nastaje ciklonalna bura³, koju narod ovoga kraja naziva *škurom burom, šporkom burom* ili *burom mrkujom*. Ovaj razorni vjetar u kombinaciji s padalinama često uzrokuje prekid pomorskog i cestovnog prometa, povija i čupa drveće, nanosi materijalnu štetu. Spomenimo kako se u mjestu Drvenik sitne kapi snijega i kiše nošene jakom burom nazivaju *svrticom* (Kostanić, 2011: 49). Imajući u vidu razornu narav škure bure, ne iznenađuje narodna izreka *Bože te očuvaj oblačne bure i vedra juga!*

Temeljem stoljetnog iskustvo promatranja i bilježenja vremena primijećeno je kako bura tijekom ožujka puše u gotovo pravilnim vremenskim razmacima, te se diljem Dalmacije uvriježila izreka o tri *marčane bure*. Na području Općine Gradac narod kaže: *Tri su bure u ožujku – sedmog, sedamnaestog i dvadeset sedmog*. Vjeruje se da će se bura, ako se ne ispuše u ožujku, ispuhati ljeti. Za prvu marčanu buru kaže se da traje osam dana, druga tri dana, a treća jedan dan (Vidović, 1992). Prema gračkoj narodnoj predaji, *Tri bure, ako se u ožujku ne ispušu, oće o Petru* (29. lipnja), *Iliji* (20. srpnja) i o *Velikoj Gospi* (15. kolovoza). Iznoseći podatke o pravilnostima u puhanju bure, Alberto Fortis navodi kako je od svih bura najtrajnija ona koja »puše oko blagdana Duhova, pa stoga ima ime *duhovčica*« (2008: 220). Taj naziv spominje i Ante Kuzmanović koji ju smatra 'osobitom' vrstom bure »koja ako bude tija, nebojati se nje kroz sve lito« (1844: 221).

Primjer pučkog pretkazivanja bure po prirodnim pojavama vrlo zorno prikazuje don Nikola Šimić u pripovijetci *Bolje je reć evo me, nego kamo me* sljedećim riječima: »Kume Ivane, nema ti kiše, ovo vrieme reži izpod sunca,

³ Hrvatska enciklopedija (2019) Bura. Članak dostupan putem poveznice <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10210> (stranici pristupljeno 12. rujna 2019.).

pa ako ti nebaci burom prvo ponoći, nek sam ja drugi. Ova utiha u zraku, ova mukavica u moru, hm! Nema ti sastave kiši, svih ovih dana bila velika osek u moru; a sinoć sam gledao, mjesec na trećaku, objesio se, u njemu kapi kiše, a u zviezdama bilo vjetra. Ovo će zagrmít, pa će okrenut u buru, viditi ćeš!« (Šimić, 1998: 11). Višestoljetnim promatranjem vremenskih prilika uočeno je kako dolazak bure nagovještavaju oblaci koji se u Drveniku nazivaju *špijunima*.

Imajući u vidu kako je bura (uz jugo i maestral) jedan od vjetrova koji ima važnu ulogu u životu žitelja Dalmacije, pa tako i na području Općine Gradac, u narodu su se ustalile brojne prognostičke izreke i zapažanja o buri, poput primjerice: *Kad bura puhne, svakome je bude; Bura goni, vrag se ženi; Bolje Tri kralja bez mesa nego bez bure!; Crveno nebo zbori – sutra će bura; Što burnija Svijećnica, to lipše proliće!; Kad je oseka, ne triba ti se misliti – bura će!; O Gospojini bura, snijeg zimi dugo dura*, te brojne druge.

Burin

Burin je slab vjetar s kopna koji puše uglavnom tijekom ljetnih mjeseci, a smjer mu se podudara sa smjerom puhanja bure. «Najjači je pred izlazak Sunca, a ponekad se zbog svoje jačine može zamijeniti s burom. Smjer burina je NNE do ENE, prema južnim područjima istočnih obala Jadrana je pretežno istočni, dok je na zapadnoj obali Jadrana jugozapadni. Slabiji je od maestrala, rijetko prelazi 12 m/s. Burin dopire do 30 km na pučinu, a debljina sloja vjetra dolazi do 300 m. Burin je ustvari kombinacija vjetra s kopna na more (skopnac) i vjetra s brda prema dolini (zgorac)« (Gelo, 2010: 163). Iako je riječ o vjetru slabije snage, »stari pomorci ga ne vole, smataju svoja jedra i okreću put luke – samo te sitne lađice sa svojim izderanim jedarcima prkose burinu« (Horvat, 1931: 152). Počinje puhati nakon zalaska Sunca, preciznije, onda »kad maestral prestane« (Hoić, 1896: 205). Izlazak Sunca označava i završetak puhanja burina. No pojedni autori smatraju ga tek blažim oblikom bure. Naime, prema Skoku burin je »bura manje žestine« (1971: 238) te prema Braici »slaba bura« (2015: 352). Na području Općine Gradac burin se također poima kao slabija bura.

Spomenimo također kako iz smjera NNE puše vjetar koji lokalno stanovništvo Gradca naziva *nèretvânac*, budući da puše iz smjera ušća rijeke Neretve. Riječ je o prohladnom vjetru koji nije jake snage, koji, poput burina, izlaskom Sunca također prestaje puhati.

Jak i hladan zimski vjetar koji puše iz smjera NEN stariji stanovnici Općine Gradac nazivaju i **bura po levantu ili grego levante**. Stoga se u Gracu rijetko, ali još uvijek, može čuti izreka: *Okrenilo je na grego levante, lipo će vrime*.

Levanat

Levanat je istočni vjetar koji tijekom ljetnih mjeseci puše jednolično i redovito uz oblačno nebo i kišu. »Etimologija mu je jasna: *levanat (livanat)* smo posudili iz tal. *levante*, koja riječ primarno znači *sol levante*, stranu svijeta gdje se Sunce diže, izlazi, ishodi, dakle zapadni ju je Mediteran stvorio prema Levantu, istočnom Mediteranu, a po toj primarnoj oznaci nazvan je i vjetar koji s te strane svijeta puše: *levante, levanat*. U značenju strane svijeta taj je termin poznat i u drugim mediteranskim jezicima; u francuskom (*Jevant*), španjolskom (*levante*). »U novogrčkom se pak javlja zabilježen od 16. st. kao *lebánte*« (Vidović, 1992: 61). U našim se izvorima istočna strana svijeta i vjetra koji puše iz smjera istoka spominje od 15. st. kao *livanat*, a od 16. kao *levanat*, rjeđe *livant* (Vidović, 1992). Stariji Gračani sjećaju se kako se za ovaj vjetar uz *levant* te *levanat* koristio i naziv *furìa*, budući da nastupa naglo i silovito. Iako se ovaj izraz i danas koristi, stanovnici Graca na pojavu levanta znaju reći *Šta je zafurijalo!* Stanovnici Sućurja nazivali su ga *jutâš*, budući da je, zbog konfiguracije terena, puhao izravno u mjesto, dok su ga Neretvani nazivali *póljâk*, vjetrom iz polja. Pritom, »puše ne samo na Jadranu i Italiji već i na krajnjem zapadu Sredozemlja, osobito kod Gibraltara« (Gelo i dr., 2005: 99). Riječ je o vjetru kratkog vijeka koji se javlja tijekom jutarnjih sati, a koji prestaje oko 10-11 sati ujutro. »Premda najčešće počinje nakon tišine, gotovo nikad ne završi u bezvjetrici već prelazi u buru (sjeveroistočnjak) ili jugo (jugoistočnjak). Odatle i izrjeka levantara – bura parićana« (Sijerković, 2008: 237).

Uz ljetni, valja razlikovati i zimski levanat, jak, hladan i vlažan vjetar iz istočnog smjera koji ima obilježja i juga i bure. »Općenito se može zaključiti da je posrijedi neugodan vjetar, hladan i jak, pritom vlažan, s mnogo oblaka, bez sunca. Povremeno pri njegovu puhanju pada kiša, gdjekad i snijeg. Sudeći prema hladnoći, može se zaključiti da puše s kopna kao i bura, pa je zato prilično nejasan izostanak njezine mahovitosti« (Sijerković, 2008: 237). Zimski levanat zna potrajati danima, pa su za ovoga vremena ribari prisiljeni čekati povoljnije vrijeme za isplavljanje. Višednevni levanat na

području Općine Gradac naziva se *lèvantârom*. »Do promjene dolazi kada vjetar odlučno skrene, u pravilu na jugo (SE). Tada vrijeme dalje ide svojim uobičajenim tijekom« (Vučetić i Vučetić, 2002: 67).

Budući da za trajanja levanta od hladnoće zna stradati stoka, u našim je krajevima poznat pod narodnim nazivom *kòzomôr*. Zanimljivo je kako ovaj naziv za zimski levanat, odnosno vlažno, vjetrovito i hladno vrijeme s jakim istočnjakom koristi i dubrovački dramatičar Marin Držić (1508. - 1567.) u jednoj od svojih najpoznatijih komedija *Dundo Maroje* (napisana 1551. g.): *Neće vazda jednako vrijeme bit: za slatkijem ljetom dođe i gorka zima; i ti cvijet od ljeposti, kojom se oholiš, mogao bi i kozomor još potlačit* (*Dom Marina Držića*, 2019).⁴

Kada levanat promijeni smjer s istoka prema jugoistoku, stanovnici Općine Gradac reći će kako puše *jùgo u lèvantu*, *vîtar koji donosi kišu*.

Jugo

Jugo je vrlo čest topao i vlažan vjetar jugoistočnog smjera koji ima značajnu ulogu u životu svih primoraca. »Po svom podrijetlu, to je suh i vruć kontinentalni tropski zrak iz sjeverne Afrike koji se tek na svom putu preko Mediterana obogati vlagom« (Brajković, 1981: 202). Prema Skoku (1971) naziv jugo je sveslavenskog porijekla i označava položaj Sunca u podne, stranu svijeta te topao vjetar koji puše iz južnog kvadranta. Uz naziv jugo za jugoistočni vjetar u Dalmaciji se upotrebljavaju i izrazi *široko*, *šilok* i *šiloko*. Na području Općine Gradac koristi se naziv *šiloko*, ali i *jùžina*. Međutim, pogrešno je smatrati jugo i široko siniminima. Naime, »jugo nije široko, no ponekad široko može prerasti u jugo, a nikad obratno. Široko je tipičan vjetar koji puše nad sjevernom Afrikom prelazeći preko Sredozemnog mora i ponekad zalazi u Jadransko more« (Gelo, 2010: 161). Uz navedene nazive za vjetar jugoistočnog smjera stariji kazivači navode još i *jùžinu*, *jùgovinu*, *biłojùg* i *òprljòš* (opali voćke). Nastupanje juga prati gomilanje kišnih oblaka pa starije lokalno stanovništvo zna reći: *Sve se nàlòjilo* (Naoblačilo se) ili *Zdùšilo se* (Naoblačilo se).

⁴ Dom Marina Držića (2019.) <https://muzej-marindrzić.eu/marin-drzic-dundo-maroje/marin-drzic-dundo-maroje-prvi-cin/> (stranici pristupljeno 23. rujna 2019. godine).

Jugo nikad ne nastupa iznenada, a najprisutnije je na južnom Jadranu. Njegova snaga najjača je na otvorenome moru, gdje stvara valove visoke od 3 do 5 metara, koji mogu ugroziti odvijanje brodskog prometa. Iako se javlja tijekom cijele godine, najprisutnije je tijekom hladnih razdoblja. »Zimi obično traje po tjedan dana, no ponekad s kraćim prekidima može potrajati i do tri tjedna« (Gelo, 2010: 161). Dugotrajnost i snagu ovoga vjetra možda najbolje sažima narodna poslovice *Dok je jugo, nije vrime drugo*, prisutna i na području Općine Gradac.

Budući da se pojavljuje u sklopu područja niskog ili visokog tlaka, razlikujemo ciklonalno i anticiklonalno jugo. »Ciklonalno jugo nastaje kad se ciklona iz zapadnoga Sredozemlja približava Jadranu ili kad se ona nalazi u njegovoj blizini. Za taj vjetar značajna je visoka vlažnost, najčešće kiša i loša vidljivost, a zimi vrlo rijetko i snijeg (prije svega na obali)« (Gelo i dr., 2005: 77). Za dugotrajno jugo s kišom na području Općine Gradac ustalio se naziv *gnjilo jugo*. Valja spomenuti kako u Dalmaciji, pa tako i na ovom području, nekoliko puta godišnje sredozemna ciklona uz obilne padaline donosi pustinjski pijesak i prašinu, najčešće žuto-crvenkaste boje. U narodu je ova pojava poznata kao *šporka* ili *crvena kiša*. S druge strane, »anticiklonalno se jugo pojavljuje kad se nad jugoistočnom Europom nalazi anticiklona ili njezin izraženi ogranak, a obilježava ga dosta oblačno i beskišno vrijeme« (Gelo i dr., 2005: 77). Jedan od oblika suhog juga bez oborina koje se pojavljuje pred Uskrs diljem Dalmacije poznat je kao *pašijunsko jugo*, u Općini Gradac naziva se i *pašijun*. »Ova suha jugovina štetna je jer suši biljne klice; ljudima ne donosi drugih bolesti osim umora i zlovolje, pa su nerasploženi, ali za naknadu imaju obilan ulov ribe, za koji se vjeruje da je njezina zasluga« (Fortis, 1984: 220). Djelovanje juga na ljudski organizam igarski svećenik i književnik don Nikola Šimić ovako opisuje: »Jugo ti umrtvi život, obavije te neka zlovolja, a kad gledaš iz zaklonita kako se narav na dvoru hrve; nekud ti je ugodno; tebi je u sobi liepo, a drugomu kako je da je« (Šimić, 1998: 26). Istovremeno, književnik Niko Andrijašević (1882. - 1951.) iz Gradca u jednoj od svojih pripovijesti navodi kako »huji sparna jugovina« (2014), dok don Nikola Šimić kazuje kako je »nadula južina«.

Unatoč postojanju suvremenih prognoza vremena, u narodu je još uvijek prisutan sustav iskustvenih prognoza, utemeljen na višestoljetnom promatranju različitih zbivanja u prirodi i njihova povezivanja s vremenskim događajima koji su slijedili (Sijerković, 2010). Jedan od sigurnih znakova

koji pretkazuju dolazak juga na području Općine Gradac su oblaci koji se gomilaju oko vrha Sv. Ilija, najvišeg vrha poluotoka Pelješca, vidljivog iz ovoga kraja. Tako u narodu postoje izreke: *Sv. Ilija u oblacima, jugo na vratima* te *Mrka kapa, zla prilika*. Za naoblaku iznad Pelješca, odnosno oblačno vrijeme sa sumaglicom koje nagovještava promjenu vremena, u narodu ovoga kraja poznat je i naziv *trmä*, zabilježen u Gradcu i Drveniku. Diljem Dalmacije, pa tako i na području Općine Gradac, na osnovi višestoljetnog promatranja prirode uz jugo su vezane brojne prognostičke izreke i zapažanja, poput primjerice: *Jugo – siromaška majka, Posli juga dolazi bura* ili *Čuvaj se bure kad počne i juga kad završava*.

Zaključno, valja spomenuti kako je uz jugo na području Općine Gradac iz SE smjera poznat još jedan lokalni jugoistočni vjetar. Riječ je o *pèlišnjâku* ili *pèlješnjâku*, koji puše iz smjera Pelješca, odnosno *izvânka*.

Oštro

Sljedeća latica jadranske ruže vjetrova pripada vjetru oštro. Naziv oštro (lat. *auster*; tal. *ostro*: južni vjetar) označava i stranu svijeta i vjetar koji s nje puše. Sijerković (2008) ga naziva 'najzagonetnijim vjetrom na jadranskoj mornarskoj i ribarskoj vjetrovnici'. Riječ je o olujnom vjetru koji najčešće puše u hladnom dijelu godine, a u izvorima je poznat u 15. i 16. st. (Vidović, 1992). No oštro puše i tijekom ljetnih mjeseci, kada se javlja kao prethodnik maestrala. Najčešće se javlja na otvorenome moru srednjeg i južnog Jadrana. »Razvoju takva vjetra ondje pogoduju mnogi oblici polja tlaka koji se zamjećuju u Sredozemlju, posebice u hladnom polugodištu. Oštro se zamjećuje u okolnostima doline u polju tlaka (zadiranje niskoga tlaka u područje višega), ispred atmosferske fronte koja leži u osi doline, zatim na prednjoj (istočnoj) strani ciklone u Genovskom zaljevu, na Jadranu, pak i u središnjoj Europi« (Sijerković, 2008: 241). Ovaj je vjetar kratkoga vijeka, uzburkava more i nestane zajedno sa Suncem. »Oštro može biti vrlo jak vjetar te s juga donosi guste, tmaste oblake iz kojih obilno kiši, a katkad i grmi. Zapravo, posrijedi je jako nevjeme, kojemu je nadjenuto i posebno ime: oštrijada ili oštralada. Prati ga i uzburkano more« (Sijerković, 2008: 241).

Za oštro je diljem istočne obale Jadranskoga mora poznat niz srodnih naziva »oštar, oštrac, oštračina, loštračina (jaki S vjetar), oštrin, oštrijal, loštrin, loštrac, loštrinac (slabi S vjetar), oštralada (oluja iz oštra)« (Poje,

1995: 59). Na području Općine Gradac poznat je kao *oštro* – s tim da se slabo oštro naziva *oštrîn*, a jako *oštrăcina*.

Garbin

Garbin (od tal. *garbino* < srednjovj. lat. *garbinus* < prema arap. *garbî*: zapadni) je vlažan i umjereno topao jugozapadni vjetar koji donosi obilne oborine. Tijekom zimskih mjeseci može doseći i olujnu snagu. »Pojavljuje se *garbin* u raznim varijantama lokalnih govora: *garbin*, *gerbin*, *garbun*, *grbin*, *grbinj*. Ako je olujnoga karaktera, onda ga nazivaju augmentativima *garbinada* i *garbinjačina*« (Vidović, 1992: 65). U Gracu je *garbinada vitar od nêvere – sve izmiša i izbuca*. S druge strane, »kao lagan vjetar, povjetarac, zove se deminutivom *grbinić*« (Vidović, 1992: 65).

Garbin počinje puhati kretanjem vjetra od oštra prema sjeverozapadu. »Za njegova puhanja na moru se ‘križaju’ valovi, oni zaostali od prethodnog juga i oni koji su gonjeni promijenjenim vjetrom. S obzirom na položaj naše obale, kao i na to što je *garbin* rijedak, jadranske luke obično nisu zaštićene od njega« (Sijerković, 2008: 242). Puše okomito na obalu stvarajući pritom velike valove. More se zamuti, zapjene uvale, digne plima, a plovidba postane nemoguća. »Mnoge drage koje su za duvanja južine zaklon, postanu pakao kada nastane ova promjena smjera vjetra; a na mjestima gdje je obala od rehavog, tj. zemljastog ili muljastog građiva, more se zamuti za koji kilometar daleko od obale, pa je od toga i nastala pučka: *Garbin ljuti koji more do dna muti*« (Marki, 1950: 110). Zbog njegove neugodne čudi *garbin* su stanovnici istočne obale Jadranskog mora nazivali pujiška odnosno puljiška bura, jer prema našoj obali puše iz smjera talijanske pokrajine Puglie (Vučetić i Vučetić, 2002). Na području Općine Gradac nazivaju ga *pujiška bura*. No iako neugodan, *garbin* ne traje dugo.

Za ovaj se vjetar kako u svakodnevnom govoru, tako i u stručnoj literaturi ustalio i naziv *lebić*. »Lebić, pak, dolazi od talijanske riječi *libeccio*, ‘libijski’, i po nazivima bi se činilo da su *garbin* i *lebić* zamijenili mjesta, ali čudnovati su putevi riječi« (Vučetić i Vučetić, 2002: 53-54). U našim je krajevima izraz *lebić* »zabilježen od prošlog stoljeća, ali je prema augmentativnoj izvedenici *lebićada*, koja znači oluju iz *lebića*, tj. prema mlet. nastavku *-ada*, vjerojatno postojao u našim jadranskim govorima i prije (ven. *libicchiada*, u tal. govoru Istre je zabilježen lik *Jebicc*, a u genovskom *Jebecciada*). U tal. govorima termin se javlja od 17. st.« (Vidović, 1992: 64).

U Općini Gradac ovaj se vjetar naziva *lèbić* ili *lèbićàda*. No, iako je »nekima garbin isto što i lebić, ponegdje ribari rade finu razliku pa za vjetar iz SSW smjera kažu garbin, a za onaj iz pravca SW lebić« (Vučetić i Vučetić, 2002: 53).

Pulenat

Vjetar koji se na laticama ruže vjetrova smjestio između garbina i maestrala naziva se pulenat ili punenat. Označava stranu svijeta i vjetar koji puše s te strane svijeta »Kao opozicija istoku gdje se Sunce diže, izlazi, rađa (tal. *levante, oriente*), zapad je strana svijeta gdje Sunce pada, zalazi, nestaje, umire (*ponente*). Pulenat smo preuzeli i adaptirali iz tal. - mlet. rječnika / (p-o-n-ente > p-u/-en(a)t/). Iz te osnovne posuđenice izvedeni su deminutivi *pulentàc*, koji znači *pulentàc*, većinom ljetni, a mlet. augmentativ *ponentàda, usvojen kao pulentàda*, znači zimski *pulènat*, olujne snage, vrlo opasan na Jadranu« (Vidović, 1992: 66). Riječ je o zapadnom vjetru umjerene snage koji ne puše često, koji tijekom zimskih mjeseci može doseći olujnu snagu. »Kad je olujne snage, nazivaju ga pulentada, a kad je povezan s nevremenom – pulentera« (Sijerković, 2008: 243). Zbog njegove silovitosti na području Općine Gradac narod tvrdi kako je *pulentada opasna skoro poput bure*.

Pulenat nastaje skretanjem jugozapadnjaka lebića na sjeverozapadnjak i tramuntanu. Budući da stvara neugodne valove, za njegova trajanja ne preporučuje se plovidba. Naime, »pulenat podržava valove iz jugozapadnog smjera stvorene puhanjem lebića i nešto ih modificira suprotstavljajući ih preostalim valovima juga i jugoistoka. Pulenat pomaže nestanku valova juga i doprinosi konačnom bržem stišavanju valova. Slično lebiću, valovima sa zapada upada u luke otvorene zapadu i u njima stvara bibavicu neugodnu za boravak brodica« (Meteorološki priručnik za nautičare, 2019.).

Kad u Gracu zapuše pulenat, kaže se *zapùlentalo je*. Stariji kazivači naglašavaju kako dolazak pulenta najavljuje oseka, a dolaskom pulenta istovremeno nastupa podizanje razine mora. Zaključno, »uvijek nakon njegovog prestanka zapuše vjetar koji je puhao prije nego što je zapuhao pulenat, pa se za njega kaže da 'što nađe, to i ostavi'« (Zadarska županija, 2003: 32). Ova je izreka prisutna i na području Općine Gradac.

Maeštral

Posljednja latica jadranske ruže vjetrova pripada maestralu, vjetru iz sjeverozapadnog smjera koji puše uglavnom tijekom ljetnih mjeseci. Stoga Hoić (1896) navodi kako su ljeti na Jadranskom moru gospodarstvo podijelili vjetrovi maistral i burin. »Maestralom nazivamo vjetar koji nastaje kad se spoje etezije, slab sjeverozapadnjak, s dnevnim vjetrom s mora, sa smorcem. Takve su okolnosti zamalo isključivo prisutne u toplijoj polovici godine, kad je danju more hladnije od kopna, i kada su ostvareni sinoptički uvjeti (raspored polja tlaka) za nastup etezija« (Sijerković, 2008: 246). Vidović (1992) ga naziva 'najpjesničijim jadranskim vjetrom' jer tvori bitan dio ljetnog ugođaja na moru, kako primoraca, tako i njihovih gostiju. »Na našem Jadranu taj je naziv poznat u brojnim varijantama: *maestral*, *maestrao*, *maestro*, *maijstro*, *maistral*, *maistrao*, *maistro*, *maistralić*, *maištral*, *majestral*, *majistral*, *majištral*, *majištrol*, *majstral*, *majstro*, *majštral*, *maštral*, *meštra*, *meštral* - više ih ima nego bilo za koji drugi vjetar« (Vidović, 1992: 67). Iako ga se ponekad naziva i *smorcem*, budući da puše s mora, u Općini Gradac taj se naziv ne koristi.

Riječ je o vjetru lijepog vremena koji se javlja prvenstveno uz vedro nebo. Naime, »za lijepih, pretežno vedrih dana, maištar redovito ne izostane. Počne da duva jutrom oko 9-10 sati kao slab povjetarac, pak ojača do po podne, tako da diže katkada i visoke valove, a prestane duvati oko zapada sunca ili još prije. Nije nikada opasan za pomorce, jer duva jednolično, gotovo bez mahova i ne dune iznenada kako to često biva kod bure« (Marki, 1924: 18). U pravilu, puše brzinom od 5 do 8 m/s, dok je prema južnom Jadranu jači te može doseći i prijeći 15 m/s (Gelo, 2010). No, postoje slučajevi kada puhanje maestrala izostane. »Ako nema maistrala, znak je da je nastupilo neko poremećenje i može se očekivati da će nakon tišine, koja potraje obično jedan dan, okrenuti na južinu, odnosno da će se vrijeme pokvariti. Ali već ako maistral zakasni, i umjesto u 10 sati dune oko podne ili čak popodne, pa i ako svrši ranije, to jest koji sat prije zalaza Sunca ili je uopće vrlo slab, znači da je kvarenje vremena blizu. Naprotiv, ako za rđava ili nestalna vremena, dune maistral makar samo popodne, znak je da se vrijeme poboljšava« (Marki, 1950: 108).

Maestral je omiljeni ljetni vjetar svih onih koji uz more ili na moru obitavaju. »Maestral je na Jadranu vrlo učinkovit i koristan vjetar. Donoseći svježiji zrak s mora ublažava ljetnu žegu, vrućinu i sparinu te djeluje povolj-

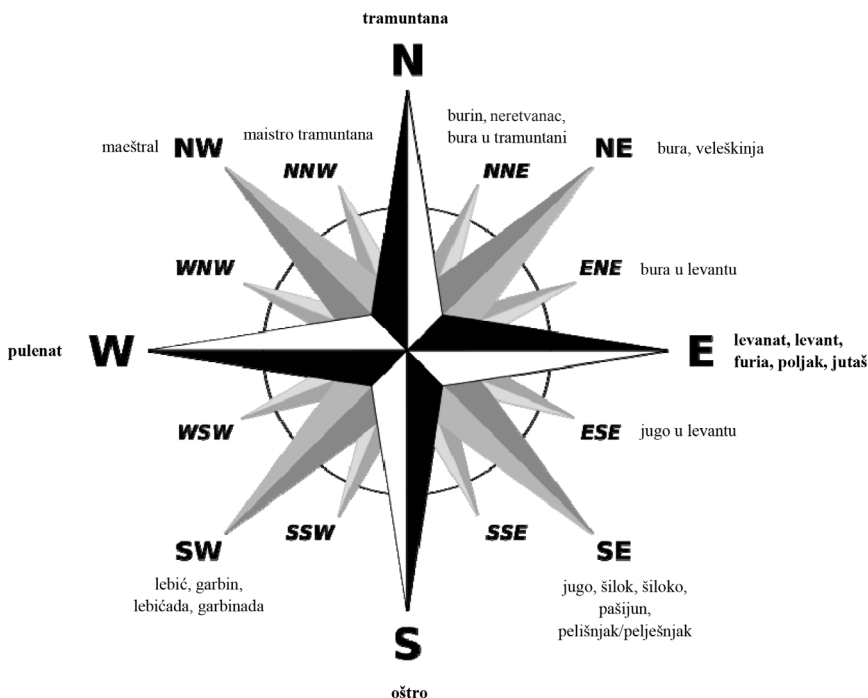
no higijenski i zdravstveno. Omiljen je i kod jedrilčara jer puše jednolično, postojanoga je smjera i malokad se razmeće jačinom. Samo mjestimice, ondje gdje su morski kanali položeni u smjeru njegova puhanja, može postati jakim. Tada je opasan za male jedrilice, a zbog valova koje podiže na moru neugodan je i za kupače« (Sijerković, 2008: 247). Zbog laganog puhanja starije gračko stanovništvo kaže kako *majštral ćurlika*. Njegov osvježavajući učinak tijekom ljetnih mjeseci rezultirao je činjenicom kako je »maestral bio 'graditelj' naših starih primorskih gradova. Smjeru maestrala otvarale su se, naime, gradske ulice da bi svjež dašak ovog vjetera nesmetano prolazio gradom. Lijep je primjer te mastralove arhitekture stara jezgra Korčule« (Vučetić i Vučetić, 2002: 48).

Nastupanje maestrala u prirodi gotovo nikada ne prođe neopaženo. »U većini slučajeva maestral najavljuju, i do dva sata unaprijed, sivobijeli oblaci (bijeli grumeni) iznad brda i otoka« (Sijerković, 2008: 247). Njegovu pojavu najlakše je pratiti na morskoj površini. »S pučine prema kopnu premješta se modra pruga namreškana mora na dotad mliječno mirnoj površini, istodobno i nebo potamni, umjesto bijele dobije tamnomodru boju« (Sijerković, 2008: 247).

Maestral u pravilu ne puše tijekom zimskih mjeseci. Ipak, ukoliko se to dogodi, uslijedit će pogoršanje vremena. »Ovaj vjetar zna puhati iz smjera NW, ali i iz WNW i W, a rezultat je uspostave termičkog odnosa kopnomore, koji u zimskom razdoblju ne može dugo potrajati. Donosi vedro i prohladno vrijeme te relativno suh zrak koji još pojačava osjet hladnoće. Kako iz dana u dan vjetar slabi, vrijeme biva sve ugodnije i toplije. No ribari kažu: *Ne viruj litskoj oblacini ni zimskoj vedrini*, jer je takvo vrijeme predznak jačeg pogoršanja i to ne bilo kojeg« (Vučetić i Vučetić, 2002: 65). U Gracu je, prema navodima starijih kazivača, nekada bila prisutna izreka *Maistro d'inverno, diavolo dall'inferno*, u prijevodu *Maestral zimi, vrag iz pakla*. No ribari su nekada znali iskoristiti i takav maestral. »Naime, nakon zimskog maestrala neminovno je jugo (SE). Talijani kažu: *El maestro xe el rufian del scirocco*, što će reći: *Maestral je svodnik jugu*. Što je to značilo za ribare? Maestral i jugo suprotnog su smjera, pa se s jednim vjetrom moglo odjedriti do bogate ribolovne pošte, a za nekoliko se dana s drugim vratiti u matičnu luku. 'Operacija' zimski maestral – jugo toliko je bila uhodana i točna da su je ribarske družine na srednjodalmatinskim otocima u svako doba zime, a najčešće u siječnju i veljači, koristile uvijek kad bi im se ukaza-

la prilika« (Vučetić i Vučetić, 2002: 65). Zaključno, ako maestral zapuše iz pravca sjever-sjeverozapad stari ga Gračani nazivaju **maistro tramuntana**. S maestralom se zatvara ruža vjetrova Općine Gradac.

Prikaz 1. Ruža vjetrova Općine Gradac

ZAKLJUČAK

Cilj ovoga rada je predstavljanje anemonima, odnosno naziva za vjetrove u lokalnoj toponimiji Općine Gradac, koji su se koristili u lokalnom govoru i/ili su još uvijek u upotrebi. Naime, »vjetruľja hrvatskog Jadrana, koju susrećemo na terenu, u ustima još rijetkih izvornih govornika, značajno se razlikuje od one u radijskim i televizijskim izvještajima i *prognozama*. No s obzirom da je riječ o leksemima koji se još jedino mogu zateći u dijalektalnim djelima, rječnicima mjesnih govora i toponimima, potrebno im je posvetiti pozornost. Osobito zbog (...) populacijske regresije na velikom

broju točaka« (Skračić, 2004: 435). Dodajmo tome i činjenicu, na koju upozorava Skračić (2004), kako su ulogu imenodavaca za vjetrove i strane svijeta preuzeli meteorolozi, iz čega proizlazi opasnost da će iz upotrebe nestati i posljednji lokalni nazivi za vjetrove koje oni nisu prihvatili u svoje okrilje. Stoga nam ove nazive valja sačuvati kao našu nematerijalnu baštinu, kao živo svjedočanstvo suživota čovjeka i mora. Naime, jezik je i najugroženiji oblik nematerijalne baštine s obzirom na procese globalizacije koji ozbiljno ugrožavaju jezični diverzitet nametanjem monolingvalne komunikacije. Smrću jezika umire svijet kojemu je on pripadao, a time i ostali njegovi oblici nematerijalne baštine (Božanić, 2014: 341). Stoga, čuvajući nazivlja koja su koristili naši preci, čuvamo našu povijest i identitet od zaborava – *da njihove riči ne odu u vitar*.

Iako se ovim radom ne iscrpljuju svi nazivi za vjetrove na području Općine Gradac, dostatan je da uočimo neke pravilnosti. Naime, većinu nazivlja ovo područje dijeli s ostatkom Jadrana, ali i brojnim mediteranskim zemljama. Ipak, zabilježen je i niz lokalnih vjetrova, poput: *nèretvânac* (NNE), *bura veleškinja* (NE), *furìa*, *póljâk*, *jûtâš* (E) te *pèlišnjâk/pèlješnjâk* (SE). Zaključno, valja istaknuti kako ovaj rad ne predstavlja sveobuhvatno anemonimijsko nazivlje Općine Gradac, ali predstavlja prvi korak u njegovu istraživanju, čuvanju od zaborava te poticaj za nastavak istraživanja na ovom području.

LITERATURA

1. Alaupović-Gjeldum, Dinka (1992), »O nekim osobitostima tradicijskog graditeljstva Makarskog primorja«, *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 1, No. 1, str. 151-160.
2. Andrijašević, Niko (2014), *Život i djelo*, Split: Naklada Bošković.
3. Božanić, Joško (2014), »Kultura sjećanja i strategija zaborava«. *Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke*, Vol. 6-7 No. 6-7, str. 339-350.
4. Braica, Silvio (2015), »Kratki pojmovnik o moru, ribarstvu i pomorstvu«, *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 22, No. 1, str. 343-406.
5. Brajković, Vladislav (1981), *Pomorska enciklopedija*, Knjiga 5. Mito-Pa. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.

6. Fortis, Alberto (1984), *Put po Dalmaciji*, Zagreb: Globus.
7. Gelo, Branko i dr. (2005), *Meteorološki pojmovnik i višejezični rječnik*, Zagreb: Državni hidrometeorološki zavod.
8. Gelo, Branko (2010), *Opća i primorska meteorologija*, Zadar: Sveučilište u Zadru.
9. Hoić, Ivan (1896), »Prvo naučno putovanje sa 'Margitom' jahtom naučičke škole u Bakru«, u Brusina, S. (1896), *Glasnik Hrvatskoga naravoslovnoga društva*, Zagreb: Kraljevska zemaljska tiskara.
10. Horvat, Josip (1931), *Lijepa naša... rukovet zapisaka o našim najljepšim krajevima*, Zagreb: Naklada Zaklade tiskare Narodnih novina.
11. Kostanić, Neven (2011), »Stare drveničke riči«, rad dostupan putem poveznice <https://vdocuments.site/81926158-stare-rijeci-gornjeg-primorja.html> (stranici pristupljeno 11. rujna 2019.).
12. Kuzmanić, Ante (1844), »Fisika. Ništo o vitru, a osobito o buri Biokovskoj«, *Zora Dalmatinska*, Opseg 1, str. 221.
13. Marki, Erald (1924), *Klimatske prilike Dalmacije*, Split: Splitska društvena tiskara.
14. Marki, Erald (1950), *Vrijeme: praktična uputa u upoznavanje i proricanje vremena bez upotrebe sprava*, Split: Pomorsko-brodarski savez Jugoslavije.
15. Poje, Dražen (1995), »O nazivlju vjetrova na Jadranu«, *Hrvatski meteorološki časopis*, Vol. 30, str. 55-62.
16. Podgorelec, Sonja i Sanja Klempić Bogadi (2012), »Socio-geografske promjene u naseljima Makarskog primorja«, u Mustapić, Marko i Hrstić, Ivan (ur.) (2012), *Makarsko primorje danas. Makarsko primorje od kraja Drugog svjetskog rata do 2011*, Zagreb: Grad Makarska i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 101-120.
17. Prosperov Novak, Slobodan (2016), *Vruja. Grad od vode i vjetra*, Split: Splićanka. Point.
18. Šimić, Nikola (1998), *Slike i crte iz seoskog života*, Reprint izdanje. Split: zbornik Kačić.
19. Sijerković, Milan (2008), *Kad laste nisko lete... knjiga pučke prognoze*, Zagreb: Školska knjiga.
20. Sijerković, Milan (2010), »Pučko prognoziranje vremena prema ponašanju životinja upozorenje od mrava i slonova: stižu kiša i poplava!« - 1. dio. *Hrvatske vode* (18) 71, str. 75-80.

21. Skok, Petar (1971), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knjiga prva A-J. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
22. Skračić, Vladimir (2004), »Nazivi vjetrova i strana svijeta u jadranskoj toponimi«, *FOC* 12-13 (2003-2004), str. 433-448.
23. Vidović, Radovan (1992) »Koine pomorskoga anemonimijskoga nazivlja (s posebnim osvrtom na splitsko područje)«, *Čakavska rič*, Vol. XX, No. 1, str. 53-75.
24. Vitlić, Boris (2018) »Potencijali razvoja ruralnog turizma na Makarskom primorju«. Diplomski rad. Dostupan putem poveznice: <https://zirnask.hr/islandora/object/unizd%3A2327/datastream/PDF/view> (stranici pristupljeno: 11. listopada 2019.).
25. Vučetić, Marko i Vučetić, Višnja (2002), *Vrijeme na Jadranu. Meteorologija za nautičare*, Zagreb: Fabra.

Ostali izvori

1. Dom Marina Držića (2019) <https://muzej-marindrzic.eu/marin-drzic-dundo-maroje/marin-drzic-dundo-maroje-prvi-cin/> (stranici pristupljeno 23. rujna 2019. godine).
2. Državni hidrometeorološki zavod (2019) Godišnja ruža vjetrova općine Gradac (DHMZ Ploče).
3. Državni zavod za statistiku (2013) Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine. Dokument dostupan putem poveznice: <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm> (stranici pristupljeno 23. kolovoza 2019.).
4. Google Maps (2019) Položaj općine Gradac u odnosu na more i kopno (stranici pristupljeno 2. listopada 2019.).
5. Hrvatska enciklopedija (2019) Bura. Članak dostupan putem poveznice <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10210> (stranici pristupljeno 12. rujna 2019.).
6. Meteorološki priručnik za nautičare (2019) <http://lipovscak.com/meteo/vjetrovi.html> (stranici pristupljeno 2. listopada 2019.).
7. Micro projekt (2010) Program ukupnog razvoja. Analiza situacije. Grad Makarska, dokument dostupan putem poveznice <https://makarska.hr/clients/1/documents/447.pdf> (stranici pristupljeno 2. listopada 2019.).

8. Zadarska županija (2003) Studija korištenja i zaštite mora i podmorja na području Zadarske županije. Pokretanje procesa integralnog upravljanja obalnim područjem Zadarske županije. Dokument dostupan putem poveznice https://www.zadarska-zupanija.hr/images/dokumenti/1_Studijakoristenja_i_zastite_mora_i_podmorjaZz.pdf (stranici pristupljeno 21.10.2019.).

ANEMONYMY IN THE SPEECH OF THE MUNICIPALITY OF GRADAC

Summary

Following the petals of the wind rose the present paper describes characteristics and names of 12 winds of the area of Gradac municipality that are no longer used or have persisted to this day in the local speech. This is a first research of the anemonymyc names of the municipality of Gradac, representing a contribution to the preservation of this segment of intangible cultural heritage from oblivion, and a valuable incentive for further research in this area.

Key words: *winds; weather forecast; anemony; non-material cultural heritage; municipality of Gradac*

ANEMONIMIA NELLA LINGUA PARLATA DEL COMUNE DI GRADAC (GRADO)

Sommario

Seguendo i petali della rosa dei venti, questo lavoro descrive le caratteristiche ed i nomi dei 12 venti dell'area del comune di Gradac (Grado), sia quelli scomparsi dall'uso che quelli preservati fino ad oggi. Questa, prima ricerca sui nomi anemonici del comune di Gradac, rappresenta un contributo alla preservazione di questo elemento di patrimonio culturale immateriale dall'oblio, e un incentivo all'ulteriore ricerca in quest'area.

Parole chiave: venti; previsione meteorologica; anemonimia; patrimonio culturale immateriale; comune di Gradac

Podatci o autorici:

Mr.sc. Ivana Andrijašević, Zavičajna zbirka Gradac, Uz kuk 8, 21 330 Gradac; e-mail: ivana.andrijasevic@gmail.com

KNJIŽEVNI PRILOZI

Ante Smoljan
Ist

IŠĆUNSKE IZREKE I KRATKE HUMORESKE

Äla, möv še mälö, cà grësh ko dônji zàrnovac! – Hajde, hodaj malo brže, ideš kao donji mlinski kamen!

Äla, neka nâš je više. – Josip Maračić kad bi vidio da smo mi došli na Ist.

Arcos di mattina, prepara la capotina. – Jutarnja dúga ukazuje da treba odjenuti kaput.

Uälga ti bila intimëla. – Alga ti bila jastučnica (neprimjerena izreka koja srećom već davno nije u upotrebi).

Bako, kako imate krasno more. – **Tàmo narancàda.** – Dubrila Smoljan nekom posjetitelju Ista

Bandîra je na pô uâšte – Zastava je na pola koplja

Bàra, žîdan – Nekako izlazim na kraj (misli se na primanja)

Barba Marijuâne, òcete li mi s vapòra kûnu na civeramin punëšti dõma. – **Ma sjora Marijèta, cà tuâ vâša kûmà ni mòre hudîti.** – Barba Marijan je krivo shvatio, misleći da se to odnosi na kumu, jer zapravo nije ni znao što je to kuna (kunica – dječji krevet).

Barba Muâte, òcete li nan dâti gajètu za pòjti pu darvâ? – **Öce, višlò mi ni smîtè šlumîti, ma razbîti ju mòrete.** – Mate Babajko kad je već bio

u godinama. Mislio je: Ako mi slomite veslo, moram ga nabaviti, a ako razbijete gajetu, oslobodili ste me zla.

Barba Šime, pasti ćete s komina. – Velečàsni, vî bite vulîli. – Barba Šime se grijao na kominu (ognjište), a don Toma je došao blagosloviti kuću. Barba Šime je ovako odgovorio misleći da će don Toma dobiti novac za sprovod.

Barba Tòni, vî lipo za ufcàmin. – Vò mi je žuâdnji imbàrak. – Neka žena Tonu Smoljanu pomalo ironično, budući da je cijeli život plovio na brodovima po Jadranu. Odgovor je također bio vezan za brod, odnosno za zadnji ukrcaj.

Bê, kî bi î tôga bubucîca. – Stipe je kroz prozor gledao svadbenu tortu i jadan je mislio da je to kukuruzni kruh.

Bilo bi pràvo da mène dupàde ûn muâli grûšćić, guvòri tuvâriš. – Ûn muâli će unòmu vèlomu nušiti valîžicu na vapòr. – Razgovor gazde i njegova pomoćnika o diobi ulova ribe.

Bilo je ròmu i tòmu – Sve nadugo i naširoko

Bilo je tôga šilêsija Bòzja – Bilo je mnoštvo toga

Bimba viši, bimba žjuâ, šuâma šèbi trišku duâ – za crkvena zvona

Bîti će pljücanja – Imat ćemo što vidjeti (iron.)

Bîti na kunjù – ostvariti uspjeh

Bîž cà, unà je štròliga! – Bježi, ona je vračara!

Blàgo unòmu ki pàmeti nîma, lîpoga še švîta naužîva! – blago njemu (ironijski)

Blêj tí, blêj, juâ te švè badûn. – Govori ti što hoćeš, ja ću raditi isto kao i do sada.

Bòg mu duâ švè, šuâmo dîhati ne. – Bog mu dao sve, samo disati ne (neprimjerena izreka koja se srećom već davno ne spominje).

Bòjše da jù je ùn pituâ. – Čini se da ju je on pitao bi li se udala za njega.

Bòjše je fruâtar sílù. – Čini se da je fratar došao u selo.

Bòlje da me kròpiš nog da me pràviš. – Bolje da me poškropiš nego da me odaš.

Bòlje i sùn, nog šlàbo kumpanjùn. – Bolje biti i sam nego u lošem društvu.

Bòlji je nuâjgòri mùž nog nuâjbòlji brät. – Tako kaže žena.

Bòže lè, tàta grê, nòši màloj cipelè i konjìca frànka, ki po pòlju tãnca. – Pjesmica za djecu

Bòže (tòbòže) še cìni vèli – izigrava neku veličinu

Bräte, umrìti ću. – **Juâ šan tòga liber.** – Kaže brat bratu da će umrijeti, a ovaj odgovara da je on toga oslobođen.

Bravûra je žìviti biž lavûra. – Podvig je živjeti, a ne raditi.

Brutto me la vedo. – Loši su izgledi (misli se na ulov ribe).

Bugaìme – naravno

Bûla bulàca, širova pugàca, kàmo je bûla hòdila, hòdila je pu darvâ, kadè šu tuâ darvâ. Ušicìni na mucìri, kad ćeš pòjti pò njè, šùtra pupòdne. – Pjesmica za djecu

Bûla bulàca širova pugàca, ko še ono bûla, jèdna màla tûja, štàvte ju v uštèrnu neka ju miši ža gužicu putègnu. – Pjesmica za djecu

Bunàca ko ùlje – potpuno mirno more

Bûra še jòpet vuâzgala, a kruž pòdne je bûla slà bèdvati. – Bura se opet zapalila, a oko podne je otišla ručati.

Bužìću, Bužìću, dubrò mi je nuâte i trî duâni uзуâte, ma nî kakò nuâte.

Buzuâ me va râmenu. – Probada me u ramenu (našim starima to je bila najava lošeg vremena).

Cà blējēs năvetar! – Što govoriš gluposti!

Ca ćeš da jê. – Zapravo nije loše.

Cà će ti Jêrê dâti ?! – misli se na nekog koji inače nema ništa

Cà će ti tuâh vârcina? – **Šlûžiti će.** – Guspudarica kad se spremala u zbjeg El Shatt

Cà cōriš vuâti fōji? – Što se mučiš čitati te novine?

Cà ću šâd jâdna ucinîti? – Šâd ćemo pōjti va crîkvu po ćemo važêti ûn vêli libar i lumbrêlu. Juâ ću nuâjti va libru ca valjuâ ucinîti, a ti ćeš daržâti lumbrêlu užgor mène. – Na seoskom zdencu Antona Kosćinjova je zabunom uzela vodu za škropljenje loze iz bačvice Filumena Smoljana i našla se na čudu kako to riješiti, pa se Filumeno malo našalio.

Cà imate za kumpanâdig? – Što imate za drugo jelo?

Cà je mâša, mâša. – Što je previše, previše je.

Cà juâ nîs bi na juârbulu. – Mate Babajko kad su Nijemci bombardirali brod »Maricu«

Cà me brōjiš, kad me nî. – Barba Mate Babajko: Sa mnom ne računajte.

Cà me pâziš? Muâska je kruâljâ pâžila, po se nî ufindi. – Što me gledaš? Mačka je kralja gledala, pa se nije uvrijedio.

Cà mi drubcić ud jûnciâ brōjiš za mârš, nêćeš ti kušet ud vidêla. – Barba Mate Babajko, nakon što mu je žena prigovorila zašto se mrsio na Veliki petak.

Cà mu fuâbrika dîmi. – Nećeš ti njegova bogatstva (iron.).

Cà mu ôci vîdu, tō mu rûke cînu. – Kakav je majstor, sve je u stanju napraviti.

Càr ti vārta. – Càr ti ubràž. – ajme meni (obično ih koriste starije žene i premda su bezazlene, prva znači: neka ti pocrne usjevi u vrtu, a druga: neka ti je crn obraz.

Cà se cèli dūn tudè prāžís na sūncu? – Što se cijeli dan izlažeš žarkom suncu?

Cà se šmućuješ?! – Što se uznemiruješ?!

Cà se tudè pardêcis?! – Što se praviš važan?!

Cà sí se dišpiruâ?! – Što očajavaš?!

Cà sí se šmuāmī?! – Što si podjetinjio?!

Cà sí se tudè napijantuâ?! – Što si se tu ukipio?!

Cà sí ti, Filipe, bì na bròdu Vīribuś Unītiś? – Da cà šan bì?! Kanonêr matròś! (Filip Kozulić, stariji)

Cà sí tuliko tōga navalizuâ nuâ me?! – Što si me toliko opteretio?!

Ca tibì šmardī, minì vōnja. – Što tebi smrdi, meni miriše. (Fidriego Segarić)

Ca ti je više švōj, više ga se bōj. – Što ti je rodbinski bliži, više ga se čuvaj.

Cà ti se parī, mùku nī pijuâže, a jòś mi je i fūgu duâ. – Što ti se čini, umjesto da mi zahvali, dobio sam ukor.

Cà tudè ćurlikuâś?! – kaže se kad netko nešto čeka bez ikakva razloga

Cà tudè štruliguâś? – Što mudruješ?

Cà ùvik kukuvèžiś dōma?! – Stalno si kod kuće.

Cèli živòt me bulī. – Cijeli organizam me boli.

Chi va piano, arriva lontano. – Tko sporo ide, daleko stigne.

Cīniś fintu da ni cūjeś. – Pretvaraš se da ne čuješ.

Cùdo je šupêrba. – Jako je ohola

Cùla šan da je Dùmè šlàbo, za umrìti. – **Mô, a isû li jëj ubìli kòkoš?**
– za smrtno bolesnu osobu treba ubiti kokoš

Cû šan da šu naši kûpìli ràdijo, a je li guvòri harvuâški? – nepoznat izvor

Cùti ga jê, a vîti ga nî. – Čujem ga, ali ga ne vidim.

Cûvaj še cúâroga jùga i ôblacne bùre. – Čuvaj se vedra juga i oblačne bure.

Cûvaj še unôga ki ultuârî liže. – Čuvaj se onoga koji liže oltare.

Čija je ono vojska je, vojska je, čija je ono vojska je? – **Stjepana bana vojska je, vojska je, Stjepana bana vojska je.** – Ovako smo pjevali za vrijeme velikog odmora na školskom trgu. Bili smo svrstani u dva reda okrenuta jedan prema drugome i pjevajući približavali smo se jedni drugima.

Čipuâ me je pu hluādù. – Uhvatio me je nespremnog.

Ćuâro ko štaklò – vedro kao staklo

Dàj dītè mäteri – odnosi se na uspješnost u poslu

Dàj še tàmo, nîman kàmo – naći se u neprikladnoj situaciji

Dàj tî minì cvûnciku, a ne dvajštipêt sòldo (kràjcara) – Neka žena za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije htjela je *cvûnciku*, premda je ona vrijedila manje, samo 20 krajcara.

Dàj tùta fôrca! – Punom snagom! (misli se na stroj, obično brodski motor)

Imate li što za prijaviti? – **Ĭman màlo tèle.** – Marija Babajko na upit carinika. Zbunjeni carinik upita a gdje je to tele, na što Marija odgovara: Ovdje, u torbi. Tela je grubo debelo platno

Danuâš ćemo pašati fijâško. – Danas ćemo loše proći (misli se na ulov ribe).

Da sí mǎnje ljúto pī, bī bi više pužīvī. – Ovako je žena naricala za svojim mrtvim mužem, koji je pio kvasinu, jer se vino prodavalo.

Dàti ću dvī rúke pitûre. – Dva puta ću premezati bojom.

Dàti ću mù tǎre. – Čut će me, neće mu biti lako.

Dažjī ko šćipimin. – Otvorilo se nebo od kiše.

Dažjī ko ś kablǎ. – Nemilice kiši.

Dīca mòja, ràt je vèla nivòlja. – Tako su govorile naše majke.

Dīcu tukuâ ucīti ź muâlih nòg. – Djecu treba odgajati dok su još mala.

Dīde, kòga će źvǎti Batèlo kad vī umretè? – Tèbe dūšo, guvòri dīd.
– djed Mate i unuk Ivo

Dīde, ôstro je. – Muâli, mûc. – Dīde, ôstro je. – Muâli, mûc. – Dīde, ôstro je. – Muâli, hòd ź dijuâvlun! – Mate Babajko je oštrio sjekiru, a unuk mu Ivo je vrtio brus, pa ga je zaboljela ruka.

Dijàva škīda i žàca! – izreka negodovanja

Dijuâtrun bī, ter bī. – blagi ukor

Dijuâvlun bìli i ũši! – Došao Mario Herman u novim cipelama djevojci. Kako bi joj skrenuo pozornost na svoje nove cipele, malo je njima zalupao o pod, no ni djevojka ni njezina majka nisu to prepoznale. Na koncu je Mario rekao: Odnio vrag i uši!

dīstuârdi (tīstuârdi) ko Rùś – tvrdoglav kao Rus

Dođi u Rijeku i donesi noge. – Mate Levačić je brzoglav s ovakvim tekstom s broda poslao ženi. Poslije je objasnio da se to odnosi na svinjske noge.

Dôsa Alêsijo Mùto ź rìbarškin bròdun va Pùlu i vidi Arênu priž kròva. Pìta ùn na mòti cà je tò. Toni Smoljan mu na mòti guvòri da je upijàvica Arêni puněsla kròv. – Kad su se svi ostali počeli smijati, Muto je shvatio da se Toni šali na njegov račun i strašno se uvrijedio na njega.

Dôsa Cìprè crìkvu na Vèli pètuàk i pìta kadè je vudà. – Na Veliki petak pita gdje je voda.

Dôsa je dòma ź brùmo. – Osoran je došao kući.

Dôsa je ko kùnà. – Potajice je došao.

Dôsa je nàjke buàda. – Nije ni pozdravio.

Dôsa sí dòma sú tìmin kuluâcimin. – Došao si kući sa zanimljivim novostima.

Dôsa sí mäsüćim rükàmin. – Došao si praznih ruku.

Dôsa sí mi f kùću ko arnaüt. – Došao si mi u kuću kao divljak.

Dôsa ti ùn dòma, po guvòri: Žèno, dàj mi šircić krùha i štrücu šira. – pok. Filomeno

Drùgi na mšsu! – Još i to!

Duàla mü je galètu. – Nije prihvatila bračnu ponudu.

Dubrò je, perke je dubrò, ma da je dubrò, dijuâvla je dubrò. – Na upit kako je: dobro je, jer je dobro, ali da je dobro, vraga je dobro.

Dubrò sí tò oficijuâ. – Pojeo si to sa slašću.

Dubrò vàn (tì) dôsa pàrvi dùn gudišća. – Sretna Nova godina.

Du Bužića kràljeviću Mårko, pu Bužiću mla mòja mājko. – misli se na vrijeme

Du Bužića mēd, pu Bužiću lēd. – misli se na vrijeme

Dūme, cà ti še parī, je li bōlje vīdin? – Navodno je Guane stavila naočale na oči pa pitala Dumu što mu se čini, je li bolje vidi.

Fãli mu inã dũga. – Ne krasí ga baš pamet.

Fãta la zẽ. – Sad je gotovo.

Fẽbar te najuã! – Bezazlena izreka, premda u doslovnom prijevodu zvuči ozbiljno.

»Frãnkopane«, pũkla ti prupẽla ca sí mẽne ud Īstã odvẽla! – odnosi se na odlazak na služenje vojnog roka

Fuãlã Bõgu i Bužiću duklẽ je krũha kašuniću. – U ono doba kruh se držao u drvenu sandučiću.

Funduã bi cẽlo štuãnje. – Rastrošio bi cijeli imetak.

Gõra kãrpa ud bũzẽ. – Gora zakrpa od rupe (misli se na odjeću).

Gõspe Kandilõra, žimã vũnka fõra, rẽka je Bluãz da je luãz, rẽka je Švẽti Šimẽ da je jõs žimẽ.

Grẽ ko mũha priž gluãvẽ. – Odnosi se na nekog netko tko se besmisleno vrti.

Grẽš ko pũz pu katrãmu. – Hodaš kao puž po katranu.

Grĩn ko da šan na marẽti. – Hodam kao da sam na valovima (obično nakon preboljene bolesti).

Grĩn še pribući, dãj mi unẽ bragẽše ke su na gužici rašpuãrane, unẽ drũge su na gužici i na kulẽnimin. – Idem se prebući za odlazak u crkvu, pa mi daj one hlače koje su rasparane na stražnjici, jer one druge su i na stražnjici i na koljenima.

Gũle mu še mũcu. – Rastu mu zazubice.

Gungurãti tamburãti juã ću tibĩ krãvicu dãti, pa je vẽzi za nužiću pa jẽj pũši va gužiću.

Gurã je navĩtã. – Nadvili se oblaci nad planinom.

Guvurĩti pu vẽlu. – Govoriti standardnim jezikom.

Hòd cà, pìpu sí mi napùni! – Odlazi, ideš mi na živce!

Hòd lípo ź dijuâvlun! – Idi dovraga! (može biti i bezazleno).

Hòmo dòma, jàbuka pitòma. – često korištena izreka

Hòmo: òćelimò! – Idemo se igrati skrivača!

Hòmo še luvìti! – Idemo se igrati lovice!

Hòte krížu, hòtè! – poziv za ljubljenje raspela na Veliki petak

Hòte ź Bògun i blàgošlovun. – pozdrav na odlasku

Hudìti ud rùkê. – Uspješno obavljati koji posao.

Idemo se kupati, kaže domaći dečko dečku iz Bihaća, a ovaj odgovara: Hoću, da me satire ono veliko drvo! – Dečko iz Bihaća je za čamac mislio da je drvo i da će ga pregaziti.

Îd mi cîni. – Ide mi na živce.

Inà žinà ìma, i sú tîn kîma. – Žena nosi teško breme jer je u drugom stanju.

Inè gâce – nišće gâce, dvòje gâce – kakò-takò gâce, tròje gâce – inè gâce. – Tek kad obučeš troje hlače, nekako ćeš se zimi zaštititi od hladnoće.

Inkrèpito šan. – Jako sam loše.

Îstulivi trubìlo. – Pravi si glupan.

Ísù li mù (jèj) duâli švêto ùlje? – Je li primio (primila) posljednju pomast?

I tuâ bi bìla lîpa! – I to bi bilo pametno! (iron.)

Jacàli sú še dvuâ! – Nećeš ti hladnoće! (iron.)

Je li cuâ f cimù? – Vrijedi li što?

Je li kî kadè?! – Nećeš ti veličine?!

Je li mù še ubičàla? – Je li mu dala pristanak za udaju?

Jê, lipo šan še pumòga. – 1. Da, bolje se osjećam. 2. Prilično sam za radio.

Je li zîša vapôr na Banuâštra? – Vidi li se putnički brod ispod rta otoka Molata?

Jê, pu dūši. – Tako mi časti.

Jê, švè mǎšu. – Jedva čekaju. (iron.)

Jôh Guâne, kakò ti tuâh muâli ìma vèla uštà?! – A òce li mu jòs rêšti? – razgovor između dvije sestre, Dume i Guane

Jôh je mǎteri i ðici kad utuâc dòma nòsi rîbu na žbîci. – Teško majci i djeci kad otac kući nosi ribu na gipkoj šibi.

Jôh, nuâc je špuâ! – Ajme meni, što je dočekaol!

Jòs je nîki bî muškardîn, ma šu mu krilà pàla. – Šime Babajko kad je onemoćao.

Jòs je paranguālǎ môru. – Još ima nade za uspjeh.

Jòs mǎlo po će ś cigarètun pòjti na ultuâr. – Neka žena za don Petra (bilo joj je neshvatljivo da svećenik puši).

Jòs użgôr! – Pored svega, još i to!

Juâ šan fôra di òbligò. – Oslobođen sam svega.

Juâ šan ranjûn, a vî še ranjîvajte. – Ja sam svoje napravio, a vi kako znate (Cipre Segarić).

Juâ ti dîn! – za čuđenje

Juâ ź Vruāncǎ pu livûntu, òrca, òrca i jêdva Puntāmiku. – Gargo Zapuntela je fantazirao, jer je ovo nemoguće.

Jüca ti ni pàla! – obično su je koristile starije žene za negodovanje

Kad će šrēdâ? – Jele Pociņjova tako pita, jer im toga dana turisti odlaze iz kuće.

Kad je pòp na prēdiki rēka da je Isùs pritvurì vòdu va vīnò, Mihuvì je rēka: Ti švēca, cà tò nì ucini va mujēj uštērni?! – Mihuvi na župnikovoj propovijedi: Zašto to nije napravio u mojoj cisterni?!

Kad nīma cipà, neka nīma ni damžàne. – Tako ti je on rekao: Kad nema čepa, neka nema ni staklenke – i razbije je o zid.

Kad še šmòkva mòvi, ili je vētra, ili će ga bìti. – Kad se o nečemu govori, nešto je od toga vjerojatno istinito.

Kad šmo šēgali mrīže i kad bi dōša križēnac, Žamarīja Kòžulić bi rēka: Na, dōša je Tīto. – asocijacija na zvijezdu

Kad su še kupàli kumpirì, užàli bi rēci da su nuàšli dēšet pòsto. – Mislili su deset puta više u odnosu na posađeno.

Kad su še ljūdi duguvuāràli za pušalizàti pūt ud Mūla du Kuširàce, švì su bìli zuàto šuàmo Šalvēštar ne. Rēka je da će pu šalīžu nōge bìti ùvik mòkre, a vakò še grē ud štinīce du štinīce.

Kad ūndelu duàš vluàšt, zrēšti će mu ròži. – Kad anđelu daš vlast, izrasti će mu rogovì.

Kad vīdin kantūn ud crīkve, vēc mi še spī. – Zamarija Smuljanjov kaže: Kad dođem do Zadruga i vidim ugao crkve, već mi se spava. Inače, stariji ljudi su na koru (povišen dio crkve) uglavnom spavali, jer su zbog radova rano ustajali.

Kadè štànu Pàrvićani, ni mòru Žluàrinjani. – Gdje stanu Prvićani, ne mogu Zlarinjani.

Kakò Bòg žapuvīda. – Kako treba, kako mora biti.

Kakò je šćūkla, mògla bi kòžlicu bušnūti mij ròži. – Koliko je mršava u licu, mogla bi mladu kozu poljubiti između rogova.

Kakò Martìn pàpa, takò Martìn càpa. – Kako Martin jede, tako Martin i kopa; misli se: oskudno jede, pa teško i kopa.

Kakò ší? – A ca ćeš da jê. – Ide nekako.

kantàti žêmlju – licitirati za seoske i crkvene pašnjake svake godine na blagdan sv. Josipa poslije podne, na seoskom trgu

Karnivuâ, ki je žito pužbljuâ. – Ovako bi se govorilo za lutku koja simbolizira karneval.

Katarîna Karšivûn, du Bužića mîsec dûn.

Ki càpa, càpa. – Tko uhvati (uzme), njegovo je.

Ki ga ùja, ùja. – Tko je ugrabio, ugrabio.

Ki ìma hêr, ìma sína i hêr. – misli se na zeta

Ki je bližje ultuārà, bòlje mîšu cùje. – Tko je bliže oltaru, bolje čuje misu.

Ki mi je nućuâs cinî dišpèti na dvôru, tàmò sú in divôjke uvdê. – Cà ćeš kad niši uštajunuâna. – Pok. Aurelija, da joj je netko napravio nered u dvorištu, a barba Justo će nato da je zrela, a inače nije ni bila udana.

Ki nêće bubù, gòre njimù. – Tko ne voli jesti bob, gore njemu.

Ki nòši, ûn ni pròši. – Ako uzmeš sve što ti je potrebno, nećeš imati problema.

Ki puî tûju kukušicu, neka švujù vêže za nužicu. – Ako si počašćen, budi spreman uzvratiti.

Ki še cûva, i Bòg ga čûva. – Tko se čuva, i Bog ga čuva.

Ki ud ubêda hruâni, vicèrati kuâni. – Tko sakrije dio ručka, namjera-va večerati (teta File Fruanicina).

Ki umî, njimù dvî. – Tko umije, njemu dvije.

Ki žadîra, ûn pubîra. – Tko izaziva, izvuče deblji kraj.

Ki žuâdnji na gajëtu dôjde, krîvo višlò ga dupàde.

Ko cuâ ricês, va zlò upàdaš. – Najbolje je šutjeti.

Ko da je š paranguālâ pubìga. – Kao da je vragu ispod nogu pobjegao.

Ko da še u carvô Bôga mòli. – Oskudno (najčešće se misli na loš ulov ribe).

Ko kumuârù znèmeš nôge, tô ga nî. – Ako komarcu izvadiš noge, više ga nema.

Kô lîpo mèšto naš je dupàlo. – Poslije onog rata u selo su dolazile ekipe za prikazivanje filmova. Ovaj put se film prikazivao u Lukinu dvoru. Ljudi su zauzeli svoja mjesta, a nekoliko starijih žena sjelo je na zidić ispod ekrana, dakle licem prema projektoru.

Kolo kolo, bit će pir, plesat ćemo svi u sir, bit će slatkih kolačića i medenih pogačica, a mi ćemo cîncile. – dječja pjesmica

Kòlo kòlo, isulànca, bàbinoga jànca, kî po pòlju tànca, ìma rùšu teklicù, poželènu šmokvicù, šmokvicà še zelenî, a mî ćemo cîncile. – dječja pjesmica

Kômu je vò?! – Koristi se kod dijeljenja ulova ribe. Naime, na upit gazde, skriveni dječak izgovara ime.

Kômu je v rucìci, tômu je v gužìci. – Bolje je biti bliže nekom probitku.

Kômu škòda, tômu jòh. – Kome šteta, njemu nevolja.

Ko na picèno mēšo. – Sa zadovoljstvom, vrlo rado.

Ko na ragätu. – za brzanje u poslu

Ko na vêšlimin. – Kao na iglama, napeto.

Ko pu lõju. – za uspješnost u poslu

Ko žàboga. – Teškom mukom, na jedvite jade.

Krûli mi tarbùhu. – Krči mi u crijevima.

Kuâšno, ma cuâšno. – Kašnjenje se isplatilo.

Kuâ zvirîna je vò! – Pogrdan naziv za blago, ovce, koze.

Ku facîndu mi je ucinî. – Napravio mi je veliki nestašluk.

Kukumbè, mârke šu mi prešëlè! – Ovako smo govorili, tukući se šakom po prsima, kad bi se najeli bobica ploda mirte. Naime, te bobice bi nam strašno presjele.

Kukurîku, bàba je šla na Rîku, kûpila je žîkvu za muâloga Mîku. – U mojem djetinjstvu rado slušana šala.

Kûlaf je na žmòrac špòrak, grûbo vrîme će. – Morska pučina prema zapadu je tmurna, loše će vrijeme.

Kulumbuâr je kulu mišeca, vèli vètar će ucinîti. – Krug je oko mjeseca, veliki će vjetar zapuhati.

Kumpîrî štujû barâki, oli na šufîtu, a bìguli kridînci, nî za nîš. – Smatra se da je tjestenina dragocjena.

Kurènat ko bàjšter, a ûn va purtèlu fišcuâ. – Jaka morska struja, a on na pramcu zviždi (Šime Maračić za sina).

Lâfko je zuâte, tibî i òlovo plàva, a minî nâjke šûvar. – starija osoba nekoj mlađoj

Lîpa kùca priž ugnjâ. – Tako kaže pok. Vîcè, zvana Buâća, koja je i sama bila bez ognja u kući.

Lîva rûka prošî, ki ni duâ, pòjti će pakuâ. – dječja pjesmica

Ma je li jèj bì divêr tô rèçi? – Nije bio dobar način tako joj to reći.

Ma kadè će vâ vòjska îšti, ma kadè će vî ljûdi špàti? – **Ma cà kadè će îšti, ma cà kadè će špàti, rècte vî minî kadè će unî šràti?** – Ide talijanska okupacijska vojska, ide. Jedan Iščanin pita gdje će ta vojska jesti, drugi gdje

će ta vojska spavati, a barba Mate Babajko kaže: Što gdje će jesti, što gdje će spavati, recite vi meni gdje će oni obavljati veliku nuždu?

Ma kakò šì fūrba! – Kako si lukava!

Makarûn kanôć. – Tako se kaže djetetu.

Ma kî mē je nò zbušivuâ? – Starija žena kad ju je na dolasku poljubio sin.

Ma kô vrîme je vò – cà će vò šusvîta?! – Što će ovo smak svijeta?!

Malicijôz je ko dijäva. – Jako je sumnjičav.

Mälo šan še prišvîlji. – Obukao sam bolju odjeću.

Mäma, vò mi je gušpudarîca. – Dijäva, îšta iräfa. – Došao Mirko Levačić kao pomorac jahtom na Ist, a s njim je bila i vlasnica jahte, koju je predstavio svojoj majci Danici. Kako je vlasnica bila jako mršava, a još i visoka, Mirkova majka je kod upoznavanja rekla da je prava žirafa. Nezgodna situacija, jer iščunski naziv za tu životinju gotovo je isti francuskom.

Marète ko küće. – Valovi su visoki kao kuće.

Marîja je slä Türtulu ufcûn i vîdila vîše ljûdi, po ih je pitäla, kî šte vî, a unî šu rêkli da šu rîbari. Nuâto unâ guvòri: A juâ šan mîšlila da šte unî vräjji partizäne. Invèce tô šu bili partizäne. – Početkom rata žene su se bojale partizana, i općenito vojske, pa su se oni zato predstavili kao ribari.

Marîja ljûta, däj pitròlja vnûtra! – Koristi se kao poticaj pri loženju vatre.

Mäša me îmaš cēnē. – Držiš me za budalu.

Mäteri me vòž! – Vozi me na Tramerku! (smatra se da je ona pogodna za ribolov).

Mihuvîle, rēc tî minî, kû štajûn še kamînja nuâjbòlje dūbû? – A rēc tî minî, Ūnte, kôga mîšeca še nuâjbòlje cînu pidicijūnî? – Unte zlobno pita Mihuvila za kamenje, a ovaj mu vraća na isti način, budući da je Unte bio sklon podizanju sudskih tužbi.

Mir kući ovoj. – Niti ga je bilo, niti će ga biti. – Svećenik na ulazu u kuću i pok. Lungo kao domaćin.

Mišićina kàkoj dūn, švéti Mikūla kapitūn. – Misli se na ugodnu noćnu plovidbu.

Mòga bi še va njèga (njū) fidāti. – Nije ti on (ona) pouzdan

Mòga bi uvdè žgubiti takuīn, šūtra bi ga na krīžū nuāša (iron.) – Dubrila Smoljan kad je vidjela koliko ljudi ima na košarkaškom turniru. Naime, nekad je bio običaj nađenu stvar objesiti na križ u crkvi.

Mòga bi za njīn špuāg filivāti. – Mogao bi za njim propuštati konopac (misli se da ide sad ovamo, sad onamo).

Mòj Ūvo je suā Žāgreb urèditi štuāt. – Barguljka za sina Ivu, da je išao u Zagreb urediti državu.

Mòj muāli je dibòtu usèdī, a jòs še nī pāmėti dubāvī. – majka o sinu

Mòj Šīmè je Tèploj Mèriki, Montevidèu, blīžu Kalifòrnije. – Tako kaže Šimina žena.

Mòre duālo, mòre vāzelo. – Od mora se živi, ali ono može biti okrutno.

Mòre li še dālje?! – Ajme meni, još i to!

Mòre te puīlo! – bezazlen izričaj, blagi prijekor

Mòre te sòvalo! – bezazlena izreka

Mòre te žmalàlo! – 1. Ajme meni, što si to učinio; 2. Vidi ti njega, kako je zgodan.

Mò, šilna župā je dòšla šilò. – Mnogo ljudi je došlo u selo.

Mò Šīme, kakò ti je līpa tuā bròškva. – Őće, òće, ca je ðivlje, nèće bìguli. – Šime Babajko nekoj ženi

Muājjo mòja, kàmo ću?! – Ajme meni, što ću sad?!

Muājo mōja, òcelimo škampàti?! – Majko moja, hoćemo li izbjeći opasnost?! (često zbog lošeg vremena)

Muāla bruājā – šaljivi naziv za dijete

Muāla, nuājdi mladīca sīlā, a ne furēšta. Ūn će te privàriti. – Tako je to nekad bilo.

Muāli, cà ću ti dàti, šolijuāje?! – Označava bilo kakav dar. Često se koristi u karnevalskim običajima.

Muāli, nimōj žapubukàti! – Mali, nemoj pasti!

Muāli, ni punjòr sū tōga židīca! – Mali, nemoj pasti s toga zida!

Muāli, pīti še napīj! – Mali, napij se vina!

Muāli, tō će dōjti na plāc. – Nakon te igre može doći do plača.

Mùc tudè! – Šuti!

Mukujdubā da sī dōsa! – Već je i vrijeme da si došao!

Mùku nīši snāžan. – Veoma si neuredan.

Mùku nī špōmljo – mùku nī kujōno. – za čuđenje

Mùku sī dubrò dilikuāt. – Ovako Artemija i Ilda kažu Pravdu. Naime, Pravdo je bio nemiran spavajući između njih, a one su bile debele kao dvije bačve.

Mùku sī dubrò prünt. – Uvijek si prvi kad se nešto događa.

Mùku ti, tuā vēšta nī hantavā. – Ajme, što ti je lijepa ta haljina.

Muluāj ga, ūn sūāmo bumbīzuā. – Pusti ga, on se samo nameće govorom.

Munjāto, ištulivi munjāto! – Luđak, pravi luđak!

Murnuār pīse mäteri da sū šād ž bròdun kadè je tiplò, a undā da grèdu tāmò kadè je žīmā. – Jadan, uopće nije znao ni gdje su, ni kamo idu.

Muškatê, ni grê va maštê. – Grožđe muškat je veoma ukusno, pa se kao takvo uglavnom jede.

Nà, bàra tè! – Čuđenje Zuaka Levačića nakon što mu je konobar donio čaj. Naime, Zuako nije znao čitati, pa je konobaru na karti prstom pokazao bilo što.

Nàbo šan še na zdraću ud škarpûna, neka ide kvrâgu Hôdiljova škûna.

Nahluâjen šan ko bëštija. – Strašno sam prehladen.

na inglêza – način skoka u more (rukama obuhvativši noge)

Na kamen sjela Anica, Anica, i češlja duge kose, kose, i stala gorko plakati, plakati, jer moram sutra umrijeti, umrijeti. Na nebo pošla Anica, Anica, na nebo pošla Anica, Anica, na zemlji osta stolica, stolica, na zemlji osta stolica, stolica. – Ovako su pjevušile djevojčice preko školskog odmora.

na kulumbuâr – dječja igra novčićem

Nà, màlo môre! – Sipe Pualjov kad je gotovo pao preko kamena, a to je bilo na Prisligu.

Nà, màlo nîs puâ môre, guvòri Lûngo na gajèti. Ûn drùgi guvòri: Nikuntuâ, tí bi duštuâ. – Lungo, što i sam nadimak znači, bio je veoma visok čovjek, pa se ovaj drugi našalio kako njemu ni onako ne bi bilo preko glave, iako su bili na otvorenu moru.

Nànu šmo žakupàli (fig.) – Ovako se kaže nakon završetka svih radova oko berbe grožđa.

na pijûmbo – način skoka u more (na noge)

na purcijûn gòdišć – u odnosu na godine

na tàne – dječja ženska igra – školica (papačka)

na tarbùšicu – način skoka u more (na prsa)

Nà tìbì, nibòre, ca minì ni mòre. – Evo, jadniče, tebi, što meni ne može (misli se na odjeću)

na tûje spàle – na tuđ račun

na uguārcì – dječja igra morskim pužićima

Nà, vò su ti ròži, ki ti v òci uprû! – Evo ti rogove, dobro otvori oči!

Něće jej tûci lùk pu gluāvì. – za osobu koju se smatra pametnom

Něće mu še pětòh s kùće ubìti. – za nekoga koji u životu nije ništa stekao

Něćeš priž gār̀la. – Nema straha, jako dobro ju se čuje.

Něćeš tì žinškuā gluāvà. – negativno mišljenje o nekoj ženi

Něćeš tò lakè. – Obično tako kaže osoba koja je zamoljena da nešto ili nekog podigne s poda.

Nětomarno šì tò ucinì. – Površno si to napravio.

Ni bì duā! – A što si škrt!

Ni bì ga ni ž bubà žinjuā. – Toliko je bezvrijedan da ga ne bi ni iz vrta potjerao.

Ni bì mù dròb va rākovici ôpra. – za nekoga tko od jela ima veliki trbuh

Ni bì še pricipituā. – Moraš se zabrinuti.

Ni bì še šibišuā. – Preпустiti se očaju.

Ni bì še ubì, a bi udgūšta. – Ajme meni!

Ni bōjše nè. – Naravno, sigurno.

Ni bōjše nè, švè mu šamiljuā. – Sve zna napraviti.

Ni bōjše nè, ūn vòli cìžgati. – Draga mu je kapljica.

Ni bù ni bunôra. – Proći uz koga bez pozdrava.

Ni cancuâj! – Ne izazivaj!

Niç sí zmafaruâ. – Nešto si ušicario.

Ni dâti še kuâru. – Ne prihvaćati savjete.

Ni dâti še šôto. – Ne dopustiti da te netko ponižava.

Ni dôša! – Vidi ti njega, što nisi ostao kod kuće!

Ni drûge. – To je jedino rješenje.

Ni dubrà pugàca pripicèna, ni divôjka povraçèna. – Nije dobra prepečena pogača, ni djevojka koja bi se nekome obećala, pa ne bi, pa onda opet bi.

Ni gluâša, ni glašnîkâ. – Kao da je propao u zemlju.

Ni guvôri, ni marmôri. – Nije ga ni čuti.

Ni hîti, ni pîće du nôći. – Ne brzaj, još je dugo do noći.

Nîkad jê, nîkad nî. – Nekad ima, nekad nema (kaže žena i jede bakalar dok joj je muž na odru, a ljudi joj prigovaraju jer ga nema dovoljno).

Nima dida ni vode. Pošla ga je iskati, našla ga je pod plotom gdje se igra s djevojkom.

Nîmamo f kući têbe Bôže. – Ništa nemamo u kući.

Nîma nâjce dûha. – Nema nijedne osobe.

Nîma ni krîžâ. – Odnosi se na neimaštinu.

Nîma tízuākâ du livuākâ. – Nema težaka do livaka.

Nîma tûnca biž zigûnca. – Ne može to bez njega.

Nî mi nog tûgâ. – Baš me briga.

Nî mi têbe. – Ima toga i kod mene.

Ni mòre še šiditi na dvì katrìde. – Ne može se sjediti na dvije stolice.

Ni mòrin ti dàti, aš ih ìman tòčno trinàjšt. – Razgovor između dva prijatelja, a radilo se o golubima.

Nì na mòj mòd. – Nije kako bih ja htio.

Ni pìj vòdu, pìva še napìj! – Nemoj piti vodu, nego se napij vina!

Ni pricìraj še tùštoj jùhì! – Nemoj stalno nalaziti primjedbe!

Ni pužnìvan te, òci su mi pumùceni ko grùgu. – Ne prepoznajem te, jer su mi oči pomućene kao ugoru (Zamarija Smuljanjov Peru).

Ni rècte ti trè. – A što ti se ne smije ništa reći.

Ni škùka, ni mùka – Nikakvih vijesti od njega.

Ni štàlo, ni pàlo. – Govoriti nerazumno, bez veze.

Ni švàko žlò za žlò. – Zlo se može pretvoriti u dobro.

Nì va njèga vìre, ko ni mòru mìre. – Nije u njega vjere, kao ni u moru mjere.

Ni žadìraj! – Ne izazivaj!

Ni za lik nìman niš. – Nemam baš ništa.

Nì zuāmùn da je pulicìja na Mùlu. – Nije policija ni za što na vezu.

Nognàculu je zmajkuâ. – Iz čista mira je nestao.

Nuâjbòlje da ne. – Naravno da hoću.

Nuâša šan te na fatù. – Uhvatio sam te u nedjelu (obično kod krađe grožđa i sl.).

Nuâša šì crìkvu kadè ćeš Bòga muliti. – A što ti ja jadan mogu dati.

Nùko me murbuâj šu tìn. – Nemoj me time udariti.

Nũko mi funduāj òko, ca ćeš kad ih je dupijũ. – Nemoj mi oštetiti oko, znaš da ih nemam previše.

Nũni, nũni, Rumãno, da bi vèli zřèsa, mãteri bi kòtulu dunèša, švòme òcu pìpicu tabàka, a šeštrĩci pãršten ud žluãta. – Majka sinu Romanu.

Òcelando cipãti? – Hoćemo li ždrijebati? (obično kod dijeljenja kuće).

Òcelando še šalvãti – škapulãti? – Hoćemo li se spasiti? (obično se misli na loše vrijeme).

Òćeš kulacić? – Ma jesi li ti baš tako pametan?

Òćeš tĩ minĩ sũtra jòpet razbiti gluãvu. – Stipe Padalinjov je Ćelu kamenom razbio glavu, pa mu je Stipina mama u znak pažnje dala kruha i marmelade. Nakon toga je Ćelo rekao Stipi: Hoćeš li ti meni sutra opet razbiti glavu?!

Oli kòltru, oli batèlu. – Šime Babajko ženi. U nedostatku kućine za zaustavljanje prodora mora u malu brodicu koristio se i pamuk iz popluna, pa se trebalo odlučiti između popluna i brodice.

Oli tĩ, oli juã ća š hurã – Sipe Smoljan Tuka Lambaši, koji je na Božić u crkvi svirao violinu, a Tuki je to išlo na živce.

O questo, o niente. – Uzmi ili ostavi.

Òšpe mòja kuã šĩ òri i dõli, da gunã òri ž ulò użico špĩ. – Znakovito je da se glas *g* izostavlja na početku riječi, a da se pojavljuje tamo gdje ga inače nema.

Pãla mu je šikĩra va mẽd. – Posrećilo mu se.

Palicuã ko š cìpimin. – Otvorilo se nebo (misli se na kišu).

Parĩ mi še. – Čini mi se.

Pãrvi na mišu. – To mi je prva novost.

Pãrvĩ na paramĩje, pãrvĩ! – U Velikom tjednu, kad su zvona svezana, djeca su kroz selo pozivala puk na crkveni obred. Koristili su i čegrtaljke.

Pašjapàra (pašjavìra) ud ditèta. – za nestašno dijete

Pàž ca še cìni. – Vidi kako se pravi važan.

Pàž kakò je žapunijuâ. – Gledaj kako se je razbjjesnio.

Pàž kakò prauâ, ko da mu pègula ža pètàmin kīpī! – Gledaj kako trči, kao da bježi od prolivene kiseline!

Pàž kakò prašice grèdu gulè pu šilù! – starije žene kore mlade

Pàž kakò prižīra. – Vidi kako gleda dok mi jedemo.

Pàž kakò še škivuâ pumòci. – Nije baš prvi kad treba pomoći.

Pèro, žuâc ni íš? – Īman fazòla ž ljūta, po cèkan da še škūri. – Bila je to večera na moru. Pero je čekao da se smrači, jer mu je grah bio pun žižaka.

Pīta Filè Buâcu žuâc nī slà crīkvu, a unà guvòri, žuâto ca je danuâš Vandèlje pu onòmu mujèmu jàdnomu. – Evandjelje je bilo po Marku, a to je ime njezinog pokojnog muža (teško joj je bilo čuti spominjanje muževa imena).

Pītaju Šlāvīca: Őceš li tī š nàmin sūtra na škòlj na kàleba juâja. – Ne, miñ je čàca rèka da smo mī i šàd na škuljū. – Ideš li sutra s nama na otok brati galebova jaja? – Ne, meni je otac rekao da smo mi i sada na otoku.

Pīta pòp barba Jàkova kàmo grè, a ũn mu udguvuâra: Šàd nīkamor. – U doba praznovjerja, ako sretnoš svećenika, odustaješ od ribarenja.

Pīvaj tī, pīvaj, juâ cu pu švujū. – Govori ti govori, ja cu ono što sam naumio.

Plàce, da nīma nakatàce?!

Plàce mäter, plàce hécér, kad bi nàpa pàla na nàšu muâlu, ubīlo bi ju. – Majka i kći plaču i govore što bi se dogodilo kad bi napa pala na njihovu unuku. U ono doba nape su bile veoma masivne i teške, ali je stvar u tome što one nisu imale ni napu, ni unuku.

Podne zvoni, Marija se sinku moli, prosti, sine, svome puku, za pre-gorku tvoju muku. – Ovako je govorila Luvija Smoljan kad bi se u korizmi oglasilo podnevno zvono.

Pô gruzdà, pô vrtinà. – za napola sazrelo grožđe

Pøj dõma, žagràb i duněš. – Nakon što su Antićovi razbili posuđen Matošin lonac, a budući da su bili imućni, jedan Matošin je rekao: Sad pođi kući i nemoj brojiti, nego samo zagrabi i donesi (mislio je na novac).

põjti na špàš – otići na putovanje, odmor

põjti v pilèce – procvjetati, baciti sjeme (za usjeve)

põjti vuâšću – propasti (obično se misli na usjeve)

põjti za rùkò – uspjeti u poslu

Pøj viti kò vrìme je. – **Uârija širun duâje.** – Kako bi vidjela koje je vrijeme, osoba je zabunom otvorila vrata ormara gdje se nalazio sir.

Pøj ž Bògun i ž blàgošlovun.

Pò silà liži. – Polovica mještana je u gripi.

Pošli Štargurìne pu ubèdu inù ùru lèći. – Nakon blagdana sv. Grgura poslije ručka se treba malo odmoriti u krevetu.

Pòsluh je švèta štvaâr. – Blažen onaj koji je poslušan.

Prašice, pu silù grèdu gulè. – Nije ih sram, po selu idu u kupaćem kostimu.

Pribûka ší se ko da luncijuâ. – Obukao si odijelo kao da je veliki blagdan.

pricrâti še tûštoj jùhì – biti izbirljiv

Prija smo imili vèli vapòr za Rìku. – Prije smo imali putnički brod za Rijeku.

Prîja su se vële pùpe s Tuâlije kluāvàle na srid nacînjene puštilje.
– Nekad su se velike lutke kupljene u Italiji stavljale na sredinu uređena kreveta.

Prîn je rudila. – Câ trî, kî će tô hruāniti, pòjte u Ciliština Ulfkinoga pu pùšku po ubijte tōga dijuāvla. – Šime Babajko je krivo shvatio *prîn* i *trî*, pa je tako reagirao.

Pruāvi šî šumar. – za osobu obraslu dugom kosom

Pruāzna vrîca ni mōre štuāti impije. – Prazna vreća ne može stajati uspravno.

Pubîga je ko da ga je talunič žuāša. – Pobjegao je kao da ga je netko udario štapom.

Pûkla dabōgda! – prijetnja nekoj osobi

Pulîvaj, šampurîvaj, ma prîja ću ga îšti nog tî. – Ovako kaže kos, misleći na grožđe.

Pumàlo ij, neka više duruâ. – Jedi sporo, da više traje.

Pùno buâb, kilavo dîtè. – Puno stručnjaka, posao nikakav.

Pùno je bandîr priminî. – U svom je životu živio u više država.

Pû, pruāsuâc idûn, kadè pišuâs, nî te sruîn?! – Nîši tî zamiritàla vò šèutra natašcè vîti. – Nina Pociņjova i Ante Herman, kad su se sreli na Prislighu.

Pu Puâljuvu! – Tako se kaže ako je ulov ribe dobar odmah na početku dizanja mreža, parangala i sl., a nakon toga slab.

Puš mi gužicu, vakò ću. – Ne govori gluposti.

Pu Štruāzo je inò živo kripuâno. – Ispod Straže je jedno uginulo blago.

Puštulîci, natacîci! – za cipele

Reci ti meni kako bi ti skuhao govedu juhu. – Juâ bi vâže inù kòkoš i žahiti ju va pinjatu neka brumbuljuâ. – nepoznat izvor

Rëka je puâpa ki trî kljüci žakljuâpa neka nân duâštë inôga pëtoha ki nuâjbölje kukuríce.

Rëkla je Ujënija da će bârzo finiti rät. – Da Ujënija, nëćeš tî miništra zinà, a kadë jej je òfic?! – Mate Babajko i Ujenija, nakon što je ona prvi put vidjela prelet zrakoplova, pa je zaključila da će brzo završiti rat.

Ribarü šü môkre gäce, ža vicëru ni žnuâ ca će.

Rîba tukuâ trî pûti plävati: va môru, va ùlju i va vînü. – Riba mora tri puta plivati: u moru, u ulju i u vinu.

Rosso di sera, bel' tempo si spera. – Večernje rumenilo neba znak je lijepa vremena.

Ruâci mi še. – Imam želju za nečim.

Rûka rûku mije, òbraž obadvije.

Rûke mu dârcü ko da šampurîva. – Tresu mu se ruke od starosti.

Šäd će balöta puâšti nûa me. – Sad ću ja biti optužen, iako sam pravedan.

Šäd juâ žnûn ca je njimü, guvöri Nêvo. – Ovako je rekao kad mu je mladi dečko pokrenuo motor, a on to zbog starosti nije mogao, premda je bio strojar.

Šäd kad šan še naraböta v mîni Mëriki, kad dôjdin dõma nëcü niš ciniti, nog šuâmo dûšti i huđiti š kuvülün. – Problem je u tome što su oba ova posla jako teška i zahtjevna.

Šäd nâš kumbujôrno cëka grëncibuken. – Jutros nas čeka naporno veslanje.

Šäd ti je kîla nâmeštu. – Sad si zadovoljan.

Šânta la Buârbara! – Za vrijeme grmljavine priziva se sveta Barbara.

Šćeto inà liputà. – Sve je baš kako treba.

Šćeto i něto šan jej rēkla. – Rekla sam joj jasno i glasno.

Šedi gūze kraj komīna, od tēbe nīma zlà pomīna. – Sjedni pokraj kamina, neće te ogovarati (odnosi se na djevojke).

Šēnja, šēnji. – Našla krpa zakrpu.

Šilna truāvà še naratàla. – Puno se trave naplodilo.

Šilni šušūr, a nājce kàpa. – Teta Jele je otišla u zahod kod kćeri Filipe u Zadru, povukla vodu u vodokotliću, čula šum vode i stavila sić ispod vodokotlića. Kako voda nije dolazila u sić, rekla je: Snažan šum, a u siću ni kapi vode.

Šīme, fruatar je šilū – muntanja še navīja. – **Šīme, crīkva je bila pūna zūpē – inà zinà će danuās biti lūpana.** – Šīme Babajko ženi: Planina se nadvila oblacima, jedna žena će danas biti tučena.

Šīmè guvōri: Tukàlo bi kūpiti lumbrèlu. A Dubrīla: Prīja ćemo kūpiti bićirīni. Nuàto Šīmè: Undà kad bude dažjilo, na gluāvu ćemo štāviti bićirīni. A unà njimū: Kad ti ki dōjde v kūću, dāj mu še napiti z lumbrèle. – Šīme i Dubrila

škurituād nibēška – tama nebeska

škūro ko v rugū – mračno kao u rogu

Šmardī mu tamjūn. – Ne voli ići u crkvu.

Šöldat lāje pu šilū: Luče, luče! Inà zinà guvōri: Nī Lūcē, ne, cà blējēs! – Za vrijeme policijskog sata talijanski vojnik viče: Svjetlo, svjetlo! A jedna žena je shvatila da on zove mještanku po imenu Luce.

Špuâr, muāla štvuâr, vèla zdèla, muāla vicèra.

Štāvi še je va puštilju. – Prepustio se očaju.

Štuāra kārpa štuāro je, kuncì trātiti škōda je. – Šteta je trošiti konac na staroj zakrpi.

Štuári grê kunòbu, šcuâp mu se žadîva, žinà mu ga udîva. – Starac ide u konobu, štap mu zapinje, žena mu ga oslobađa.

Štuári na juârbul. – Još je u njemu snage.

Štûmak mi je žabûšen ko hljîb. – Imam teškoća sa želucem.

Š tûnca na vicèru. – Što ćeš bolje od toga.

Šuâ je tarbûhun za krûhun. – Otišao je za boljim životom.

Šuâmo tî su tô pròvo nuâprid hòd. – Samo ti tako nastavi (iron.).

Šûbito bližu krâja! – Tako je govorio barba Justo, da mrežu treba početi bacati sasvim blizu kraja.

Šûh je ko bakaluâr. – Jako je mršav.

Šûma će ga znêti. – A kako će izaći na kraj (misli se na primanja).

Šûnce picê ko lagnjâ. – Sunce peče kao buktinja.

Šûtra ćemo žûbi na pulicu. – Kaže se kad neam hrane.

Šu vîn ću ti dàti pu rîlu. – S ovim ću ti dati po ustima.

Švâka me kušćica bulî. – Svaka kost u tijelu me boli.

Švâka šila za vrîmena. – Svaka sila je vremenski ograničena.

Švâka škûza nuâjde mûza. – Za svaku ispriku nađe se razlog.

Švâka štajônun. – Sve u svoje vrijeme.

Švâki dûn oli švâku mào, îšta facînta. – Često mi radi iste nestašluke.

Švè idûn ubrâž. – Kaže se za jako uzburkano more.

Švè takò. – A što možeš.

Švétî Ròko, nîc mi je pàlo v òko.

Šviruâka nabutuâka, ko ni bûdeš švirâti, gluâvu êu tî na tâk. – Puhanjem u jednu posebnu travčicu proizvodio bi se osobit zvuk.

Švî sù se ubrîtvâli, šuâmo nâša Êva nî. – Eva Rusinjova

Švuâh šî žakarunjûn. – Zapušten si.

Ta Dûme, kulîko gòdišć ìmate? – Jôh, šînko, ni žnûn, šuâmo žnûn da šan uduâvna. – Teta Dume nije znala kad je rođena, jedino da je to bilo davno.

Tâmo s Kòkovoga dvôra. – podrugljivo

Tâmo te šòldi rašpiraju. – Što ti novac pada s neba (iron.).

Tânto šmo škampâli. – Ipak smo izbjegli opasnost.

Tê hûhê! – Toga veselja! (iron.)

Tibî nîma šnâ. – Voliš početi raditi rano ujutro.

Tiplînjâ nibêška. – Nesnosna vrućina.

Tô êemo uciniti âjnc, cvâj, drâj. – Za tren êemo to napraviti.

Tô êemo uciniti ž lafkâ. – Napraviti êemo to bez poteškoća.

Tôga dubrà. – Čemu se veseliš.

Tô je bila švè inâ kartabijâanka. – Odnosi se na jako uzburkano more.

Tô je bilo: Bògu dûšu, Bòg jû nêće. – Misli se na nevrjeme.

Tô je bljûdna rîba. – Odnosi se na kvalitetnu ribu.

Tô je, ca je. – Tako je.

Tô je mâša mâlo. – To je jako malo.

Tô jê pirûn, žuâti makarûn. – Nije ona (on) dostojna (dostojan) njega (nje). Obično se ovo odnosi na mladića i djevojku.

Tô je pôko tròpo. – Malo je previše.

Tô je priku tikûćega. – To je previše.

Tô nî pu cištù. – Sve je to meni sumnjivo.

Tô nî pu žanuātu. – To je nestručno obavljeno.

Tô nî žgòrega. – To nije naodmet.

Tô pîvo će te šamatàti. – To vino će ti udariti u glavu.

Tô še švè mòvi, po mòre utpuàšti. – **I tuvàru še òčas mòvi, ma mù jòs nî utpuà.** – To ti se sve miče, po može otpasti. – I magarcu se rep miče, ali mu još nije otpao.

Tô sí ucinî di sette colpi. – To si napravio traljavo.

Tô sí ucinî ni ftù ni ftà. – To si napravio nikako.

Tô sí ucinî ni šibì ni švòmu. – To si napravio loše, nikako.

Tramuntuâna, bùra parçuâna. – Nakon tramontane slijedi bura.

Trî kruālji, vija vija hòj! – Tako se na Sveta tri kralja poslije podne pjevalo uz kolo na seoskom trgu.

Triška bùka. – Tresla se brda, rodio se miš.

Tumù še višèl. – Nemaš se čemu radovati.

Turnuâ ti kònat tudè ciciràti. – Ne isplati ti se tu smrzavati.

Turnuâ ti kònat tudè še ubijàti. – Ne isplati ti se opterećivati se poslom.

Tutto a posto, niente in ordine – sve je na mjestu, a ništa ne valja

Túzno rìlo kô bi ìlo. – Izreka se odnosi općenito na nevolju, glad i sl.

Ubligûn šan drîvlju i kamînju. – Dužan sam na sve strane.

Ubûka sí màša širòke bragèše. – Postao si ohol.

Ubû sí stivàle ko da grěš pruāscà ubìti. – Obuo si čizme kao da ideš ubiti svinju.

Ucìn dubrò, puīj guvnò. – Umjesto zahvale doživi neugodnosti.

Ud drùge rùkê. – za stvar koja je već bila u upotrebi

Udubrà sí dōša vāmo. – Nije za dobro kad si došao ovamo.

Ud zlà dužnikà važmì ôfcu biž mlìkà. – Od jednog dužnika uzmi ono što ti daje, premda u potpunosti ne vraća čitav dug.

Ugûnj ti še žagaši za martvā. – Vatra ti se skroz ugasila.

Ukrcago bacve, prodago vino i partigo za Gobrovac. – Ovakav je brzojav poslao jedan naš pomorac koji je trgovao vinom u Obrovcu.

Unà cùdo vòli tarukàti. – Ona voli ogovarati.

U naglòšti nī mudròšti. – U naglosti se možeš neprimjereno ponašati.

Ūnca fēbre, tō te nī. – Za zdravstvene probleme ne treba mnogo.

Undà ću te juā. – Ajme meni.

Undà Luce, cà ti še parì? – Bàra, priž gàrta, nīšú še piće nàblejali. – Teta Luce Catarina bratu Patriciju, kad ju je pitao kako je bilo slušati operu u riječkom kazalištu.

Ūn guvòri sùn sùbò. – Govori sam sobom.

Unì dubrò štujû – dobrog su imovnog stanja

Ūn ìma zluātne rùke. – On se u sve razumije.

Unì štujû pàrvi kruāj. – Stanuju jako daleko.

Ūn je dēbeloga ùha. – Nagluh je.

Ūn je dištuārdi. – Tvrdoglav je.

Ūn je farmašûn. – On je nevjerac.

Ūn je fuâlša munîta. – Odnosi se na neiskrenu osobu.

Ūn je na švôj môd (ŭn je švôga môda). – On je poseban.

Ūn je nišrića ud cuvîka. – On je nevaljala osoba.

Ūn je turlulù. – On je glupan.

Ūn ki je v Kukù ni bî piće puî. – Vice iz Dračevca u neimaštini, da bi joj muž koji čuva stražu na rtu Kok, puno pojeo. Naime, u to doba se čuvao telefonski kabel koji povezuje otok Ist i otok Silbu.

Ūn nî lâške rûkê. – On nije darežljiv.

Ūn nîma rigvuârda. – Nema on poštovanja.

Ūn ti je kuštiljîc. – On ti je osoba nagle ćudi.

Ūn ti je manjamùhte. – On ti je osoba koja želi živjeti na tuđ račun.

Ūn ti je pruâvi prôto. – Veoma je dobar stručnjak u svom poslu.

Ūn ti nî ruāvûn. – Nije pri zdravoj pameti.

Ūvik mù kandêle vîšu ž nušâ. – Stalno mu vise sline iz nosa.

Ūvik pîliš pu švujù. – Stalno isto ponavljaš.

Uvò je mòja beritâ, pokojnòga Jerićâ. – Luviji Brok.

Uvuâh je rêka da še na Mûlu urîši pruduâju, uvuâh je rêka da će kûpiti, uvuâh je rêka da nîma sòldo, uvuâh je rêka da će mâteri škrînju razbîti. Ne prav mâli piculîn, dât ću tēbi fijurîn. – dječja brojalica na prste

Uvuâh tilîc nîma utròbice. – Třli li, ni minî, ni tibî. – Ovako je rekla Antona Kosćinjova, kad joj je Mate Segarić u šali rekao da je tele bez jetre. Zapravo, jetra je bila namijenjena nekom drugom.

Uzuâ je Źamarîja Kòzulić rēci, nēce mu še pētoh s kùće ubîti. – Odnosi se to da nije ništa stvorio i ništa nema.

Va fõjimin je iština šuâmo unò bêlo ša štruānê. – U novinama je istina samo uno bijelo sa strane (Šime Babajko).

Va Kumáčovoj uštariji Šimè pîta: Kumpuâre, cà je tô krèvet citire ðinari? – Krèvet ti je puštîlja. – Juâ ću ih undà òdma kûpiti ðèset, guvòri Šimè. – Na krevetu je bila istaknuta cijena četiri dinara, pa je mislio da je to cijena kreveta, a to je zapravo bio najam za jednu noć.

Va mešàrnici ìma švâkakovih kòžic. – Nepredvidiva je čovjekova sudbina.

Vàmo je tugà. – I kod mene je isto.

Va muâloj bòcici špirit štujî. – Obično se tako kaže za osobu niskog rasta.

Và rîba je šuâmo pljuc, pljuc. – Ova riba je puna kosti.

Và žvirîna ud ufcê će me ubiti. – Ovo čudo će me ubiti.

Vê, pecikòža je žîsa. – Ovako bi rekao pok. Šime, zvani Kakilo, kad bi se žarko ljetno sunce pojavilo iznad brda.

Vèži tuvàra kadè ti gušpuðuâr ricê. – Veži magarca gdje ti gospodar kaže.

Viciruâš ćemo na Kòsovo. – Večeras ćemo ići na daleki, zah-tjevan ribolov.

Vidin juâ kuâ ũra je. – Shvatio sam što se događa.

Vij je li vûnka dažjî. – **Jê, ko da carcuâci pišàju.** – Vidi pada li kiši. – Da, kao da cvrčci mokre.

Više juâ žnûn kad niš ni žnûn, nog tî kad švè žnuâš. – Više ja znam kad ništa ne znam, nego ti kad sve znaš.

Vjêko îj, nêćeš šùtra. – **Pîtanje je.** – Tonica Smoljan Vjeki Smoljanu. Naime, Vjeko je jeo uštipke (frîte), ali je također napunio i džepove.

Vluâši ti huhurû ko da šî šùmar. – Pravo si čudovište.

Vò mi ni grê ni gòri ni dòli. – Ne volim ovo jelo.

Vò pîvo je nàgran. – Ovo vino je kiselo.

Vò su mi kunfèti za na Štruâžu. – U siromašno doba, ako bi tko imao koji bombon, čuvao bi ga za svetkovinu kad bi se išlo na brdo Stražu.

Vò su zuâdnji škòši. – Ovo je kraj (često se misli na lov lignji i sl.).

Vrîme će se zvaštàti. – Vrijeme će se pokvariti.

Vruâta su utvòrena pu švâ uštà. – Vrata su skroz otvorena.

Vù vèštu ću prinèšti za Bužić. – Ovu haljinu ću prvi put obući na Božić.

Ža platiti žarne, va vrićušić bi se štàvilo mào farmitùnà, oli cinìce.
– Za korištenje žrvnja vlasniku bi se u vrećicu stavilo malo kukuruza ili pšenice

Žapuntèci slàvu, ubìli su kràvu, kòmu crîvo kòmu dròb, našoj Lūci krîvi ròg! – Ovako je govorio barba Justo jer mu je sestra Luce bila udana u Zapuntelu.

Ža spruàve ti tò guvòrin. – Ozbiljno ti to govorim.

Ž dijuâvlun i lèto, i ki ga je v libru nuâša! – Dovraga i ljetu i tko ga je izmislio (zbog vrućine).

Žènte še, žènte, dîca! – Čuvši limenu glazbu na sprovodu Mati Levačiću, Ujenija je shvatila da je u selu neko veselje, pa je i rekla: Ženite se, ženite, djeco!

Žgubî je bušulu. – Skrenuo je pameću.

Ž jûtra je vîti ko vrîme će. – Po jutru se dan poznaje.

Žnèti še škùle. – Završiti školu, napustiti školu.

Žuâc, za bàbin kuluâc! – Zašto, za babin kolač. Odnosi se na pitanje koje ostaje bez pravog odgovora.

Žuâ me. – Što se mene tiče.

Žûti žutùju, carvèni putùju.

Žvòni, žvòni, a nî cuâ v rîlo kluâšti. – Cijelo jutro zvoni, a za ručak ništa.

SMOLJANOVE IZREKE I KRATKE HUMORESKE

Čitateljima *Čakavske riči* Ante Smoljan nije nepoznat. U dvobroju 44. godišta (2016.) objavio je tri priče, uz njih je dodao rječnik, a ja sam dopisao bilješku o autoru. Smoljan je poznati pisac *Rječnika govora otoka Ista* koji je doživio nekoliko izdanja. Naime, nakon svezaka iz 2013. i 2015. objavljen je još jedan prošireni svezak u vrlo maloj nakladi. Ante Smoljan nastavlja raditi dalje, pa su tako nastale i spomenute tri priče. Duboko vezan za svoj otok i njegov govor, prikupio je i znatan broj izreka i nešto kratkih humoreski poznatih domaćem svijetu. Svi su ti fragmenti akcentuirani, a i objašnjeni, da se razumije o čemu je riječ, a ponegdje čitamo i tko je što izgovorio i u kojoj prilici. Svi su ti tekstovi zanimljivi te osvjetljavaju život na Istu kao i mjesni jezični sustav. Ovdje nije donesen rječnik, jer za to nema prave potrebe, a za nas je posebno zanimljivo da Ante Smoljan unekoliko nastavlja svoj leksikografski rad. Iščunski leksik sad je već dobro poznat, ali su korisne i njegove dopune donesene na koji od mogućih načina.

Josip Lisac

Siniša Vuković
Split

SĚDAN SĀLĀM OL POKÛRE (Sedam pokorničkih psalama)

*Prepjev s latinske Vulgate na čakavštinu
bračkih Selaca*

Psalmus 6

¹In finem, in carminibus. Psalmus
David. Pro octava.

²Domine, ne in furore tuo arguas
me,
neque in ira tua corripas me.

³Miserere mei, Domine, quoniam
infirmus sum;
sana me, Domine, quoniam
conturbata sunt ossa mea.

⁴Et anima mea turbata est valde;
sed tu, Domine, usquequo?

⁵Convertere, Domine, et eripe
animam meam;
salvum me fac propter
misericordiam tuam.

⁶Quoniam non est in morte qui

Sālam 6

¹Na svřhu, u pišmān. Sālam ol
Davida. Za õsminu.

²Gõspodāru, u jřdũ tvojẽn nemõj
pokārāt mẽne,
niti me kaštigāj u bīsũ tvojẽn.

³Pomilũj mẽne, Gõspodāru, jerbo
oslābĩ san;
okrpēs me, Gõspodāru, jerbo
dišturbāno je košćẽ mojẽ.

⁴I ānim mõj izneblũšẽn je velẽ;
ma tĩ, Gõspodāru, dõklen ćeš?

⁵Obrnĩ se, Gõspodāru, i škapulāj
ānim mõj;
šalvānẽga ućĩn mẽne zarad
samaritānšćine tvojẽ.

⁶Jërbo, nĩ ga kĩ će se u smřti

memor sit tui;
in inferno autem quis confitebitur
tibi?

⁷Laboravi in gemitu meo;
lavabo per singulas noctes lectum
meum;
lacrimis meis stratum meum rigabo.

⁸Turbatus est a furore oculus meus;
inveteravi inter omnes inimicos
meos.

⁹Discedite a me omnes qui
operamini iniquitatem, quoniam
exaudivit Dominus vocem fletus
mei.

¹⁰Exaudivit Dominus deprecationem
meam;

Dominus orationem meam suscepit.

¹¹Erubescant, et conturbentur
vehementer, omnes inimici mei;
convertantur, et erubescant valde
velociter.

spomînjât tÛbe;
u sãmÛn pâklu ko ćÛ priznãvãt tÛbe?

⁷Prîtrûdî san se u uzdahnjîvãnju
mojÛn;
oprãt ću dÛjednu nôc koćÛtu mojÛ;
su sÛzãn mojîman pÛsteju ću svojÛ
oblîvãt.

⁸Dišturbãlo se je òl jîda jÛko mojÛ;
prigodišćÛn san meju svîman
dÛšmanîman mojîman.

⁹HÛlte ćã ol mÛne svî ćã ċinîtÛ
nepoščÛnje,
jerbo je Gospodãr udovojî glãsÛ ol
plãkãnja mojÛga.

¹⁰Udovojî je Gospodãr pomoljÛnju
mojÛn;

Gospodãr je moljÛnje mojÛ prîmî.

¹¹Porumenîli, i velÛ se dišturbãli svî
dÛšmani mojî;
obrnÛli se, i velÛ žvÛlto zarÛžili.

Psalmus 32 (31)

¹Ipsi David intellectus.

Beati quorum remissae sunt
iniquitates,
et quorum tecta sunt peccata.

²Beatus vir cui non imputavit
Dominus peccatum,
nec est in spiritu ejus dolus.

Sâlâm 32 (31)

¹AdukacijÛn ol sãmÛga Davîda.

Blãgo ga se nîman kîman su
olmolãna nepoščÛnja,
i kîman su pokrivÛna sagrišÛnja.

²Blãgo ga se ċejadînu kÛn
Gospodãr ne skontãje grîhÛ,
nîti je u ãnimu njegÛvÛn himbÛ.

³Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea,
dum clamarem tota die.

⁴Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua, conversus sum in aerumna mea, dum configitur spina.

⁵Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non abscondi. Dixi: Confitebor adversum me injustitiam meam Domino; et tu remisisti impietatem peccati mei.

⁶Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.

⁷Tu es refugium meum a tribulatione quae circumdedit me; exsultatio mea, erue me a circumdantibus me.

⁸Intellectum tibi dabo, et instruam te in via hac qua gradieris; firmabo super te oculos meos.

⁹Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. In camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

¹⁰Multa flagella peccatoris;

³Jerbo san muča, prigodišćilo se je koščè mojè,

dòklen san vapì po vàs dnèv.

⁴Jerbo je òbdān i òbnòc oteščāla nada mēnon rŭkà tvojà, obrnŭ san se u nenāđinji mojōn, dòklen me bàda drāča.

⁵Falimēnat mōj očitovatin san tēbi učinì, i nepošćenje mojè nīsān pritajā. Rēkā san: «Ispovīdīt ću Gospodārŭ kontra mēne nepošćenje mojè»; i tī si mi olmolā pokvārenōst ol sagrišēnja mojēga.

⁶Zarad vēga molit će ti se dōjedān šānti u vrīme adāto. Perfīn pòvodāj ol velēti vōd, ki njēmu nēće se kuštāt.

⁷Tī si ūtećišće mojè u dišperacijŭnŭ ča jè zapasā mēne; rādovānje mojè, škapulāj me ol nīh ča sŭ zapasāli mēne.

⁸Pāmēt dāt ću tēbi, i adukāt ću te obo progadŭrŭ vēn po kēn ćeš hodīt; fermāt ću nada tēbon jōći mojè.

⁹Nemōjte se učinīt kakò kavālo i mŭl, u kīh nīma pāmēti. U òglavu i ūzal stēgnì kosirīce nĭjhove, kī se ne kuštājedu ki tēbi.

¹⁰Velēti je hanžĭj za grīšnĭka;

sperantem autem in Domino
misericordia circumdabit.

¹¹Laetamini in Domino, et exsultate,
justi;
et gloriamini, omnes recti corde.

a ufajūcēga u Gospodārā
samaritānšćina će zapasāt.

¹¹Diletājte se u Gospodārū, i
sulacājte se, pošćeni;
i fälte se svī vī ol sřca prāvēga.

Psalmus 38 (37)

¹Psalmus David, in
rememorationem de sabbato.

²Domine, ne in furore tuo arguas
me,
neque in ira tua corripias me;
³quoniam sagittae tuae infixae sunt
mihi,
et confirmasti super me manum
tuam.

⁴Non est sanitas in carne mea, a
facie irae tuae;
non est pax ossibus meis, a facie
peccatorum meorum:
⁵quoniam iniquitates meae
supergressae sunt caput meum,
et sicut onus grave gravatae sunt
super me.

⁶Putruerunt et corruptae sunt
cicatrices meae,
a facie insipientiae meae.

⁷Miser factus sum et curvatus sum
usque in finem;
tota die contristatus ingrediebar.

Sålām 38 (37)

¹Sålām ol Davīda, za spomñnjānje
na subötu.

²Göspodāru, u jīdū tvojēn nemōj
pokārāt mēne,
niti me kaštīgāj u bīsū tvojēn;
³jerbo su šajēte tvojē zabodenē ū
me,
i fermā si nada mēnon rūku
tvojū.

⁴Nī zdrāvja u mēsū mojēmu, prida
līcōn ol bīsa tvojēga;
nī mīra koščū mojēmu, prida līcōn
ol sagrišēnja mojēga:
⁵jerbo su nepošćēnja mojā ugāzīla
nada glāvōn mojōn,
i kakō tēško brīme navālila su se
nada mēnon.

⁶Usmrdīle su se i isāgnjīle su zlēdi
mojē,
prida līcōn od ludorīje mojē.

⁷Učinjēn san bīdan i pogōbjēn san
svē do svřhe;
po vās dnēv avelivēn grēn.

⁸Quoniam lumbi mei impleti sunt
illusionibus,

et non est sanitas in carne mea.

⁹Afflictus sum, et humiliatus sum
nimis;

rugiebam a gemitu cordis mei.

¹⁰Domine, ante te omne desiderium
meum,

et gemitus meus a te non est
absconditus.

¹¹Cor meum conturbatum est,
dereliquit me virtus mea,
et lumen oculorum meorum, et
ipsum non est mecum.

¹²Amici mei et proximi mei
adversum me appropinquaverunt, et
steterunt;
et qui juxta me erant, de longe
steterunt.

¹³Et vim faciebant qui quaerebant
animam meam.

Et qui inquirebant mala mihi, locuti
sunt vanitates,
et dolos tota die meditabantur.

¹⁴Ego autem, tamquam surdus, non
audiebam;

et sicut mutus non aperiens os suum.

¹⁵Et factus sum sicut homo non
audiens,

et non habens in ore suo
redargutiones.

¹⁶Quoniam in te, Domine, speravi;

⁸Jerbo su lûmbuli mojï pûni
imbròja,

i nï zdrâvja u mësù mojën.

⁹Avelivën san i injorân san velë;
rûjën od uzdahnjîvânja ol sřca
mojëga.

¹⁰Göspodäru, pril tëbon je sväko
hořnje mojë,
i uzdahnjîvânje mojë nï pritajâno
tëbi.

¹¹Sřce je mojë diřturbâno,
moläla me je krïpöst mojä,
i luminažitâd ol jočijüh mojih, i nâ
sâmâ nï su mënon.

¹²Prijateji mojï i blîznji mojï kôntra
su mëne
kuřtali su se, i stäli;
i ki su mi bëli blîzû, izdajëga
stojidû.

¹³I silu činidû nï kï išćedu änim
mõj.

I kï zlëga öćedu mëni, prävjalï su
praznocë,
i po väs dnëv himbe su namïřjalï.

¹⁴Jä sâm, kakò san glûh, ne čûjen;
i kakò san mùtäv, ne otvârân jûsta
svojä.

¹⁵I ućinjën san kakò çejadë
nećujüće,
i nïmân u jûstiman svojïman
pokarânja.

¹⁶Jerbo san se ü te, Göspodäru, üfa;

tu exaudies me, Domine Deus meus.

¹⁷Quia dixi: Nequando supergaudeant mihi inimici mei; et dum commoventur pedes mei, super me magna locuti sunt.

¹⁸Quoniam ego in flagella paratus sum, et dolor meus in conspectu meo semper.

¹⁹Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, et cogitabo pro peccato meo.

²⁰Inimici autem mei vivunt, et confirmati sunt super me; et multiplicati sunt qui oderunt me inique.

²¹Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.

²²Ne derelinquas me, Domine Deus meus; ne discesseris a me.

²³Intende in adjutorium meum, Domine Deus salutis meae.

tī ćeš udovojīt mēni, Gõspodāru Bõže mōj.

¹⁷Jerbo san rēka: «Ne uzrādovāli se nada mēnon dūšmani mojī; i jē se pošēšūnedu nõge mojē, ne prāvjalī nada mēnon na vèliko.»

¹⁸Jerbo jā san paričān za hanžīje, i faštīdij je mōj prida obrāzōn mojīn vāvīk.

¹⁹Jerbo ću nepošćēnje mojē obznanjīvāt, i pensāt ću obo grīhū mojēn.

²⁰Sāmi dūšmani mojī žīvedū, i fermāni su nada mēnon; i uzmožāni su nī kī nepošćēno nenāvidīdu mēne.

²¹Nī kī olvrāčādu zlō za dobrō petegulāvājūc mēne, jerbo slīdīn dobrotū.

²²Nemōj me obandunāt, Gõspodāru Bõže mōj; ne lontunāj se ol mēne.

²³Takāj se dōc mēni nāpomōc, Gõspodāru Bõže ol šalvānja mojēga.

Psalmus 51 (50)

¹In finem. Psalmus David.
²Cum venit ad eum Nathan Propheta,
quando intravit ad Bethsabee.

³Miserere mei, Deus,
secundum misericordiam tuam.
Et secundum multitudinem
miserationum tuarum,
dele iniquitatem meam.

⁴Amplius lava me ab iniquitate
mea:

et a peccato meo munda me.

⁵Quoniam iniquitatem meam ego
cognosco:

et peccatum meum contra me est
semper.

⁶Tibi soli peccavi
et malum coram te feci:
ut justificeris in sermonibus
tuis,
et vinces cum judicaris.

⁷Ecce enim in iniquitatibus
conceptus sum:
et in peccatis concepit me mater
mea.

⁸Ecce enim veritatem dilexisti:
incerta, et occulta sapientiae tuae
manifestasti mihi.

⁹Asperges me hyssopo, et
mundabor:
lavabis me, et super nivem

Sàlam 51 (50)

¹Na svìhu. Sàlam ol Davìda.
²Kal je ki njèmu dōša profëta Nàtan,
pòklen je bì uliza ki Bešàbi.

³Pomìluj mène, Bòže,
naprama samaritànšćini tvojòn.
I naprama velëti pomilovànja
tvojèga,
izbrìs nepošćenje mojè.

⁴Detrònko me opèr ol nepošćenja
mojèga:

i ol sagrišënja mojèga ispuliškàj mène.

⁵Jërbo, nepošćenje mojè jà
nadazdrìjen:

i sagrišënje je mojè vàvik prida
mènon.

⁶Tèbi sàmèn san sagrìši
i pril tèbon zlèga učinì:
da bùdeš pošćèn u šermùnìman
tvojìman,
i da dobìješ kal te bùdedu arbitràt.

⁷Jerbo èvoga, u nepošćenju san se
zàni:
i u sagrišënju ostàla je nòsèca màtèr
mojà.

⁸Jerbo èvoga, tì si pràvo jübì:
šušpetòžu, i šegrètu prodèncu tvojù
obznànì si mènì.

⁹Poškròp me su šimpàtròn, i
ispuliškàt ću se:
opèr me, i svrhu snìga izbìljèn ću

dealbabor.

¹⁰Auditui meo dabis gaudium et
laetitiam:
et exsultabunt ossa humiliata.

¹¹Averte faciem tuam a peccatis
meis:

et omnes iniquitates meas dele.

¹²Cor mundum crea in me Deus:
et spiritum rectum innova in
visceribus meis.

¹³Ne proicias me a facie tua:
et spiritum sanctum tuum ne auferas
a me.

¹⁴Redde mihi laetitiam salutaris
tui:

et spiritu principali confirma
me.

¹⁵Docebo iniquos vias tuas:
et impii ad te
convertentur.

¹⁶Libera me de sanguinibus Deus,
Deus salutis meae:
et exsultabit lingua mea justitiam
tuam.

¹⁷Domine, labia mea aperies:
et os meum annuntiabit laudem
tuam.

¹⁸Quoniam si voluisses sacrificium,
dedissem utique:
holocaustis non delectaberis.

¹⁹Sacrificium Deo spiritus
contribulatus:

bīt.

¹⁰Slūhu mojĕn dāt ĉeš alegriju i
divertimĕnat:
i sulacāt ĉe se košĉĕ injorāno.

¹¹Obrnì līcĕ tvoje ol sagrišĕnjih
mojih:

i svā nepošĉĕnja moja izbrīs.

¹²Srĉe ispuliškāno stvør u mĕni Bòže:
i ānim ol prāva rinovāj u drøbu
mojĕn.

¹³Nemōj me reterāt od līcā tvojeĝa:
i ānima šantòžĕga tvojeĝa ne
odnišāj iž mĕne.

¹⁴Olvrāt mi nāse alegriju ol šalvānja
tvojeĝa:

i su ānimon nājglavnijīn fermāj
mĕne.

¹⁵Adukāt ĉu nĕ nepošĉĕne obo
progadūrīman tvojīman:
i farmasūnì ki tĕbi ĉedu se obrĉāt.

¹⁶Deliberāj me ol kŕvi Bòže,
Bòže ol šalvānja mojĕga:
i jazik ĉe mōj feštedāt pošĉĕnje
tvoje.

¹⁷Gòspodāru, pĕšnje mojĕ rastvør:
i jūsta moja obznanjīvāt ĉedu
pofaljĕnje tvoje.

¹⁸Jĕrbo, da si tī išĉā posvētilišĉe,
bī biš ga tī i dā, pròpja:
mā žŕtvovānjiman se ne nasladīješ.

¹⁹Posvētilišĉe Bògu ānim je
dīšperān:

cor contritum, et humiliatum Deus
non despicias.

²⁰Benigne fac Domine
in bona voluntate tua Sion:
ut aedificentur muri Jerusalem.

²¹Tunc acceptabis sacrificium
justitiae,
oblations, et holocaust:
tunc imponent super altare tuum
vitulos.

sřce islòmjeno, i injoràno, Bòže,
něćeš nenàvìdīt.

²⁰Dobrostivo učin Gòspodàru,
u dobrèn hotìnju tvojèn Sijùnù:
da se nekà ugràdìdu mìrì ol Jeruzòlima.

²¹Ondàc ćeš prìmàt posvètilišća ol
pràva,
i prikažìvàilišća i žrtvovànja:
ondàc ćedu na oltàr tvòj telìće
mećat.

Psalmus 102 (101)

¹Oratio pauperis, cum anxius
fuerit, et in conspectu Domini
effuderit precem suam.

²Domine, exaudi orationem meam,
et clamor meus ad te veniat.

³Non avertas faciem tuam a me;
in quacumque die tribulor, inclina
ad me aurem tuam;
in quacumque die invocavero te,
velociter exaudi me.

⁴Quia defecerunt sicut fumus dies
mei,
et ossa mea sicut cremium aruerunt.

⁵Percussus sum ut foenum, et aruit
cor meum,
quia oblitus sum comedere panem
meum.

⁶A voce gemitus mei
adhaesit os meum carni meae.

Sàlam 102 (101)

¹Moljènje ol siromàha, kal bùde
avelivèn, i prida obràzon ol
Gospodàrà kal prolje moljènje svojè.

²Gòspodàru, udovòj moljènju mojèmu,
i vapjànje mojè ki tèbi nekà døjde.

³Nemòj obrnùt lìcè tvojè ol mène;
u kīgòd dnèv da san dšperàn, prìgnì
ki mèni ùho tvojè;
u kīgòd dnèv da zazovèn tèbe,
žvèlto udovòj mèni.

⁴Jerbo, skarsàli su kakò dìm dnèvi
mojì,
i koščè je mojè sàžgàno kakò glavnjà.
⁵Izmlàcèn san kakò slàma, i
usahnùlo je sřce mojè,
jerbo san zaudòbi založit se su
krùhòn mojìn.

⁶Su glàsòn od uzdahnjìvànja mojèga
prilìpila se je kòst mojà obo mèso mojè.

⁷Similis factus sum pellicano
solitudinis;
factus sum sicut nycticorax in
domicilio.

⁸Vigilavi, et factus sum sicut passer
solitarius in tecto.

⁹Tota die exprobrabant mihi inimici
mei,
et qui laudabant me adversum me
jurabant:

¹⁰quia cinerem tamquam panem
manducabam,
et potum meum cum fletu
misceram;

¹¹a facie irae et indignationis tuae,
quia elevans allisisti me.

¹²Dies mei sicut umbra
declinaverunt,
et ego sicut foenum arui.

¹³Tu autem, Domine, in aeternum
permanes,
et memoriale tuum in generationem
et generationem.

¹⁴Tu exurgens misereberis Sion,
quia tempus miserendi ejus, quia
venit tempus;

¹⁵quoniam placuerunt servis tuis
lapides ejus,
et terrae ejus miserebuntur.

¹⁶Et timebunt gentes nomen tuum,
Domine,
et omnes reges terrae gloriam
tuam;

⁷Učinî san se slišno pelikānù na
stinčju;
učinî san se kakò ćuk
u mirîni.

⁸Bdî san, i učinî san se kakò orëbàc
u samoći na kući.

⁹Po vàs dnëv kàredu mène dùšmani
moji,
i nî kî su fālîli mène kôntra mène su
se klëli:

¹⁰jerbo san jî lûg kakogôd
i krûh,
i pîcë mojè su plākānjen
san mîššà;

¹¹od lîcà bîsa i ol jîda tvojëga,
jerbo poldižûc, zalopātî si me obo klëh.

¹²Dnëvi se moji kakò osîn
skalājedu,
i kakò slàma jã san usahnù.

¹³Tî sām, Gòspodāru, zānavîk
durāš,
i spomînjānje je tvojè ol kolîna do
kolîna.

¹⁴Tî ćeš ustājûc se pomîlovāt Sijûn,
jerbo je vrîme ol pomîlovānja
njegòvëga, jerbo je dôšlo vrîme;

¹⁵jerbo je drāgo šërvan tvojîman
stînje njegòvo,
i zëmju će njegòvu pomîlovāt.

¹⁶I prëdāt ćedu pûci prid îmenon
tvojîh, Gòspodāru,
i svî krājî ol zemjè pril glòrijôn
tvojôn;

¹⁷quia aedificavit Dominus Sion,
et videbitur in gloria sua,
¹⁸Respexit in orationem
humilium,
et non sprexit precem eorum.

¹⁹Scribantur haec in generatione
altera,
et populus qui creabitur laudabit
Dominum.
²⁰Quia prospexit de excelso sancto
suo,
Dominus de caelo in terram
aspexit;
²¹ut audiret gemitus
compeditorum,
ut solveret filios interemptorum;
²²ut annuntient in Sion nomen
Domini,
et laudem ejus in Jerusalem,
²³in conveniendo populos in unum,
et reges, ut serviant
Domino.

²⁴Respondit ei in via virtutis suae:
Paucitatem dierum meorum nuntia
mihi.
²⁵Ne revoces me in dimidio dierum
meorum;
in generationem et generationem
anni tui.
²⁶Initio tu, Domine, terram
fundasti;
et opera manuum tuarum sunt caeli.
²⁷Ipsi peribunt, tu autem permanes;
et omnes sicut vestimentum

¹⁷jerbo je ugrāđi Gospodār Sijūn,
i vīđit će ga se u glōriji svojōn,
¹⁸Poglēdā je na moljēnje ol nīh
injorānīh,
i nī pokārā pomoljēnja nījhova.

¹⁹Nekā vō būde škrivāno u drūgēn
kolīnu,
i pūk kī će bīt stvōrēn fālīt će
Gospodārā.
²⁰Jerbo je bāci očādu iž visokēga
šantōžēga svojēga,
Gospodār je s nebēs nā zemju bāci
očādu;
²¹da bi čū uzdahnjīvānje ol nīh u
kadēnān,
da bi odrīši sīne ol nīh pobivēnīh;
²²da bi obznāni na Sijūnū ĩme ol
Gospodārā,
i fālū njegōvu u Jeruzōlimu,
²³u skūpjānjiman pukōv kō jedān,
i krājīh, da bidu bīli šervīcij
Gospodārū.

²⁴Olgovorī je njēmu u progadūrū ol
krīpōsti svojē:
Kraćinū ol dnēvīh mojīh obznān mēni.
²⁵Ne zōv me nā po dnēvīh
mojīh;
ol kolīna do kolīna godīšća
su tvoja.
²⁶U počēlū si tī, Gōspodāru, zēmju
bī fundamentā;
i dila ol rūk tvojīh jesū nebesā.
²⁷Nā sāma ćedu poginūt, a tī sām
durāt ćeš;

veterascent.
Et sicut opertorium mutabis eos, et
mutabuntur;
²⁸tu autem idem ipse es, et anni tui
non deficient.

²⁹Filii servorum tuorum habitabunt;
et semen eorum in saeculum
dirigetur.

i svî ćedu se ni kakò ođića prigodišćit.
I kakò planîtu kambijät ćeš jih, i
kambijät ćedu se;
²⁸tî sâm ni si ïsti, i godišća tvoja
něćedu skarsät.

²⁹Sîni ol šërvîh tvojîh pribîvät ćedu;
i sîme nîjhovo zânavîk će durät.

Psalmus 130 (129)

¹Canticum graduum.

De profundis clamavi ad te,
Domine:
²Domine exaudi vocem meam.
Fiant aures tuae intendentes,
in vocem deprecationis meae.

³Si iniquitates observaveris
Domine:
Domine quis sustinebit?
⁴Quia apud te propitiatio est:
et propter legem tuam sustinui te
Domine.

Sustinuit anima mea in verbo ejus:
⁵speravit anima mea in Domino.
⁶A custodia matutina usque ad
noctem:
speret Israel in Domino.
⁷Quia apud Dominum misericordia:
et copiosa apud eum redemptio.
⁸Et ipse redimet Israel,
ex omnibus iniquitatibus ejus.

Sàlam 130 (129)

¹Pisma od uzahodënja.

Iž profûndiša vapîjen ki tëbi,
Göspodäru:
²Göspodäru udovòj gläsù mojën.
Učîn ùši tvoje nâpëtiman,
na gläs ol pomoljënja mojëga.

³Jë se na nepošćënja büdeš
ošërvävät Göspodäru:
Göspodäru, ko će se uzdržat?
⁴Jerbo je u tëbe samaritânščina:
i zarad rëgule tvoje kumpatîn tëbe
Göspodäru.

Uzdřžä se je änim mõj u besîdi
njegövön:
⁵Ûfä se je änim mõj u Gospodärä.
⁶Ol në gvärdije ïzjutra svë do ù nõc:
Ûfä se je Israjîl u Gospodärä.
⁷Jerbo je u Gospodärä samaritânščina:
i obilänca je u njëga od olkupjënja.
⁸I ôn će olküpît Israjîla,
ol svîh nepošćënjih njegövîh.

Psalmus 143 (142)

¹Psalmus David, quando
persequeretur eum Absalom filius
ejus.

Domine, exaudi orationem meam;
auribus percipe obsecrationem
meam in veritate tua; exaudi me in
tua justitia.

²Et non intres in iudicium cum
servo tuo,
quia non justificabitur in conspectu
tuo omnis vivens.

³Quia persecutus est inimicus
animam meam,
humiliavit in terra vitam meam;
collocavit me in obscuris, sicut
mortuos saeculi.

⁴Et anxius est super me spiritus
meus;
in me turbatum est cor meum.

⁵Memor fui dierum antiquorum;
meditatus sum in omnibus operibus
tuis,
in factis manuum tuarum
meditabar.

⁶Expandi manus meas ad te;
anima mea sicut terra sine aqua tibi.

⁷Velociter exaudi me, Domine;
defecit spiritus meus.

Non avertas faciem tuam a me,

Sälām 143 (142)

¹Sälām ol Davida, kal ga je bi lāskaç
Ašalün, sîn nječov.

Göspodäru, udovöj moljēnju mojēmu;
ušiman čapāj priklinjānje mojē u
prävēn tvojēn;
u pošćēnju tvojēn udovöj mēni.

²I ne uliz na tribunāl su šērvōn
tvojīn,
jerbo se nēće opoštenit prid obräzōn
tvojīn nī döjedān ča žīvē.

³Jerbo je lāskaç düšmanin
ānim mōj,
injurā je na zemjī živōt mōj;
namistī me je u škurēcu, kakō
mrtvacē vikovišnje.

⁴I avelī se je nada mēnon
ānim mōj;
u mēni se je dišturbālo sīce mojē.

⁵Spomēnū san se dnēvīh stārīh;
pensā san obo svīman dīlīman
tvojīman,
i obo činjēnjīman ol rūk tvojīh
pensā san.

⁶Raskrīlī san rūke mojē ki tēbi;
ānim je mōj tēbi kakō zemjā brēz vodē.

⁷Žvēlto udovöj mēni, Göspodäru;
skarsā je ānim mōj.

nemōj obrnūt ličē tvojē ol mēne,

et similis ero descendentibus in
lacum.

⁸Auditam fac mihi mane
misericordiam tuam,
quia in te speravi.
Notam fac mihi viam in qua
ambulem,
quia ad te levavi animam meam.

⁹Eripe me de inimicis meis,
Domine,
ad te confugi.
¹⁰Doce me facere voluntatem tuam,
quia Deus meus es tu.
Spiritus tuus bonus deducet me in
terram rectam.

¹¹Propter nomen tuum, Domine,
vivificabis me;
in aequitate tua, educes de
tribulatione animam meam;
¹²et in misericordia tua disperdes
inimicos meos,
et perdes omnes qui tribulant
animam meam,
quoniam ego servus tuus sum.

da ne sličīn nīman ča sē skalājedu
u jāmu.

⁸Čujūcōn učīn mēni īzjutra
samaritānščīnu tvoju,
jerbo san se ū te ūfa.
Očitovātin učīn mēni progadūr u
kēn grēn,
jerbo san ki tēbi poldīga ānim mōj.

⁹Škapulāj me ol dūšmanīh mojīh,
Gōspodāru,
ki tēbi san utēka.
¹⁰Nauč me činīt hotīnje tvoje,
jerbo Bōg mōj jēs tī.
Ānim tvōj dōbri dovēst će mēne u
zēmju prāvu.

¹¹Zarad īmena tvojeġa, Gōspodāru,
olžīvīt ćeš mēne;
u pravīci tvojoḡn, izvūc ćeš īz
dišperacijūnā ānim mōj;
¹²i u samaritānščīni tvojoḡn deštrīgāt
ćeš dūšmane mojē,
i ismīvīt ćeš svīh čā dišperādu ānim
mōj,
jerbo šērva tvōj jā jesān.

GLOSARIJ

U ovom glosariju donesena su samo ona značenja pojedinih riječi iz idioma organskoga govora Selaca na Braču u kojima se dotične pojavljuju u ovoj knjizi

Kratice:

adj. – pridjev; **adv.** – prilog; **conj.** – veznik; **excl.** – eksklamacija, uzvik; **f.** – ženski rod, femininum; **fig.** – figurativno, preneseno značenje; **impf.** – imperfektivni, nesvršeni glagol; **m.** – muški rod, maskulinum; **n.** – srednji rod, neutrum; **nes. part.** – nesamostalna čestica; **num.** – broj; **pf.** – perfektivni, svršeni glagol; **pl. tant.** – pluralia tantum; **praepos.** – prijedlog; **v.** – vidi.

– A –

adâto, adv. – tako da je prikladno, odgovarajuće.

adukacijūn, -ūnā m. – naobrazba, učenje.

adukât, -ân impf. – podučavati, učiti.

alegrîja, -e f. – radost, veselje.

anim, -a m. – duša, duh.

arbitrât, -ân pf. – presuditi, osuditi.

avelivên, -ëna -ëno adj. – koji je tužan, žalostan.

– B –

bädât, -ân impf. – ubadati, bosti.

besida, -e f. – riječ, besjeda.

bīdan, -na -no adj. – koji je nevoljan, jadan.

bîs, -a m. – ljutnja, bijes.

brëz, praepos. – bez.

brīme, -ena n. – breme.

– Č –

čä, pron. – što.

čejadîn, -îna m. – čeljade, čovjek.

– Ć –

ćapät se, -ân pf. – uhvatiti se.

ćapät, -ân pf. – uhvatiti, uloviti; 2. dostignuti, stići.

ćūk, ćūkà m. – vrsta sove, ćuk.

– D –

Davîd, -îda m. – lik iz Starog zavjeta, David.

deliberät, -ân pf. – osloboditi.

deštrigät, -ân pf. – uništiti, razbiti.

detrônko, adv. – tako da je u cijelosti, posve, sasvim.

diletät se, -ân impf. – zabavljati se, veseliti se.

dîšperacijûn, -ûnä m. – tjeskoba, očaj.

dîšperân, -a -o adj. – koji je tjeskoban, očajan.

dîšperät se, -ân impf. – biti beznadežan, očajavati.

dîšturbân, -a -o adj. – koji je smućen, smeten.

dîšturbät se, -ân pf. – smutiti se, smesti se.

divertimënat, -ênta m. – zabava, veselje.

dnëv, -a m. – dan.

dobît, -jen pf. – pobijediti.

dòjedân, -dna -dno adj. – do i jedan, svaki.

dôklen, conj. – dok.

dräča, -e f. – trn.

drôb, -öba m. – trbuh, stomak.

durät, -ân impf. – trajati.

düşmanin, -a m. – neprijatelj.

– E –

èvoga, excl. – evo.

– F –

fālà, -ě f. – pohvala, hvala.

falimènat, -ènta m. – pogreška, omaška.

fālīt, fālīn impf. – davati pohvalu, hvaliti.

farmasūn, -ūnà m. – bezbožnik, nevjernik, poganin.

faštīdij, -a m. – smetnja, tegoba, mučenje.

fermāt, -ân pf. – zaustaviti, stati.

feštedāt, -ân impf. – poslavljati, slaviti (uz pjesmu i jelo).

fundamentāt, -ân pf. – postaviti temelje, utemeljiti.

– G –

glavnjā, -ě f. – grana koja je na jednom kraju bila zapaljena (užarena),
a služila je kao svjetiljka u noći.

glōrija, -e f. – slava.

godišće, -a n. – godina.

gospodār, -ārà m. – vlasnik, gazda.

Gospodār, -ārà m – Gospodin (Bog).

gvârdija, -e f. – straža.

– H –

hanžija, -e f. – bič, korbač.

himbà, -ě f. – zavist, jal.

hotīnje, -a n. – želja, htijenje.

– I –

imbrôj, -òja m. – obmana, prijevara, spletko, opsjena.

injurân, -a -o adj. – ponižen, osramoćen.

isagnjīt, isagnjen pf. – raspasti se, raščiniti se.

islòmjēn, -a -o adj. – koji je slomljen, dotučen.
ismr̀vīt, -īn pf. – usitniti, izmr̀viti.
ispuliškāt, -ān pf. – učiniti čistim, očistiti.
Israjīl, -īla m. – Izrael.
iščāt, iščēn impf. – tražiti, iskati.
izbīljēn, -a -o adj. – koji je poprimio bijelu boju, izbijeljen.
izbrīsīt, -īšīn pf. – izbrisati, pobrisati.
īzdajēga, adv. – iz veće udaljenosti, izdaleka.
īzjutra, adv. – rano ujutro, u osvit zore.
izmlācēn, -ena -eno adj. – koji je premlaćen, istučen.
izneblūšēn, -ena -eno adj. – koji je izvan sebe, izluđen.
īž, praepos. – iz.

– J –

jazīk, -a m. – jezik.
jērbo, conj. – jer.
Jeruzòlim, -a m. – Jeruzalem.
jīd, -a m. – ljutnja, jed.
jīst, jīn impf. – jesti.
jòko, -a n. – organ vida, oko.
jūsta, jūstījūh (jūst) pl. tant. – usta.

– K –

kadēna, -e f. – lanac.
kal, adv. – kad, kada.
kambijāt, -ān pf. – vršiti promjenu, mijenjati.
kārāt se, kāren impf. – prepirati se, svađati se.
kaštīgāt, -an pf. – kazniti.
kavàlo, -ota m. – konj.
kī¹, pron. – koji.
ki², praepos. – ka, k.
kīgòd, pron. – poneki, neki.
klèh, klehà m. – tlo pod nogama, pod.
kò, pron. – tko.

kočëta, -e f. – starinska postelja, krevet.
kolino, -a n. – obiteljska loza, pokoljenje, rod.
kôntra, adv. – tako da je suprotno, protivno.
kosirëca, -e f. – čeljust, vilica.
koščë, -ä n. – kosti.
kraćinà, -ë f. – kratkoća.
krāj, krājä m. – kralj.
kumpatit, -în impf. – trpjeti, patiti.
kuštät, -ân pf. – približiti, primaknuti.
kuštät se, -ân pf. – približiti se, primaknuti se.

– L –

lāškät, lāškän impf. – protjerivati, tjerati.
lontunät se, -ân pf. – udaljiti se.
ludorija, -e f. – ludost.
lūg, lūgä m. – pepeo.
lūmbuli, -ih pl. tant. – dio tijela, slabine.
luminažitäd, -i f. – svjetlost, svjetlo.

– M –

ma, conj. – ali.
mätër, -ere f. – majka, mama, mati.
mečät, mëćen impf. – stavljati, mećati.
mèju, praepos. – između, među.
mīr, mīrä m. – zid.
mirina, -e f. – izgorena kuća od koje su se sačuvali samo nosivi zidovi, ruševina, ruina.
mīšät, mīšän impf. – miješati.
molät, -ân pf. – ostaviti, pustiti.
moljënje, -a n. – molitva.
mučät, -īn impf. – šutjeti.
mūl, mūläh m. – muški sterilni potomak između magarca i kobile, mula.
mütäv, -a -o adj. – koji ne govori, mutav.

– N –

nāda, praepos. – iznad, nad. Isto i **svrhu**.
nadazdrīt, -jen pf. – shvatiti, pojmiti.
namišjāt, -išjān impf. – zamisliti, namisliti.
nāpomōc, adv. – tako da je od pomoći, upomoć.
nāprama, praepos. – prema, ka, k.
nāse, adv. – natrag, nazad.
nebesà, -ēs pl. tant. – nebeski svod, nebo.
nečujūci, -a -e adj. – koji ne čuje, gluh.
nenādīnja, -e f. – nevolja, nesreća.
nenāvīdīt, -īn impf. – mrziti, prezirati.
nepošćenje, -a n. – nepoštenje, nepravda.
nī, pron. – oni.
nōsēca, -e f. – koja nosi dijete u sebi, trudna (o ženi).

– O –

obandunāt, -ān pf. – ostaviti, napustiti.
ōbdān, adv. – tako da se odvija preko dana, danju.
obilānca, -e f. – obilnost, obilje.
ōbnōc, adv. – tako da se odvija preko noći, noću.
obo, praepos. – o.
obrnūt se, obrnen pf. – okrenuti se; 2. postati vjernikom, obratiti se.
obznānīt, -īn pf. – objaviti, navijestiti.
obznanjīvāt, -ījēn impf. – objavljivati, naviještati.
očitovāt, -a -o adj. – na kojega je skrenuta pažnja, poznat.
oćāda, -e f. – pogled.
odīca, -e f. – odjeća.
odnīšāt, -īšān impf. – odnostiti.
odrišīt, -īšīn pf. – odvezati, razvezati.
ōglava, -e f. – povodac.
okrpēsīt se, -ēsīn pf. – oporaviti se od bolesti, ozdraviti.
ol, praepos. – od.
olkupjēnje, -a n. – otkupljenje.
olmolāt, -ān pf. – otpustiti grijeh, oprostiti.

olvràcāt, -ān impf. – uzvratiti, vratiti.
olžīvīt, -īvīn pf. – ponovno učiniti živim, oživjeti.
ondàc, adv. – onda, tada.
opoštenīt se, -ènīn pf. – iskupiti se, odužiti se.
orebàc, -ēpca m. – vrabac.
osīn, -īna m. – sjena.
ošervāvāt se, -ājen impf. – osvrutati se.
otešcāt, -ān pf. – postati težim, otežati.

– P –

paricān, -a -o adj. – koji je spreman, pripravan.
pensāt, -ān impf. – misliti.
perfīn, adv. – ipak, pak.
pěšnja, -e f. – usna.
petegulāt, -ān impf. – ogovarati, klevetati.
pīsma, -e f. – pjesma.
plākānje, -a n. – plač.
planīta, -e f. – plašt.
pò, nes. part. – polovica, pola.
počēlò, -a n. – početak.
pofaljēnje, -a n. – pohvala, hvala.
pogōbjēn, -a -o adj. – koji je pogrbljen, savinut.
pokarānje, -a n. – kazna; 2. kritika, opomena, pokuda.
pokārāt, -āren pf. – dati kritiku, opomenuti, pokuditi.
pōklen, adv. – nakon.
poldizāt, -žen impf. – podizati.
pomilovānje, -a n. – smilovanje, milost.
pomilovāt, -ujen pf. – smilovati se.
pomoljēnje, -a n. – molitva.
porumenīt, -ènīn pf. – zasramiti se, porumenjeti.
pòsteja, -e f. – postelja, krevet.
posvētilišće, -a n. – žrtva.
poščēn, -ēna -ēno adj. – koji je pravedan, pošten.
poščēnje, -a n. – poštenje, pravednost.
pošēšunūt se, -en pf. – spotaknuti se, zapeti nogom.

poškropīt, -öpīn pf. – škropljenjem kapljičasto politi, blagosloviti.
pövodāj, -a m. – oveća količina vode (o kiši), povodanj.
prāvjàt, prāvjàn impf. – govoriti, pričati.
pràvo, -a n. – istina.
praznočà, -ě f. – ispraznost, praznost.
prëdāt, -ān impf. – imati strah, strašiti se, plašiti se.
prībivàt, -ījen impf. – stanovati, živjeti.
prīda, praepos. – v. **prīl**.
prigodišćen, -a -o adj. – koji je ostario, star.
prigodišćīt se, -īn pf. – postati star, ostarjeti.
prikaživališće, -a n. – prikazna žrtva.
priklinjānje, -a n. – moljenje, preklinjanje.
prīl, praepos. – ispred, pred.
pritajān, -a -o adj. – koji je prikriven, sakriven.
pritajāt se, -ān pf. – sakriti se, prikriti se.
pritrūdīt se, -ūdīn pf. – premoriti se.
priznāvāt, -en impf. – imati poštovanja, cijeniti.
prodēnca, -e f. – mudrost.
profēta, -e m. – prorok.
profūndiš, -a m. – dubina.
progadūr, -ūrà m. – put, staza.
pröpja, adv. – uistinu, zbilja, zaista, doista, stvarno, svakako.
pūk, -a m. – narod.

– R –

rādovānje, -a n. – radost.
rēgula, -e f. – zakon; 2. pravilo.
reterāt se, -ān pf. – odmaknuti se.
rinovāt, -ān pf. – obnoviti.
rovāt, rūjēn impf. – glasati se poput magarca, revati.

– S –

sagrišēnje, -a n. – grijeh.
sālām, sālma m. – psalam.

samaritânšćina, -e f. – milosrđe.
sažgàt, sâžgen pf. – upaliti, spaliti.
sëdan, num. – sedam.
Sijün, -ünà m. – Sion.
skalàt se, -ân pf. – spustiti se, skinuti se.
skarsàt, -ân pf. – nestati, iščeznuti.
skontàt, skòntān pf. – izračunati, procijeniti.
skūpjānje, -a n. – sabiranje, skupljanje.
slīdīt, slīdīn impf. – slijediti, pratiti.
spomēnūt se, -ēnen pf. – prisjetiti se, sjetiti se.
spomīnjānje, -a n. – sjećanje.
spomīnjāt se, -en impf. – sjećati se.
stinīčje, -a n. – kameniti teren, stijenjak.
stīnje, -a n. – kamenje.
su, praepos. – sa, s. Isto i **so** i **š**.
sulacàt se, -ân impf. – igrati se, zabavljati se.
svřha, -e f. – konac, kraj, svršetak.
svřhu, praepos. – iznad, nad. Isto i **nāda**.

– Š –

šajëta, -e f. – strelica.
šalvānje, -a n. – spasenje.
šalvāt, -ân pf. – spasiti.
šānto, -ota m. – svetac.
šantōž, -a -o adj. – koji je posvećen, svet.
šegrëto, adv. – tako da je otajno, tajno.
šermūn, -ünà m. – govorenje, govor; 2. propovijed.
šërva, -e f. i m. – sluga.
šervīcij, -a m. – služenje, služba, posluga.
šimpātar, -tra m. – vrsta biljke, izop.
škapulāt, -ân pf. – spasiti, osloboditi.
škrivāno, adv. – tako da je napisano, zapisano, notirano.
škurëca, -e f. – mrak, tama.
šušpetōž, -a -o adj. – koji sumnja, sumnjičav.

– T –

takät se, -ân pf. – trznuti se, pokrenuti se.

teľić, -a m. – tele.

tribunāl, -ālā m. – sudište, sud.

– U –

udovòjīt, -īn pf. – zadovoljiti, udovoljiti.

ufajūći, -a -e adj. – onaj koji se nada.

üfāt se, -ān impf. – imati nadu, nadati se.

ulīst, ulīzen pf. – ući.

usāhnūt, -a -o adj. – koji je presahnuo, uveo.

ütecišće, -a n. – utočište, pribježište.

uzahodēnje, -a n. – uspinjanje.

ûzal, ûzla m. – grop, uzao.

uzdahnjīvanje, -a n. – uzdisanje, dahtanje.

uzdržāt se, -īn pf. – biti postojan, opstati.

uzmnožān, -a -o adj. – koji je razmnožen, umnožen.

– V –

vapījanje, -a n. – vapaj, zazivanje.

vapīt, -jen impf. – vapiti, zazivati.

vās, svā svò adj. – koji je cijeli, sav.

vāvīk, adv. – uvijek.

velè, adv. – v. **velèti**.

velèti, adv. – tako da je mnogo, puno.

vikovīšnji, -a -e adj. – vjekovječno, trajno.

vò, pron. – ovo.

– Z –

zalopātīt, -ātīn pf. – udariti, mlatnuti.

založit se, -òžīn pf. – staviti što u usta (o jelu).

zānavīk, adv. – zauvijek.

zanīt se, zanesèn pf. – zanijeti se.
zapasàt, -ân pf. – opasati, zaokružiti.
zàrad, praepos. – zbog.
zarūžīt se, -ūžīn pf. – osramotiti se.
zaudobīt, -õbīn pf. – zaboraviti.
zlêd, -i f. – ozljeda, rana.

– Ž –

žvêlto, adv. – tako da je brzo, okretno.

Prevođenju *Psaltira* na čakavski jezik organskoga govora Selaca na otoku Braču (*Sālmi*), pristupio sam nakon što sam dovršio kompletan prijevod Novoga zavjeta (*Nõvi tastamēnat*) te starozavjetnih knjiga *Pjesma nad pjesmama* (*Pisma nada svīman pīsmān*), *Tužaljke Jeremije proroka* (*Narīcānja Jeremije profēte*) i *Propovjednik* (*Predikadūr*). Sva četiri evanđelja objavljena su u časopisu *Zadarska smotra* (2018. – 2019.), dok će *Djela apostolska* (*Meštrānce od apõštolīh*) biti objavljena u časopisu *Nova Istra* nekako paralelno s ovim brojem *Čakavske riči* (2019. ili početkom 2020.). Sve poslanice Novoga zavjeta i Otkrivenje iliti Apokalipsu (*Obznanjēnje*) objavio sam u petoknjižju *Čakavski pištular I. – V.* (2018. - 2019.).

Na prijevodu psalama s teksta latinske *Vulgate* radio sam nešto više od godinu dana. Simbolički, rad sam dogotovio baš u Selcima ljetos, 1. rujna 2019. Dijelove svojega *Psaltira* ovdje prvi put objavljujem.

Naravno, kako se moglo i dosad zaključiti, čakavski jezik kojim sam se koristio u svojem prijevodu *Sēdan sālām ol pokõre*, čakavski je jezik organske zajednice mjesta Selca na istočnom dijelu otoka Brača; mjesta u kojem sam odrastao i čijeg jezika izvorni sam govornik. Budući da sam odrastao s nonotom i nonom, imao sam sreću čuti govoriti i moći naučiti stari selački govor s iskustvom preskakanja cijele jedne generacije, a dodatnim istraživanjem, znatiželjom i nastojanjima htio sam – posredstvom sjećanja mojih nonota i none – dohvatiti i još jedan naraštaj ispred njih u kojem su

se oni sami i formirali i informirali. Tako da je jezik kojim sam se koristio u ovim svetopisamskim čakavskim tekstovima, zapravo jezik s kojim su se sporazumijevali moji pradjedovi i prabake (bižnonoti i bižnone), s nonotove strane Mikula i Mande, a s nonine Ivan i Katina.

Jezik kojim sam pisao ove tekstualne biblijske dijelove, dakle, oživljena je stara selačka čakavština; konkretni jezični pozitiv izliven od izbljedjelog negativa na rubu sjećanja i na ivici govorne prakse. Premda se i dandanas u Selcima još uvijek govori čakavskim jezikom vlastitog tipa, ipak su zamjetni veliki utjecaji adstrata što neumitno prodire sa sviju strana, i proždire domicilni supstrat ponajviše utjecajem sveprisutne medijske kulture i svekolikih komunikacija navlastitih u ovo naše suvremeno doba.

Hodeći usuprot silama jezične nivelacije, želio sam reanimirati i reaktivirati stare selačke riječi i izraze, nalazeći u njima široke spektre i značenja i njihovih nijansi, te, naravno, i obnoviti vlastito znanje imobilizirano, ostavljeno i pomalo zaboravljeno u vlastitom mi *Ričniku sēlaščkēga gōvora* (2001.). Jest, mnoge sam riječi čuvši ih u puku u određenoj situaciji refleksno bio zapisao, jezično opisao i dijalektalno obradio, pa sam ih pri ustaljenoj inerciji zametnuo ili zaboravio... I sad, da, baš u ovom radu na čakavizaciji biblijskoga teksta došao sam u priliku iz pepela zaborava izlučiti mnogu od tih riječi, iznovice naučiti ili se barem prisjetiti onih što su umaknule iz očišta s kojim sam računao, te ih iz prašine nezapamćenja dovesti do u svijetleću polituru uporabe.

Nema Selčanina danas u Selcima (ili izvan njih, od Splita i Zagreba do San Pedra u Kaliforniji, od Antofagaste u Čileu do Sydneya u Australiji), koji će u kolokvijalnoj svakodnevicu uporabiti riječ *ondāc* umjesto *onda*, *jōšćec* umjesto *još*, *jūrve* gdje ima doći *već*, *brēz* ili *prēz* onamo gdje ima biti *bez*, odnosno *ōli* na mjestu *ili*... Te su starine neumitno ustuknule pred kurentnim jezičnim nasrtajima, ali sam ih baš stoga namjerno rabio u ovom svojem prijevodu.

Iako sam dosad koristio riječ *Gospodīn* kao inačicu za latinski termin *Dominus*, sagleđavajući malo bolje širinu semantičkog polja, kao i usporedbu s arhetipom u ishodišnom hebrejskom tekstu (bilo da je to konkretni bog Jahve, bilo onaj apstraktni taj isti bog Elohim), odlučio sam se za pojam – *Gospodār*. Gospodin je izraz što će se odnositi na pristojnog i galantnog čovjeka, rafiniranih i uljuđenih ponašanja i gesta, a za to mi u Dalmaciji koristimo riječ – *šjôr* (tal. *ignore*). Ne stoji frazeologija »Šjor Bog«, ni

u zvuku ni u poimanju, već je sintagma »Dominus Deus« u selačkoj (ali i općenitoj) čakavštini primjerenija u varijanti – *Gospodār Bôg*. I to je onaj gospodar koji podrazumijeva »glavu« kuće ili obitelji, domaćina, vlasnika imanja i upravitelja njime, a što bi se u žargoniziranoj i manje finoj inačici smjestilo unutar dosega termina – »gazda«.

Također, na mjestima gdje nisam imao adekvatnu čakavsku selašku riječ, skovao sam svoju vlastitu novotvorenicu. U tom hođu ka neologizmima, dakako, maksimalno sam poštovao duh čakavskoga jezika i osnovne morfološke postupke. Primjerice, za riječ »svjetlost« koristio sam riječ *lumina-žitâd*, a za riječ »milosrđe« – *samaritânščina*. Za biljku »izop« ili »hisop« (*Hyssopus officinalis*), koja se često pojavljuje u štokavskim prijevodima i u Hrvatskoj i u Srbiji, rabio sam izraz *šimpâtar*, jer pučki pjevači i dandanas u Selcima tijekom pjevanja sprovoda 9. redak Psalma 51 (50), pjevaju ovako: »Poškropiti ćeš mene šimpatron, i očistit ću se«. Oni to pjevaju napamet, po sjećanju, usmenom predajom. U župskom uredu i sakristiji u Selcima (gdje se čuvaju crkvene i liturgijske knjige) nisam uspio naći pisane potvrde ovoga psalma, ali sam u *Ritualu rimskom* Bartola Kašića iz 1640. godine našao riječ »sipant«. Kako su se kroz liturgijske knjige često provlačili separadni prijevod Bartola Kašića, tako je među njih bio dospio i ovaj psalam. Kao i svaka (napose ljekovita) biljka, i ova u narodu ima brojne varijante, te se mogu naći izvedenice (iz latinskog naziva): osipant, sipan, sipant, šipant. U botaničkoj terminologiji u nas najčešće se rabi izraz miloduh. Možda bih bio selačkiji i točniji upotrijebivši izraz *vršâk*, ali sam se iz rečenoga kulturološkog razloga ipak opredijelio za izraz – *šimpâtar*.

Ova cjelina *Sëdan sālām ol pokõre* nije moj proizvoljni odabir, već u dugoj tradiciji glagoljaštva i latinaštva u nas *Sedam pokorničkih psalama* nalazili su se još u najstarijim oficijima i molitvenicima. Najviše su ih prevodili klerici, popovi glagoljaši, i to zbog redovnica koje nisu poznavale latinski jezik, odnosno hebrejski ili starogrčki. U našoj tradiciji postoji iznimno velik broj različitih prijevoda psalama, posebice Psalma 51 (50) (*Smiluj se meni, Bože* ili *Pomiluj mene, Bože*), jer se on često pjevao u različitim crkvenim prigodama. U mojoj evidenciji, u čakavskim, kajkavskim i štokavskim prijevodima, postoji više od 50 varijanata ovoga psalma. Nekako se simbolički podudara s njegovim rednim brojem u *Psaltiru*. U ovom ovdje prilogu *Sëdan sālām ol pokõre* koristio sam se uobičajenom, i danas najčešćom numeracijom u suvremenoj biblicistici i psaltiristici: redni broj je onaj

pod kojim se konkretni psalam nalazi u originalnom tekstu na hebrejskom jeziku, dok se u zagradama nalazi broj pod kojim je on zaveden u tekstu latinske *Vulgate*.

Kao što je 382. godine po nalogu pape Damaza (sad već: sveti) Jeronim, kolacionirajući i sređujući u egzegetskom i jezičnom smislu rasuto svetopisamsko lišće *Vetus latina* doveo do u potentnu i do danas prihvaćenu *Vulgatu*, tako sam i ja u svojem prijevodu zatečeni kolokvijalni čakavski sinkronijski moment, što je god bilo više moguće, želio izjednačiti s dijakronijskim jezičnim tezaurusom, koristeći se čakavskim prežiticima i oživljavajući desetke i stotine zaboravljenih riječi. Dok je Jeronim kanio tekstom *Vulgate* pomiriti latinštinu s biblijskim izvornikom na hebrejskom i grčkom jeziku, te ga istodobno i približiti običnom puku koji je među sobom komunicirao na latinskom, ja sam želio kurentnu govornu uporabu čakavštine što više približiti čakavskoj jezičnoj arhaici na leksičkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini.

Magda Marinković
Milna (na Braču)

TEKSTOVI NA GOVORU MILNE NA OTOKU BRAČU

Cihòva je Mrdùja?

Iz famèje u famèju, iz kolìna na kolìno prnosìla se štòrija obo tèmù cihòva je Mrdùja. Ovà legènda se nìnder nì notàla. Iz jùst na jùsta, i tãko kò znò kòko gòdišć. A vãko grě.

Jedòn dicmôn iz Milnê, od famèje Pagânetovi, nòša se u požicjùn da spòsi žìvòt càru Frãnjì Jòsipu. Škapulò ga je iz smìtne nevòje. Ni sòm nì znò kakò, ma càr je kapì – da nì bìlo mòlega Pagânetà, bì bi pokòjan. I tãko je pensò ce bì ucinì da tèga dicmòna nadòri kakò tokò: po jùsku i po Bòžju. Càr Frãnjò odlūcì je da će mu ispùnit jednù žèju, ma kakòva gò(d) bìla. Zvò je dicmòna Pagânetà u vžìtu, lìpo ga stimò i pītò:

– Ce bìš tì da ti jò darùjen za zãfalu ce sì mi spòsì žìvòt? Ucinìt ću svè cè jò mògu da ti ugòdin.

Mòli Pagâne kà iz topà izjùsti:

– Ako me vè(ć) pītote, càre, jò bi da mi darùjete barènko jedòn škòj blìzù mojè lìpe vãle Milnê.

Ma u tèmù momèntu nì se sìti da je kròj Milnê jedòn mòli škòj zvòn Mrdùja.

Frãnjò Jòsip vòzme kòrtu grãfiku, stãvi je na stòl i pìston pòrti od Milnê. Prvì škòj na kojì je pìston naletì na kòrtu bìla je Mrdùja. I rèce:

– Èvo, darùjen ti jedòn škòj blìzù tvojè Milnê. O(d) sàd po ubudùće škòj Mrdùja bìt će notòn u kòrte na tvojù kažòtu.

Dicmônu të rîci nîsù bãš lîpo lêgle jerbo je ôn pensô obo Šôlti. A ma nî môga s mănje. Zafôlî se çàru na lîpemu dôru i pôrti pù(d) doma.

Od onđà po do danàs Milnârani govòridu kakò je Mrdùja milnôrsko, a kakò Pagânetovi nîsù jemâli naslîdnike, Mrdùja je pripâla njihovin ròjocima Tòšotovima.

Bîli žîvi i zdrâvi i kôrtu o imovîni imâli.

Po me vî ôpe(t) pîtojte cihôva je Mrdùja!

Mâterini svîti

Jemâla san jednù jûbôv
ce mî je sřcu rãnu dôla.

A mât mi je govorîla:

»O, nesrîtno éêrce bîla,
ka(d) si njêga izabrôla
da kraj tëbe žîvôt prôjde«.

»Vòlin ti ga, môjko, jô,
kâ tî pãpù nãšega,
ne tîroj ga!«

»Ne tîron jô, éêrce, sřcu tvoju,
ma belëca o(d) belëce tëbe nêće oženî(t)
furêšta ée njêmu bî(t).

Ako mâter tûgã slòmi,
püknu(t) éedu lômpi, gròmi,
i tûgã ga sã(d) çapãla
do smîtnega ne molãla«.

»Nemôj, môjko, ni tî tâko,
jerbo ne mògu vè(é) ni plãko(t),
sùze su mi prisahnùli,
nòci su mi utîhnùli.

Drãzje mi je po(d) zemjôn bî(t),
nêgo njêga ne volî(t).«

Kurènat

Kurènat životã

bôndu je promîni,

āriju i fōrcu išćùćo,
nīdra kalafatō kâ stōru gajētu.
Da je kāpju špīrita
po vrōtī(t) nikē
prijāšnje bōte,
ćūtī(t), želī(t), inkontrā(t),
svē grūbega obandunā(t),
pō(ć) dāje
s līpjon cēron
sřcen ditēta
cē nīka(d) ne stojī s mīron.

Žējon

Juřilo dūšē namrāškone
būre nekā razvōdnu
rastřcu
rašfojōdu
dešvōdu...
U řilo nekā intrō
kolūr arćīžuli,
vōnj řiřke zemjē
pōsli
obilātega dažjā.
Žējon...

MANJE POZNATE RIJEČI

arćīžul *m* vrsta mirisnoga cvijeta, narcis, sunovrat

ārija *ž* zrak

belēca *ž* krasota, divota, ljepota

bōta *ž* 1. udarac, zamah; 2. udar vala

cihōv, cihōva, cihōvo (cihōvi) *zamj.* čiji

cēra *ž* boja lica

ćūtī(t), ćūtin *nesvrš.* osjećati, ćutjeti

- dešvà(t)**, dešvôn *svrš.* 1. učiniti što klimavim, rasklimati; 2. *fig.* dotući
- dicmôn**, dicmãna *m* momak, mladić
- dôž**, dažjã *m* kiša, dažd
- famëja** *ž* obitelj
- fôrca** *ž* snaga, sila, jakost
- inkontrà(t)**, inkontrôn *svrš.* susresti, sresti
- intrà(t)**, intrôn *svrš.* 1. ući; 2. susresti slučajno
- iščüco(t)**, iščücon *svrš.* isisati
- izjüstì(t)**, izjüstin *svrš.* izreći, progovoriti, izustiti
- jüsta**, jüst *s mn.* usna duplja, usta
- kalafatà(t)**, kalafatôn *nesvrš.* začepljivati pukotine na drvenome brodu, popravljati drveni brod
- kãpja** *ž* kap, kaplja
- kažôta** *ž* prezime
- kolûr** *m* boja
- kurènat**, kurènta *m* 1. promaha, propuh; 2. morska struja
- molà(t)**, molôn *svrš.* 1. osloboditi, pustiti; 2. olabaviti, popustiti; 3. do-
zvoliti, dopustiti; 4. ispustiti (npr. iz ruku)
- nîdra**, nîdor *s mn.* prsa, njedra
- notà(t) se**, notôn se *svrš.* zabilježiti se, zapisati se
- obandunà(t)**, obandunôn *svrš.* napustiti, zanemariti
- obo** *prijedl.* o
- pensà(t)**, pensôn *nesvrš.* razmišljati, misliti
- pôrti(t)**, pôrtin *svrš.* 1. otići na put, oputovati; 2. *fig.* umrijeti
- ròjok** *m* rođak
- stimà(t)**, stimôn *svrš.* 1. ponijeti se s poštovanjem prema komu, uvažiti;
2. odrediti vrijednost čemu, izvršiti procjenu, procijeniti; 3. nadjenuti ime
djetetu po imenu određene osobe iz porodice (ob. bake ili djeda)
- škapulà(t)**, škapulôn *svrš.* izbaviti iz opasnosti, spasiti
- škôj**, škôja *m* otok
- špirit** *m* 1. alkohol, špirit; 2. životna snaga, jakost
- štôrija** *ž* pripovijest, priča
- tîro(t)**, tîron *nesvrš.* 1. siliti koga da napusti mjesto na kojem se nalazi;
2. goniti (domaće životinje); 3. nagovarati, prisiljavati
- tokà(t)**, 3. *l.* tokô *nesvrš.* valjati, trebati
- vazčest**, vòzmen *svrš.* primiti, uzeti

vīžita ž 1. odlazak u goste, posjet; 2. liječnički pregled; 3. pretres, premetačina

žējà(t), žęjon *nesvrš.* biti žedan, žedati

PISANJE MAGDE MARINKOVIĆ I GOVOR MILNE

Magda Marinković rođena je 1963. godine, potječe iz Milne s otoka Brača gdje živi i radi. Godine 2010. tiskala je prvu svoju *Ce* na govoru Milne, ujedno i prvu zbirku uopće tiskanu na tome idiomu.¹ Osim pisanja pjesama, proze i dramskih tekstova na milnarskome govoru, treba istaknuti autoričino svestrano zalaganje za duh ovoga mjesta, napredak, raznolike kulturne događaje, a posebno za očuvanje tradicije i onih neprocjenjivih vrijednosti koje su naslijeđene od naših starih.

Govor je Milne čakavski govor. Čakavizam se još dobro drži kod starijega svijeta, kod srednje generacije djelomice, kod mlađih u reliktima. Stariji svijet dobro čuva mnoge čakavske posebnosti. O ovome govoru postoje dijalektološki podatci, doduše ne detaljni, a u novije je vrijeme prikupljena obilata građa koja bi se trebala srediti i objaviti. Valja spomenuti da je 2017. godine govor Milne, zajedno sa susjednim govorima Bobovišća i Ložišća, zaštićen te ima svojstvo nematerijalnoga kulturnoga dobra RH.

Tekstovi su akcentirani prema kazivanju autorice. U njihovu se sadržajnu stranu, naravno, nije interveniralo, kao ni u jezičnu, koja je preslika autoričina govora. Kod starijih je mještana nešto starije stanje u pogledu ponekih značajki (npr. *jelnà, pul crīkve, ol njē*; kod autorice *od faměje, po(d) zemjōn, jednà*), pa i u pogledu čakavizma (autorica tu zadržava *c* (*rīc, cihōv*), no koristi *š, s, ž, z* kao i srednja i mlađa generacija (*zemjā, sřce, dūšā, živōt*)). Mnoge su crte podudarne: ikavizam (*kolīno, nīdra*), slijed *va* u *vazęst* (inače redovito *u: u tēmu*), sekundarni *r* (*sřca, frške zemjē*), zatvaranje polaznog *ā* u *ō* uz zadržavanje zatvorenosti i u naknadno pokraćenim zanaglasnim slogovima (*stōri, tīron* 1. jd. prez.), čuvanje *h* i *f* (*utīhnū(t), fōrca*), razvoj *j* (*rōjok, žęjon* ('žedam')), skupina *jd* (*prōjde*), ščakavizam (*gōdišć* G mn.,

¹ O jeziku sam te zbirke pisao u članku pod nazivom *Prilog istraživanju jezika hrvatske dijalekatske poezije: bračko čakavsko pjesništvo*. Riječ je o radu iz 2013. godine objavljeno-me u časopisu *Croatica et Slavica Iadertina*.

dažjã G jd.), čuvanje finalnoga *l* (*stõl*, ali nula u pridjevu radnome, *zafõli*, *pensõ*), *lj* u *j* (*kãpjã*), *m* u *n* (*võlin*), kratka množina (*grõmi*), necjeloviti infinitivi (*vrõti(t)*, *põ(ć)*) uz fakultativno gubljenje krajnjega *-t* ili *-ć* (no nikada u tipu *vazõst*), nastavci *-u* i *-du* u 3. mn. prez. (*razvõdnu*, *dešvõdu*), zamjenica *ce*. Akcentuacija je također podudarna (3 akcenta s predakcenatskim duljinama; duljenje kratkog *ã* u nefinalnome slogu uz rjeđe iznimke – *mãter*, *jemãla* uz *zãfala*). Glas *ć* treba čitati kao glas srednje vrijednosti. Glasovi se zabilježeni u zagradama u nekim okolnostima izgovaraju, u nekim ne.

Filip Galović

OSVRTI I PRIKAZI

Ivana Eterović
Zagreb

NOVI PRILOG BOLJEMU POZNAVANJU SENJSKE JEZIČNE POVIJESTI

Korizmenjak, Senj, 1508.,

Latinična transkripcija glagoljskoga teksta, s uvodom i rječnikom,
prir. Anica Nazor, NSK Zagreb i Grad Senj, 2019.

U nakladi zagrebačke Nacionalne i sveučilišne knjižnice i Grada Senja ove je godine objavljena transkripcija senjskoga glagoljskog *Korizmenjaka*, koje je izdanje priredila akademkinja Anica Nazor, nastavljajući tako svoj neumoran rad na izdavanju pretisnutih i/ili kritičkih izdanja knjiga otisnutih u senjskoj glagoljskoj tiskari. Senjska je tiskara prva za koju se može pozdano reći da je djelovala na hrvatskome tlu. Njezinim je utemeljiteljem senjski kanonik Blaž Baromić, koji je u povijesti hrvatskoga tiskarstva ostao upamćen ponajviše po originalnoj tehnici lomljenih ligatura. U senjskoj je tiskari, koliko je danas poznato, objavljeno sedam knjiga. U prvome su razdoblju njezina djelovanja tiskane dvije knjige: *Misal* (1494.) i *Spovid općena* (1496.). U drugome je razdoblju njezina djelovanja tiskano pet knjiga, i to redom hrvatskih prijevoda u europskoj srednjovjekovnoj književnosti veoma popularnih naslova: *Meštija dobra umrtija s ritualom* (?), *Naručnik plebanušev* (1507.), *Transit svetoga Jerolima* (1508.), *Mirakuli blažene Deve Marije* (1508.) i *Korizmenjak* (1508.).

Anica Nazor zauzima se za suvremeno priređivanje i sustavno izdavanje knjiga senjske glagoljske tiskare još od sedamdesetih godina 20. stoljeća s obzirom na njihovu veliku kulturnopovijesnu, jezičnu, književnu i tipograf-

sku važnost, nastavljajući tako djelovanje prethodnih generacija hrvatskih filologa, zahvaljujući kojima je još u 19. stoljeću učinjena dostupnom ćirilica transliteracija *Spovidi općene* (Ivan Milčetić) i latinička transliteracija (premda nedovoljno pouzdana) *Mirakula blažene Deve Marije* (Rudolf Strohal). Godine 1978. uredila je s Brankom Fučićem pretisak *Spovidi općene* i objavila u nakladi Senjskoga muzejskog društva, a tri godine kasnije isto je učinila s *Korizmenjakom*. Godine 1994. uredila je s Milanom Mogušem pretisak senjskoga glagoljskog misala i objavila u nakladi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti povodom 500. obljetnice njegova tiskanja, čime je i započet rad senjske glagoljske tiskare uopće. Godine 1979. priredila je transkripciju *Spovidi općene*, ponovno u izdanju Senjskoga muzejskog društva, no na objavljivanje transkripcije *Korizmenjaka* valjalo je ipak pričekati još gotovo četrdeset godina. Sam *Korizmenjak* prijevod je talijanskoga djela *Quadragesimale in volgare* Roberta Caracciola, koji su na hrvatski jezik preveli Pero Jakovčić i Silvestar Bedričić te otisnuli uz pomoć slagara i korektora Urbana i Tomasa Katridarića te tiskara Grgura Senjanina 17. listopada 1508. u kući senjskoga arhidakona Silvestra Bedričića, kako doznajemo iz kolofona.

Na početku izdanja koje ovdje prikazujemo nalazi se kratak *Uvod*, u kojemu Anica Nazor, izvrsno upoznata s dosadašnjim istraživanjima *Korizmenjaka*, vrlo sažeto predstavlja nastanak, sadržaj, jezik i sudbinu tog izdanja (str. VII–X). Slijedi poglavlje *Napomena o transkripciji*, gdje su prikazana načela primijenjena prilikom priređivanja glagoljskoga izvornika (str. XI). Na grafetičkoj razini latinička transkripcija prati original, što znači da je vjerno prenesen raspored stupaca i redaka. Primijenjena su suvremena pravopisna načela u pisanju velikoga i maloga početnog slova te interpunkciji, odstupajući od suvremenoga uzusa zadržavanjem udvojena pisanja suglasnika. Priređivačica se posebno osvrće na uvijek osjetljivo pitanje transkripcije jata: pri razrješavanju kratica oslanjala se na refleks jata ovjeren u nekraćenim potvrdama pojedine riječi, dok je jat ovjeren na neetimološkim mjestima korigirala u etimološko *e*. Najveći dio knjige, kako je i očekivano, zauzima transkripcija *Korizmenjaka* (str. 1–208). Knjigu zatvara pet priloga: *Rječnik* (str. 209–230), *Biblijske knjige citirane u Korizmenjaku* (str. 231–232) i *Literatura* (str. 233–235), zatim preslika incipita i kolofona glagoljskoga izvornika te usporedno donesen hrvatski i talijanski tekst egzempla o nezahvalnome sinu (neobrojčeno).

Jezič senjskoga *Korizmenjaka* sustavnije je rasvijetljen upravo početkom 21. stoljeća, u prvome redu zahvaljujući istraživanjima Borisa Kuzmića. Kuzmić je potvrdio da je jezičnom osnovicom toga izdanja senjske glagoljske tiskare čakavština senjsko-ličkoga prostora (Senj, Ledenice, Otočac i Brinje), koja prevladava na svim jezičnim razinama (npr. ikavsko-ekavski refleks jata, dvojak refleks prednjega nazala, čakavska tendencija jake vokalnosti, nulti nastavak u G mn., posebni oblici za tvorbu kondicionala i dr.), no podvrgnuta daljnjoj stilizaciji uz unos rijetkih staroslavenizama (većinom u biblijskome kontekstu). Takva se jezična slika uglavnom dobro podudara s drugim hrvatskoglagoljskim neliturgijskim tekstovima nastalim na prijelazu 15. u 16. stoljeće. Upravo objavljena transkripcija nesumnjivo će omogućiti detaljniji uvid u jezično uređivanje izdanja senjske glagoljske tiskare između onodobne senjske čakavštine i postojeće knjiške tradicije, a možda ukazati i na nužnost revidiranja pojedinih spoznaja, što je naglasio i sam Boris Kuzmić prilikom prvoga predstavljanja toga izdanja u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Ne zaboravimo istaknuti da se objavljivanjem ove knjige ujedno otvara širi prostor hrvatskoj povijesnoj dijalektologiji za različito usmjerena istraživanja.

Osobito je zanimljiv priložen *Rječnik*, čija je vrijednost višestruka. On prije svega pomaže u rasvijetljavanju leksičkoga bogatstva hrvatskoga (čakavskoga) književnog jezika na prijelazu 15. u 16. stoljeće, no osim toga ukazuje i na nužnost dopune postojećih povijesnih rječnika hrvatskoga jezika, na što upozorava i sama priređivačica, uočavajući da Akademijin rječnik nije obuhvatio u *Korizmenjaku* potvrđene natuknice *ješut* i *sakoman* unatoč tomu što je taj glagoljski tekst s početka 16. stoljeća s vremenom ušao među njegove izvore. Leksik hrvatskoga književnog jezika 15. i 16. stoljeća, i to osobito potonjega, općenito je slabo zahvaćen postojećim hrvatskim povijesnim rječnicima, a rječnikom ili rječnicima koji bi cjelovito obuhvatili predstandardizacijsko razdoblje hrvatskoga jezika još uvijek ne raspolažemo. Posljednjih godina sve zamjetnijom praksom uključivanja rječnika pojedinačnih tekstova u transkribirana i/ili kritička izdanja nesumnjivo se čini vrijedan korak naprijed, ali još bi važniji bio hrabriji iskorak prema suvremenim alatima i metodama digitalne humanistike, čije su mogućnosti primjene u hrvatskoj povijesnoj leksikografiji, ali i hrvatskoj filologiji uopće, vrlo brojne – i upravo neslućene.

Joško Božanić
Split - Komiza

ČAKAVSKI PIŠTULAR SINIŠE VUKOVIĆA

Siniša Vuković: *Čakavski pištular* I. (Split, 2018.); *Čakavski pištular* II. (Split-Selca, 2018.); *Čakavski pištular* III. (Split-Selca-Bol, 2018.); *Čakavski pištular* IV. (Split-Solin, 2019.); *Čakavski pištular* V. (Selca, 2019.)

Dvadeset i jednu poslanicu te posljednju knjigu Novoga zavjeta, Otkri-venje, preveo je brački pjesnik Siniša Vuković i objavio u pet knjiga vlasti-tog izdanja, u vlastitoj novoutemeljenoj biblioteci *Dalmaticum*. Siniša Vu-ković, predsjednik Splitskog ogranka Društva hrvatskih književnika, obja-vio je dosad 24 knjige i niz eseja i putopisa te nekoliko znanstvenih radova iz područja dijalektologije kao i *Ričnik selaškega govora* (2001.). Godinama se Siniša Vuković bavi melografskim istraživanjima te vođenjem crkvenih zborova, klapa i bilježenjem zavičajne glazbene baštine kao i sustavnim pra-ćenjem opernih izvedbi na pozornicama diljem Evrope.

No najveća strast ovog svestranog umjetnika i kulturologa jest biblio-filija. Impresivna je priča o nastanku Vukovićeve zbirke od dvjestotinjak izdanja Biblije. U uvodnom tekstu Vuković navodi presudan događaj s ho-dočašća u Rimu, kamo je otišao kao kapelnik crkvenog Zbora Krista Kralja iz Selaca te od svog sitnog džeparca kupio izdanje Biblije na hebrejskom *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Nabavom te Biblije na hebrejskom rađa se i Vukovićeve kolekcionarska strast te raste postupno njegova zbirka prijevo-da Biblije na engleskom, na grčkom, njemačkom, danskom i nizozemskom, na skandinavskim jezicima, na irskom, pa latinska Vulgata, na francuskom i talijanskom, pa Biblija na dalekoistočnim jezicima – japanskom, korejskom, kineskom, na jezicima Filipina i na hindi jeziku Indije, ćirilična izdanja iz

Rusije, Bjelorusije, Ukrajine, Armenije, Bugarske, Makedonije i Srbije, pa Biblija na španjolskom i portugalskom, kao i primjerci prijevoda na egzotične afričke jezike, na arapskom iz Egipta i Sirije i, dakako, prijevodi na hrvatski jezik. Ta impresivna biografska činjenica o bibliofilskoj strasti Siniše Vukovića, nije smo privatni podatak o jednom hrvatskom pjesniku nego i činjenica koja je prezentirana javno Vukovićevom izložbom pod nazivom *Kip Biblije – tijelo jezika sa sviju kontinenta* u Knjižnici Marka Marulića u Splitu i u Zagrebu 2018.

Vukovićeva pentologija *Čakavski pištular* prijevod je pri kojem se autor služio osim hrvatskim prijevodima i drugim jezicima, među kojima mu je glavni oslonac bila latinska Vulgate. Odlučio se on za prijevod tako zahtjevnog teksta na čakavski govor Selaca na otoku Braču, na zavičajni govor koji on istražuje i opisuje, na kojemu piše poeziju te čiji leksik godinama prikuplja i publicira (*Ričnik selaškega govora*, Split 2001).

U prvoj knjizi Vukovićeva *Čakavskog pištulara* nalazimo prijevode poslanica, epistola, pod naslovima: *Pištula Rimljanin*, *Pištula Galaćanin*, *Pištula Efežanin*. Slijedi druga knjiga s prijevodima sljedećih poslanica: *Prva pištula Korinćanin*, *Druga pištula Korinćanin*, *Prva pištula Solunjanin*, *Druga pištula Solunjanin*. U trećoj knjizi nižu se prijevodi poslanica: *Pištula Filipjanin*, *Pištula Kološanin*, *Pištula Timoteju*, *Pištula Titotu*, *Pištula Filemonu*, *Pištula Jude apoštola*. U četvrtoj su: *Pištula Žudijin*, *Pištula od Jake*, *Pištula od Pere*, *Druga pištula od Pere*. U petoj knjizi slijede: *Prva pištula od Ivota*, *Druga pištula od Ivota*, *Treća pištula od Ivota*. Posljednji dio pete knjige prijevod je ujedno i posljednje knjige Novoga zavjeta, Otkrivenja (Apokalipse): *Obznanjenje*.

Čakavac s Paga, rimski jezuit Bartol Kašić po nalogu *Congregatio de propaganda fide* iz Rima (1626.) prevodi Bibliju na štokavski »ilirski jezik«, a pritom bira dubrovački idiom kao najrazumljiviji štokavski, ali i kao govor koji je kodificiran literarnom produkcijom renesanse. Prema Ivanu Golubu¹ tiskanje ove knjige spriječit će papa Urban VIII. na zahtjev zagrebačkog biskupa koji zahtijeva provjeru opravdanosti tiskanja Biblije na jednom lokalnom govoru (dubrovačkom). Kašićev prijevod Biblije pričekat će tako tri i pol stoljeća da napokon bude tiskan u Zagrebu 2000. godine.

¹ Ivan Golub (2012). Kašićev prijevod Svetoga pisma i liturgijskih spisa. *Kolo*, 3-4, Matica hrvatska, Zagreb.

Tu činjenicu navodim jer upravo govorim o pothvatu Siniše Vukovića, koji, za razliku od Bartola Kašića, nije dobio nikakav nalog da prevodi Bibliju, osim naloga svoje bibliofilske strasti i ljubavi prema zavičajnom idiomu u kojemu se rodio i odrastao – u svom *braškom, selaškom jaziku*.

Bartolu Kašiću najviša instanca Rimske Crkve sprječava tiskanje prijevoda Biblije zbog procjene zagrebačkog biskupa da jezik na koji je Biblija prevedena nije dovoljno razumljiv u kajkavskom Zagrebu, a čakavac Kašić napušta svoj čakavski idiom i prevodi Bibliju na »ilirski« štokavski, njemu strani jezik, s namjerom da njegov prijevod bude dostupan što širem krugu kršćana koji govore štokavskim idiomima s obzirom na visok stupanj njihove međusobne razumljivosti. Dakle Kašić je pri odabiru idioma bio motiviran principom jezičnog univerzalizma na južnoslavenskom prostoru, a zbog procjene o jezičnom partikularizmu izborom dubrovačkoga govora za svoj prijevod Biblije njezino tiskanje biva odgođeno *ad infinitum*. Siniša Vuković nije se morao brinuti o osudi za jezični partikularizam zbog tiskanja prijevoda svog Pištulara, već je svih pet knjiga tiskao u vlastitu izdanju. Pritom on ne bira današnji standard hrvatskoga jezik, kao nekad Bartol Kašić izborom ondašnjeg dubrovačkog jezičnog standarda štokavske ijekavštine kanonizirane književnom produkcijom renesanse, već jedan mikro idiom čakavski – svoj zavičajni selaški. Taj izbor jednoga malog lokalnog govora kojim govori, ili, bolje reći, kojim je govorilo u Vukovićevu djetinjstvu jedva tisuću Selčana, za prijevod novozavjetnih tekstova, bez presedana je u milenijskoj povijesti prevođenja Svetoga pisma.

Moglo bi se reći da je uzor u prevođenju biblijskih tekstova Siniši Vukoviću možda bio jedan drugi Bračanin, rodом iz Postira, Ivan Matija Škarić, koji je prevodio Bibliju više od dvadeset godina započevši s prijevodom u Zadru 1826. godine, da bi svoje djelo, pod naslovom *Sveto pismo Starog i Novog uvita iz latinskog s obzirom na matične knjige izbistreno i iztumačeno*, objavio u Beču između 1858. i 1861.² Naime Ivan Matija Škarić uvodi u svoj prijevod i elemente zavičajne ikavske čakavštine premda i on im ambiciju što veće komunikativnosti svog prijevoda kao i Bartol Kašić.

Motiv Vukovićeva izbora malog otočkog organskog idioma, selaškog, za prijevod jedne tako univerzalne knjige kakva je Biblija proizlazi možda iz njegova uvjerenja da čakavština, kao idiom odbačen u procesu standar-

² Marinko Vidović (2003). *Crkva u svijetu*, 38, br. 4. (501-530).

dizacije hrvatskog jezika i prepušten životu u usmenosti, mimo struje kojom teče razvoj standardnoga hrvatskoga jezika, čuva jezični iskon, jezične prežitke, arhaiku drevnoga slavenskoga jezika koji je prvi među jezicima u golemom slavenskom svijetu stigao na obale Jadrana i otoke, i u mediteranskom ambijentu, geografskom i kulturalnom, uspostavio veze kojima je obogatio svoje izražajne mogućnosti. Siniša Vuković potvrđuje svojim djelom, svojim radom na istraživanju svog zavičajnog čakavskog idioma kako on može funkcionirati i u poslu prevođenja tako zahtjevnog teksta kakav je Biblija.

Siniša Vuković doista se upušta u nemoguću misiju. Naime on se kao prevoditelj suočava s izazovom kako prevesti brojne teološke termine, kako izraziti složene odnose, čitavu duhovnu nadgradnju koja je nastajala u dugom vremenskom rasponu i u interferenciji različitih kultura, etnosa i jezika. U tom poslu nužna je, osim dobrog poznavanja idioma na koji se prevodi, i jezična inventivnost. Invencija prevoditeljeva, slijedeći zakonitosti jezičnog sustava na fonetsko-fonološkoj razini, na razini morfologije i tvorbe riječi, na razini sintakse i leksičkoj razini, uključujući dakako i stilističku razinu izraza, rezultira jezičnim rješenjima koja ne moraju biti ovjerena u aktualnoj govornoj praksi, ali se doživljavaju kao rješenja koja pripadaju sustavu, kao domaća. Nije li ta jezična inventivnost potvrđivana kroz stoljeća u praksi adaptiranja romanizama, osobito venecijanizama i općenito mediteranizama u čakavske idiome koji su pokazali snagu svojih sustava time što su uspijevali posvojiti tuđe, a da ne ugroze svoj jezični identitet? Na tragu te ideje trebalo bi možda tražiti odgovor na jezično čudo koje predstavlja prijevod dijela (za sada) Novoga zavjeta na selaški govor čakavskoga jezika, čiji je naslov *Čakavski pištular*.

S Vukovićevim *Čakavskim pištularom* Selca sigurno više nisu selca ni selo, već kulturološki urbani topos jedinstven u svijetu po prijevodu Novoga zavjeta na najmanji jezik – selaški.

Joško Božanić
Split - Komiza

DIJALEKTOLOŠKA MONOGRAFIJA GOVORA OTOKA ŠOLTE FILIPA GALOVIĆA

Filip Galović, *Govori otoka Šolte*,
Hrvatsko katoličko sveučilište u Zagrebu i Općina Šolta, 2019.

U izdanju Hrvatskoga katoličkog sveučilišta u Zagrebu i Općine Šolta objavljena je znanstvena monografija Filipa Galovića *Govori otoka Šolte*. Riječ je o monumentalnom djelu ne samo po volumenu (više od pet stotina stranica) nego i po širini obuhvata, po temeljitosti istraživačkog posla, po znanstvenoj akribičnosti i metodologiji te posebno po impresivnoj jezičnoj građi prikupljenoj u svih osam sela otoka Šolte: Maslinici, Donjem Selu, Srednjem Selu, Grohotama, Rogaču, Nečujmu, Stomorskoj i Gornjem Selu.

Filip Galović mladi je dijalektolog, rođen u Splitu 1982., danas docent na Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu gdje predaje nekoliko kolegija iz područja dijalektologije i sociolingvistike, a sudjelovao je i sudjeluje u nekoliko znanstvenoistraživačkih projekata. Svoje brojne dijalektološke studije temelji na sustavnim terenskim istraživanjima, što potvrđuje i ova Galovićeva monografija koja prezentira brojne zapise na 120 stranica iz svih šoltanskih sela nastale autorovim snimanjem kazivanja najstarijih njihovih stanovnika.

Koliko je značenje pojave ove dijalektološke monografije Filipa Galovića, govori najviše činjenica da joj prethodi jedino rad istaknutog dijalektologa Mate Hraste »Osobine govora otoka Šolte Čiova, Drvenika i susjed-

ne obale«, objavljen 1948., na temelju istraživanja iz tridesetih godina 20. stoljeća. Petar Šimunović bavio se onomastičkim istraživanjima Šolte, a u novije vrijeme Marina Marasović Alujević i Katarina Lozić Knezović koje su objavile knjigu o onomastici otoka Šolte. Dakle Galovićeva knjiga jedina je sustavna studija govora otoka Šolte.

Ova monografija naslanja se na prethodna Galovićeva istraživanja koja su rezultirala nizom objavljenih radova na temu dijalektološkog opisa šoltanskih govora, kao na primjer *Čakavština u dvama dramskim tekstovima s otoka Šolte, Mate Hraste i njegov prinos poznavanju čakavskih govora otok Šolte, Stara kuhinja u Grohotama na Šolti i njezina terminologija*, pa *Humorističke priče domaćih autora na šoltanskoj čakavštini*, a istraživao je i prisutnost romanizama u govoru Donjeg Sela na Šolti: *O nekoliko romanizama u dolivaškome govoru na otoku Šolti*. Interpretirao je i poeziju šoltanskog pjesnika Dinka Sule te prozu Venere Stojan, a u koautorstvu sa Sanjom Vulić napisao je i značajnu dijalektološku raspravu o dvojbi oko štokavskog/čakavskog identiteta govora Maslinice.

Svoju raspravu o govorima šoltanskih govora započinje razmatranjem jezičnih osobitosti šoltanskih govora u opisima starijih autora koji su se bavili šoltanskim idiomima. Podrobno analizira čakavske osobine Maslinice, koja se u prethodnoj literature (Hraste, Šimunović, Lisac) smatra štokavskom te zaključuje kako je njezin govor u tolikoj mjeri čakaviziran da se može uključiti u čakavske govore južnočakavskog dijalekta.

Autor potom govori o svom istraživanju šoltanskih govora. Opisuje svoju strategiju i način istraživanja magnetofonskim bilježenjem kazivanja autentičnih, mahom starijih kazivača u razdoblju od 2013. do 2018. godine.

U obradi građe autor primjenjuje i sinkronijski i dijakronijski presjek jezičnih pojava, ali je spreman u opisu odstupiti od sustava, koji je narušen jezičnim mijenama, radi što vjernijeg opisa aktualnog jezičnog stanja uvjetovana promjenom načina života, većom komunikacijskom dinamikom i utjecajem dominantnog standardnog idioma.

Analiza šoltanskih govora započinje fonologijom. Galović utvrđuje vokalski inventar od pet dugih i pet kratkih fonema. Zatim raspravlja o njihovoj distribuciji i podrijetlu, utvrđuje postojanje svih mogućih vokalskih skupina te redukciju vokala i dodavanje vokala kao i refleksi jata. Potom raspravlja o konsonantskom sustavu. Utvrđuje sustav od sedam sonanata i petnaest šumnika te analizira njihovu distribuciju i podrijetlo. Zanimlji-

va je konstatacija o postojanosti fonema *x*, na temelju recentnih autorovih istraživanja, s iznimkom govora Maslinice, u kojemu autor konstatira nestanak ovog fonema. Također konstatira i postojanost frikativa *f*, kao i čuvanje konsonantske skupina *čr* i *jd*. Značajka čakavskog konsonantizma čuvanje fonema *l* na kraju riječi karakterizira i šoltanske govore kao i adrijatizam prijelaz finalnog *m* u *n*. Potom autor raspravlja o fonetskim promjenama: asimilacija, disimilacija, depalatalizacija, umekšavanje nazala *n*, rotacizam, palatalizacija.

Veliko poglavlje svoje knjige Galović je posvetio akcentuaciji. Konstatira postojanje čakavskog peteroakcenatskog sustava s prednaglasnim i dijelom zanaglasnim duljinama. Galović utvrđuje različito stanje akcentuacije od onoga koje utvrđuje Hraste. Utvrđuje pojavu regresivnog pomicanja akcenata i razlikuje potpuno i djelomično pomicanje.

Središnje poglavlje Galovićeve monografije jest »Morfologija govora otoka Šolte«. Ovo poglavlje obaseže više od sto i trideset stranica ove voluminozne knjige. Počinje analizom vrsta riječi, pri čemu promjenjive vrste riječi autor interpretira u svim njihovim padežnim oblicima, posebno imenice *e*-vrste i imenice *i*-vrste, i to za svaki tip od osam šoltanskih govora.

Poglavlje »Sintaksa« znatno je manje od prethodnoga. Autor konstatira da je sintaksa inače u hrvatskom jeziku najmanje istražena, što podupire stavom Božidara Finke koji stanje slabe istraženosti čakavske sintakse povezuje sa stanjem u istraženosti sintakse standardnoga hrvatskog jezika. Naše iskustvo u istraživanjima viških govora dokazuje iznimno bogatstvo izražajnosti na stilističkoj razini. To primjećujemo i u zapisanim kazivanjima Galovićevih kazivača iz svih šoltanskih sela. Da bi se te izražajne vrijednosti, otkrile bila bi potrebna stilistička analize tekstova. To je izazov za neka buduća istraživanja.

Sljedeće poglavlje analitičkog dijela knjige je »Leksik govora otoka Šolte«. Galović utvrđuje postojanje triju leksičkih slojeva: romanskoga, arhaičnog slavenskog i leksičkog sloja uvjetovanog lokalnim podnebljem (načinom života). Autor navodi pojedine lekseme te prezentira njihovu distribuciju na širem čakavskom području za sva tri sloja leksika. Utvrđuje prisutnost romanizama u najvećem broju, te u znatno manjem broju germanizama i orijentalizama. Zanimljivo je uočiti da među romanizmima autor navodi neznatan broj maritimizama premda je njih najviše sačuvano do da-

nas jer im standardni hrvatski jezik ne može konkurirati budući da je siromašan maritimizmima.

Posljednje poglavlje analitičkog dijela knjige je »Zaključak«, u kojemu autor sumira rezultate svog istraživanja. Autor se priklanja Hrastinoj podjeli tipova govora otoka Šolte, prema kojoj prvoj skupini pripadaju Donje Selo i Srednje Selo, drugoj skupini pripadaju Grohote s Rogačem, a trećoj skupini govor Gornjeg Sela i Stomorske, dok je govor Maslinice posebna jedinica, jer je, prema Galovićevu istraživanju, danas u velikoj mjeri čakaviziran. Autor sumira važnije fonološke i morfološke osobitosti šoltanskih govora.

Slijedi veliko poglavlje (oko 120 stranica) »Primjeri mjesnih govora otoka Šolte«. Ovo poglavlje velika je vrijednost ove knjige jer ti zapisi predstavljaju jezičnu dragocjenost budući da su zapisani takoreći u posljednjem trenutku. Ali ti zapisi nisu samo jezično zanimljivi. Imaju oni i etnografsku vrijednost, a poneki i literarnu. Oni otkrivaju jedan starinski otočki svijet koji obnavlja i čuva svoju kolektivnu memoriju usmenom predajom. Velika je Galovićeva zasluga što je tu predaju vjerno dokumentirao bez uljepšavanja, bez vlastitog prepričavanja, čuvajući autentičnost kazivanja i jezika, autentičnost iskustva jednog insularnog svijeta. Ovaj sačuvan jezični dokument može tako biti i izazov drugim istraživačima, ali i samom autoru za njegove buduće radove.

Slijedi »Rječnik«, na sedamdesetak stranica, koji bi s približno tri i pol tisuće riječi mogao biti posebna knjiga. To je vrijedan leksikografski prinos čakavskoj leksikografiji, kojim se šoltanski govori uključuju među one koji su dobili svoje rječnike.

Jedan mladi dijalektolog napisao je monumentalno dijalektološko djelo i dao izniman doprinos hrvatskoj dijalektologiji. Galovićeva monografija o šoltanskim govorima ogledni je primjer sustavnog terenskog rada, lucidnih jezičnih zapažanja, znanstvene akribije i poznavanja relevantne literature o predmetu istraživanja.

Čestitke i izdavaču, Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu, kao i Općini Šolta koja je prepoznala značenje Galovićeva kapitalnog djela kao jezičnog spomenika nematerijalne baštine otoka Šolte.

Šoltanski govori zaštićeni su kao nacionalno nematerijalno kulturno dobro odlukom Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Filip Galović ima veliku zaslugu za takvu odluku Ministarstva kulture. No sama odluka

o zaštiti nekog govora malo znači ako ne postoji sustavna briga i trud pojedinih entuzijasta da se jezik spasi. A često je jedini način da se spasi od zaborava neki idiom taj da se zapiše, protumači. Šoltanski su govori imali sreću da su izazvali pažnju jednog mladog znanstvenika, Bračanina, docenta Hrvatskoga katoličkog sveučilišta u Zagrebu, dr. sc. Filipa Galovića, koji je odlučio svojom knjigom sačuvati od zaborava govore susjednog otoka, Šolte.

UPUTE AUTORIMA PRILOGA ZA ČAKAVSKU RIČ

Časopis *Čakavska rič* objavljuje znanstvene i druge radove, priopćenja sa znanstvenih skupova, stručne članke, prikaze i osvrte te literarne tekstove napisane ili zapisane u autentičnim govorima čakavskog dijalekta, opremljene odgovarajućom jezičnom obradom: rječnikom, akcentuacijom, tumačem dijalektoloških osobina teksta, a iznimno i bez takve obrade kada je nije moguće od autora dobiti, a tekst je literarno i dijalektološki zanimljiv te kao takav omogućuje dijalektološko istraživanje.

Časopis se referira u slijedećim međunarodnim časopisima:

1. ML A, Modern Language of America, New York, USA
2. LL BA, Linguistic and Language Behavior Abstracts, San Diego, California, USA
3. CIMBAS, Organo d'informazione interna all'Istituto di Recerca delle Fonti per la Storia della Civiltà' Marinara Picena, San Benedetto del Tronto, Italia

Časopis objavljuje radove koji se recenziraju i one koji ne podliježu recenzentskom postupku. Recenzirani radovi uvrštavaju se u slijedeće kategorije:

- izvorni (originalni) znanstveni članak – *original scientific paper*;
- prethodno priopćenje – *preliminary communication*;
- pregledni članak – *survey article*;
- stručni članak – *professional paper*.

Izvorni (originalni) znanstveni članak sadrži dosad još neobjavljene rezultate izvornih istraživanja. Moraju biti izneseni na takav način da se može ponoviti eksperiment i provjeriti točnost rezultata.

Prethodno priopćenje sadrži nove rezultate znanstvenih istraživanja koji zahtijevaju brzo objavljivanje. Ne mora omogućiti provjeru iznesenih istraživanja.

Pregledni članak mora biti originalan, sažet i kritički prikaz jednog područja ili njegova dijela, u kojemu autor i sam aktivno sudjeluje. Mora biti naglašena uloga autorova izvornog doprinosa u tom području u odnosu na već objavljene radove.

Izlaganje (referat) sa znanstvenog skupa, prethodno referirano na takvom skupu, mora biti objavljeno u obliku cjelovita članka, i to samo ako nije prije toga objavljeno u zborniku skupa.

Stručni članak sadrži korisne priloge iz određene struke i ne mora predstavljati izvorno istraživanje.

Ostali se prilozi, koje časopis objavljuje, ne kategoriziraju.

Radovi svrstani u jednu od kategorija podliježu ocjenjivanju anonimnog recenzenta.

Recenzenti se biraju među stručnjacima u neposrednom području na koje se odnosi članak predložen za objavljivanje.

Kategoriju rada predlaže autor, a konačnu odluku o svrstavanju članaka donosi Uredništvo na temelju prijedloga recenzenta. Kategorija se navodi u zaglavlju članka.

Prihvaćanje kategoriziranog članka za objavljivanje obvezuje autora da isti članak ne smije objaviti na drugome mjestu bez dozvole uredništva.

Autor je odgovoran za podatke koje iznosi u svome radu.

Uz svaki kategorizirani članak potrebno je priložiti sažetak i ključne riječi. Sažetak treba sadržavati opći prikaz teme, metodologiju rada, rezultate i zaključak. Optimalno sadrži oko 150 riječi. Sažetak treba priložiti na hrvatskom jeziku i po mogućnosti njegov prijevod na engleskom ili talijanskom jeziku, dakle na jezicima međunarodnih časopisa u kojima se *Čakavska rič* referira. Ako sažetak nije preveden, to će napraviti Časopis. Iza sažetka objavljuje se najviše sedam ključnih riječi koje obilježavaju osnovne pojmove članka.

Uz članak treba navesti: naslov članka, ime i prezime autora, mjesto boravka, a na kraju članka podatke o autoru: titula i adresa ustanove u kojoj radi i/ili privatna adresa. Uz članak valja navesti izvorne podatke i literaturu. Podaci o literaturi pišu se ovim redom: prezime i ime autora, naziv djela, časopis/izdavač, mjesto i godina izdanja.

Članci predani u elektronskom obliku dobrodošli su. Također je moguće članak poslati i putem elektroničke pošte na našu adresu: knjizevni-krug-split@st.t-com.hr Ako tekst sadrži posebne znakove molimo da se piše u fontu koji je kompatibilan s većinom računala na Windows platformi (**00 ZRCola**). **Uredništvo može dostaviti spomenuti font.** Potpuno završene i kompletirane članke u dva primjerka treba slati na adresu *Čakavske riči* (Književni krug Split, Ispod ure 3, 21 000 Split).

Uz članak valja poslati elektroničku adresu i broj telefona.

Uredništvo Čakavske riči